

TREĆI DEO

VOĐENJE OPERACIJA

UVOD U TREĆI DEO

Primedbe koje su prethodno date na značaj prevlasti na moru i kontrolu pomorskih komunikacija ne dajuju od danas. U svakoj eposi, one su bile jasno shvaćene od strane zaraćenih strana. Uvek su one davale sebi zadatak da uživaju dragocene koristi ove dominacije. One su napadale komunikacije i neprijateljsku trgovinu, a branile su svoje komunikacije; one su dejstvovalle ofanzivno protiv neprijateljskog primorja i nastojale su da zaštite svoje obale.

Ali, u potrazi za ovim prednostima, one su vodile svoje operacije na različite načine, čas poštujući, možda i ne znajući ih, izvesna pravila i principe, čas kršeći ih. One su katkada tražile određeni uspeh na suviše direktni način, vrlo prost, ne obezbeđujući potrebne prethodne uslove. Pri drugim uslovima, one su pristajale da slede ovaj duži, ali sigurniji put.

Gledajući njihova dejstva, izučavajući njihove postupke, mi ćemo lako i jasno uočiti pravila, principe i potrebne uslove.

Njihov skup pretstavljaće prvu aproksimaciju (približavanje) jedne teorije vođenja operacija, koja će nam, uprkos svojim neusavršenostima, služiti kao polazna baza.

Pri svemu tome ona nas neće zadovoljiti. Ispitujući je izbliza, mi ćemo konstatovati njene netačnosti, preteranosti, njen odlučan apsolutizam, sve prekomernosti de-

mantovane realnošću činjenica. Mi ćemo raditi da popravimo one prve zaključke i da ih približimo ovoj realnosti.

Ali nije dovoljno da se izvrši ovaj razvoj za slučaj samo površinskih snaga koji je već preživljen. Nova sredstva, kao što su podmornice i avion, koja su se pojavila u naše vreme traže svoje mesto u strategiji. Trebalo bi im dati mesto koje oni zaslužuju, ni suviše veliko, ni suviše ograničeno, i prema tome doterati početne formule.

S ovim sukcesivnim razmatranjima stići ćemo ne na jedan definitivan izraz o najboljem izvođenju operacija, nego na ono što bih ja skromnije nazvao *drugom aproksimacijom*, koja očigledno više zadovoljava nego prva, ali koja takođe ostavlja otvorena vrata usavršavanjima koja će budućnost otkriti kao neophodna.

GLAVA V

NAPAD I ODBRANA KOMUNIKACIJA

RATOVI XVII I XVIII VEKA

Tek počev od XVII veka može se plodonosno izučavati, zahvaljujući dovoljno preciznim dokumentima, mesto koje su napad i odbrana komunikacija zauzimali u pomorskom ratu, kao i način na koji su oni bili shvaćeni.

Pre svega ove operacije su tesno vezane sa ratom između organizovanih snaga, koje počinju da se javljaju u formi ratnih mornarica Engleske, Holandije i Francuske, koje su se rađale. Napad i odbrana trgovine su u stalnoj povezanosti sa ratom eskadri. Oni ga prate neprestano. Oni su njemu dodatak, satelit. To se konstatiše lako u Holandsko-engleskim ratovima, naročito u prvom. Glavne borbe ovog rata su vođene zbog potrebe u kojoj se nalaze Holanđani da obezbede, uprkos njihove nepovoljne geografske situacije, odlazak i povratak svojih velikih prekomorskih konvoja. Vojne snage prate ujedno skupljenu trgovačku flotu. Druga deli sudbinu prve. Borbe protiv trgovine i borbe protiv eskadri čine taktički jedno.

Uostalom, na malom prostoru vojišta ne možemo ih odvojiti jednu od druge. One se tu isprepliću silom prilika.

Na kraju trećeg Englesko-holandskog rata, koji je postao posle odustajanja Engleske, Francusko-holandski rat, francuski gusari, naročito iz Denkerka, napadali su uporno holandsku trgovinu u Lamanšu i Severnom Moru. Oni su dejstvovali na zadovoljavajući način, pošto su holandske eskadre, posle nekoliko napada na naše obale s Trompom bile prešle u Sredozemno More pod komandom Rojtera (Ruyter) da bi podržale Španjolce na obala Sicilije.

Rat Augsburške lige dovodi do uočljivog razvoja u idejama francuskih rukovodilaca u pogledu vođenja pomorskog rata. Pre svega, mi nastavljamo tradicije rata eskadri. Naše snage otvorenog mora drže sjajno Lamanš od 1689 i 1692, i još u 1693, godini koja je došla posle la Huga (la Hougue), Turvil (Tourville) je u Lagožu na čelu sedamdeset bojnih brodova.

Zatim Ponšartenove (Pontchartrain) koncepcije u pogledu napada na trgovinu preživljavaju prvu evoluciju. On je time htio da od prvog momenta vojne snage budu dovoljne same sebi, čineći tako da se zanemare snage neprijatelja. Već u vreme kampanje na pučini (1691), on postavlja Turvila na ulaz Lamanša da bi napao englesko-holandski konvoj iz Smirne, govoreći mu da bi uništenje ovog konvoja »bilo važnije za izvršenje namera Njegovog Veličanstva nego da se odnese druga pobeda nad neprijateljskim pomorskim snagama«.¹⁾ Turvil će trebati da operiše tako prema svakom drugom neprijateljskom konvoju, i moći će tako da postigne uspehe »ne izlažući brodove Njegovog Veličanstva opasnosti«. Napadaće se namereno pomorske snage neprijatelja samo ako one izvedu kakav pokušaj protiv francuskih ili irskih obala.

Turvili uostalom nije bilo teško da prepostavi i primeti da bi neprijateljske pomorske snage, prvobitno zanemarene, stigle da se suprotstave ovoj lepoj kombinaciji. »Izgleda mi, kaže on, da najvažnija stvar o kojoj

¹⁾ Instrukcija od 26. maja 1691.

neprijatelj treba da razmišlja je da nam nametne bitku da bi zaštitio svoju flotu koja dolazi iz Smirne²⁾. Zaista, ovaj konvoj će izvršiti pritisak na irsku obalu. Turvil je kasno saznao za ovaj obilazak, pošao na sever da bi se dočepao svoga cilja, ali na kraju mu to ne uspeva, zbog njegove udaljenosti. Sa svoje strane, neprijateljske pomorske snage na vest o pokretu Francuza, požurile su se ispred svog konvoja, što je uslovilo da kasnije Turvil reče: »Ovo sredstvo je neprijateljima poslužilo da omoguće prolaz svoje flote iz Smirne, jer, da oni nisu imali pomorske snage, oni se ne bi usudili da izlože konvoj³⁾. Uloga organizovanih snaga u ovom slučaju bila je rešavajuća.

Ali Ponšartren će evoluirati još mnogo više. Napad na komunikacije, vezan za početak rata eskadrama, trebalo je da bude od njega odvojen, da bi se obrazovao sistem jednog posebnog rata, *gusarski rat*, sopstveni sistem, odvojen od ostalog, i konačno *suprotstavljen* samom regularnom ratu u ime viših prednosti. Po njemu, napad na trgovinu, uništavanjem kojim bi on prouzrokovao gubitke kod neprijatelja, trebalo je da omogući da se postigne ratni cilj bez iziskivanja znatnih troškova koje su zahtevale eskadre. Ponšartren je dakle izmislio, počev od 1694, koliko radi vojne teorije toliko i zbog pomanjkanja državnih finansijskih sredstava, da dodeli državne brodove i ljudstvo privatnicima kako bi se obezbedilo naoružanje za gusarenje. Broj gusarskih brodova znatno se povećao. Svi špekulanti, do visokih dvorskih ličnosti, investirali su kapitale u preduzeća ove vrste.

Na uspeh gusarenja naročito su uticale oscilacije ratne doktrine. To se jasno vidi po onome što se dogodilo, naprimer, u Denkerku, što je bilo, pod energičnim potstrekom Žan Bara (Jean Bart), glavna žiža ove vrste operacija. Do 1694, dokle god naše eskadre pretstavljaju opasnost u Lamanšu i Atlantiku, sve je išlo dobro. Zatim,

²⁾ Pismo od 22 maja 1691.

³⁾ Pismo od 25 oktobra 1691.

engleske eskadre, bez ozbiljnijih neprijatelja, koncentrišu svoje napore na našu obalu.⁴⁾ Denkerk je napadnut septembra 1694 i aprila 1695. On je blokiran skoro stalno i dejstvo gusarskih brodova je mnogo ometano.⁵⁾

Kad su se našli jedanput na pučini, oni su se prilično snašli, jer Engleska, malo iznenađena razmerama koje je ovaj sistem rata uzeo, nije znala da realizuje direktnu zaštitu dovoljnu za njene konvoje.

Ovaj detalj i povoljni uslovi u početku objašnjavaju da su Anglo-Holanđani izgubili u ratu Augsburške lige, kažu, 4.200 brodova, i da su se osiguranja pela do 30%.⁶⁾ Postojala je ozbiljna finansijska kriza kod neprijatelja. Nestašica novca je primorala englesku vladu da osnuje banku Engleske, kojoj je bilo odobreno da izdaje novčanice.

Što se tiče francuske pomorske trgovine, ona je bila skoro prestala da postoji, sem na Sredozemnom Moru.

Španski rat za nasleđe dovodi do povratka istih varijacija u koncepcijama. On počinje periodom u kome Francuska istovremeno primenjuje rat eskadrama i gu-

⁴⁾ Turvil je ratovao u Sredozemnom Moru 1694, s manjim brojem brodova nego 1693 (50 brodova). Tek počev od 1695 rat eskadri je potpuno isčezao. Naše pomorske snage, iako smanjene, postoje uvek (50—70 brodova). Ali su one sada neaktivne u lukama.

⁵⁾ Vidi H. Malo: *Les corsaires dunkerquois et Jean Bart*, tom II, a naročito poglavje koje se odnosi na organizaciju napada na Denkerk (gusari i brodovi zvani kapri — les capres). U ovom poglavljju je analiziran čuveni Vobanov (Vauban) spis koji se odnosi na gusarenje (1695) gde se uočava kako se ovaj veliki čovek naročito zanosi vrednostima ovog isključivo ratnog postupka. Uostalom, on se držao jedne srednje koncepcije, koja zahteva male ratne eskadre za zaštitu od gusarenja.

⁶⁾ Vidi odličnu studiju, koja je postala klasična, od poručnika bojnog broda Leskvicia (Lesquivit) o gusarskom ratu. *Bulletin des Travaux des Officiers*, 1899.

sarski rat. Pomoću prvog mi držimo neodlučeno stanje između Engleza i nas. Ali ovaj period se završava bitkom kod Velez-Malage (Velez-Malaga, 1704). Žerom de Ponšartren ponovo dolazi na postupke svoga oca. On dopušta samo gusarski rat, koji je prvo vođen sa divizijama ratnih brodova, zatim, jedino privatnim gusarskim brodovima, pošto je državna flota malo pomalo iščezla, bilo zbog zastoja u izgradnji ili opravki, bilo zbog prodaje ili zajma odobrenog privatnicima za opremu gusarenja. S druge strane, oficiri i posade ratne mornarice podržavali su ovakvo postupanje sa brodovima, da bi imali od čega da žive. Gusarenje je bilo vođeno vrlo aktivno i pročulo se, kao što je poznato, ekspedicijama Digiej-Truena (Duguay-Trouin), Dikasa (Ducasse), Kasara (Cassard), Sen-Pol (Saint-Pol) i mnogo drugih.

Međutim, ono je postizalo samo vrlo nepotpune rezultate. Englezi, kojima je ukidanje rata eskadri ostavljalo veliki broj ratnih brodova na raspolaganju, upotrebili su ih za zaštitu svoje trgovine. Oni su obrazovali eskortne konvoje i protiv gusara organizovali energično gonjenje. Prema engleskom istoričaru Kampbelu (Campbell), Engleska je izgubila, od 1702 do 1707, trideset ratnih brodova i 1.146 trgovackih brodova, od kojih su 300 bili povraćeni. U toku istog perioda, 80 ratnih, 1.346 trgovackih i 175 gusarskih francuskih i španskih brodova bili su zarobljeni ili uništeni. Posle 1707, efekat francuskog gusarskog rata bio je još manji. Na kraju rata engleska trgovina i trgovacka mornarica su se mnogo razvile, dok su iste kod saveznika skoro iščezle. Kod Engleza, odbrana komunikacija pokazala se superiornjom od napada, a na savezničkoj strani obratno. Nekom čudnom podudarnošću, vojne regularne snage su stalno postajale u prvom, dok su bile potpuno iščezle u drugom taboru. Tu se naimeće upoređenje.

U toku austrijskog rata za nasleđe, eskadre koje smo mi uspeli da naoružamo, iako u nedovoljnem broju zbog ostvarenih ušteda na račun mornarice za vreme ministro-

vanja Fleria (Fleury), bile su uspele da drže u šahu koliko-toliko englesku mornaricu, u periodu od Tulonske bitke (1741) do nesrećnih borbi kod Žonkierija (Jonquièr) i Etandiera (Etanduere) u Gaskonjskom Zalivu (1747). Obezbeđeno ovom indirektnom zaštitom, gusarsvto se razvilo znatno na Atlantiku, Indiskom Okeanu, a naročito na Antilima, gde su koloni izrađivali ogromno gusarsko naoružanje; samo na ovom ratištu Englezi su izgubili 950 brodova.

Posle 1747, kao u prethodnom ratu posle Velez-Malage, sve se promenilo. Englezi nisu skoro više imali francuskih eskadri da se bore s njima. Oni su to koristili da bi obezbedili velika sredstva za odbranu svojih i za napad na naše komunikacije. Naši gusari nisu više imali podršku naših pomorskih snaga. Oni zadobijaju samo mršav plen i sa svih strana su progonjeni od neprijatelja. Nastupa preokret situacije. U celini, na kraju rata postoji ravnoteža dveju strana u broju i vrednosti plena. Prema Mahanovim rečima, Francuzi i Španci su izgubili 1748 godine 3.434, a Englezi 3.238 trgovačkih brodova; ali ova približna jednakost je samo prividna, jer ove cifre predstavljaju jedan vrlo nestalan procenat trgovačkih mornarica obeju strana.

Sedmogodišnji rat pruža analognu sliku u svojim opštim linijama, iako beskrajno kobniju za nas. Kao i pre, neprijateljstva mogu biti podeljena na dva perioda. U prvom, od 1756 do 1759, mi možemo, zahvaljujući preduzetoj izgradnji brodova u toku osam godina koje su odvajale ovaj rat od austriskog rata za nasleđe, predstavljati nešto na moru i čak se dočepati Menorke. Englezi, kojima je pretila opasnost, upotrebljavaju sve svoje linske snage za nadziranje naših eskadri i za dejstvo protiv naših obala. Francuski gusarski brodovi operišu bez većeg ometanja. Tako, od 1756 do 1760, Englezi gube 2.500 trgovačkih brodova, što uistinu predstavlja samo deseti deo njihove trgovačke flote. Ali posle poraza kod Kiberona i Lagoža, pošto je naša flota otvorenog mora bila uništена,

napadne i odbranbene operacije za komunikacije odvijaju se u korist Engleske. Naši gusarski brodovi doživljavaju potpun neuspeh; oni su zarobljavani jedan po jedan od strane znatnih snaga koje su Englezi mogli nameniti za zaštitu svoje trgovine. Naša trgovina je desetkovana i proterana s mora, kojima su engleske eskadre absolutno vladale. Na kraju rata, uoči Pariskog ugovora, bilo je 1.200 engleskih mornara zarobljenika u Francuskoj, a 25.000 francuskih moranara zarobljenika u Engleskoj. Šoazel (Choiseul) je, osećajući gde je bila slaba tačka ovog rata koji je vođen bez borbenih snaga, preuzeo izgradnju novih brodova. Ali to je suviše kasno.

AMERIČKI RAT ZA NEZAVISNOST

Rat za nezavisnost označava jasan povratak na scenu rata eskadrama, zahvaljujući ponovnom ustanavljanju naše mornarice. Napad i odbrana komunikacija biće ubuduće vođeni u isti mah sa borbom vojnih snaga.

Naše eskadre, uprkos vrlo čestog pasivnog držanja prema neprijatelju koji plovi, svuda su održavale ravnotežu s engleskom mornaricom. 1778 opasnost u Lamanšu i u Americi; 1779 francuska ofanziva u Lamanšu i na Antilima; 1780 velika aktivnost naših snaga na Antilima, u Evropi i na obalama Sjedinjenih Američkih Država; 1781 naša mornarica se snažno pojavljuje u Lamanšu i u Česapiku (Chesapeake); 1782 udvostručenje napora u Evropi, na Antilima i u Indiji. Engleska mornarica, paralizovana ovim ofanzivnim prikivanjem, isuviše je zauzeta pariranjem udaraca da bi mogla da se odgovarajuće angažuje prema našim gusarima. Gusari dejstvuju u boljim uslovima nego u prethodnim ratovima, iako se manje posvetilo pažnje gusarstvu. I obratno, zaštita naših komunikacija koristi ove iste povoljne uslove.

Takav je, u glavnim crtama razvoj ovog fenomena, no on još treba da primi u praksi uprošćenu formu. Dej-

stvo naših eskadri nije bilo stalno; njihovo raspremanje u toku zime ili njihovo premeštanje u toku drugih godišnjih doba prekidalo ga je često. Bilo je plime i oseke u podršci koju sa naše pomorske snage pružale indirektno ili direktno odbrani našeg saobraćaja.

1778 naše komunikacije su bile potpuno zaštićene u Evropi prisustvom pomorskih snaga d'Orviljea (d'Orvilliers) u Lamanšu, ali pošto su one bile raspremljene u Brestu na kraju leta, engleski gusari i krstarice ponovo se pojavljuju na francuskim i španskim obalama, potiskuju naše retke patrole koje su se tamo nalazile i nаносе vrlo velike gubitke našem trgovackom brodovlju koje je napustilo Antile na kraju zimovanja i koje je dolazilo u Evropu bez pratnje.

U manjoj meri 1779 godine pojavljuju se isti događaji. Ako su konvoji na putu za Antile mogli da putuju bez smetnje zahvaljujući ofanzivi, uostalom neefikasnoj, koju je d'Orvilje vodio još jedanput u Lamanšu, brodovi koji su dolazili s »ostrva« bili su prilično ometani pri pristizanju u Evropu, pošto je d'Orviljeova flota bila ponovo u raspremi. I to uprkos dosta jako dodeljene pratnje.

Savezničke operacije u evropskim morima 1780 godine bile su orijentisane naročito ka jugu, gde je počinjala opsada Gibraltara. Iz toga je rezultiralo suviše dugo prepuštanje neprijatelju Lamanša i Gaskonjskog Zaliva. Takođe, ni Engleske komunikacije nisu bile nimalo ugrožene. One su bile u punoj sigurnosti. Kod nas nije bilo isto. Međutim, uobičajeni pokret od Antila izvršio se bez smetnje, koristeći odlazak i povratak Gišenovih (Guichen) pomorskih snaga. Veliki konvoj za Antile otputovalo je s njim iz Bresta u februaru. Brodovi koji su nastavljali putovanje od Martinika prema Sen-Domingu bili su indirektno zaštićeni bojevima koje je Gišen vodio sa Rodnijem. U avgustu i septembru, Gišen je ponovo doveo, sa svim svojim snagama, sve trgovacko brodovlje od Antila i Sen-Dominga u Kadiz, odakle su oni stigli u Sredozemno More u pratnji Sifrena (Suffren) i u Brest sa

d'Estenovim (d'Estaing) pomorskim snagama koje su bile formirane koncentracijom svih naših snaga u Kadizu.

Rat 1781 se karakterisao izvrsnom zaštitom naših komunikacija. Ona je proizašla, pre svega, iz ofanzivne koncentracije pomorskih kombinovanih snaga Gišena i Kordobe (Cordoba), koje su krstarile od Menorke do Lamanša, i uostalom propustile u Torbeju (Torbay) sjajnu priliku da uniše Darbija (Darby) i da završe rat. Nesrećni ratni savet, čije je mišljenje ovom prilikom bilo protiv odlučujućeg angažovanja, izgovarao se da je bolje ostaviti francusku flotu za napad na neprijateljsku trgovinu, ne znajući da su engleske eskadre bile njena vidljiva obrana. Još su i drugi događaji u ovoj godini to pokazali. Veliki antilski konvoj isplovio je u martu iz Bresta u potpunoj sigurnosti, zahvaljujući zaštiti de Grasovih (Grasse) i Sifrenovih pomorskih snaga; on je došao do For de Fransa i Sen-Dominga, pošto je de Gras držao u šahu Hudove (Hood) snage. U proleće, Darbi je mogao snabdevati Gibraltar bez poteškoća, jer je izbegao susret s de Grasovim i Sifrenovim snagama na Atlantiku i zato što su španske eskadre iz Kadiza, pod komandom Kordobe, pokazivale potpunu neaktivnost. Ali engleske komunikacije su trpele. La Mot-Pike (La Motte-Picquet), osobito, zarobio je prilikom dolaska u pribrežne vode Uesana (Ouessant) veliki engleski konvoj koji je bio natovaren ratnim plenom zarobljenim od Holanđana kod Sen-Estaša. Uostalom, treba istaći da je on izbegao u blizini Darbijevu eskadru, koja je dolazila iz Gibraltara i koja, ne samo da bi prihvatile konvoj, nego bi čak povrh svega zaročila i samu La Mot-Pikeovu grupu.

Naprotiv, decembra 1781, možemo zabeležiti nezgodnu avanturu koju je doživeo veliki antilski konvoj jačine 150 brodova, praćen sa 19 Gišenovih ratnih brodova, u kojem je Kempenfeld (Kempenfeldt), samo sa 12 ratnih brodova, zarobio 20 plovnih jedinica. Nedostatak kohezije i discipline konvoja bili su delimično razlog ovog nesrećnog slučaja.

Naše komunikacije s Amerikom 1782 godine su bile odgovarajuće obezbeđene, pri polasku u februaru i povratku u julu, zahvaljujući dovoljnim snagama na otvorenom moru. Posebno je bio olakšan povratak, prisustvom Kordobinih francusko-španskih pomorskih snaga u Lamanšu, u jačini 45 brodova. Zatim, ova flota, pošto se vratila u Kadiz u avgustu, u Alhesiras u septembru, i pošto se povećala na veliki broj od 50 brodova, bila je nesposobna da prekine engleske komunikacije sa Gibraltaram, i pred nosem ove flote Hou (Howe) je uspeo da snabde ovo mesto u oktobru, prateći jedan ogroman konvoj sa svoja 34 broda.

U toku čitavog svog razdoblja, Američki rat je pokazao u kom stepenu postojanje, prisustvo i veća ili manja aktivnost vojnih snaga utiče na napadne i odbrambene operacije na komunikacijama.

RATOVI ZA VREME REVOLUCIJE I CARSTVA

Pošto je bio više ili manje pomaknut u drugi plan u toku prve dve godine rata s Engleskom, koje su označene bitkama u toku meseca preriala*) (Prairial) i kod Nolia (Noli), napad na komunikacije Engleske ponovo se rađa kao način isključivog rata. Komitet Javnog spasa je predložio Konvent, koji je odobrio dekretom, od 23 termidora godine II (1795), da se vratimo na Ponšartrenov sistem, napuštajući ponovo rat eskadri. »Mi imamo, govorili su oni koji su razmatrali dekrete Konventa, jedini cilj da ispunimo... a to je da zaštitimo našu, a da uništimo neprijateljsku trgovinu... Engleska vlada će moći, ako to hoće, da se kočoperi svojim eskadrama i da ih šeta u taktičkom domenu, Francuzi će se ograničiti da napadaju na ono što je najskuplje, na njena bogatstva. Svi naši planovi... nemaju drugi cilj nego da uništavaju

*) IX mesec republikanskog kalendara (od 20 ili 21 maja do 19 ili 20 juna). — Prim. red.

njenu trgovinu, da razoravaju, da potresaju njene kolonije, da je primoraju najzad na sramno bankrotstvo».

Ulazeći više u ova razmatranja, admiral Plevil Le Pelej (Pléville Le Peley), ministar mornarice pod Direktorijumom, 26 septembra 1797, izdejstvovao je od izvršne vlasti da se ustupe privatnicima fregate, korvete, brikovi i drugi laki brodovi kako bi se oni naoružali za gusarski rat. Nekoliko meseci kasnije, on je morao da ih uzme u izvesnom broju radi naoružanja Bulonske flotile.

Dakle, živ elan je bio dat gusarenju.⁷⁾ U toku pet godina (1793—1797), engleska mornarica je imala, prema statistikama Lojda (Loyd), 2.266 zarobljenih brodova od strane Francuza. Drugi pisci iznose malo veću cifru, recimo 500 brodova godišnje. Ovaj broj na prvi pogled izgleda znatan, ali ako ga uporedimo s ukupnim efektivima engleske trgovačke mornarice, koji su iznosili 16.728 plovnih jedinica 1795 i 17.885 jedinica 1800, vidi se da to pretstavlja otprilike samo 3%, što znači gubitak nešto veći nego gubici pri redovnim opasnostima u plovidbi. Arhiva Lojda pokazuju zaista da je gubitak ove vrste od 1793 do 1800 bio 2.967 brodova.

Da bi postigli ovaj uglavnom zadovoljavajući rezultat, Englezzi su činili ogroman napor da zaštite svoje komunikacije. Sistem praćenih konvoja je bio uopšten, pošto su eskorte bile sastavljene od jakih divizija ratnih brodova. Ovi konvoji, na mnogo korišćenim putevima koji prolaze u blizini opasnih mesta, kao što je Gibraltarski Moreuz i ulaz u Lamanš, dostizali su do 300, 500 pa čak i 1.000 trgovačkih brodova. Istovremeno, fregate i laki britanski brodovi su u naročito izloženim zonama primali ulogu ofanzivnih patrola i izvodili aktivna dejstva protiv gusara. Najzad, snažne snage otvorenog mora podržavale su sve i služile su kao oslonac ovoj skupini eskorti i patrola.

⁷⁾ Ono je čak moralo da se umeri i zabrani gusarsko naoružanje brodovima koji su imali posadu manju od 12 ljudi.

Daleko od bankrotstva, ukupna engleska spoljna trgovina penje se od 44 miliona funti sterlinga u 1792 na 50 miliona u 1797 i na 73 miliona u 1800. I Pit je mogao s pravom reći, 18 februara 1801: »Mi smo podigli našu spoljnu i unutrašnju trgovinu na nivo koji nije nikad dostignut, i mi možemo smatrati sadašnju godinu kao najviše zadovoljavajućom koja se ikad mogla videti u ovoj zemlji.⁸⁾

Odrana britanskih komunikacija još se jednom pokazala superiornijom od napada. Naši gusarski brodovi, uopšte slabe individualne snage i kojima je naročito nedostajala podrška eskadri, koja je postojala samo povremenno, bili su stalno proganjani od Engleza, od kojih ih je 743 bilo zarobljeno od početka neprijateljstava do 31 decembra 1800. Još od 1798, bilo je 22.000 francuskih mornara zarobljenika u Engleskoj. Krstarenja koja su vršena od strane divizija brodova ratne mornarice bila su malo srećnija, kao što su krstarenja Alemand (Allemand) u Afriku, Lesega (Leissègues) na Antile, Gantoma (Ganteaume) po Levantu, Rišria (Richery) u Novu Zemlju, Serseja (Sercey) u Indiju. Ali su ona bila nemoćna da promene situaciju u celini, koju potvrđuju statistike.

Naše vlastite komunikacije su znatno trpele. Ako je broj naših trgovačkih brodova zarobljenih od Engleza bio samo 375 od 1793 do 1797, to je zbog toga što je naša pomorska trgovina, pred nesigurnošću na pučini bila skoro potpuno iščezla. Broj trgovačkih brodova sa više od 200 tona pao je na 200, što je pretstavljalo deseti deo od onoga što smo imali 1789. U 1801, francuska trgovina s Azijom,

⁸⁾ To uostalom nije pomoglo da bi se sprečila već ozbiljna finansijska, socijalna i prehranbena situacija u zemlji. U finansijskom pogledu, bilo je potrebno da se pribegne »lojalnom zajmu« 1796, dobrovoljnem »patriotskom doprinosu« 1798, a takođe da se zapadne u ozbiljne teškoće od 1801. U prehranbenom pogledu, bile su nestasice 1795, 1796 a naročito oštra 1801. U moralnom pogledu, to su bile velike krize nezadovoljstva 1793, 1796, 1798 i 1801, pobuna Irske i bune raznih vrsta.

Afrikom i Amerikom nije bila veća od 1 i po milion uvoza i 300.000 franaka izvoza.

* * *

*

Poznato je da je posle sloma Napolenovog plana od 1805, Dekre (Decrès) ubedio cara, čak pre ulaska Vilneva (Villeneuve) u Kadiz, da ubuduće radi ono što je ovaj ministar nazivao »rat prema svojoj želji«, i koji nije bio ništa drugo nego gusarenje po divizijama, obnovljeno od gore imenovanog, koje je bilo donelo izvesne prolazne rezultate za vreme prve Republike. Poznat je sistem i njegova inspiracija. Pošto su izolovani gusarski brodovi nemocni, može se gusariti samo po grupama ratnih brodova, koje tako mogu imati uspeha nad pratnjama konvoja i efikasno se suprotstaviti neprijateljskim krstaricama. Uostalom, metod iluzoran, jer će neprijatelj, preduzimajući nove mere, proterati ove divizije eskadrama, koje imaju uvek slobodne ruke zbog nepostojanja naših eskadri, i na kraju on će imati poslednju reč.

Krstarenja dveju divizija Vijomeza i Lesega, formiranih u Brestu sa starom Gantomovom eskadrom, imala su nesrećnu sudbinu. Više brodova Vijomezove divizije je bilo izgubljeno, a drugi su bili primorani da nađu utočište u Sjedinjenim Američkim Državama, ili da se vrate izolovano. Divizija Leseg je bila uništена kod Sen-Dominga. Le Dikova (Le Duc) divizija (1806), u svom krstarenju ka Azorskim ostrvima i Špicbergu izgubila je polovinu svoga efektiva. Tri četvrtine Solejeve (Soleil) divizije (1806) su bile uništene pri polasku sa ostrva Eks (Aix). Trudova (Troude) divizija (1809) bila je blokirana kod Senta (Santes) i razbijena pri polasku.

Zauzimanje udaljenih baza, kao što su Kap (Cap) i Martinik, od strane engleskih eskadri, smanjilo je umnogome mogućnost ovih divizija.

Tako su njihova krstarenja prestala od 1809 i gusanjenje je nastavljeno samo lakim brodovima i pojedinačnim gusarskim lađama. Prvi su se zadržali dosta dugo u Indiskom Okeanu gde Engleska nije držala jače snage, i gde je trebalo zauzeti Il de France (l'Ile de France) da bi oni bili definitivno paralisani. Pojedinačne gusarske lađe su malo-pomalo iščezavale, trpeći stalne gubitke i obeshrabrujući se slabim učinkom njihovih ekspedicija: 1810 bilo ih je samo 195, a 1812 samo 93.

Englezi su za odbranu svojih komunikacija ostali verni sistemu koji je dao dobre rezultate u toku prethodnog perioda. »Akt za zaštitu trgovine« od 1803 godine uveo je obaveznu praksu konvoja; patrole, u tesnoj vezi sa blokadom naših obala, činile su ostalo. Još uvek osetni gubici popeli su se 1806 na 519 trgovačkih brodova, 1808 na 469, a 1810 na 619, ali oni su bili podnošljivi za trgovačku flotu koja je neprekidno narastala i koja se povećala od 17.885 brodova 1800 na 22.051 brod u 1805 i na 23.703 u 1810. Uostalom, pomorsko osiguranje, termometar bezbednosti plovidbe, padalo je od 50% u toku Američkog rata, na 25% za period 1793—1800, na 12% 1802 i 6% 1810.

Naše vlastite komunikacije, lišene svake vojne podrške, ostale su nesigurne kao i pre. Čak i obalska plovidba je bila ometana, i Brest, koji se snabdevao ovim putem, bio je u oskudici. Naši gubici su bili minimalni u absolutnoj vrednosti, ali naša trgovina nije više postojala. Broj brodova opremljenih za dugu plovidbu redovno se smanjivao: 1801 bilo ih je 1.500, 1810 343, 1812 179. Ove poslednje godine flotila za veliki lov brojala je samo 66 plovnih objekata.

Kao i u vreme stare monarhije krah metoda rata protiv komunikacija, koji se zasniva na negaciji regularnih pomorskih snaga, pokazao se totalnim. Istorija se neumitno ponavljava.

Uostalom, sam Napoleon se u tome nije nikad prevario. On je smatrao isključivi gusarski rat samo kao mo-

mentano sredstvo namenjeno da obuči ljudstvo očekujući bolje dane, kada bi bilo mogućno ponovo obrazovati znatne snage otvorenog mora. Na tome se radilo sa grozničavom aktivnošću. Od 1801 do 1814 izgrađena su 83 ratna broda i 65 fregata u francuskim lukama i susednim pokorenim zemljama (Belgija, Holandija, Italija). Na kraju Carstva, mi smo posedovali 103 ratna broda i 54 fregate. Od 1808 i još do 1811, car je sanjao da obnovi svoje stare planove napada na Egipat, Siciliju, Antile i iskrcavanja u Englesku, s osloncem ovog puta na znatne vojne snage pod dobrom komandom i sposobne da tuku neprijateljske eskadre. Napoleon je došao do istog zaključka do kojeg se došlo kroz ratove pre 1789.

GRAĐANSKI RAT U AMERICI.⁹⁾ — PARA I GUSARENJE

Rascep do kog je došlo u Sjedinjenim Američkim Državama dao je, skoro potpuno, u ruke federalaca severnjaka, pomorsku moć ove zemlje. Konfederalci (južnjaci) takoreći nisu imali mornaricu. Oni su preduzeli mere da je stvore pomoću izgradnje i kupovine u Engleskoj i Francuskoj pod rukovodstvom kapetana Buloha (Bullock). Ali federalci su se suprostavili ovom projektu živom diplomatskom akcijom, i vlade Francuske i Engleske posredovale su kod svojih državljana da bi sprečile ovo gaženje neutralnosti. Južnjacima se moglo isporučiti samo nekoliko krstarica.

Oni su ih namenili za gusarski rat, ili tačnije za napad na komunikacije, jer su ovi plovni objekti bili pravi ratni brodovi, a ne gusarski brodovi u starom smislu reči. Oni su se nadali da će ovim sredstvom dovoljno pogoditi

⁹⁾ Semz (Semmes): *Les croisières du Sumter et de l'Alabama*; Admiral Vilson: *Ironclads in action*, str. 142 do 176.

Kapetan bojnog broda Rujer (Rouyer): *Stratégie*, Pomorska ratna škola, 1905.

Poručnik bojnog broda Le Fran (Le Franc): *L'organisation des croisières sudistes*, Pomorska ratna škola, 1923.

ekonomski interes federalaca, i primorali njihove trgovce da vrše pritisak na vašingtonsku vladu za dokrajčivanje rata. U najgorem slučaju, udarali bi indirektno na vojnu moć Severa, uništavajući njegovu trgovinu.

Najpoznatiji od ovih brodova su bili: *Sumter* i njegov naslednik *Alabama*, zatim *Florida*, *Georgia*, *Nashville*, *Retribution* i *Shenandoah*. Ukupan broj južnjačkih gusarskih brodova nije, uostalom, prelazio 11 parnih brodova i 8 jedrenjaka. Podvizi *Sumtera* i *Alabame*, pod komandom čuvenog kapetana Semza su svima suviše sveži da bi ih trebalo ovde izneti. Krstarenje koje je *Alabama* izvršila u toku dvadeset dva meseca do Nove Zemlje, po Karipskom Moru, na Južnom Atlantiku, u Indiskom Okeanu i na afričku obalu je vanredan avanturistički roman čijim smo se čitanjem opijali u mладим godinama.

Ako se sada vratimo prozaičnoj strani te stvari, vidimo da je *Alabama* uništila 69 brodova, od čega samo jedan parobrod, i da ukupni gubici prouzrokovani trgovini Severa ne prelaze 239 brodova sa 105.000 tona nosivosti što vredi ukupno 75 miliona. Dakle, materijalni učinak je bio minimalan, ali moralni efekat ogroman. To se objašnjava pravom panikom među federalnim brodovlasnicima, koji su se, da bi izbegli ustvari dosta male opasnosti, požurili da prodaju svoje brodove strancima, u većini Englezima. Ova je prodaja bila masovna i iznela je 1863 godine 348.000 tona a 775.000 tona za čitavo trajanje rata. Američka trgovacka mornarica, s nosivosti od 2.500.000 tona u 1861, imala je samo 1.100.000 tona na kraju neprijateljstava, i tu je, kao što je poznato, poreklo čudne disproporcije koja je kasnije postojala između trgovine Sjedinjenih Američkih Država i njene trgovacke flote.

Međutim, federalci su se postarali da reaguju za obranu svojih komunikacija. Oni nisu dali svojoj trgovini nikakvu direktnu zaštitu, a osobito nisu formirali konvoje. To je zaista bila greška. Naprotiv, kako njihove vojne snage nisu bile imobilizirane ili doživele neuspех od strane

5

konfederalnih eskadri koje nisu postojale, oni su mogli bez žurbe da posvete veliki deo svojih sredstava za lov na gusarske brodove. Pedeset i pet federalnih krstarica bile su tako upućene za gonjenje *Alabama* i brodova koji su je pratili. Uostalom, ovo gonjenje je bilo vođeno po metodu koji je za diskusiju. Umesto da se usmeri sav napor na ključne zone koje su obavezno morale da privuku neprijatelja, taj napor je olako dekoncentrisan, prema izveštajima — koji su bili jako zadocneli kad se ima u vidu sporost tadašnjih sredstava veze — o pokretu gusarskih brodova. Tako su federalci bili za duže vreme zavaravani.

Ali njihova istrajnost najzad je bila nagrađena. *Sumter* je završio blokiran u Gibraltaru. *Alabama* je bila uništена od *Kearsage* pred Šerburom. *Floridu* su zarobili u luci Baija čamci sa *Wachusett-a*. *Georgia* je bila prisilno razoružana u Liverpulu. Druge dve krstarice su se vratile u južnačke luke i tamo su ostale. Jedino *Shenandoah* se držao do kraja rata na Pacifiku gde je po prestanku neprijateljstava učestvovao u lovu na kitove kod Aleutskih Ostrva. Iz istih razloga, konfederalni gusarski brodovi završili su kao i nekada francuski.

Što se tiče pomorskih komunikacija konfederalaca, one, može se reći, nisu više ni postojale, a da nije ni trebalo da federalci otpočnu protiv istih ikakav trgovачki rat. Blokada obala Juga, izvršena od strane federalnih eskadri, koje su bile gospodari mora, bila je dovoljna da potpuno postigne ovaj cilj. Očigledno, ova blokada nije bila totalna, apsolutna; brodovi koji su se probili kroz blokadu (»blockade runners«) to su pokazali. Ali njihovi podvizi su imali vrlo ograničen domet. Oni su mnogo doprineli nekim sopstvenicima brodova i špekulantima, ali su bili potpuno nemoćni da uspostave neophodan tok razmene, koji je bio vrlo potreban konfederalcima vojnički i ekonomski. Na kraju rata, Jug je bio u krajnje teškoj situaciji.

Borbene snage su još jedanput pokazale svoj odlučujući značaj u operacijama za komunikacije.

Izvesno vreme posle toga, rat od 1870 bio je dokaz u malom iste vrste. Pruska, koja nije bila gospodar mora, učinila je nekoliko pokušaja protiv francuskih komunikacija, koji su dali slabe rezultate. Najpre je *Arkona* bila blokirana kod Azorskih Ostrva, a zatim u Lisabonu. *Meteor* se zatvorio u Havanu posle boja sa *Bouvet-om* (»*Buve*«). *Augusta*, pošto se kamuflirala u Irskoj, potopila je jedan trgovачki brod pred Brestom i jedan remorker blizu Rošfora (Rochefort), posle čega je blokirana u Vigou od strane četiri francuske fregate. Naše komunikacije su ostale neoštećene. Naše krstarice su dejstvovalе protiv pruske pomorske trgovine, bez velikog efekta, jer su ciljevi bili vrlo retki. Pruska pomorska plovidba je bila skoro potpuno prestala. Neprijatelj je lako podnosio ovu inače sasvim prolaznu situaciju, kako smo to već istakli.

Najzad istaknimo da je opasnost od naoružavanja pomoćnih pruskih krstarica u Španiji doprinela da se naša sredozemna eskadra ponovno naoruža sa četiri fregate novembra 1870, u isto vreme kada se razoružavalo toliko brodovlja radi stvaranja mornaričkih jedinica na kopnu. Tako se jednim sredstvom, koje je priznato kao dobro, obezbeđivalo od eventualnosti do kojih uostalom nije došlo.

Usput treba primetiti da su konfederalci, započinjući gusarski rat, gajili nadu koja je imala svoje korene u jednoj pojavi tehničke vrste: nove mogućnosti koje je parna mašina nudila gusarskim brodovima. Pošto je veliki deo federalne plovidbe bio obezbeđivan brodovima na jedra, gusarski brodovi na parni pogon, koji su uostalom za to vreme imali veliku brzinu, trebalo je da zadobiju

znatan ratni plen a u isto vreme i da umaknu većini ratnih brodova koji su bili manje brzi. Stvarno, mi smo videli da je novo sredstvo imalo uspeha, sem toga, shodno predviđanjima, veliki deo njegovih žrtava su bili brodovi na jedra. Reakcija protiv njega je bila duga i mučna.

Istina je da su tamo postojali naročiti uslovi koji su mogli da vladaju samo jedno određeno vreme i koje je trebalo da ukloni potpuna preorientacija plovidbe na parni pogon. Pri svemu tome, još otada rađalo se i razvijalo kod mnogih umova ubedjenje, koje je trebalo još da se razvije, da su tada savremeni uslovi plovidbe olakšavali gusarski rat. Izgradilo se verovanje kod izvesnih ljudi da su materijalna usavršavanja našeg vremena doprinela da nekadašnje iskustvo postane preživelo i da su ponovo problem postavljali na nov način; da su nedavna oruđa obeznažila pouke prošlosti; da se nije moglo ništa izvući iz ovih pouka za vreme koje je video pojavu pare, elektriciteta i brzih sredstava veze. To je intelektualna pojava stara kao svet, čiju ćemo drugu manifestaciju videti kasnije. Na kraju poslednjeg veka nama je odgovarao povratak na isključivi gusarski rat, koji su nanovo propovedali pisci »Mlade škole«.

Međutim, razmišljanje pokazuje da vođenje površinskog gusarskog rata nije izričito olakšano skorašnjim sredstvima i da su ga čak u više tačaka ometala. Ako postojanje motora nezavisnog od vetra ima prednost za agresora na trgovinu, ono naprotiv olakšava bekstvo njegove žrtve; usto, ono primorava gusarski brod na snabdevanje većom količinom goriva, što može otkriti njegovo prisustvo. Sem toga, njegovo prisustvo je momentano poznato od strane zainteresovanih, zahvaljujući gустoj mreži telegrafskog kabla, i prema tome se svaka pojava gusarskog broda brzo objavljuje. Sada je radio nadoknadio nedovoljnost kabla; on registruje pozive za pomoć od gonjenih brodova; on stavlja do znanja svim brodovima na moru položaj gusarskog broda. Svako to koristi; trgovci da bi veštoto izbegli udar, krstarice da bi

napale neprijatelja. Pogon na paru sasvim olakšava prvima da prilagodavaju svoje kretanje u znatnim razmerama, drugima da pohitaju u najkraćem roku i stegnu obruč. Najzad, domet artiljerije primorava gusarski brod na veću obazrivost.

Konfederalne krstarice videle su samo rađanje ovih novih uslova i one su, uglavnom, koristile povoljnije uslove nego što su to u naše vreme. To su bili mešoviti brodovi, koji su dugo krstarili pomoću jedra, upotrebljavajući paru samo za borbu. One su trošile malo goriva, imale su mnogo uglja i snabdevale se retko. Transportni brod *Agrippine* mogao je skoro uvek da prati *Alabama*. Podmorskih kablova bilo je malo. Radio nije postojao. Federalci su počinili velike neumešnosti. Pa ipak južnjački gusarski brodovi su završili na poznati način. Oni su uzaludno očekivali pomoć od nove tehnike, kada im je ona mogla doći samo od snaga organizovanih s njihove strane, koje nažalost za njih nisu postojale.

Kasniji ratovi trebalo je da potvrde rezultate ovog prvog i nepotpunog iskustva.

RUSKO-JAPANSKI RAT¹⁰⁾

Sećamo se da su u toku ovog rata Rusi za napad na japanske komunikacije namenili jednu diviziju koja je bazirala u Vladivostoku sastava: krstarice *Rosija*, *Gromoboj*, *Rurik*, *Bogatir*, 4 torpiljarke eskadre, 6 malih torpiljarki i transportni brod *Lena*.

Potsetimo se ukratko na sedam ispada koje je izvršila ova divizija 1904.

¹⁰⁾ Kapetan bojnog broda Loran (Laurent): *Etude de la guerre russso-japonaise*, Ratna pomorska škola, 1912 i 1927.

Kapetan fregate Davli: *La lutte pour l'empire de la mer*, 1906.

Kapetan korvete Balazik (Balazuc): *Les croiseurs de Vladivostok*, Ratna pomorska škola, 1924.

Prvi (9—14 februara. Kapetan bojnog broda Rajcenštajn) — Ispad ka ostrvu Jezo (Yeso). Jedan mali obalski brod potopljen.

Drugi (23—27 februara. Kapetan bojnog broda Rajcenštajn) — ispad na Gensan.

6 i 7 marta, Kamimura je izveo demonstraciju na Vladivostok. Divizija je smanjena na tri krstarice usled nasukavanja *Bogatira*.

Treći (23—27 marta. Kontra-admiral Jesen) — Ispad na Gensan. — Dva parobroda potopljena, od kojih jedan transportni za trupe.

Četvrti (12—19 juna. Vice-admiral Bezobrazov) — Ispad na korejske moreuze. — Tri transportna broda potopljena.

Peti (26 juni — 3 juli. Vice-admiral Bezobrazov) — Ispad na korejske moreuze. — Neuspšno gonjenje od strane Kamimure.

Šesti (18 juli — 1 avgust. Vice-admiral Bezobrazov) — Krstarenje uz istočnu obalu Japana. — 12 zarobljenih ili potopljenih objekata.

Sedmi (12—15 avgust. Kontra-admiral Jesen) — Gonjenje od strane Kamimure. — Boj od 14 avgusta. — Gubitak *Rurika*.

Materajalan rezultat operacije vladivostočkih krstarica bio je dakle minimalan. U njihovim poduhvatima, bilo protiv vojnih komunikacija u pravom smislu reči (transporti trupa), bilo protiv trgovačkih komunikacija, oni su za šest meseci uništili 18 plovnih objekata, od kojih 4 transportera za trupe. Moralni efekat je bio znatan u izvesnim momentima, a naročito prilikom šestog ispada, kada su brodovi bili potopljeni skoro pred Jokohamom. Visina osiguranja se podigla. Japansko mnjenje bilo se mnogo podiglo protiv Kamimure, dok ga njegova pobeda od 14 avgusta nije toga oslobođila.

Ali, na kraju, vladivostočke krstarice su bile potpuno nemoćne da zaustave, pa čak i da smanje, bar za kratko vreme, kretanje vojničkih transporata od Japana ka kon-

tinentu i snabdevanje Japana spolja. Japanska prevlast na moru je rešila ovo pitanje i ruske krstarice nisu mogle da preotmu ovu prevlast. Njihova krstarenja nisu imala nikakav uticaj na ishod rata.

Ali ono što istorija jasno iznosi, to je stepen na kojem su njihove operacije bile podržane dejstvima njihovih glavnih organizovanih snaga, tj. Portarturske ruske eskadre. Postoji tu niz začuđujućih poučnih promenljivosti.

Početkom rata, Japanci su opravdano koncentrisali sve svoje snage protiv Portarturske eskadre, ne znajući za šta je ona sposobna, i nastojeći s pravom da budu nad njom znatno superiorniji. Kamimura je ostao u Žutom Moru s Togoom, a sama stara 3-ća eskadra Kataoke bila je ostavljena da čuva korejske moreuze i komunikaciske linije koje su ih presecale.

Kasnije se primetilo da je slabljenje Portarturske eskadre, zbog tri potapanja od 9 februara 1904, povezano s inercijom ove pomorske snage, učinilo manje korisnom koncentraciju u Žutom Moru, te je Kamimura bio poslat protiv Vladivostoka.

Ali, 8 marta, energični Makarov je preuzeo komandovanje nad Portarturskom eskadrom. Nespokojni Japanci ne znaju mnogo šta će se desiti. Pozivaju Kamimuru, koji se priključuje Togou 16 marta.

13 aprila, Makarov je iščezao u katastrofi *Petro-pavlovska*. Rusi imaju jednu potopljenu oklopnaču i drugu teško oštećenu. Zato su Japanci za dugo mirni. 16 aprila, Kamimura ponovo kreće u Japansko More. 3-ća eskadra Kartaoke dolazi u Žuto More da bi izvršila pomoćne operacije.

Verovalo se da je ova nova podela snaga definitivna. Ali od toga nije bilo ništa. Kada su Rusi izašli Iz Port-Artura i kada je započela bitka od 10 avgusta, Togo još jednom poziva k sebi Kamimuru. Kamimura stiže jugozapadno od Koreje u okolinu ostrva Ros (Ross), 12 ujutro, tražeći ruske brodove koji su bili umakli iz bitke pre dva

dana. On saznaje o povratku ruskih oklopinjača u Port Artur i vraća se u korejske moreuze da bi tu zaustavio krstarice pri prolasku koje bi se hteli uputiti ka Vladivostoku. On tamo ne nalazi nijednu, ali mesto toga, on nailazi na Jesenovu diviziju i obračunava se s njom u boju 14 avgusta.

Sem toga primetimo da Japanci, čija je glavnina bila prikovana u Žutom Moru usled prisustva Portarturske eskadre, i čije su sve jedinice druge linije bile prikovane u korejskim moreuzima usled potrebe da obezbede skoro direktnu zaštitu transportovanja trupa, ne mogu ništa odvojiti da bi blokirali Vladivostok ili ga bar kontrolisali. Ulasci i izlasci krstarica, baziranih u ovoj luci, nisu dakle ni ometani niti se o njima čak obaveštavalo.

Dakle, zbog svih ovih razloga, držanje portarturske glavne snage imalo je znatan uticaj na uslove u kojima su operisale vladivostočke krstarice. Oni su mogli postati beskrajno povoljniji da su ove glavne snage pokazale aktivnost koja se od njih mogla očekivati.¹¹⁾

Ali su Rusi predviđali ovu povezanost, upravo sa suprotnog stanovišta. U njihovoј zamisli, vladivostočki odred bio je namenjen da svojim demonstracijama izvrši diverziju s mogućnošću da privuče ka ovoj oblasti znatan deo japanskih snaga i da utoliko olakša Portarturskoj eskadri. Komandant Portarturske eskadre admirал Stark bio je zaista uputio 9 januara 1904, kontra-admiralu Stakelbergu, koji je trebalo da preuzme komandovanje vladivostočkim krstaricama, instrukcije koje su mu stavljale u zadatak energično dejstvo na zapadne obale Japana i na istočnu obalu Koreje, kao i na puteve transportovanja trupa. Trebalo je da on »izvrši pritisak na Japance, i izazove paniku među čitavim stanovništvom, kao i na celokupnu japansku trgovačku flotu«. A sve to u cilju »da od

¹¹⁾ Vladivostočke krstarice su učinile još jedan izlaz ka Cugaru (Tsugaru) 9 maja 1905. Japanci, potpuno zauzeti očekivanjem Rožestvenskog, nisu se zbog njih uz nemiravali. To je jedan tipičan slučaj koji treba dodati drugima.

početka neprijateljstava privuče u severnu zonu Japanskog Mora, deo neprijateljskih pomorskih snaga sada koncentrisanih u Sasebou, a koje imaju sigurno namjeru da drže u škripcu našu Portartursku eskadru ili da je napadaju u slučaju nadmoćnosti u snagama«.

Ova se koncepcija može vrlo dobro braniti. Umesto da omogući indirektno borbenim snagama učešće u podršci napada na komunikacije, veza će se izvršiti u obratnom smislu. Napad na komunikacije imaće za cilj da se izvede diverzija koja omogućava da se postignu bolji uslovi za bitku. To će biti pomoćni napad koji treba da posluži glavnom napadu. Mi ćemo kasnije doći na osnovost ovog drugog metoda.

Ali, da bi ispunile ovaj program, trebalo je da vladivostočke krstarice operišu pravilnije nego što su to činile. Onda kada je trebalo da one ne dozvole predah neprijatelju, njihova aktivnost je bila takva kakvu je neprijatelj samo mogao poželeti. One su držale more 43 dana u 6 meseci, što je bilo nedovoljno. One su to mogle učiniti bolje s odličnim akcionim radijusom njihovih brodova. Područje njihovog krstarenja, koje je skoro uvek ograničeno na Japansko More, nije bilo dovoljno široko. One su bile prisiljene da se vraćaju svaki put u Vladivostok, dok bi u slučaju snabdevanja na drugim tačkama mnogo povećale svoje mogućnosti i znatno ometale neprijatelja. Njihovo dejstvo, što se tiče njegove moći i momenta otpočinjanja, slabo je odgovaralo opštoj situaciji. U početku rata, dok je ono trebalo da bude vrlo snažno da bi privuklo što više japanskih brodova van Žutog Mora, gde su se odigravali vrlo ozbiljni događaji, ono se ograničilo na beznačajan ispad na ostrvo Jeso (Yeso). 12 avgusta, divizija polazi u nevreme; ima već dva dana kako je sve likvidirano u Žutom Moru. Posle 14 avgusta, izgubivši samo jedan brod, divizija prestaje skoro potpuno da postoji i ne daje više znakova života do maja 1905.

Zaista, vladivostočke krstarice privukle su na sebe 4 od 6 oklopnih krstarica Kamimure.

Uostalom, sva ova prebačivanja su suvišna. Jedan takozvani pomoćni napad ima interesa samo ako postoji glavni napad. Dakle, događaji su pokazali da je takav napad bio daleko od zamisli Portarturske eskadre.

Sa svoje strane, Japan je primenjivao napad na ruske komunikacije. Oni nisu bili za zanemarivanje, protivno onom što se uopšte veruje. Pošto je transibirska železnica bila potpuno zauzeta za potrebe kopnene vojske, dve ratne luke na Dalekom Istoku mogле су само morem primati najveći deo snabdevanja. Što se tiče Port-Artura, napad na komunikacije je bio vođen istovremeno kada i glavne operacije, i obezbeđen samom ovom činjenicom. Potiskivanje ruske eskadre u luku, blokada koja je iz toga usledila, iskrcavanje na obale, rešili su sudbinu komunikacija. U nedostatku sredstava, što se tiče Vladivostoka, trebalo se privremeno uzdržati, a Japanci nisu nikada pali u iskušenje da odvoje brodove od svoje centralne grupacije da bi ih namenili za napad na ruske komunikacije sa te strane. Oni su se ograničili na odbranu svojih komunikacija. Ali kasnije, kada je bila smanjena moć Portarturske eskadre i ona napola uništena, oni su mogli odrediti potrebne odredbe, postaviti ih u moreuze Koreje i Cugaru i, zahvaljujući njihovoј geografskoј situaciji, zarobiti za nekoliko sedmica četrdesetak brodova na putu za Vladivostok. Ovaj saobraćaj je uskoro potpuno prekinut. Jednom reči, Japanci nisu gubili vreme u čekanju. Oni su upotrebili jedan dobar metod, pošto su prethodno zadobili prevlast na moru, što je ravno kontroli komunikacija i to su zatim iskoristili.

Rusko-japanski rat je zaista jedan od onih koji najbolje pokazuju međusobnu zavisnost između napada na komunikacije i rata između organizovanih snaga, naročito zbog one očigledne razdvojenosti između ruskih snaga iz Vladivostoka i Port-Artura, kojima je bio dodeljen i jedan i drugi zadatak.

RAT 1914

Rat 1914 nam je tako blizu, da nema potrebe da se opširnije govori, što se tiče komunikacija, o činjenicama koje svi dobro poznaju. Ali, da bi se iz togu izvela filozofija, potrebno je te činjenice razmotriti poizdalje, u njihovoj celini, i pod izvesnim uglom.

Nemci iz 1914, izvrsni vojnici, i još više intelektualno formirani u istoriskoj školi po metodima koji se cene u svim dobro organizovanim modernim vojskama, znali su tačno o čemu treba voditi računa u pogledu napada na komunikacije. Oni su poznavali njegovu prošlost, i nisu mogli imati nikakvu iluziju u pogledu njegovog efekta kada se on izvodi sam i mimo oblika glavnih neprijateljstava.

Međutim, oni su ga vodili svom snagom od samog početka rata. Oni su ga bili pripremili, kako to svedoče instrukcije i operaciske zapovesti redigovane za vreme mira.¹²⁾ Puni predašnjeg iskustva oni su sigurno očekivali da će njihove krstarice — gusarski brodovi, imati kratak život, lišeni baza i sukobljavajući se s daleko nadmoćnjim protivnikom. Ali iako Nemci nisu polagali na ove brodove, za koje su znali da su im dani izbrojani, nikavu nerazumnu nadu, oni su ipak od njih tražili ovaj napor, željom vrlo logičnom u vojničkom pogledu da ne puste neiskorišćen nijedan deo svojih snaga, čak ni njihova udaljena mesta nalaženja, misleći da će oni naneti, pre nego što izšeznu, znatne gubitke protivničkoj trgovini. Oni su imali puno pravo da tako dejstvuju: u ratu, ne treba zanemarivati nikakvo sredstvo da se naškodi svome protivniku. Sem toga, oni su bili u pravu da računaju, pomažući se početnim iznenađenjima, na dobre rezultate u prvim sedmicama neprijateljstava.

¹²⁾ Kapetan fregate Šak (Chack): *La guerre des croiseurs*, tom I, prilog II: Nemačke zapovesti za brodove na dalekom krstarenju; prilog III: Plan operacija eskadre fon Špea; prilog V: Organizacija snabdevanja eskadre fon Špea.

Istorija je poznata. *Emden* dejstvuje u istočnom delu Indiskog Okeana. *Koenigsberg* krstari između Madagaskara i ulaza u Crveno More. *Karlsruhe* gusari u oblasti Fernando — Norona — rt San Rok. *Dresden* dejstvuje na istočnoj zatim na zapadnoj obali Južne Amerike. *Leipzig* plovi između San-Franciska i Perua. Eskadra fon Špea, na koju ćemo se vratiti kasnije, prelazi Pacifik. Pomoćne krstarice: *Kaiser Wilhelm der Grosse*, *Kronprinz Wilhelm*, *Cap Trafalgar*, *Prinz Eitel Friedrich*, *Cormoran*, *Geier*, itd. raspoređeni svuda pomalo, pomažu dejstvo ratnih jedinica.

Saveznici reaguju, nastojeći da pariraju na udarce i da se odupru. Njihovo dejstvo nije srećno zamišljeno. Oni ne formiraju konvoje: dakle, saobraćaj nema nikakve direktne zaštite. Oni dejstvuju isuviše malo ofanzivno. U mnogim oblastima Englezi poznavaju samo famozno »patroliranje« u »ključnim zonama«, što pretstavlja neefikasnog posrednika između direktnе zaštite eskortom i indirektnе zaštite napadom. Želi se sve da zaštiti. Saveznička strategija je dominirana defanzivom i geografijom. Teške obaveze proističu za nju, kao što je zaštita transporata trupa iz Kanade, Indije, Australije. Južne Afrike. Ona se stvara u svakoj prilici, uplićući se, pre svakog smanjivanja neprijatelja koji još plovi, u traženje teritorijalnih ciljeva kao što je napad na nemačke kolonije (Kamerun, Nova Gvineja, Samoa, Istočna Afrika, itd...) i Mesopotamiju.¹³⁾ Sve se to objašnjava, kao s pravom, znatnom rastresitošću, razvijanjem u jedan nemocan defanzivan kordon i rasipanjem ogromnih sredstava. Saveznici nisu jači nego nekada federalci. Ispred njihovog rasporeda i njihovih metoda, nemački gusarski brodovi će uspešno dejstvovati.

Pa ipak potrebno čišćenje je najzad sprovedeno. Rezultat je uprkos svega postignut, zahvaljujući vremenu. *Emden* je uništen kod Kokosovih Ostrva. *Karlsruhe* je

¹³⁾ Ovo pitanje će biti detaljno tretirano u sledećoj glavi (napad i odbrana obala).

iščezao posle jedne unutrašnje eksplozije. *Koenigsberg* se zaglibio u reci Rufigi. Divizija fon Špea je likvidirana kod Falklanda. *Dresden* je završio svoju karijeru potopljen kod ostrva Huan Fernandeza. Pomoćne krstarice je zadesila ista nesrećna sudbina. *Kaiser Wilhelm der Grosse* je uništen kod Rio de Oro, a *Cap Trafalgar* kod ostrva Trinidad. Drugi (*Kronprinz Wilhelm*, *Prinz Eitel Friedrich*, *Cormoran* i *Geier*) su internirani u Sjedinjenim Američkim Državama, Guamu i Honolulu.

To je bio klasičan kraj gusarskog rata na stari način koji je bilo lako predvideti. Nemci su ga obnovili tek 1916 i 1917, upućujući na more nekoliko površinskih gusarskih brodova kao *Moeve*, *Wolf* i *Seeadler*. Ali to su bili izolovani i retki napori, nesposobni za ozbiljna dejstva. Istinsko površinsko gusarstvo bilo je iščezlo od 1915. Njegovi materijalni rezultati u apsolutnoj vrednosti nisu bili za zanemarivanje. Gubici prouzrokovani saveznicima od 1 avgusta 1914 do 31 januara 1915 od strane površinskih gusarskih brodova su sledeći:¹⁴⁾

DRŽAVE	Parobroda		Brodovi na jedra	
	broj	tona	broj	tona
Engleska	47	217.590	3	3.587
Francuska	1	4.803	6	12.170
Rusija	1	3.522	1	1.231
Svega	49	225.915	10	16.988

Ili ukupno 59 lađa i 242.903 tone. Pri svemu tome, ako uporedimo ove brojke s celokupnom tonažom triju sjedinjenih trgovачkih mornarica, ne možemo pogrešiti u pronalaženju njihovog neznatnog procenta.

¹⁴⁾ Šak: *La guerre des croiseurs*, tom II, strana 420.

Što se tiče moralnog efekta, on je u izvesnim momen-tima bio znatan, naročito u Južnoj Americi, Indiji i u za-padnom delu Indiskog Okeana. To se ispoljilo u više navrata, u teškom poremećaju trgovine i potpunom za-ustavljanju trgovačke plovidbe. Zatim je, malo-pomalo sve bilo dovedeno u red. Srazmerno tome što su gusarski brodovi nestajali jedan po jedan.

Ali, ako su savezničke krstarice mogle da izvrše svoj zadatak čišćenja, posle mnogo lutanja i grešaka, i to ne reskirajući da budu i same uz nemiravane, one to duguju zaštiti koju su im obezbeđivali na izvesnom otstojanju, njihove glavne pomorske snage. Velika flota (*Grand Fleet*) u Severnom Moru i francuska flota u Sredozemlju, paralisale su i učutkale nemačku flotu otvorenog mora, kao i jedinice koje bi pokušale da izađu iz Jadranskog Mora ili Dardanela. One su bile ključni oslonac čitavog sistema zaštite komunikacija, baza na kojoj je sve poči-valo. Pozadi tog bedema, divizije engleskih krstarica formirane većinom od mobilisanih brodova, mogle su se organizovati i raditi u sigurnosti. S druge strane, nemačke gusarske krstarice nisu se mogle nadati nikakvoj podršci od strane njihove flote otvorenog mora. U takvim uslo-vima njihova sudbina je bila unapred zapisana, a njeno ispunjenje bilo je samo stvar vremena. Uticaj nevidljivih i udaljenih glavnih jezgara organizovanih snaga, stvarno je dominirao na području komunikacija.

Međutim, dok su saveznici mogli da se uspavljaju u definitivnom sticanju fundamentalne bezbednosti, ona je iznenadno bila dovedena u pitanje. Na Pacifiku je ne-prijatelj uspeo da formira jedno novo sporedno jezgro organizovanih snaga, kao i da jednovremeno održi kru-ženje jedne uz nemiravajuće neobaveštenosti o njegovim dejstvima. Divizija fon Špe formirana, u početku, od *Scharnhorst-a*, *Gneisenau-a* i *Nürnberg-a*, bacila se dia-gonalno kroz Pacifik, široki prostor gotovo bez prolaznika, i uprkos istupanja u nezgodno vreme protiv ostrva Samoa i Tahitija, uspela je bezmalo da zametne svoj trag. Ona

se spojila s *Leipzig*-om koji je pristizao iz Meksika i *Dresden*-om koji je dolazio sa Atlanskog Okeana. Bura se nagomilavala na Južnom Pacifiku i to je pretstavljalo stvarnu opasnost. Ova divizija koja je najzad sastavljena od 2 velike oklopne krstarice i 3 oklopne krstarice, mogla je postići veliki uspeh ne samo u napadu na trgovačko brodovlje, već je takođe mogla da napadne i uništi krstarice koje ga štite a koje su tako rasute da pretstavljaju vrlo neotporan borbeni raspored. Ocrtavala se neprijateljska koncentracija koja je u opasnoj suprotnosti sa savezničkom rastresitošću.

To je, u osnovi, stari sistem gusarenja po divizijama koje su Nemci ponovo usvojili od naših ratnih postupaka iz doba Revolucije i Carstva. Fon Špe je pristupio, svesno ili ne, metodu Dekrea (*Decrès*), onom istom koji je obnovio *La Mot-Pike* i *Voban*, a uvek u ime istih preimrućstava. Pored ostalog on će za izvesno vreme koristiti povoljnije uslove nego *Vijomez* i *Leiseg*. Dok su Englezi na čelu sa *Dakovtom* (*Duckworth*), 1806 neprestano praktikovali prema ovima pravi lov na čoveka, dotle su Englezi 1914 sa svojim saveznicima, ispoljili od početka jednu spokojnu indiferentnost za fon Špea. Australiska flota će mirno ići prema svojim malim geografskim ciljevima na ostrvima Samoa i Novu Gvineju. Japanske snage nisu prelazile Karolinska Ostrva. Snage iz Severnog Pacifika ostaće iznad Ekvatora, a one iz Južnog Atlantika, vrlo slabe, neće preći rt Horn. Takva lutanja su nazvali sankcijom. Kod Koronela (*Coronel*) je nesrećni i herojski admirал *Kradok* (*Craddock*) platio greške za sve.

Buđenje je bilo bolno. Najedanput su razjasnili sebi da su organizovane snage odigrale vrlo veliku ulogu u operacijama usmerenim na komunikacije i da nisu imali pravo da zaborave pouke iz prošlosti, zanemarujući fon Špea. Nametalo se jedno žestoko gonjenje. Oni su ga i preduzeli. Posle mesec dana kod Falklanda je sve bilo pravljeno i savezničke krstarice su ponovno uživale povraćenu bezbednost.

Međutim, Nemci nisu pokušali da pristupe sadejstvu između glavnog i pomoćnog jezgra svojih organizovanih snaga. Napad protiv savezničkih komunikacija primorao je Engleze da daleko pošalju mnoge svoje oklopne krstarice: da bi dejstvovalo protiv fon Špea kod Antila i Falklanda trebalo je odvojiti od Velike flote bojne brodove *Princess Royal*, *Invincible* i *Inflexible*. Nemačka flota otvorenog mora i ne pokuša da iskoristi ove poboljšane uslove i ograniči se na priobalne ispadne u novembru i decembru 1914. Obratno, ona nije preduzela odlučno dejstvo protiv Velike flote za koje je imala najbolje izglede u celom toku rata, da bi zadržala gore pomenute brodove u Severnom Moru i da time olakša fon Špeu.

Što se tiče neprijateljskih komunikacija, rešenje je bilo kao i obično u njihovom potpunom likvidiranju. Pretrpljenim gubicima u ovoj trgovачkoj plovidbi, koji su otprilike bili dva puta veći nego saveznički, treba dodati, da bi imali vernu sliku situacije, tonažu koja je ostala nepokretna u neutralnim lukama. Stanje od prvog avgusta 1914 do 31 decembra 1915¹⁵⁾ je sledeće.

Saveznici (Engleska, Francuska, Rusija) su iz raznih razloga izgubili (od površinskih gusarskih brodova, podmornica, mina, zaplene u neprijateljskim lukama, itd.):

- 178 parobroda sa 488.465 bruto tona;
- 32 jedrenjaka sa 24.420 neto tona.

Neprijatelji (Nemačka i Austrija) su izgubili iz istih razloga:

- 313 parobroda sa 906.101 bruto tona;
- 64 jedrenjaka sa 71.168 neto tona.

I oni su imali imobilizirano ili blokirano u neutralnim lukama:

- 724 parobroda sa 2.878.533 bruto tona;
- 100 jedrenjaka sa 198.630 neto tona.

¹⁵⁾ Kapetan fregate Šak: *La guerre des croiseurs*, Tom II, strana 420—421.

*

* *

Ukratko, rat za komunikacije je uvek davao varljive rezultate kad je napadač prvo njih napadao, zanemarujući organizovane snage neprijatelja, stvarajući tako jedan poseban ratni sistem koji zabranjuje sudsar borbenih snaga u pravom smislu reči. To je uvek bio neuspeh. I ovaj fenomen je mogao biti lako predviđen. Zaista je primamljivo napasti trgovacku mornaricu neprijatelja, ali će on, ako nije sasvim glup, reagirati i poslati krstarice za zaštitu svojih komunikacija s kojima će se napadač razračunati. On će to moći utoliko bolje, ukoliko se napadač odrekne rata između eskadri, ukoliko su neprijateljske eskadre takođe van upotrebe i pretstavljaju rezervoar raspoloživih snaga. Da bi se prekratilo s ovom neprijatnom intervencijom neprijateljskih krstarica, očigledno ima jedan lek: grupisati gusarske brodove u divizije. Ali neprijatelj će sa svojim učiniti isto. Da bi sačuvali nadmoćnost trebaće formirati prave gusarske eskadre kojima će neprijatelj, da ne bi bio u zaostatku, suprotstaviti takođe eskadre. Malo-pomalo vratili bi se na polaznu tačku kojoj smo pre okrenuli leđa: borbu između organizovanih snaga koju nismo žeeli. Njeno polje dejstva bi se samo pomerilo; umesto da ono bude oblast određena prema isključivo vojnim razmatranjima, ono bi bilo pomereno prema zoni komunikacije kao što se to često i događalo kroz istoriju. Na kraju krajeva, obmana je, ako mislimo da pobedonosno vodimo rat, izbegavati suštinski akt sile: borbu.

Ali ako strana koja izvodi gusarenje, u isto vreme vodi i jedan dobar regularan rat, ako su njene pomorske snage aktivne i ofanzivno usmerene, neprijatelj neće imati previše svih svojih sredstava da parira udarac i moći će da izdvoji samo mali broj brodova za odbranu svog trgovackog brodovlja. Dejstvo gusarskih brodova će u tome naći olakšanje. Vidimo da tu postoji čvrsta, mada

daleka, veza između operacija gusarskih brodova i operacija pomorskih snaga. To znači da se možemo nadati rezultatima samo ako one idu zajedno.

Međutim, ova postavka sadrži jednu recipročnost. Gusarski rat razumno shvaćen može uveliko pomoći dejstvu glavnih snaga, na kojima, kratko rečeno, počiva opšti i krajnji uspeh, podrazumevajući tu i uspeh samog gusarskog rata. Možemo direktno pomoći glavne snage ako odvajamo od njih, za napad na komunikacije, samo što je mogućno manji broj jedinica,¹⁶⁾ dok će se naprotiv najveći deo nalaziti u borbama koje će ova masa morati da podražava. Možemo ih indirektno pomoći postupajući tako da gusarski brodovi, dejstvujući na osetljivim tačkama i ugrožavajući važne interese, vrše moćne diverzije,¹⁷⁾ primoravajući neprijatelja da izdvaja znatna sredstva, čime bi zadatak glavnih snaga bio olakšan. Gusarski brodovi time pružaju glavnim snagama privremenu pomoć koja će im se široko nadoknaditi. Na ovaj način napad na komunikacije može srećno da utiče na strategiski manevar.

Isključivi gusarski rat iz prošlosti je uvek ignorisao ovu dvostranu povezanost. Vojna sila, koja ili nije postojala, ili je svesno bila ukinuta, ili je manje-više bila interna, nije pokušavala da podrži gusarske brodove. Oni su, sa svoje strane, išli svojim putem ne vodeći računa o njoj, napredujući ka svom vlastitom cilju, ka trgovackoj mornarici neprijatelja, ne mareći za glavni cilj od koga je sve zavisilo. Pojam plodnog sjedinjavanja napora nije prožimao duhove ni kod jednih ni kod drugih.

¹⁶⁾ Koje sada moraju biti ratni ili bar pomoćni brodovi, budući da je gusarstvo u pravom smislu reči ukinuto *Pariskom deklaracijom* (1856).

¹⁷⁾ Iskustvo pokazuje da materijalni efekat ovih diverzija nije ništa prema njihovom moralnom efektu. Kroz ovaj poslednji naročito, ima izgleda da se neprijatelj navede na reagovanja koja će ići u našu korist.

Prva od ove dve komplementarne praznine bila je opasnija. Događaji su na to morali da upozore. Oni nas potsećaju na suštinsku i neophodnu ulogu podrške koju su vršile organizovane snage u napadu i odbrani komunikacija, onu istu ulogu koju su prvi Monson i Reli tako jasno naslutili u toku ratova XVI veka.

Ona zaraćena strana koja vlada morem nadmoćnim oružanim snagama vlada i nad komunikacijama.

GLAVA VI

NAPAD I ODBRANA OBALA I TERITORIJA

Napad na obale i teritorije, još više nego napad na komunikacije, za sve vreme neodoljivo je privlačio duhove, vodeći na direktnu i neposrednu akciju, bez obzira na razmatranja koja su tuđa predmetu za kojim se toga momenta žudi. To ne treba da nas čudi. Budući da je osvajanje teritorije najočigledniji znak nadmoćnosti i najmoćnije sredstvo da se neprijatelj navede na kompromis, prirodno je, da se žarko težilo tom cilju, naročito kad su to omogućavale suvozemne snage, s jednom operacijom sličnom onima koje izvode kopnene vojske, smatrajući kao beznačajan detalj činjenicu da treba preći malo vode. Izgledalo je, da se u ovom poduhvatu moralo naići, ne uzimajući u obzir prirodne prepreke, samo na one prepreke koje bi neprijatelj postavio na svom vlastitom tlu. Tek pošto one budu savladane, pobeda bi bila izvojevana zadobijanjem odlučujuće prednosti dopiranjem do životnih izvora protivnika.

I obrnuto, nastojalo se ka boljoj zaštiti od jedne slične eventualnosti, koja je smatrana kao najgora koja se može desiti. U tome je javno mnjenje pomašalo težnje vojnika. Stanovništvo je uvek bilo izloženo zlostavljanjima koja su pomorske operacije mogle prouzrokovati u obliku borbi protiv obalnog pojasa, bombardovanja, iskrcavanja itd., i ono je zahtevalo od svojih rukovodilaca da otklone ovu

opasnost i da ga zaštite. Izgledalo mu je, da je jedna dobro sračunata odbrana morala da obezbedi totalnu nepovredivost pomorskih granica i da ih ostavi na miru sve do samog dodira s neprijateljem.

Ove dve idejne struje, manje-više instiktivne i ne-promišljene, objašnjavaju da je masa inteligencije smatrala pomorski rat uopšte kao obalski rat i da se pre svega u pomorskoj sili tražilo sredstvo da se napadne neprijateljsko a zaštiti nacionalno primorje, i to naizgled s najneposrednjim i najefikasnijim dejstvima. Koncepcija je sama po sebi bila tačna, jer je zaista označavala, što se tiče napada, krajnji i česti cilj rata na moru. Ona je mudro nagoveštavala u kom smislu treba da bude uopšte usmerena prethodno izvojevana i očigledno podrazumevana pomorska superiornost. Ali ova koncepcija bi bila pogrešna ako bi je posmatrali samu za sebe i ako bi joj se prerano predali, apstrahujući suštinski faktor koji ju je uslovljavao.

A ovaj faktor, koji je suviše slobodno bio odbačen, morao je silom prilika da se ponovo vrati u tok događaja. On je morao, želeti mi to ili ne, da skrene pažnju na sebe.

* * *

*

Ratujuće mornarice s veslima, bile su velike pristalice obalskih operacija. Karakter pomorskih ratova iz njihovog vremena, koji su vođeni manje-više u tesnoj vezi s neprijateljstvima na zemlji, silom ih je naveo na to. Osobenosti ratišta, uglavnom sredozemnog, ograničenog, pokrivenog zemljama zavađenim u dva tabora, uticale su u istom smislu. Sam materijal sastavljen od lađa sa slabim gazom, opremljenih pogonom koji nije zavisio od vetra, koje su mogle ploviti i bez jedara, imao je jednu naročitu povezanost za pribrežni pojedini vode koje ga zapljuškuju.

Iskustvo ovih predaka ima ipak izvesnu vrednost. Mi se možemo pozivati na njega bez straha da nas optuži za arheologizam.

U toku grčkih ratova, Peloponežani su isprve hrili u napadu na teritoriju neprijatelja ne starajući se o pomorskom pitanju. U dva navrata, zamalo se avantura nije rđavo završila. U vreme ekspedicije na Krf, saveznika Atine, iznenadni dolazak dotada nepoznate atinske flote prisilio ih je na užurbano povlačenje. Dok su oni držali opsadu Sizike (Syzique) na Mramornom Moru, ista ova flota kojom je komandovao Alkibijad iznenadno je stigla, potukla ih i time je sve bilo osuđeno na neuspeh.

Vojvoda od Medina — Seli iskusio je sličnu neprijatost 1560 godine. On se bio upustio u veliki pohod protiv Derbe (Zerbi), ne mareći mnogo za tursku flotu Pijalipaše. Smatrao je da se ona zadržala u Carigradu. Međutim, ona je naišla baš za vreme iskrčavanja i stvar se završila jednim bučnim porazom.

Jedanaest godina kasnije, tri meseca pre Lepanta, Turci su poveli jednu veliku ofanzivu na Jadranskom Moru. Otomanska flota je krenula iz Navarina, 1 jula 1571, ploveći uz zapadne obale Grčke, prošla pored Krfa i probila se u Jadransko More. Ali-paša se dočepao Sopota, Ulcinja, Bara i Budbe, i 9 avgusta započeo opsadu Kotora s kopna i mora. U isto vreme on posla svoga zamenika Uluš-Alija, vicekralja Alžira, sa 62 galije prema vrhu Jadranskog Mora.

Situacija je bila ozbiljna za Veneciju, koja je, kao i Zadar, očekivala da svakog momenta bude napadnuta. Na brzinu su izgradili utvrđenja. Pomorske venecijanske snage bile su otsutne. Formđirane u dve grupe, jedna pod komandom Venijera (Veniero) a druga pod komandom providura Kvirlinija i Kanala (Quirini, Canale), one su plovile po istom zadatku od Krfa i Krita prema Mesini gde su se koncentrisale velike pomorske snage koje su imale da odnesu pobedu kod Lepanta.

Ni Venecija ni Zadar nisu bili napadnuti. Uluš-Ali je zaista tek u Dubrovniku čuo vesti o koncentraciji kod Mesine, i pošto je opustošio ostrva Hvar i Korčulu, povukao se prema Kotoru, da bi upoznao svoga komandanta sa situacijom. Uznemiren ovom ozbiljnom opasnošću za svoje komunikacije, Ali-paša se nije kolebao nijednog momenta. On je 16 avgusta skinuo opsadu Kotora, odmah evakuisao Jadransko More i povukao se na Krf, a potom na Lepant. Sama pojava neprijateljske flote bila je dovoljna da iščeznu sve njegove želje za napadom na Dalmaciju i Veneciju.

Ali ja žurim da predem na neke nama bliže primere.

RATOVI U XVII i XVIII VEKU

Prvi veliki pokušaji iskrcavanja u Englesku prerasli su u rat s Augsburškom ligom. Žak II se u njegovom početku ukrcao u Brestu na brodove Gabareove (Gabaret) divizije, i iskrcao se u Irsku, u Kinseilu (Kinsale), 22 marta 1689 godine, sa svojom prethodnicom. Zbog odsutnosti neprijatelja, čija mobilizacija nije bila završena, sve se svršilo bez prepreka.

Dva meseca kasnije Šatoreno (Châteaurenault) je napustio Brest 6 maja sa 24 bojna broda, 2 fregate i 10 brodova sa zapaljivim materijalom i jednim konvojem koji je nosio 6.000 ljudi namenjenih za pojačanje vojske Žaka II. Još uvek se računalo da nema neprijateljske flote, ali ovog puta ona je intervenisala u licu Herbertove eskadre. Šatoreno je o tome saznao 9 maja blizu rta Klir (Clear) i odlučio da se iskrca u Bentriskom Zalivu što je izvršeno 10 i 11 maja.

Herbert se približavao sa 19 bojnih brodova manevrišući tako kako bi zatvorio kopno. Šatoreno je isplovilo 11 ujutro da bi ga susreo i otpočeo borbu, ostajući pritom sasvim blizu obale da bi zaštitio svoje transportne brodovlje. Borba je bila dosta neodlučna. Pošto nije mogao da nanese teže gubitke Francuzima, Herbert je odlučio

da se povuče u Spithed. Šatoreno ga u prvo vreme nije gonio, želeći više da ostane blizu svoga konvoja. Najzad on je to pokušao, ali nije stigao da se zakači za neprijatelja, te se vratio u Brest 18. maja.

Sve se srećno završilo. Francuska eskadra sa svojim konvojem mogla je stići do obala Irske a da ne sretne englesku eskadru, i bitka kod Bentrija se okrenula u našu korist. No da mi nismo iskoristili ove dve prilike, ovaj deo ekspedicije na Irskiu bio bi bespomoćno doveden u pitanje intervencijom organizovanih snaga neprijatelja.

Iduće godine (1690), d'Anfrevil (d'Amfreville) je imao toliko sreće da je uspeo da 23. marta iskrca u Korku (Cork) 6.000 ljudi vojvode od Lozena (Lauzun) a da nije ni susreo neprijatelja.

Pažnja je skoncentrisana na Irsku i na borbu koja se tu vodila između Žaka II i njegovih protivnika. Dva tabora su bila razdvojena morem od dva rezervoara snaga, Francuske i Engleske, koje su ih snabdevale i podržavale. Sve je zavisilo od pomorskih komunikacija. Turvil ispolovi iz Bresta sa 70 bojnih brodova da bi protjerao Herbertovu eskadru prema istoku Lamanša. On je potuče kod Bevezijera. Na nesreću, nije učinjen nikakav napor da se zagospodari kanalom Svetog Đorđa i spreči pomoć koju je maršal Šomberg (Schomberg) primao iz Engleske. Na sam dan izlaska Turvila iz Bresta, Viljem III je prešao kanal s jakim pojačanjima i, sutradan posle Bevezijera, Žak II je potpuno potučen kod Droeda (Drogheda) na Bojni (Boyne).

Ostvovanje svake francuske pomorske snage u kanalu Svetog Đorđa (pitanje na koje ćemo se ponovo vratiti, jer ono potseća na jedno interesantno doktrinarno gledanje) dovelo je do ovog užasnog događaja. Stečena prevlast na moru posle Bevezijera, poslužila je bar da se obezbedi lako povlačenje Lozenovih trupa, koje su bile repatriirane u Brest iz Golveja (Galway) početkom meseca septembra.

1692 godine prihvaćeni su projekti invazije, čiji je cilj bila sama Engleska. Zna se da je Turvil otpočeo bitku kod La Huga (La Hougue) da bi otvorio prolaz za 30.000 ljudi maršala Belfonda (Bellefonds) i Žaka II. Iako je ova bitka bila najslavnija od svih drugih, iako su se Francuzi pobedonosno oduprli neprijatelju s odnosom 1:2, parcialne nedaće kcje su posle usledile, kao paljevina naših bojnih brodova u samoj luci La Hug, učinile su da je naša flota postala nemoćna. Pošto je neprijateljska flota zagospodarila Lamanšem, to je projekat ekspedicije morao biti napušten.

Tako su engleske organizovane snage ispoljile preim秉stvo svog odlučujućeg uticaja u odbrani tla vlastite zemlje. One će dokazati da ovaj uticaj nije manji ni kad se radi o napadu na našu obalu. Englezi su zaista, posle La Huga, započeli operacije protiv naših obala. Baš onda kad su te obale bile savršeno mirne u periodu od 1689 do 1692 godine, dok smo se mi pobedonosno sporili s neprijateljem na moru, on je mogao da smišlja, odmah posle našeg poraza 1692, operaciju protiv Sen-Maloa (Saint-Malo), ali je jesen, vreme uobičajenog raspremanja flota, došla a da on nije mogao da otpočne izvršenje projekta.

On je ponovio svoju ofanzivu 1693 godine, koristeći to što je Turvil na nekoliko meseci u toku ove iste godine bio poslat u Sredozemno More, a zatim konačno 1694 godine. U novembru 1693, Sen Malo je pet dana bombardovan, ali bez velikih rezultata. Juna 1694 godine Englezi su se iskrcali u Kamereu (Camaret), ali se to završilo vrlo rđavo za njih, zahvaljujući Vobanu. U julu je bombardovan Dijep i njegove spaljene tri četvrtine. Avr je takođe napadnut, ali je šteta bila neznatna, dok je napadačeva flota pretrpela osetne gubitke. 20 septembra došao je red na Denkerk, gde su Englezi bili odbačeni posle jedne sjajne odbrane u kojoj se proslavio Žan Bar. Kale je takođe pretrpeo jedno bombardovanje.

Obalske operacije su nastavljene i 1695 godine. U mesecu julu Englezi ponovo napadaju Sen Malo, ovog

puta s osrednjim sredstvima. Efekti bombardovanja su veći nego prethodne godine, ali je engleska flota izgubila jedan broj galija. Granvil je takođe bombardovan. U avgustu drugi napad na Denkerk je takođe besplodan, kao i prethodne godine. Jedan drugi napad na Kale imao je samo beznačajne efekte.

Napori Engleza u 1696 radije se prenose na naše okeanske obale. Oni su izvršili desant u Groa (Groix), u Uat (Houat) i Edik (Hoedic). Ruk (Rooke) se pojavio pred Bel-Ilom s 8.000 ljudi, ali zbog čvrstine odbrane nije smeо da se iskrca.

Operacije protiv naših kolonija započele su takođe tek posle La Huga.

Za vreme Španskog rata za nasleđe prestola, Englezzi su ponovo preduzeli operacije protiv naših i španskih obala, ali malo drugačije nego u prethodnom ratu. Uopšte uzev oni su više voleli iskrcavanja nego bombardovanja.

Budući da je Atlantik bio gotovo napušten od naših pomorskih snaga, Englezzi su tamo i usmerili svoj prvi napad. Jedan pokušaj Ruka sa 14.000 ljudi, protiv Kadiza, potpuno je propao. Drugi pokušaj usmeren protiv španskih galija koje su bile sklonjene u Vigou, uspeo je. 1703 godine Ruk je preduzeo krstarenje pored francuskih obala, s eskadrom koja je pratila konvoj od 7.000 ljudi, da bi razorio Rošfor i izvršio desant u Brest. On se nije usudio da pristupi izvršenju nijednog od ovih planova, ograničavajući se samo na to da se pojavi ispred Bel-Ila i Groa bez iskrcavanja trupa.

Zatim je nastao značajan prekid u ovim napadima protiv naših obala. To je stoga što se naše pomorske snage bude. Vojska grofa od Tuluze pojavila se kao nova opasnost u Sredozemlju. S druge strane, Englezzi su žurili da podrže nadvojvodu Karla u Španiji. Poluostrvo je postalo gravitacioni centar pomorskih operacija, koje nas ovde interesuju. Ruk se privukao moreuzu i dočepao Gibraltara 1704 godine, a zatim se okušao s grofom od Tuluze u Velez-Malagi. Najzad, on operiše uz katalonsku

obalu. Grof od Tuluze ponovo manifestuje svoju aktivnost 1706, i pojavljuje se ispred Barcelone. Ovo prisiljava Engleze da najveći deo svojih snaga povrate u Sredozemno More. Oni su morali da napuste ostalo, da bi odbacili grofa od Tuluze prema Tulonu. Jednom rečju, od 1704—1707, dok se oseća uticaj naših oružanih snaga otvorenog mora, naša obala je bila potpuno obezbeđena od neprijateljskih napada.

Ali je rat eskadri definitivno prestao još 1707 godine, iz već pomenutih razloga. Otada Englezi ponovo preduzimaju obalske operacije. Oni nisu uspeli u opsadi Tulona 1707 godine. Pokušali su iskrcavanje u Sen Vast La Hug, avgusta 1708 bez uspeha. Jula 1710 oni su se dočepali Seta, a potom Agda, ali na kraju su bili bačeni u more od strane trupa za odbranu.

*

* * *

Od samog početka rata za nasleđe austrijskog prestola, vlada Luja XV mislila je da nema ništa bolje da uradi nego da ponovi pokušaje koje je prethodna vlada izvodila radi iskrcavanja u Engleskoj. Ovog puta se radilo o tome da se tamo uputi pretendent Šarl-Edvard. Da bi ga poduprla, skupljeno je u Lili i Valansijenu 15.000 ljudi pod komandom maršala Saksonskog, koje je trebalo ukrcati u Denkerku, Kaleu i Bulonju. Komandant eskadre Rokfej (Roqueneuil), s 25 bojnih brodova trebalo je da štiti operaciju.

Isplovivši iz Bresta 7 februara 1744 godine, Rokfej je u početku bio u zakašnjenju zbog lošeg vremena. Krajam meseca on se našao u visini ostrva Vajt (Wight). Ne primetivši nikakve engleske snage on je produžio do Dandžnesa (Dungeness) gde se ukotvio 22 februara. Zatim je otpremio Baraja (Barailh) ka Kaleu da obavesti pretendenta da je more slobodno i da može da okuša

sreću. Po svemu je izgledalo da se engleska flota, zauzeta u ratu protiv Španije, zadržala na jugu.

Međutim, ona se ovamo pojavila ujutro 23 februara, onda kad se to nije očekivalo, kao eskadra admirala Norrisa (Norris) u jačini od 49 brodova, i otpočela gonjenje Francuza. Rokfej se morao na brzinu da pokupi. Zahvaljujući magli, on se mogao povući za Brest bez drugih nezgoda sem udara vетра koji je prouzrokovao potpuno rasturanje njegove eskadre. Ovaj udar vетra, kao i prisustvo engleskih snaga, doveli su prirodno do napuštanja ekspedicije, kojoj francuske snage otvorenog mora nisu bile u stanju da otvore prolaz.

Iduće godine, pretendent se sam iskrcao u Englesku, i posle pobjede kod Priston-Pensa (Preston-Pans), stigao na 100 km od Londona. Situacija je bila kritična za naše neprijatelje, a pobedonosni završetak rata mogao se postići pod uslovom da se svojski pomogne Šarl-Edvardu. To se i pokušalo. Sakupljeno je 10.000 ljudi u vodama Kalea, pod komandom vojvode Rišeljea. Međutim, pojave su se dve engleske eskadre onda kad s naše strane nije bilo mogućno suprotstaviti odgovarajuću snagu. Moralo se još jednom odreći svega.

Ipak, interesantno je primetiti da su ovo naše ofanzivno držanje, mada povezano sa dva neuspeha, kao i rat koji je u isto vreme vodila eskadra u Sredozemnom Moru (Tulonska bitka), doveli do toga da su Englezzi bili toliko vezani, da u toku čitavog ovog perioda nisu ništa preduzeli protiv naših obala. To se dogodilo tek onda kad je pretendent bio odbačen u Škotsku i potpuno potučen, kada su engleske eskadre mogle da prestanu sa svojim krstarenjima za sprečavanje upućivanja pojačanja i da misle na druge poduhvate.

Tek je tada bio izведен besplodni pokušaj admirala Lestoka na Lorijan (oktobra 1746) i njegov desant na Uat i Edik.

Sedmogodišnji rat je započeo u Sredozemlju jednim smelim podvigom u domenu teritorijalnog napada. 18 aprila 1756 godine, La Galisonijer (La Galissonnière) je iskrcao na kopno, na Menorku, 14.000 ljudi maršala Rišeljea. Ostrvo je bilo brzo osvojeno a engleski garnizon se zatvorio u tvrđavu Sen Filip. Dotada je bilo sve dobro: otsustvo engleske oružane sile, znatno je olakšalo poduhvat. Ali engleski admiral Bing, dolazeći iz Engleske, pošto je o napadu na Menorku saznao kad je stigao u Gibraltar 2 maja, uputio se na ovo ostrvo gde je stigao 19 maja. Borba između njega i La Galisonijera započela je 20 maja. Ta je borba malo odlučila, ali je dovela do povlačenja Engleza. Bing je rukovodio ovim bojem bez energije, i ta je okolnost docnije dovela da ga osude na smrt. Što se tiče La Gaſionijera on je bio taktički dosta inertan, i više je voleo da ostane uz svoj ekspedicionalni korpus nego da goni protivnika. Pa ipak, ishod borbe je započatio sudbinu tvrđave Sen Filip, koja je kapitulirala 30 juna. Možda bi Bing još mogao i da spasi ovu tvrđavu, jer je 19 juna, po dolasku u Gibraltar, bio pojačan s 5 bojnih brodova koji su stigli iz Engleske. Ali on nije htio da ponovo preduzme ofanzivu.

Tako je najzad sudbina Menorke bila rešena bombardom, u kojoj su se sukobile organizovane snage obeju strana.

Od 1756—1759 godine naše eskadre prestaju da pre-stavlju nešto na moru. Kao posledicu toga, Englezimaju odrešene ruke, i za svoj račun ponovo otpočinju dejstva protiv obale. U septembru 1757 godine, flota od 17 bojnih brodova, kojom je komandovao Houk (Hawke), prateći konvoj od 10.000 ljudi, pojaviла se ispred Šarante i dočepala ostrva Eks. Englezim nisu povećali svoja pre-mućstva, već su izvršili nekoliko demonstracija na kontinentalnu obalu, i na kraju se povukli, evakuišući ostrvo

Eks. Juna 1758 Houk je iskrcao na Kankali 16.000 ljudi vojvode od Marlboroa (Marlborough). Ovaj je pošao na Sen Malo, ali ga nije mogao zauzeti. Najzad, on se tukao u povlačenju protiv vojvode od Egiona (Aiguillon), koji mu je pretio da preseče njegov komunikacijski pravac. Posle mesec dana, u julu, general Blajg (Bligh) je iskrcao 5.000 ljudi u zatonu Urvij, blizu Šerbura, a da potpuno inertna odbrana nije ni intervenisala. Njene trupe su se povukle u unutrašnjost, njihov komandant je bio izgubio glavu, Englezi su okupirali Šerbur, opljačkali ga i tek posle 8 dana evakuisali. Najzad, septembra 1758 godine, Blajg se iskrcao u Sen-Lineru, koje se, kako je poznato, završilo potpunim pustošenjem Sen-Kasta.

Pošto je ušao u stvari, Soazel (Choiseul) je ponovo usvojio, 1709, projekat upada u Englesku. Ništa drugo nije trebalo pa da se odmah prekinu obalske operacije Engleza, čija će se pažnja koncentrisati na naše pripreme koje ih uz nemiravaju. Te pripreme su bile velikog obima. U Morbijanu je bilo skupljeno 20.000 ljudi pod komandom vojvode od Egiona, a toliko isto i u Flandriji pod Ševerom (Chevert). Naše eskadre, koncentrisane u Brestu, morale su da se prihvate pratnje morbijanskog konvoja, Irske, zatim su, pošto su obišle Škotsku sa severa, morale da ga vode do ulaska u Klaid, praveći kružni put oko doći u Ostende da uzmu trupe Švera da bi ih iskrcale na domaku Londona. Jedan drugi manje važan odred trebalo je da podje iz Avra u Irsku. U slučaju ako bi neprijateljska flota intervenisala, gro naših pomorskih snaga morao bi da bude zadržan u Lamanšu sve dok bi transporti sa slabom pratnjom prošli.

Engleska flota se nije mogla da zadrži i zbog toga je čitav plan propao. Ona je potom sprovela jedan sistem blokade kojim je zatvorila celu našu obalu. Bojs je bio ispred Denkerka, Rodnej ispred Avra, Daf blizu Bel-Ila, Boskoin i Broderik ispred Tulona. Najzad, u vodama oko Uesana stajale su glavne neprijateljske snage: eskadre Houka i Hardija. Još od prvoga momenta, koncentracija

u Brestu, bazi za sve, bila je nepopravljivo kompromitovana: Boskoin je zgrabio La Kliju (La Clue) sa Tulonskom eskadrom prilikom njegovom prolaska kroz Gibraltar i u Lagožu ga napola razbio. Konflan (Conflans), sveden samo na svoje snage pokušao je novembra 1759 godine da ode sa Brestskom eskadrom da traži konvoj koji je plovio za Morbijan. Houk koji je morao momentano da se udalji od Uesana zbog rđavog vremena, ubrzo je isplovio iz Torbeja (Torbay) da bi se bacio u gonjenje Konflana. Rezultate toga znamo. Konflan je bio razbijen 20 novembra u bici kod Kiberona. Pohod na Englesku bio je presečen u svom korenu.

Pošto je ova mōra otstranjena, a naše pomorske snage skoro nestale u ova dva poduhvata, Englezi su mogli u miru da nastave svoje operacije protiv naše obale. Juna 1761 godine Kepel (Keppel) se dočepao Bel-Ila. Dejstva protiv kolonija su pojačana. Kanada i Gvadelupa su pokorene 1759 godine. Došao je red na Dominik i Pondišeri 1761 godine i na Martinik 1762 godine.

Od početka do kraja, ravnoteža glavnih borbenih snaga uslovljavala je odvijanje operacija uperenih na kopno. I Houk je bio svestan situacije kad je pre svoga odlaska na osvajanje Rošfora 1757 u tome napisao: »Pre nego što se pođe treba razmotriti kakva je ili kakva može biti oružana snaga u Brestu.«

AMERIČKI RAT ZA NEZAVISNOST

Počev od 1779 godine francuska vlada se ponovo prihvatile večnog projekta iskrcavanja u Englesku. On je izgledao beskrajno bolje nego ranije, pre svega, jer je veliki deo engleske vojske bio vezan u Sjedinjenim Američkim Državama i što smo računali da upotrebimo za napad 40.000 ljudi, a naročito zato što nam savez sa Španijom daje znatnu pomorsku nadmoćnost u zainteresovanoj oblasti. Zanemarivši brodove nižeg ranga, vidimo

da je 3 juna d'Orvilje isplovio iz Bresta s 30 bojnih brodova, i da se na obalama Španije spojio s Kordobom koji mu dovodi 28 brodova. Drugi se pridružiše i povećaše broj na 65 brodova. Nikada, od vremena Turvila naovamo, nismo okupili tako impozantna sredstva. Kanal je bio naš, izgledalo je da ništa nije moglo da spreči srećni prelaz vojske.

Nekorisno je ovde priovedati o doživljajima kombinovane flote i o krajnjem neuspehu koji je iz njih proizšao. Potsećamo samo da su brodovi mnogo stradali počev od drugog meseca krstarenja, zbog oskudice životnih namirnica i bednog sanitetskog stanja. Pošto je 7 avgusta stigao u visinu Uesana, d'Orvilje uđe u Lamanš, gde je doveden u nepriliku zbog oskudice baza. Uskoro ga istočna bura izbací iz ovoga mora. On je imao sreću da 25 avgusta, blizu Sorlinga, susretne englesku pomorsku flotu jaku samo 35 brodova. Umesto da je odmah napadne i da tako definitivno reši pitanje komunikacija kroz Lamanš, d'Orvilje saziva ratni savet, a neprijatelj je za to vreme umakao prema Portsmautu. Saveznici su se povratili u Brest 14 septembra a da ništa nisu uradili, a pohod na Englesku bio je napušten, onda kada se, tri meseca ranije, pred njim otvarala budućnost puna nada.

Ovaj pohod nije mogao biti više preduzet ni 1780 ni 1781, ni 1782, uprkos ogromne nadmoćnosti koju smo imali u Lamanšu u toku ova tri pohoda, te smo se zahvaljujući njoj mogli usudititi na sve. Ova konstatacija ima nečega što zbumjuje. Nikada se do te mere nije zanemarivao pravac glavnog cilja. A ovu čudnu situaciju admiral Davli je izvrsno komentarisao, iako je nije i objasnio, ovim rečima: »Zanimljivo je primetiti da su, do vremena Carstva, tj. vremena kad je naša mornarica bila najjača, projekti iskrcavanja pripremani s najviše neodlučnosti. Iz toga se može zaključiti, da je prelaz jedne vojske nudio takve šanse da smo više voleli da **ostanemo** pri isključivo pomorskoj akciji dogod smo gajili nadu da budemo pobednici na moru, i da smo se mirili s intervencijom voj-

ske tek onda kad nismo imali drugih sredstava na raspolaganju. Treba priznati da, ako smo se ustezali da poverimo sudbinu trupa opasnostima jednog pomorskog puta onda kada smo prethodno mogli da zadobijemo prevlast na moru, tada smo bili primorani da shvatimo kako kobno srljamo u ponor kad smo nameravali da preduzmemu istu operaciju preko mora koje je neprijatelj okupirao.¹⁸⁾

Da li je bilo mogućno u XVIII veku pokoriti Englesku jedino pomorskim dejstvima? Mi možemo posumnjati u to jer industriske i prehranbene karakteristike koje su u XIX veku ovu zemlju napravile robinjom mora, ni izdaleka nisu mogle biti tako prihvaćene sto godina ranije. Još otada, definitivan rezultat mogao je biti postignut samo na engleskom tlu, razume se na tlu metropole, jer daleki posedi nisu pretstavljeni tada ništa vitalno za London. Ovakvu potpunu odluku trebalo je tražiti na drugoj strani, a mi smo, međutim, tek drugim putem stigli do Versajskog ugovora od 1783 godine, koji je uprkos oslobođenju Sjedinjenih Američkih Država, bio samo uravnoteženi mir i častan kompromis. Uostalom, grof Brolji (Brogli), u svom značajnom operaciskom planu koji je ostao klasičan, tako je cenio situaciju i shvatao glavni cilj suprotno od svojih savremenika.

*

* * *

Deo pomorskih operacija u ovom ratu koji se odvijao u američkim vodama, odvijao se kako u Sjedinjenim Američkim Državama tako isto i na Antilima, u tesnoj vezi s operacijama na kopnu. Trebalo je da te operacije istaknu kakve posledice prouzrokuje superiornost ili inferiornost pomorskih snaga na obalna dejstva. Tri dobro poznata slučaja to dokazuju.

Admiral Barington je, 13 decembra 1778 godine, napao Sent Lisi (Sainte Lucie) sa 7 brodova i 4.000 ljudi.

¹⁸⁾ *Etude sur la stratégie navale*, str. 197.

Engleske trupe su se iskrcale u zalivu Kil de Sak (Cul-de-Sac), brzo zauzele znatan deo obale i francuski garnizon se povukao u unutrašnjost. D'Esten, obavešten o napadu na Sent Lisi 14 decembra, odmah je isplovio iz For de Fransa sa svojih 12 brodova i uputio se ka neprijatelju. On je izvršio napad u dva navrata, dosta mli-tavo, 15 decembra, na Baringtona koji se ukotvio u zalivu Kil de Sak, izmenivši s njim samo jednu beznačajnu topovsku paljbu. U međuvremenu d'Esten je promenio ideju i odlučio da napadne neprijatelja s kopna. On iskrca trupe ekspedicijonog korpusa u zalivu Šok, i napade na engleski deo toga zaliva, isuviše jak da bi se tako savladao, te je bio odbijen s krušnim gubicima. On je onda došao na ideju da izvrši napad s mora, ali, sve se svelo na kolebljivost. Eskadra koja je u tu svrhu ranije isplovila, ponovo se usidrila u zalivu Šok 24 decembra, ukrcala svoje trupe i vratila na Martinik. Sent Lisi je bila izgubljena uprkos nadmoćnosti naših pomorskih snaga, zbog njihove loše upotrebe. Znam kakav je stav ispoljio Sifren 18 decembra, u pogledu odlučujućeg značaja pomorskih snaga pri ovakvim okolnostima, u sledećim rečima: »Unistišimo ovu eskadru, govorio je on. Kopnena vojska u jednoj lošoj zemlji, oskudevajući u svemu, biće svakako primorana da se preda«. On je kasnije, u Indiji, morao da dâ vrlo lep dokaz izvrsnog metoda kojim se neprijateljske pomorske snage postavljaju u prvi plan interesovanja.

Ali, prerana i preterana briga o geografskom cilju, lišena faktora koji je tada uslovjavao osvajanje, manifestovaće se još jednom, inače tako često u XVIII veku, u napadu na Grenadu.

D'Esten je propustio da skrši Baringtona u Sent-Lisiju. Kad je Bajron, koji je došao iz Sjedinjenih Američkih Država, pojačao Baringtona, brojčana nadmoćnost, iako dosta mala, bila je na engleskoj strani, te su mogle da se procene posledice učinjene greške. D'Esten se nije trudio da nadoknadi svoju laku inferiornost jednim ofan-

zivnim stavom prema Bajronu. Koristeći otsustvo ovog poslednjeg, koji je otplovio na sever, d'Esten se povratio na svoje teritorijalne ciljeve, i juna 1779 godine dočepao Sen-Vensana. Pošto je krajem meseca ojačan divizijom La Mot-Pikea, on napusti Martinik, ne radi toga da ide na Bajrona, već da bi se dočepao jednog drugog ostrva. Najpre je mislio na Barbadu, ali se na kraju okomio na Grenadu. I 4 jula francuske trupe pošto su se iskrcale na kopno, dočepale su se Džordžtauna (Georgetown) glavnog grada ostrva. Bajron, obavešten o padu Sen-Vensana, dojuri da ga oslobodi kad je saznao za napad na Grenadu. On je odmah krenuo da bi je zaštitio, i 6 jula ujutro napao francusku flotu. Sukob se okrenuo u našu korist. Međutim, d'Esten ne samo da nije gonio neprijatelja, već je dozvolio da umaknu četiri oštećena broda, kojima je samo jedan potez bio dovoljan da budu zarobljeni. On se povratio u Grenadu, koju je tek 15 jula napustio, a da nije shvatio da je Bajronova eskadra bila ključ situacije, te kad bi ona bila razbijena ili izbačena iz stroja svi bi Antili pripali nama. Bajron je možda bolje shvatio problem kad je nasrnuo na d'Estena, 6 jula, ali nastavak je morao pokazati da on nije imao mnogo više strategiskog rasuđivanja nego njegov partner.

Englezi su stalno ostali gospodari zaliva Česapik, na obalama Sjedinjenih Američkih Država, u kome je operisala flotila generala Arnolda. Engleska eskadra Arbatnot-a, bazirana u Njujorku, bila je postavljena između francuske eskadre de Tuša, bazirane na Rod Ailandu, i Česapika, da brani Česapik od svakog našeg napada. De Tuš se sukobi s Arbatnotom, putujući za Česapik, 16 marta 1781. Iz toga je rezultirala borba do te mere nejasna da su savremenici i komentatori događaja u nedogled diskutovali da bi saznali ko je bio u preimućstvu. Bara, naslednik Tušea napisao je naročito ove čudne retke da bi branio svoga prethodnika: »Što se tiče prednosti koju su Englezi imali radi postizanja svoga cilja, ona je bila nužan nastavak njihove nadmoćnosti i još više njihove

čiste defanzivne pozicije. Po ratnim principima (*sic*) mi moramo mnogo reskirati da bi odbranili svoje pozicije a vrlo malo da bi napali neprijateljske». Možda je po ovoj lepoj teoriji de Tuš stigao u Rod Ailand posle borbe, a da nije na tome mnogo insistirao, a Arbatnot ušao u Česapik, gde su Englezi više nego ikada dominirali svojim nadmoćnim organizovanim snagama.

Posle toga se situacija morala potpuno da preokrene iz istih razloga.. De Gras je stigao s Antila 30 avgusta 1781 godine sa 28 brodova i ukotvio se kod rta Henri, na ulazu u Česapik. Naslednik Arbatnota Greivz (Graves), bio je ojačan 28 avgusta sa Hudom, koga mu je poslao Rodnej s Antila, a koji mu je doveo pomoć od 14 brodova. Engelska eskadra je odmah isplovila iz Njujorka da bi se postavila između Grasa i Bara, koji je bio napustio Rod Ailand. Ona se sukobila s Grasom 5 septembra na prilazima Česapiku. Gras, koji je imao brojčanu nadmoćnost (24 bojna broda protiv 21) sačuvao je prednost, posle jednog sukoba koji se inače ograničio na prethodnice. Mučen onim što se dogodilo u Česapiku, on se ograničio samo na to da odbije neprijatelja, umesto da ga goni i nanese mu odlučni udarac pomoću kojega bi se sve regulisalo za duže vreme u ovim vodama. Ipak je Greivz, pošto je zapalio jedan svoj dosta oštećeni brod, napustio ove vode i povukao se za Njujork. Česapik je bio naš. Korvalis je kapitulirao 19 oktobra u Jorktaunu (Yorktown). Prećo naših snaga na otvorenom moru učinila je kraj napada na kopno.

I Sredozemlje je u isto vreme pozornica sličnih događaja. Pomorske snage Gišena i Kordobe, koncentrisane u Kadizu, napustile su ovu luku 22 jula 1781 godine, prateći konvoj koji je prevozio 14.000 ljudi pod komandom vojvode od Kriona, praćene od eskadre admirala Morena. Pošto je ova armada neosporno raščistila more, trupe su

se iskrcale u Menorku i zauzele ovo ostrvo blokirajući engleski garnizon u utvrđenju Sen Filip, koji je kapitulirao 4 septembra 1782 godine.

Manje smo sreće imali prema Gibraltaru. Direktni napadi su uvek propadali, uprkos moćnim sredstvima, jer im očigledno nije išao na ruku nepovoljni topografski stvor ovog mesta. Napad plovećih baterija pukovnika d'Arsona, 13 septembra 1782 godine, završio se neuspustom. Španci su takođe pokušali da savladaju Gibraltar blokadom i glađu. U tom cilju oni su stalno držali dosta velike snage u blizini moreuza. Ovaj metod nije uspeo. U tri navrata engleska flota je snabdela Gibraltar sa hranom.

Rodnej, koji je sa 21 brodom došao iz Engleske, razbio je, 16 januara 1780 godine, blizu rta Sen Vensan, 9 brodova Langare i snabdeo hranom Gibraltar februara meseca, pred nosem Kordobe koji se s 24 bojna broda nalazio u Kadizu gde je držao blokadu Ročera.

Darbi je napustio Portsmaut 13 marta 1781, a u aprilu je snabdeo hranom Gibraltar, pre letnje kampanje saveznika i to još uvek pred nosem nepokretnog Kordobe u Kadizu. Hou je s istom namerom napustio Englesku 11 septembra 1782 s 34 broda i velikim konvojem. Letnja kampanja saveznika bila je završena, a kombinovana flota Gišena i Kordobe stiže u Kadiz 5 septembra a u Algesiras 12 septembra u jačini od 49 brodova gde se i ukotvila. Ali već onog dana (10 oktobra) kad se Hou pojavio pod moreuzom, ona je smanjena na 46 bojnih brodova. Izgledalo je nemogućno priteći u pomoć Gibraltaru u takvim uslovima. Sećamo se kakvom je osobitom veština engleski admiral uspeo da ispuni svoj zadatak 18 oktobra. Saveznici su ga napali 21 oktobra, mlitavo, reda radi, čak ga nisu ni gonili uprkos uništavajuće brojčane nadmoćnosti, već su požurili da se ponovo zatvore u Kadiz 22 oktobra.

Nameće nam se prva konstatacija. Sudbina Gibraltara zavisila je ne od obalske operacije u pravom smislu

reči, već od operacija organizovanih snaga, od njihove materijalne važnosti i vrednosti i od načina komandovanja njima. Da su saveznici imali druge komandante, Rodnej, Darbi i Hou, vrlo verovatno ne bi uspeli u svom poduhvatu, i čak bi pretrpeli i težak poraz. Gibraltar bi neminovno podlegao.

Englezi su se, s druge strane, trudili da obezbede pomoć Gibraltaru, pre ili posle letnje kampanje, koju su saveznici vodili u Lamanšu u isto vreme. U toku trajanja ovih borbi Englezi su zaista bili veoma uznevireni zbog onoga što se moglo dogoditi na njihovim obalama, jer su odvajanjem dela svojih sredstava za snabdevanje Giblarta i sami oslabili. Tako bi saveznička flota više olakšala opsadu Gibraltara dejstvujući ofanzivno u Lamanšu nego što je držala stražu na Herkulovim Stubovima. Ako bi bila dosta srećna da razbije neprijateljsku flotu u blizini Engleske, Gibraltar ne bi više bio potpomagan i pao bi *ipso facto*.

Ako sada ispitamo defanzivni aspekt pitanja primećemo da su obale metropole Francuske i Španije u toku čitavog Američkog rata uživale puno spokojstvo. Međutim, nikada se naše pomorske snage u to vreme nisu brinule da im obezbede direktnu zaštitu kao nekada. One su, štaviše, provele dugi vremenski period na obalama Španije, pojavljajući se čak i u Sredozemnom Moru, a da naše obale nisu zato bile napadnute u Lamanšu i na Okeanu, čak ni u formi bombardovanja, kao u doba Augsburgske lige. Opasnost od naših oružanih snaga otvorenog mora, u Evropi, uperena i protiv komunikacija i protiv neprijateljskih teritorija, indirektno je zaštitila naš obalni pojaz. Ona je zahtevala od naših neprijatelja takvu opreznost koja im nije ostavljala ni sredstava ni slobode rasuđivanja da bi što drugo predvideli.

RATOVI REVOLUCIJE I CARSTVA

Ekspedicija na Irsku, koju je pokušao Oš (Hoche), 1796 godine, sama je sebe upropastila, zbog rđavog vremena, razdvojenosti, bednog stanja brodova i neiskusnog ljudstva. Sećamo se njene tužne odiseje. Ona se rasturila još pri polasku iz Bresta. Izvesni njeni delovi su jedan po jedan stigli u Bentriski Zaliv, a drugi su odlučili da se vrate u polaznu luku. Prvi su s razlogom užasnuti, zbog svoje izolovanosti, doneli posle izvesnog vremena istu odluku, i svi se ponovo našli u Brestu osim 11 izgubljenih brodova većinom zbog nasukivanja i brodoloma na pučini. a druga dva, od kojih jedan *Fraternité* koji je nosio Oša i Morar de Gala, su dospeli na ostrvo Eks.

Neprijatelj je u ovoj avanturi odigrao samo jednu tek beznačajnu ulogu, zarobivši samo dve fregate i četiri transportna broda. Kolpoj (Colpoys), koji je držao blokadu Bresta, pošto je izgubio kontakt s ekspedicijom, ustvari će tražeći nju, susresti diviziju Vilneva koja je plovila iz Tulona u Brest. Gonjenje ove grupe odvelo ga je pod ostrvo de Groa, tj. baš suprotno od željenog pravca. Posle toga on se vrati u Plimaut. Eskadra iz Lamanša, kojom je komandovao Britpor (Britport) bila je usidrena u Spitheadu (Spithead), u rezervi. Iako obaveštena o izlasku francuske flote 20 decembra 1796, ona je isplovila tek 8 januara u vreme kad su naši brodovi bili na domaku francuskih luka.

Ošova ekspedicija je imala vanrednu sreću u pogledu susreta s borbenim jedinicama neprijatelja. Ali, da li bi se događaji inače srećno odvijali bez nezgoda u pogledu vremena i razdvojenosti, i da li bi kombinacija bila ostvarljiva pre nego su presećene veze ove male irske armije sa francuskim i pre nego što je ona imala prema sebi protivnika koji sé lako i neograničeno pojačavao morskim putem? Uostalom, zar je jedina perspektiva da se svakoga časa vidi kako pristiže neprijatelj na moru

koji je brzo presekao put za povlačenje razdvojenih delova ekspedicije?

Dve godine kasnije, 1798, pokušaj generala Unbera (Humbert) odvijao bi se tačno onako kako bi postupila i Ošova ekspedicija da se neprijatelj pojavio i kako bi se to moglo predvideti prostim rezonovanjem. Prvi odred od 1.200 ljudi sa samim Unberom, prebacio se s ostrva Eksa u zaliv Kilala avgusta meseca s tri fregate iz divizije Savari, koje su se najzad vratile bez ikakvih nezgoda u Žirondu. Pošto se iskrcao na kopno s nedovoljnim snagama, general Unber, i posle izvesnih uspeha, morao je kapitulirati 8 septembra u Balinamaku (Ballinamuck).

Drugi odred, od 3.000 ljudi, napustio je Brest 16 septembra, posle dva prva neuspela pokušaja izlaska. Trupe je prevozila divizija Bonpar sastavljena od jednog bojnog broda i osam fregata. Stalno praćena od engleskih krstarica do 4 oktobra, ova divizija je naišla na diviziju komodora Vorina (Warren) i bila razbijena. Bojni brod i tri fregate bili su zarobljeni, tri druge fregate kasnije uhvaćene, a poslednje dve su uspele da umaknu, i da se vrate, kao ostaci, jedna u Brest 21 a druga u Lorijan 26 oktobra. Komandant divizije Savari, iako protiv svoje volje, pokušao je poslednji put sreću s nekoliko jedinica. Pošto je, 12 oktobra, krenuo s ostrva Eksa s nekoliko fregata, on je u Kilili saznao za katastrofu divizije Bonpar i odmah se povratio u Francusku. Njegove četiri jedinice koje su Englezi progonili, razdvojiše se, ali su imale dosta sreće da su se mogle izolovano vratiti u ušće Šarante. Pri engleskoj nadmoćnosti u borbenim snagama, ove ekspedicije na Irsku bile su prave ludosti. Čak i u to vreme ljudi su trezveno rasuđivali. 1795 godine, Leturner (Letourneur), kao pretstavnik naroda kod admirala Martena, izjavio je, da pokušati s ponovnim zauzimanjem Korzike bez prevlasti na moru, značilo bi ići u susret porazu, te je predložio, pre svega, da se neprijatelj potraži i da se potuče.

Ekspedicija na Egipat, kao i one na Irsku, bila je ipak zasnovana na suprotnim podacima. Istina je da su Englezi evakuisali Sredozemno More još 1796 i da se moglo računati, barem u početku, na skoro potpun mir koji omogućava neometan prelazak preko mora. Ali, alarmiran našim pripremama, neprijatelj posla Nelsona u Sredozemno More s tri bojna broda i četiri fregate. Posle kratkog vremena njemu je poslato 11 bojnih brodova kao pojačanje. Stvar je postajala sve teža. Srećom, tu se umesao jedan neočekivan slučaj. 19 maja 1798 godine, jaki maestral odbacio je onesposobljenog Nelsona južno od Sardinije i olakšao polazak Francuza. Potom se Nelson, savršeno obavešten o cilju ekspedicije, preko izveštaja iz Napulja, a suprotno legendi,¹⁹⁾ bacio prema Egiptu s uobičajenim poletom. On je 22 juna prošao sasvim blizu velike francuske flote a da je nije ni primetio. U Aleksandriju je stigao 28 juna, samo dva dana pre Brijea i Bonaparte, i odmah otplovio na sever da bi trago za neprijateljem pri povratku. Ekspedicija je stigla zdrava i citava na određeno mesto i osvojila Egipat.

Ali su stvari potom uzele tok koji je bio normalan i fatalan za koncepciju operacije i uslove u kojima smo je izvodili. Francuska eskadra je bila uništena u Abukiru, Englez su preuzezeli kontrolu na Sredozemnom Moru, a egipatskoj armiji, otsečenoj od francuske, dani behu izbrojni. Njena je agonija potrajala tri godine, ali je rezultat ipak bio postignut. Sam potstrelkač ovoga pohoda, uspeo je da se povrati s isto toliko sreće s koliko je i pošao. Ali, ne možemo se nadati da stalno koristimo osmehe sreće u prebacivanju prekomorske armije (*l'ermée d'autre-mer*). Pre ili kasnije, organizovane snage zauzeće svoje mesto. Prekršaj pravila biće samo prolazan slučaj.

Gantom je stekao gorko iskustvo pri pokušaju da snabde hranom Egipat. On je krenuo iz Bresta 27 januara

¹⁹⁾ O ovom pitanju videti studiju kapetana korvete Karlinija (Carlini), *Quelques réflexions sur la marine de l'an VI et sur la campagne d'Egypte*, Pomorska ratna škola, 1927.

sa 7 bojnih brodova i 2 fregate, 9 februara ušao u Sredozemno More i u dva navrata se sklonio u Tulon. Njegova situacija se mnogo pogoršala. Pri kraju putovanja imao je posla s flotom lorda Kajta (Keith), koji je operisao na egiptskim obalama. Nazad ga je gonio admiral Vorin koji je dolazio iz Gibraltara. On je pokušao da iskrca svoje trupe na kopno zapadno od Aleksandrije, ali lord Kajt koji se iznenada pojavio, primorao ga je da preseče svoje konope i da se užurbano povuče za Tulon.

* * *

Najzad, zaista je suvišno podvlačiti da se važnost borbenih snaga otvorenog mora ponovo ističe u koncepciji i izvođenju poduhvata 1804—1805 godine. Engleska je to uvidela do te mere da je prema Bulonjskoj flotili, uprkos direktnе opasnosti koju je ona pretstavljala, ostavila samo veoma slabe snage liniskih brodova, a skoro sva svoja sredstva namenila blokadi i gonjenju naših eskadri. Pošto nije mogla da sve postigne istovremeno na zadovoljavajući način, ona je primenila ekonomiju snaga, određujući pritom maksimalne snage za cilj, koji se opravdano smatrao glavnim.

Takođe, ni u Napoleonovo shvatanje neće svetlost tako brzo prodreti. Uprkos njegove čarobne prevlasti u ratu na kopnu i uprkos izvesnih očiglednih sličnosti u najboljem načinu rukovođenja operacijama u oba domena, on je tek naposletku shvatio vrednost organizovanih snaga na moru. Njegov spori preobražaj, kako ćemo to videti iz izlaganja, veoma je čudan.²⁰⁾

U vreme osnivanja Prve bulonjske flotile, njegova ideja je bila da se zaštita njenoga puta preko mora obez-

²⁰⁾ U tom pogledu videti:

Desbrier (Desbrières): *Tentatives de débarquement aux îles britanniques et Trafalgar*.

Poručnik bojnog broda Guton (Gouton): *Evolution des idées de Napoléon sur les opérations navales (1803—1805)*, Ratna pomorska škola, 1922.

bedi bojnim brodovima, ali se kasnije toga odrekao i u svom izveštaju Direktorijumu od 23 februara 1798 godine govori samo o tome da se »preduzme iznenadni prolaz« i »da se umakne« engleskim eskadrama, koristeći duge zimske noći. Kasnije, za vreme ekspedicije na Egipat, on misli samo kako da izbegne borbu. 1803, pred pretnjom prekida Amijenskog mira, on je samo mislio na gusarski rat i tražio od Dekrea plan u tom smislu. On se zavaravao u pogledu borbene vrednosti Bulonjske flotile kao borbenog instrumenta, smatrajući je sposobnom da sama sebi silom otvori put, ako joj događaji onemoguće da to postigne iznenađenjem.

Napoleonova misao je zatim nastavila s evolucijom. On predviđa sadejstvo flotide s eskadram za otvoreno more, i čak ga je smatrao nužnim. U svom pismu Gantomu od 7 decembra 1803 godine, prvi put nailazimo na tragove ove zamisli. Radi se o tome da se koncentrišu sve linijske jedinice, osim eskadre iz Bresta, i da se *bez borbe* uvede u Lamanš, da bi se zaštitio prolaz flotide. Plan od 25 maja 1804, sadržan u jednom pismu Latuš — Trevilu, i instrukcije od 2 jula 1804, govore stalno o probijanju u Lamanš *bez borbe*. Eskadra iz Bresta, držana po strani, služila je samo da imobilizira Korvalisa ispred sebe. Zatim, pred opasnošću koju je pretstavljala treća koalicija, Napoleon napušta svoj projekat invazije Engleske. U svojim planovima od 29 septembra i 12 decembra 1804 godine on se ograničava na kolonijalne ekspedicije, mešajući ih dosta nesmotreno s jednim pokušajem na Irsku. Ali još uvek se ne radi o borbi s regularnim engleskim snagama.

Ovaj pojam se prvi put pojavio tek u planu od 2 marta 1805. Dok se Gantom nije morao da tuče za izlazak iz Bresta, ostale eskadre, prethodno grupisane na Antilima, morale su »napasti engleske brodove ispod Uesana i krenuti pravom linijom na Bulonju«. Nasilno čišćenje Lamanša, ovog puta je jasno predviđeno. U instrukcijama od 13—14 aprila 1805 koje, s obzirom na imobiliziranog Gantoma u Brestu, predviđaju Vilneva kao glavnog aktera

za napad, i usmeravaju ga prvo na Ferol, a potom na Lamanš, još uvek se radi o bici kod Uesana, pod uostalom manje ili više srećnim uslovima.

Ustvari, događaji, mada potpuno suprotni onima koje je Napoleon očekivao, dali su pravo njegovoj konačnoj konцепциji koja je bila dobra. Trafalgar je rešio pitanje invazije Engleske. Već smo napomenuli da ovo mesto nije na engleskoj obali, i da je nju ova bitka ipak potpuno i definitivno zaštitila. Zaključak je očigledan, čak klasičan, i nema razloga da se na njemu insistira.

* * *

U pogledu odbrane, period Revolucije i Carstva potvrđuje pouke iz prethodnih epoha: naši neprijatelji, koji su imali prevlast na moru zahvaljujući dejstvu njihovih organizovanih snaga, bili su u savršenoj situaciji za dejstvo protiv naših obala. Od 1793—1815, Englezi su to stalno praktikovali, ali, uopšte uzev, bez stalnog velikog uspeha, s obzirom na nedovoljnost sredstava koja su odredili za ove operacije, i s obzirom na čvrstinu neprijatelja s kojim su oni imali posla na kopnu.

Ova istorija počinje s opsadom Tulona. Još 1793 lord Moira (Moira) je pokušao da pomogne Vandejce na obala Kotantena, ali sve se svelo na jednu njegovu praznu demonstraciju. Od 1794—1796 Englezi su okupirali Korziku. 1795 oni su iskrčali emigrante u Kiberonu (Quiberon), a grofa d'Artoa na ostrvo Je (Yeu). 1798 Popam (Popham) je izvršio jedan nesrećan prepad na Ostende. Englezi su uzeli Menorku. Napad na Kiberon ponovljen je 1800. Pilou (Pellow) i Majtlend (Maitland) su se ograničili na okupaciju Uata i Edika i nisu smeli da se okome na Bel II. Iste godine izveden je jedan neuspeo pokušaj protiv Ferola u kome Pultni (Pulteney) nije uspeo. Aberkrombi (Abercromby) je ugrozio Kadiz, takođe 1800 godine, ali se nije odlučio na iskrčavanje. Sledeće godine on je nadoknadio ovu štetu u Egiptu. 1801 godine Englezi

su se iskrcali na ostrvo Elbu i napali Kopenhagen. 1807 oni su pretrpeli poraz u Egiptu i Dardanelima, a postigli uspeh kod Kopenhagena. 1806 i 1809 general Stjuart pokušava u dva navrata bitku za Kalabriju, što se izokrenulo u njegovu omašku. 1809 godine, veliki neuspeh kod Anversa, i u posebnoj vrsti napada pomorskih snaga na sidrišta, borba za Sabl d'Olon (Sables-d'Olonne), i neosporni uspeh brodova sa zapaljivim materijalom na ostrvu Eks Serija se završila iskrcavanjem na istočne i zapadne obale Italije da bi se ubrzalo povlačenje Francuza.

Ova lista²¹⁾ pominje samo prepade i dejstva ograničenog dometa koja su bila uperena na okupaciju jednog obalnog položaja. Od tog treba odvojiti i posebno klasirati, kombinovane operacije velikih razmara, kojima ćemo posvetiti posebnu studiju. Navodimo u tom smislu holandsku kampanju (1793—1795), koja se jadno završila, holandsku kampanju (1799) gotovo isto tako nesrećnu, i najzad Španski rat, čiji sjajni uspeh potiče iz neobično pametnog izbora zone dejstva, pod dvostrukom povezanošću kopnenih operacija i uticaja posedovanja mora.

Ali, jedna neumoljiva blokada, koja će povezati sva ova razna dejstva i proizići direktno iz prevlasti organizovanih snaga, stegla je naše obale sa svih strana. Englezi su je držali tako blizu, da su se najzad instalirali u zalivima Kiberon, Duarnenez i Fos, kao kod svoje kuće. Oni su zauzeli niz ostrva rasutih duž naše obale i održali se do kraja na ostrvima Sen Markuf, Sosej, Molen, Glenan, Vajt i Edik i na Ijerskim ostrvima. Naša obalska plovidba je skoro potpuno zaustavljena. Zbog toga je Brest sasvim paralisan a Anvers potisnut. Naši ratni i trgovački brodovi nisu više bili u bezbednosti na obali van velikih luka koje su branjene. Englezi su ih uznemiravali i otimali pomoću svojih čamaca sve do Morbijana i Žironde. Njihovi mali čamci peli su se čak uz Ronu. Naši protivnici su proširili

²¹⁾ Ona ne pominje mnoštvo sitnih napada (napadi baterija, uklanjanje semafora, signalnih stanica, itd.), potvrđujući stalni ofanzivni duh neprijatelja.

okupaciju mora do krajnjih granica. Striktno govoreći, granica između dve zaraćene strane bila je sama obalska linija.

Sigurni u pogledu naših eskadri posle Trafalgara, Englezzi su mogli dati u drugom delu borbe snažan potstrek svojim operacijama uperenih protiv naših kolonija kao i kolonija naših saveznika. Kap je zauzet 1806 godine. Na redu su Martinik, Gijana, Senegal i ostrvo Rodrig u 1809. Gvadelupa, Reunion i Il de Frans su podlegli 1810. Java je osvojena 1811. Samo u Južnoj Americi Englezzi su beležili poraze: u Čileu 1806, u La Plati 1806 i 1807. Osim ovih neuspeha, nadmoćnost vojne sile obezbedila je sebi uspehe na celom globusu.

PRVI RATOVI MORNARICA NA PARNI POGON

Krimski rat se sveo na jedan obalski napad, kako u Crnom Moru, tako i na Baltiku i Kamčatki. Pošto se ruska flota dobrovoljno postavila u takav položaj da se zatvorila u svojim lukama, zadatak saveznika bio je osobito uprošćen i oni su mogli po svojoj volji da vode operaciju protiv obalnog pojasa. Pri svem tom, oni su se morali obezrediti izvesnim rasporedom snaga za slučaj, neverovatan ali ipak mogućan, izlazak nekih ruskih jedinica, čije bi dejstvo na komunikacijama napadača bilo vrlo osetljivo. Šum isplovljavanja ruske fregate *Vladimir*, uz nemirio je bar malo opsađivače Sevastopolja, koji su prestali da veruju u absolutnu sigurnost svojih pokreta po moru.

Građanska rat u Americi je sasvim sličan Krimskom ratu. Konfederalci, nemajući drugih brodova sem nekoliko »ovnova« (oklopnih lađa) ili monitora namenjenih za lokalnu odbranu, bili su nemoćni da organizuju eskadre sposobne da se odupru federalcima koji su vladali morem. Njihovi protivnici, gospodari od prvog momenta rata u ovom elementu, imali su svu željenu slobodu da napadnu države Juga. Oni se od toga nisu ni ustezali. Uostalom,

ove operacije nisu nikad imale za cilj neofanzivne pre-pade, a, nasuprot, kombinovane operacije velikog zamaha bile su vrlo retke. Kampanja na Džemsu (James) je zaista jedini izuzetak od ovog pravila.

Oni su ostajali pri dejstvima srednjeg značaja, koja su namenjena osvajanju ostrva, sidrišta ili luka, da bi, s jedne strane, svojoj blokadi južnjačkih obala osigurali potrebne osalone tačke, i, s druge strane, da bi svojim neprijateljima zatvorili izlaze kroz koje oni komuniciraju s otvorenim morem. U ovom poduhvatu federalci su inače imali, osim svoje prevlasti na moru, i veliku prednost koja je rezultirala iz teškoća kopnenih veza između konfederalnih država. One su u to vreme, u vojnem pogledu, bile skoro potpuno razdvojene jedna od druge. Železnice su normalno građene na obali. Samo je Vilmington bio povezan sa Ričmondom (Richmond). Severna mornarica je mogla otada naizmenično da vrši pritiske velikom koncentracijom sredstava na otseke ovog ogromnog pomorskog fronta koji je napadala, sigurna da neprijatelj neće moći da odgovori sličnim manevrom i da će uvek dejstvovati kao jači protiv slabijeg. Još ovde su konfederalci patili u najvećem stepenu što ne mogu da se koriste pomorskim putem.

Jednom serijom dejstva ovakve vrste razni obalski položaji južnjaka bili su zauzeti jedan za drugim. 1861 savladane su tvrđave na rtu Hateras i Port-Roajalu. 1862 Faragut je prodro u ušće Misisipe. Federalci su se dočepali ostrva Roanoke, tvrđave Makon i Penzakole. Oni su protezali konfederalce s nekoliko tačaka manjeg značaja, kao što su Fernandina, Sen Ogisten, Bofor. Zauzeli su Norfolk i tvrđavu Pilaski, na ušću reke Savane. Godina 1863 je manje srećna. Severnjaci beleže težak poraz kod Čarlstona, koji je jedva kompenziran zauzećem tvrđave Vagner koja kontroliše prolaze. Isti neuspesi kod Sabine i Galvestona nepotpuno nadoknađeni srećnim upadom u ušće Rio-Grandea. Ali, avgusta 1864, savladan je Mobil, a decembra zauzeta Savana. Najzad, januara 1865 zauzeta

je tvrđava Fišer (Fisher), i federalci su postali gospodari Vilmingtona.

U međuvremenu, pomorska nadmoćnost je omogućila da se izvede inače nesrećna Mak Klelanova (Mac Clellan) ekspedicija na reci Džems.

Zahvaljujući osvajanju mnogobrojnih obalskih položaja, blokada, ta razumna ideja vodilja federalne strategije, uspela je da se konsoliduje i da postane sve više efikasna. Aktivnost onih koji su probijali blokadu mogla je da obmane. Ona nije uspela da razlabavi obruč koji je ubrzavao agoniju konfederalaca, jer je postizala samo jednu apsolutnu nedovoljnu razmenu dobara:

Možemo lako sebi pretstaviti, koliko bi bio drugačiji tok operacije da su južnjaci imali flotu sposobnu, ako ne da osvoji, ono bar da ospori federalcima njihovu premoć na moru. Dok bi se oni borili da zadrže tu premoć, konfederalna obala bi bila relativno zaklonjena od njihovih udara i države Juga bi saobraćale sa spoljnim svetom, kroz široke breše jedne blokade koju protivnik ne bi bio u stanju da održi. Kad su, ustvari, postale apsolutne nedirnute, i, razume se, bez i najmanje direktnе zaštite, obale federalaca su ipak izdržale nekoliko udaraca.

*

* * *

Možda nijedan rat kao onaj 1866 nije uzbudljivije pokazao prisnu, ali malo vidljivu vezu, koja sjedinjuje obalski napad s operacijama organizovanih snaga. To znači, da je, kad je ova veza bila potcenjivana, reakcija na to bila momentana i brza.

Pomorski komandanti su bili postavljeni u vrlo različite uslove. Nadvojvoda Albert i bečka vlada strahovali su da vide Tegethofa osramoćenog u jednoj borbi, misleći samo na njegovu materijalnu inferiornost, te su zato kocili i obuzdavali njegove ofanzivne namere. Italijanska vlada, naprotiv, imajući vrlo jasnу pretstavu o situaciji

postavila je u prvi plan svojih ciljeva prevlast na moru, pa prema tome i operacije organizovanih snaga. 9 juna, 10 dana pre otpočinjanja neprijateljstava, ona je ukazala Perzalu da je njegov suštinski cilj morao biti proterivanje neprijatelja s Jadrana. Mesec dana kasnije, u odgovoru na admiralov zahtev za objašnjnjem, ona mu je ponovila da on mora, pre svega, da zagospodari Jadranom, oslobođajući ga od austrijske eskadre.

Ovo nije bilo dovoljno da se Perzano ubedi te on i dalje ostaje u Ankoni, a da nije ništa preduzeo. Pošto se Tegethof pokazao i zastao pred ovom lukom, italijanski admiral je isplovio 27 juna, zatim se ponovo vratio u svoje sidrište ne napadajući neprijatelja. 8 jula on ponovo napušta luku, prokrstari do u blizinu Pule i 13 jula opet se vraća u Ankonus. Istog dana, zbog nezadovoljstva javnoga mnenja izazvanog neaktivnošću eskadre, italijanska vlada naređuje Perzalu da po svaku cenu pokuša bilo kakvu operaciju, pod pretnjom da će ga smeniti s komandnog položaja. Ministar mornarice Depretis dode u Ankonus da pronađe admirala i stavi mu u zadatak ekspediciju na Vis.

Znamo kako je ovaj poduhvat bio teško poremećen 20 jula u 9 časova, iznenadnim upadom Tegethofs na mesto operacije. Potpuno iznenađena i napadnuta u punoj formaciji, potučena italijanska eskadra morala je prisilno da napusti svoj plan i da se povuče punom brzinom u Ankonus.

Ovaj neprijatni događaj joj je dokazao da načelno ne treba napadati obalu pre nego što se bar paralizuju organizovane snage neprijatelja, ili ne bar pre nego što se obezbedi od njihovog napada, i da je preterano da se one tretiraju kao beznačajna količina.

U Čileansko-peruanskom ratu 1879—1881, prevlast na moru je morala igrati apsolutno odlučujuću ulogu, jer ni Čile ni Peru nisu imali pogodne kopnene komunikacije, a kopneni rat se odvijao u blizini obale, na onom dugom pojusu pritešnjnom između Anda i Pacifika i

ispresecanom pustinjama. Zbog toga je pomorski transport morao zadržati odlučujuće mesto u sukobima koji su stalno zahtevali da se pomoću njega vrše premeštanja armija. Obalska dejstva i kombinovane operacije morale su biti neprestano u ovom sukobu, a Čile, koji je dejstvovao ofanzivno na kopnu, morao se toga stalno pridržavati.

Inače, male u početku, pomorske snage obeju zaraćenih strana bile su približno jednake. Čileanci su bili paralizovani na moru pa prema tome i u svojim opštim operacijama. Situacija će se za njih poboljšati tek onda, kad jedna od dve peruanske oklopnačice, *Independencia*, bude izgubljena zbog nasukavanja. Međutim, druga, *Huascar*, uspela je da nadoknadi svoju brojčanu inferiornost za duže vreme neprestanim napadima na obalu ili transportne brodove Čilea, što je činilo njegove pomorske puteve nesigurnim. Čileanci su tek odahnuli kad je *Huascar* bio zarobljen u borbi kod Punta-Agamos, posle sjajnog otpora, a zatim uključen u njihovu flotu. Tek od tog momenta oni su mogli dati energičan potstrek svom kopnenom ratu, intenzivirajući dejstva svoje vojske iskrcavanjima i kombinovanim operacijama. U novembru 1879, jedan ekspedicioni korpus ukrcan u Antofagasti i prebačen morem dočepao se Pizage i Irike (Iquique). U februaru 1880, krenuvši iz Pizage, Čileanci zauzeše Pakošu. Od aprila do decembra 1880 oni su držali blokadu kod Kaljaoa (Callao). Čileanska eskadra je u junu 1880 sadejstvovala pri zauzimanju Arike (Arica). U ovom gradu je čileanska armija ukrcana u dva ešelona da bi se u novembru i decembru 1880 prebacila u Parakas i Kirajako (Curayaco), radi svog završnog pokreta ka Limu, u koju je ušla posle svojih pobeda kod Korilosa i Mirafloresa (Chorillos, Miraflores). Ona nikada ne bi mogla preći ta ogromna rastojanja koja su je razdvajala od njenog cilja, bez podrške mornarice koja ju je prevozila i s obzirom na nečuvene marševske teškoće po izvanredno teškom terenu. S druge strane, da je Peru zadržao prevlast na moru, ofanziva Čileanaca bila bi još na početku zaustavljena.

U ovom ratu koji ima izvesne sličnosti s Građanskim ratom u Americi, organizovane snage su, u krajnjoj liniji bile odlučujuće u ovim događajima, kao i u obalskim operacijama koje su potpuno zavisile od njih.

*

* * *

Ako napravimo izvod iz pomorskih ratova od izvesnog značaja, koji su se izvodili od 1854 do 1894 godine, u prvih 40 godina mornarice na parni pogon, ostavljujući za momenat na stranu — videćemo dalje zašto — kampanju od 1866 i Čileansko-peruanski rat, doći ćemo do jedne liste koja hronološkim redom obuhvata:

- 1) Krimski rat (1854—1855);
- 2) Kineske kampanje (1857, 1858 i 1860);
- 3) Košinšinske kampanje (1858 i 1861);
- 4) Japansku kampanju (1863—1864);
- 5) Građanski rat u Americi (1861—1865);
- 6) Španski rat protiv Čilea i Perua (1864—1866);
- 7) Meksikanski rat (1862—1866);
- 8) Rat 1870;
- 9) Prusko-turski rat (1877—1878);
- 10) Tunižanska kampanja (1881);
- 11) Francusko-kineski rat (1884—1885);
- 12) Čileanski građanski rat (1891);
- 13) Dahomejska (1892) i Sijamska (1893) kampanja;
- 14) Brazilijanski građanski rat (1894).

Proučavajući ovu seriju ratova, sukoba između civilizovanih sila ili kolonijalnih ratova, vidimo prvo da su se oni sastojali jedino iz obalnih operacija, i drugo da zaraćena strana koja otpočinje takve operacije treba i sama da poseduje organizovane pomorske snage. Pomorska sila njenog protivnika ili sasvim nije postojala, ili je bila vrlo slaba, ili sasvim inertna.

Ovo dvostrano razmatranje neprijateljstava o kojima je reč, moralo bi da za sobom povuče ozbiljne posledice. Savremenici ili njihovi sledbenici, proučavajući ovaj period, u kome su se oni formirali i koji im je služio kao bliski model, izveli su iz njega prirodno zaključak, svesno ili ne, da se pomorski rat tada ispoljavao u obalskom ratu. U isto vreme oni su zaboravljali organizovane pomorske snage, njihovu ulogu i značaj, koje se po svoj prilici nisu pokazale, niti istakle u nijednom imenu bitke i nijednom sudaru, koji je odjeknuo, ovih snaga i njima sličnog protivnika. Ove organizovane snage su iščezle s intelektualne, kao i s materijalne pozornice. One su, da tako kažem, bile zabašurene, pretvorene u paru. Njihova nadmoćnost se nije jasnije isticala kao neophodan uslov za uspeh dejstva protiv obalskog pojasa. Pouke iz poslednjih velikih pomorskih ratova, onih iz doba Revolucije i Carstva, ratova po obliku bolje uravnoteženih što se tiče pomorskih snaga, bile su veoma daleko.

Admiral Panoa, jedan od retkih ljudi ovog vremena koji je sačuvao svoje oštromanje, govorio je, pomalo uzalud, kad je 1889 pisao: »Liniska flota je najmoćniji instrument koji se upotrebljava za obalsku odbranu. Ona je prvaklasna mobilna snaga, sposobna da se prikupi na ugrožena mesta da bi potukla neprijateljske snage«.²²⁾

Proučavanje rata iz 1866 i Čileansko-peruanskog rata, moglo bi pouzdano da ispravi pogrešno vladajuće mišljenje. Veoma dugo se gledalo na bitku kod Visa kao na samo taktički fenomen, tumačeći ga inače naopako, u isključivi prilog novog oružja: *kljun broda*. Isto tako se i Čileansko-peruanski rat sveo na borbenu epizodu kod Punta Agamosa, i na sjajna dejstva *Huascara*. Strategiski aspekt događaja nije bio shvaćen.

Ako, osobenostima ratova ovoga doba dodamo pojavu senzacionalnih tehničkih noviteta, biće nam jasno kako su umovi tada patili od jedne vrste velikog uzbuđenja. Para, koja je dovela do olakšanja pokreta, trebalo je da

²²⁾ *Eléments de tactique navale*, str. 260.

olakša napade na obalu. Trebalo je da oklop takođe učini lađe sposobnim u suprotstavljanju baterijama. Oružja ili nepoznati plovni objekti, kao što su specijalni kljun broda upotrebljen na monitoru, torpedo vučen ili izbacivan s torpiljarke, mine, trebalo je da postigne svoj puni efekat blizu kopna. Svet se do ludila zanosio svim onim što je pretstavljalo obalski rat. Pomorski rat trebalo je da bude samo smenjivanje jedno za drugim blokada, bombardovanja, nasilnih prolaza, iskrcavanja, kombinovanih operacija itd. Vojni spisi, vežbe, čak programi izgradnje, bili su zasićeni ovom tendencijom²³⁾ iz koje su otstranjeni sveti strategiski principi čiju smo čvrstinu ranije konstatovali.

Dela i studije koja tretiraju rat na moru, a koja su publikovana od 1870—1900, naročito u Francuskoj, održavaju ovaj novi mentalitet i optužuju jednu neospornu perturbaciju ideja. U tom momentu kod nas osvajaju teren radovi i kampanja »Mlade škole«. Mi smo bili u potpunoj anarhiji teza i koncepcija. Inostranstvo je takođe bilo zahvaćeno, mada u manjem stepenu. Mahan i Kolomb su se izdvajali iz ovog haosa, skoro kao dva usamljenika, kao dva spasilačka svetionika. Držeći se čvrsto njih i razmišljajući o tome i s naše strane, mi smo po cenu od blizu 15 godina napora došli na to, posle 1900 godine, da brod ponovo postavimo bezmalo na pravo mesto.

NEKOLIKO MODERNIH RATOVA

Još u početku Kinesko-japanskog rata, neaktivnost kineske flote koja se beše zatvorila u Vejhajveju, dozvolila je Japancima da lako prebace prve delove svoje 1 armije u Koreju. I Kinezi će ubuduće isto tako hteti da

²³⁾ Organizacija raspodela snaga takođe. Iz tog vremena datira koncepcija o obalskim stražama, razbacivanje duž obala torpiljarki za pokretnu odbranu, sličan raspored kasnije je usvojen za podmornice, itd... ukratko, sve ono što je u toku trideset godina nezgodno pritiskivalo naš vojni sistem.

upotrebe pomorski put, videvši da pojačanja koja su slali u ovu zemlju kopnenim putem stižu tek posle velikih zakašnjenja. U tom cilju, septembra 1894 u Port Artur je došla flota admirala Tenga. 12 septembra on je napustio Talijenvan s pet transportnih brodova noseći 4.500 ljudi, koje je on ostavio na reci Jalu. Za vreme njihovog iskrcavanja on je usidrio svoju eskadru ispred ušća, te je u takvoj situaciji, 17 septembra, bio iznenaden od japanske flote koja je vršila obezbeđenje transporta 3-će divizije kopnene vojske za Koreju. To je bila borba na Jalu. Njen rezultat je pokazao da će ubuduće jedino Japanci moći da koriste pomorski put da bi došli u Koreju.

Ta borba je imala još mnogo šire posledice. Posle nje, ostaci kineske flote proveli su mesec dana u Port Arturu, da izvrše popravke, i ponovo se povuku za Vejhajvej. Japanci su tako mogli slobodno da zaštite bok pokreta svoje 1 armije, da prebacuju svoju 2 armiju, i da je iskrcaju na Ljaotung (Antung) 24 i 25 oktobra. 7 novembra je zauzet Talijenvan. 21 novembra došao je red na Port Artur. Još uvek neuznemiravani na pomorskim komunikacijama, Japanci su bez smetnje izvršili svoj poslednji borbeni akt i dočepali se Vejhajveja kopnenim putem, prebacivši prethodno, svoju 2 i 6 diviziju iz Talijenvana u Jungčing. Pad ovog mesta doneo je mir. Zahvaljujući kontroli komunikacija koja je postignuta borbom na Jalu, Japanci su mogli uspešno da vode operacije protiv kineskih obala, budući, razume se, u potpunoj sigurnosti od suprotnih poduhvata.

Za vreme Špansko-američkog rata, obalni sukobi u Atlantiku ostali su ograničeni na američke vode. Amerikanci su nameravali da osvoje Kubu a Španci su, prirodno, imali za cilj da ih u tome spreče. Odašiljanje eskadre admirala Servere na Antile odgovaralo je tom cilju. Ovde nije mesto da izlažemo peripetije njene borbe, već ćemo se zadovoljiti da zabeležimo kakav je uticaj na tok događaja imalo samo njeno prisustvo.

U početku je zavladala izbezumljenost koja je ostala čuvena i koja je obuzela javno mnjenje provincija i obal-skih gradova Sjedinjenih Američkih Država, čim je špan-ska eskadra napustila Sen Vensan (ostrvo Kap Ver) 29 aprila 1898 i uputila se u nepoznatom pravcu, koje se plašilo da to ne bude deo američke atlanske obale. Sagrađene su baterije na brzu ruku, skoro su svuda postavljena torpeda i po raznim lukama raspoređeno je 13 starih monitora koji potiču iz Građanskog rata u Americi. Naj-zad, kao najozbiljnija posledica ove nervoze bila je imo-bilizacija »leteće eskadre« u Njupor-Njsusu, koja je ostala tamo u pasivnom iščekivanju, pod komandom komodora Slaja, sastavljena od dve oklopnačice, jedne oklopne krstarice i dve krstarice, kao i to što su zadržali na kratko vreme grupu komodora Houela sastavljenu od jednog monitora i četiri pomoćne krstarice. Pozvali su ponovo eskadru Samsona u Ki Vest, a blokada Kube bila je prepuštena »floti komaraca«. Kad je već sve bilo svr-šeno, ovakav stav američkog javnog mnenja je izložen ruglu. U osnovi on je nastojao da izrazi, očigledno u jednoj pogrešnoj, uveličanoj i izvrnutoj formi, interes koji se pridavao podvizima neprijateljskih organizovanih snaga, koje su na neprijatan način intervenisale u doga-dajima i s punim pravom postale njihov stožer.

Američki ministar mornarice je uostalom cenio situ-a-ciju u sličnom svetlu, skoro do izbezumljenosti. On je, 3 maja, izdao naredbu, da se odloži svako slanje trupa, sve dok je pažnja skoncentrisana na položaj Servere. Ograničio se na odobrenje izviđanja admirala Samsona prema Portoriku, koje je obavljano od 3—20 maja. Va-šington je još 5 maja zabranio svaki napad na utvrđenja u Santjago, pre nego što bude potučena španska eskadra. Ali sumnja u njene pokrete najzad se razjasnila. Iznenada su saznali da se Servera sklonio u Kurasao. Odmah je poslat Slaj u krstarenje na južnu obalu Kube, ispred Sijenfugosa (Cienfuegos), gde je stigao 21 maja. On je tamo saznao 23 maja o prisustvu španskih krstarica u

Santjagu koje su tamo došle 19 maja. Slaj, malo spor u reagovanju, stigao je pred Santjago 27, a tek 31 mogao je da utvrdi prisustvo Servere u ovoj luci.

U međuvremenu, Samson, još uvek bez novosti, energetično je odbio, u dva navrata, 26 i 28 maja, da izdvoji iz svoje eskadre i jedan brod za pratnju konvoja s trupama koje su se pripremale u Tampi, procenjujući borbu sa Serverom kao pretstojeću eventualnost. 31 maja bilo je odlučeno da ekspedicija kreće tek onda kad zaista bude potvrđeno prisustvo španske eskadre u Santjagu. To se utvrdilo tek kad je ova bila opasana tesnom blokadom koju je Samson držao od 1 juna. Amerikanci su verovali da je to kraj njihovih muka. 8 juna nekoliko transportnih brodova bili su već napustili Tampu, a drugi su se spremlali da pođu za njima, kada je stigla naredba da ne napuštaju mesto. Jedan ratni brod je upućen u poteru za brodovima, koji su već otplovili, da bi ih povratio u luku. To je sve urađeno zbog jednog inače potpuno lažnog glasa koji je najavljivao prisustvo neprijateljskih jedinica na severnoj obali Kube. Ekspedicija je tek 14 juna spokojno isplovila iz Tampe.

Organizovane španske snage, mada svedene na četiri bedne krstarice čija borbena moć nije odgovara ni četvrtini neprijateljskih snaga i sasvim lišene ofanzivnog smisla, pretstavljalje su vrlo težak teret za obalne operacije Amerikanaca. Može se zamisliti da bi one zadale dosta neprilika samo da su ispoljile više aktivnosti.

Nema potrebe da potsećamo da su Japanci za vreme rata 1904—1905, mogli natenane da vode svoje operacije protiv obala Koreje i Mandžurije zbog izbacivanja iz stroja ruske flote, ponajviše po njenoj želji, u Port-Arturu. Njihova velika iskrcavanja, kao i opsada i zauzimanje ove ruske baze u Žutom Moru, mogla su biti izvedena s uspehom, samo zahvaljujući afirmaciji nadmoćnosti japanske flote još od samog početka. I ove operacije su imale poneku smetnju tek onda kad se ruska flota trgla iz svoje uspavanosti, prvo od 8 do 13 aprila

pod komandom Makarova, zatim 23 juna i 10 avgusta i najzad u momentu dolaska Rožestvenskog. Ispadi krstarića iz Vladivostoka bili su suviše retki i suviše malo opasni da bi tu mogli pridoneti nekakvom osetnom poremećaju. Uostalom, borba od 14 avgusta uskoro će učiniti kraj njihovim krstarenjima.

Osim vrlo kratkih pojavljivanja ovih krstarica, japansko primorje nije nikad bilo uznemiravano od Rusa. Ipak su Japanci tamo ostavili samo krajnji minimum snaga. Čudnovato, nasuprot postupcima koji su se u to vreme praktikovali u drugim zemljama, oni nisu za obalsku odbranu odredili onaj kordon torpiljarki koje su inače bile rezervisane za zaštitu ratnih i trgovackih luka i za čuvanje moreuza i morskih rukavaca, koji su smatrani značajnim. Umesto da ih tako raspu i utroše za račun gornjih potreba nemoćne i razbacane defanzive, oni su više voleli da ih direktno ili indirektno upotrebe za ofanzivne zadatke, za koje nikada nema suviše sredstava. Ove torpiljarke su pošle da uvećaju masu koja je operisala u Žutom Moru. One su dejstvovalе na obalu, ali na onu neprijateljsku, obalu Koreje i Ljaotunga (Antunga). A japanska obala se nije zbog toga loše osećala, pošto tako preduzeta ofanziva protiv plovećeg neprijatelja nije ovome davala nikakvu slobodu da se lati dejstava protiv nje. Ova ofanziva je inače dospila svoj vrhunac u vreme velikih transporata trupa, pod izgovorom da se pokuša zatvaranje neprijateljskih brodova u lukama, a istovremeno je služila za napad na neprijateljske obale i za odbranu nacionalnih obala.

*

* * *

Za vreme rata 1914 godine, saveznici, gospodari mora, mogli su očigledno, sa samog pomorskog stanovišta slobodno da dejstvuju protiv obala i teritorija svojih neprijatelja, te su u samom početku ovog rata usmerili svoje napore protiv nemačkih kolonija.

O tome ima mnogo da se kaže.

Ovi napadi su bili za osudu, po čistoj teritoriji, dokle god se nije likvidiralo pitanje nemačkih jedinica koje ope-rišu na otvorenom moru, i dokle god se nije svršilo s ne-prijateljem koji plovi. Ali postoji teorija i postoji stvar-nost. Pošto su nemački posedi mogli da posluže kao oslone tačke njenim krstaricama, to je moralno biti predviđeno njihovo osvajanje što je ušlo u opšti plan dejstava protiv ovih brodova.

Istorija i procena pokazuju zaista da se borba protiv gusarskih brodova ispoljila u nizu operacija obuhvatajući poteru i uništavanje tih brodova, osvajanju njihovih baza i najzad u direktnoj zaštiti komunikacija koje su oni ugrožavali. Tako su Englezi postupali u vreme Prvog Carstva. Skup tih akcija sadrži ofanzivnu i defanzivnu stranu. Kad se poseduju potrebna sredstva za vođenje i jedne i druge strane naporedo, očigledno je da će se tako i dejstvovati. Kad nije tako (a to je bio slučaj 1914) treba napraviti izbor i klasirati ciljeve prema redu hitnosti i prema interesu. Po mom mišljenju, direktnu zaštitu ko-munikacija s pratnjama i konvojima treba staviti u prvi plan. Zatim dolazi ofanziva protiv samih gusarskih bro-dova. Naposletku treba predvideti i napad na njihove baze, od kojeg se, zavisno od konkretne situacije, može i odustati.

Uostalom sve ove baze nisu od istog interesa, i u ovoj potkategoriji operacija moramo isto tako praviti razliku. U posebnom slučaju koji razmatramo, nemački posedi obuhvataju Cing Tao, koji je važan za to što je utvrđen, afričke kolonije (Togo, Kamerun, Južna Afrika, jugoza-padna Afrika) i kolonije u Okeaniji (Karolinska, Marijan-ska i Maršalska Ostrva, Nova Gvineja, Samoa itd.). Ovi afrički i okeaniski posedi nisu u stanju da pruže utočište za zaštitu nemačkih krstarica. One tamo ne bi bile u boljoj sigurnosti nego u pustim neutralnim sidrištima gde se potajno snabdevaju. Ako bi se tamo našle ili srele, one će

biti razbijene kako u luci, tako isto i na moru.²⁴⁾ Sa striktnog stanovišta gusarskih brodova nemačke kolonije u Africi i Okeaniji nemaju nikakvog interesa.

Ima tu takođe muke s velikim radiostanicama, moćnim elementima za obaveštavanje i komandovanje. Na Pacifiku nalazimo ih u Cingtau, Japu, Angauru, Rabauhu (Nova Gvineja), Nauru i Apiji (Samoa). U Africi one postoje u Kamini (Togo), koja pretstavlja ključ nemačkog radiosistema u ovim oblastima i koja komunicira s Naufnom, u Virdhoku (jugozapadna Afrika), u Dar es Salamu i Tabori (jugoistočna Afrika). U Okeaniji je dovoljno da se zauzmu mala i nebranjena ostrva Jap, Angaur i Nauru, pa da se dezorganizuju nemačke veze. To je lako realizovati. Svako od njih može biti savladan za jedan dan. U Africi se stanica u Kaminu može porušiti bez velikih teškoča. Togo je mali isečak zemljišta među tuđim posedimima bez snage za otpor, koji se može brzo savladati jedino kopnenim sredstvima susednih savezničkih kolonija.²⁵⁾

Tako se prekomorski objekti klasiraju po značaju na sledeći način:

A) Cingtao

B) Togo, Jap, Angaur, Nauru

C) Ostalo, tj. druge kolonije u Okeaniji (Marijanska, Karolinska i Maršalska Ostrva, Nova Gvineja, Samoa, itd.) i u Africi (Kamerun, jugozapadna Afrika, istočna Afrika).

U slučaju nedovoljnih pomorskih sredstava, što je slučaj kod saveznika, operacije će se izvoditi po gornjem redu, kad bi, razume se, prethodno bilo mogućno obezbediti direktnu zaštitu komunikacija i gonjenje gusarskih brodova.

Uzgred obratimo pažnju, da su, ulazak u rat Japana 23 avgusta, koji se pobrinuo za Cingtao i napad snaga

²⁴⁾ To se desilo Königsberg-u koji je bio blokirani i zatvoren u reci Rufiži (Rufigi) a u julu 1915 potopljen uprkos velikih hidrografskih teškoča.

²⁵⁾ To se zaista i dogodilo. Prestonica Toga, Loma zauzeta je još 7 avgusta 1914 a sam Togo kapitulirao je 26 avgusta.

Južnoafričkog saveza na nemačku jugozapadnu Afriku, znatno uprostili pomorski problem.

Na kraju izgleda da su u duhu dobre strategije saveznici morali da usvoje sledeću soluciju:

1) Maksimalne snage odrediti za zaštitu konvoja i za napad na krstarice;

2) Zagospodariti Japom, Angaurom i Nauruom;

3) Osvojiti Togo (francusko-engleske snage iz zapadne Afrike), Cingtao (Japanci) i nemačku jugozapadnu Afriku (snage Južnoafričkog saveza);

4) Poptuno zanemariti ciljeve iz »C« kategorije do totalne likvidacije nemačkih gusarskih brodova.

»Potkomitet za prekomorske napade«, kome je predsedavao admiral ser Henri Džekson imao je drukčije concepcije o ovim operacijama. Potpuno protivan prernom osvajanju kolonijalnih teritorija, oformivši u tom pogledu odlične poglede, on je usvojio napade na *oslone tačke*, u jednoj tako širokoj razmeri, da je preimućstvo njegove prvobitne ideje, sa stanovišta ekonomije snaga, potpuno iščezlo. Uostalom, evo ukratko prikaza njegove teze:²⁶⁾

»On je pre svega usvojio princip da se ne upotrebi nijedna jedinica na uštrb koncentracije na glavnom frontu ili na uštrb bezbednosti trgovackih ruta. Sem toga, on je smatrao da je osvajanje dalekih teritorija *sve dok ne bude uspostavljena prevlast na moru u svim vodama* pretstavlja defektну ideju. On ipak usvaja da takva osvajanja postaju dopustiva ako bi ih izvršile lokalne snage ali da ona nemaju nikakav koristan uticaj na razvoj rata, sem u slučaju ako vode konsolidaciji prevlasti na pomorskim komunikacijama.

Tako razgraničeni (?) ciljevi morali su biti daleke *oslone tačke* i obaveštajni centri neprijatelja. Cingtao je bio glavni, ali se o njemu nije moglo misliti u početku. Bili su predviđeni drugi ciljevi, kao što su zaliv Lude-

²⁶⁾ Kapetan fregate Šak: *La guerre des croiseurs*, tom I, str. 94—95.

ric; Dar es Salam; Togoland s radiostanicom u Kaminu; Kamerun, čija je luka u Duali mogla biti smatrana kao utočište pomoćnih krstarica; Nova Gvineja; Bizmarkov Arhipelag; ostrva Jap, Nauru i Angaur; najzad luka Apija. Osvajanje Rabaula, Japa, Naurua i Angaura od australiskih snaga, i Samoa od Novozelandana, bilo je u skladu s principima Komiteta, i za njih se odlučilo još od prvih dana neprijateljstava«.

Ukratko, to je, sve! Mi uviđamo da bi takav način predviđanja stvari brzo doveo do rasipanja, već ionako u celini nedovoljnih sredstava i da bi on teško opteretio borbu koju je trebalo usmeravati protiv nemačkih krstarica, plovećeg i aktivnog neprijatelja.²⁷⁾

Uostalom, još 1 novembra 1914, trebalo je prethodnim operacijama dodati one koje su imale za cilj Mesopotamiju. Ali ove su imale, kao vredno opravdanje, potrebu da se čim pre dočepaju Šat el Araba, da bi zaštitile izlaz naftovoda (*pipe line*), koji je tu dovodio naftu iz Persije.

Mada obeležene s ovih nekoliko početnih grešaka, operacije protiv obala, zasnovane na prevlasti na moru i nadmoćnosti savezničkih flota, mogle su biti od Antante izvođene bez smetnji. Od osvajanja nemačkih kolonija do napada na Zebriž i Ostende, prolazeći kroz Mesopotamiju, Dardanele, Solun i Palestinu, saveznici su mogli u ovom pogledu sebi sve dozvoliti i iskoristiti tako neosporne strategiske izvore, budući da su sami obezbeđeni od sličnih poduhvata.

Neprijatelj, proteran s mora, zaista nije mogao o tome da misli. Ali, mada nije mogao da izvodi iskrcavanja

²⁷⁾ Osvajanje nemačkih kolonija na Pacifiku imalo je ustvari za cilj da pruži neposredno zadovoljenje i nagradu australiskoj i novozelandskoj lojalnosti. Mi ćemo se ponovo vratiti na ovo pitanje povodom uticaja javnog mnenja na strategiju.

i kombinovane operacije, on je bar često pokušavao protiv protivničkih obala, manja dejstva, polaganja mina ili bombardovanja, čija je svrha bila da se omete plovidba i da se izvrši znatan uticaj na moral svoga neprijatelja.

Sećamo se šta se dogodilo u vezi s tim u Severnom Moru sa samim površinskim snagama, ne računajući tu i podmornički rat. Mada nisu bili raspoloženi da se izlažu riziku u jednoj pomorskoj bici, Nemci su na ovom području ispoljili znatnu aktivnost i trudili se da se ne zatvore u pasivnu odbranu. Oni su dakle dejstvovali protiv engleskog primorja, ali više-manje iznenadno i s veoma čvrstom namerom da se ne upuštaju u neprijatan kontakt s engleskim snagama izuzev s onima koje su brojno slabije. Ovaj osnovni strah stalno je dominirao u konцепциji njihovih obalskih operacija, i često se ispoljavao pri izvršenju operacija trenutnim refleksnim skrivanjem.

5 avgusta 1914, engleske torpiljarke su uništile *Königin-Luise* koja je polagala mine ispred Temze.

Noću 25/26 avgusta izvršena su dva polaganja mina bez sukoba, i to, ispred Taina s *Albatros-om* i ispred Humbera s *Nautilus-om*. Oba broda bila su praćena od lakih jedinica.

17 oktobra 1914, *Kolberg* i *Nautilus*, koji su isli da polazu mine ispred Taina, uhvaćeni su od engleskih patrolirajućih brodova, a istog dana četiri nemačke torpiljarke, koje su se našle ispred Temze radi sličnog poduhvata, potopljene su od Engleza.

Ovi neuspesi će navesti Nemce, uprkos njihove odvratnosti prema tome, da, radi podrške polaganja mina, angažuju prvo teške krstarice a potom i samu linisku flotu. U početku se ovaj vid operacija odvijao bez teškoća koje bi dolazile od reakcije neprijatelja. 3 novembra 1914, admiral Hiper je mogao izvršiti polaganje mina u oblasti Jarmauta i izvesti bombardovanje ovoga grada svojim teškim i lakinim krstaricama. Flota otvorenog mora isplovila je da bi ga podržala, ali nije imala potrebe da interveniše.

Kasniji ispadni nisu morali biti tako nečujni.

16 decembra 1914, preduzet je napad protiv Skarboroa i Hartlepula radi bombardovanja i polaganja mina. Admiral Hiper koji je komandovao grupom određenom za ovu operaciju (teške i luke krstarice), izvršio je dati zadatku, tukući iz topova Hartlepul, Skarborou i Vajtbi i s Kolberg-om je izvršio polaganje mina. Ali sve to nije izvedeno bez izvesnog rizika. Engleske snage su zaista na moru. Hiper je, najpre, u toku noći koja je prethodila bombardovanju, prošao na nekim 10 milja ispred Bitia (Beatty), a da to nije znao. Potom je mogao preduzeti povlačenje samo sa zaokretom na sever, jer je obavešten od svojih lakih krstarica o prisustvu jakih neprijateljskih snaga na jugu. On će opet nabasati na Bitija, koji je tog momenta plovio prema engleskoj obali, ali je spasen zbog Bitijeve nagle promene pravca.

Lake krstarice *Strazburg*, *Stralsund* i *Graudenz*, kao i torpiljarke, mogle su se neometano da povuku samo tako, ako se, nekim pukim slučajem, provuku kroz »puškarnicu« od 18 milja koja postoji između Bitija i Varendera. Osim toga, one duguju za svoj spas vrlo slaboj vidljivosti i nesigurnosti zbog pogrešnih znakova raspoznavanja.

Flota otvorenog mora, koja ih je pratila kao podrška, pod komandom admirala fon Ingenola, brzo je isčezla s pozornice. 16 decembra u 4.24 časova, torpiljarka *S-33*, koja je toga momenta bila usamljena, upozorila je prvim signalom da je videla četiri engleske torpiljarke, što je uz nemirilo glavnokomandujućeg. U 5.15 časova torpiljarka *V-155*, koja je plovila s glavninom, sukobila se s engleskim torpiljarkama koje su kao pobočnica pratile grupu Varender i stupila u borbu s njima. U 5.30 časova na redu je krstarica *Hamburg*. Admiral fon Ingenol ne insistira. U 5.40 časova on naredi floti otvorenog mora poluzaokret kako bi se vratila u nemački zaliv, propuštajući tako priliku da napadne Bitija i Varendera koji su bili sami i lišeni podrške Velike flote. Ali nemački admi-

ral je mislio da je ona u blizini. On je već osećao vетar topovskih granata. U toj svojoj pometnji čak je zaboravio da obavesti admirala Hipera, koga je ostavio na pučini i bez podrške, da bi ga tek u 10.45, pet sati posle, obavestio o svom pokretu.

Posle ovih događaja, s nemačke strane se svako smatrao srećnim da je čitav izašao iz ovog obalskog napada koji neprijateljska flota zamalo nije poremetila na jedan mučan način. Nemci su bar tako mislili, jer sasvim tačne činjenice bile su poznate tek mnogo kasnije. Oni su imali težak utisak, da su u toku dugih časova plovili u blizini engleskih pomorskih snaga, i ova retrospektivna zebnja, mada zaista loše osnovana, inspirisće čitavo njihovo kasnije držanje.

24 januara 1915, admiral Hiper, ovog puta sam s 3 teške krstarice, 1 oklopnom krstaricom, 4 lake krstarice i 19 torpiljarki, u izviđanju prema engleskoj obali, naišao je na admirala Bitija. Od 7.10 do 7.30 časova, *Kolberg* i *Stralsund* koji su bili u dodiru s neprijateljem, obaveštavali su o situaciji. Prvi je verovao da vidi guste oblake dima, a drugi 8 velikih brodova. Hiper je momentano »okrenuo pete«, i u 7.34 časova započeo ovo bekstvo prema jugoistoku u kome će on izgubiti *Blücher*-a. Njegova stvarna situacija nije međutim izgledala tako loša, kako je to njemu izgledalo. Njegova brojna inferiornost bila je nezнатна. Ali pod utiskom signala sa *Stralsund*-a on je pomislio da ima posla sa znatnim delom engleske flote. Imao je dovoljno iskustva od 16 decembra i povukao se svom brzinom.

25 aprila 1916, nemačka flota je izvršila ispad radi bombardovanja Jarmauta i Luostofta. Dok su teške krstarice izvodile ovu operaciju, glavnina, pod komandom admirala Šera, ostala je na 70 milja od obale, kao podrška. Ali tek što su teške krstarice ugledale svoje ciljeve, flotila Harviča pojavila se s njihove leve strane. Bombardovanje je izvedeno na najbrži način. Engleska flota je odbijena s nekoliko topovskih pucnjeva. Ali ona je time

morala dati uzbunu i Nemci su smatrali za potrebno da se povuku bez čekanja. Admiral Šer je isto mislio. On nije smatrao pametnim da ostane na tom položaju i u 9.30 časova krenuo je nazad u svoju bazu. Velika flota, koja je isplovila noću 24/25 aprila, bila je međutim isuviše mnogo u zakašnjenu da bi ga mogla dostići.

Događaj od 19 avgusta 1916 je još jasniji. Nemci su ovoga puta hteli da bombarduju Sandeland. Kao i obično, prethodnica Hipera ojačana brzim krstaricama, morala je da izvrši ovu operaciju, a glavnina pod komandom Šera, pratila ju je radi podrške. Nemački glavni komandant se potpuno odmarao, kad je obavešten o približavanju Velike flote preko niza cepelina, koje je on uputio na sever radi osmatranja. Grupa se kretala prema engleskoj obali kad je u 12.22 časova vazdušni brod *L-13*, postavljen između Jarmauta i Holandije, javio glavnom komandantu o velikim pomorskim snagama od 30 jedinica. Prosto-naprosto, to znači flotila Harviča. Šer nije tražio ostale svoje snage i momentano se natrag vratio. Prethodnica je okrenula nazad u 12.30 časova. Svi su se vratili u nemačke baze odustajući od napada na Sandeland i ne brinući se mnogo da obnove neželjeni pokušaj kod Jutlanda. Međutim, signal sa *L-13* je u osnovi spasio situaciju, jer da je on bio pogrešan Velika flota ne bi, ustvari, bila manje na severu nego Šer, te bi bila u stanju da mu preseče povlačenje.

Takav je bilans nemačkih napada na neprijateljsku obalu. U svakoj prilici, vidimo da se u mozgu komandanta s velikim teretom uplitala opasnost od susreta s engleskom flotom koja svakog časa može da ih napadne. Ovaj strah, početak razumnosti, svodi njihove pokušaje na brze akcije izvođene kradom, a koje su lišene stvarne efikasnosti. On ih je dotle doveo da su akcije brzo prekidali i naglo zaokretali čim se ukaže prilika za susret s flotom neprijatelja. Taj strah je kao Damoklov mač spasio obalu od ozbiljnih opasnosti.

Nekoliko ispada koje su Austrijanci izveli na Jadranu, mada u mnogo manjem obimu, potpuno potvrđuju ovu pouku.

Na Baltiku, pomorska nadmoćnost bila je u principu na strani Rusa. Nemci, zauzeti svojim ratom u Severnom Moru, mogli su na Baltiku da ostave za stalno samo snage manje od onih koje su imali Rusi. Tako će Rusi moći da dejstvuju pretežno ofanzivno i da pokušaju dejstva protiv nemačke obale. Osim nekoliko polaganja mina oni, međutim, ništa drugo nisu preduzeli. Njihova flota je bila sputana instrukcijama Vrhovne komande ruske vojske (Veliki knez Nikolaj) koje su, obnovljene 10 avgusta 1914, postavile floti kao jedini zadatak odbranu Finskog Zaliva i prestonice.²⁸⁾ U ovakvim uslovima, van svake sumnje, bilo je teško pristupiti ostvarenju projekta iskrcavanja Rusa na obale Pomeranije, koje je neko vreme podupirao admiral Fišer.

Što se tiče Nemaca, oni su u početku imali samo defanzivan plan za Baltik, plan koji je protiv ruskih obala predviđao samo brze prodore praćene polaganjem mina. Međutim, oni su predviđali mogućnost preuzimanja ofanzivnih operacija protiv ruske flote propuštajući u Baltik i deo svojih snaga iz Severnog Mora. Pruski knez Henrich, glavnokomandujući na Baltiku, insistirao je naravno u tom smislu. Tako su nemačke baltičke snage, od 3—9 septembra 1914, ojačane jednom liniskom eskadrom iz flote otvorenog mora, izvršile ofanzivni pritisak prema Finskom Zalivu. Krajem septembra, čitava flota otvorenog mora prešla je u Baltik, na vest, inače neosnovanu, o skorom dolasku engleske flote u ovo more. Maja 1915, nemačka flota podržava operacije svoje kopnene vojske u Kuronskoj i sadejstvuje pri zauzimanju Ljepaje (Libave). Avgusta 1915, još uvek uz pomoć jednoga dela flote otvorenog mora, jedna nemačka formacija koja je

²⁸⁾ Ove su instrukcije u saglasnosti s planovima Generalštaba ruske mornarice. Videti kapetana bojnog broda Björklunda: *Les enseignements de la guerre navale dans la Baltique*, E. G. N., 1922.

Kapetan fregate Frankovski: *La guerre dans la Baltique en 1914 et 1915*, E. G. N. (Pomorska ratna škola), 1923.

Kapetan fregate Abrial: *Les opérations dans la Baltique*. Istoriska služba mornarice, 1925.

brojala do 9 oklopnih i 12 lakih krstarica probila se u Riški Zaliv. 1916, nije se dogodilo ništa značajno na Baltiku, budući da su nemačke snage bile suviše zauzete u Severnom Moru da bi tamo poslale pojačanje. Nemci su izveli samo jedan ispad s lakinjama jedinicama protiv Paldiskog (Port — Baltique). Najzad, 1917 godina je obeležena u mesecu oktobru zauzećem ostrva Sareme (Ezel) i Hiume (Dage), zbog čega je nemačka flota, znatno ojačana jedinicama flote otvorenog mora, od kojih su bile i dve linijske eskadre, pružila pomoć 23-ćem rezervnom korpusu koji je doveden iz Ljepaje. 1918 uprkos teoriskog mira s Rusijom, Nemci su prebacili morem 1.200 ljudi na Olandska Ostrva a 15.000 ljudi u Finsku pod zaštitom svojih pomorskih snaga.

Ukratko, svaki put kad im je to opšta situacija dozvoljavala, Nemci su bili gospodari Baltika pomoću svoje linijske flote, koristeći spoljna pojačanja, i mogli su otada da misle na operacije protiv obale koje su im inače bile nedostupne. Blagodareći prinudnom nepojavljivanju engleske flote u ovom moru, kontrola pomorskih puteva tamo se promenila u korist Nemaca, sa svim posledicama ove promene u borbenim uslovima.

*

* * *

Tako celokupna istorija, od davnina do naših dana, pokazuje odlučujući uticaj pomorskih snaga na operacije protiv obalskog pojasa. One omogućavaju i olakšavaju ofanzivu i one su odlučujući faktor odbrane, jer je napuštanje teško, po cenu ozbiljnih razočaranja, da zanemari neprijateljsku pomorsku silu. U ovom smislu, usvajajući ono dobro poznato upoređenje admirala Davlija,²⁹⁾ može se reći da pomorske snage »ulivaju strah sličan strahu od žandarma koji ne sprečava krađe ali hapsi kradljivce. Kao što civilno društvo nije našlo bolje sredstvo da bi

²⁹⁾ *Etude sur la stratégie navale*, strana 171.

obezbedilo svojinu, nego da ulije spasonosan strah u one koji bi joj hteli da nanesu štetu, tako i vojno društvo može da se obezbedi od izvesnih eventualnosti tek kad natera neprijatelja da se on izloži riziku koji je veći od štete koju on može naneti». To je ono što se naziva »posredna zaštita«.

Recimo odmah da se ovaj predmet ne može tretirati u nekoliko redaka, kategoričkim tvrđenjem. Do toga ćemo doći dužim procesom. Skrenimo pažnju, samo za momenat, da direktna zaštita ne ograničava izvesne organizacije individualne zaštite, koje su neophodne za obezbeđenje najvažnijih obalskih položaja (baterije, trupe, zaprečavanja, mine, avijacija, PVO itd.). Građansko društvo ima samo posrednu zaštitu žandarma. Ono takođe ima sredstva neposredne zaštite kao što su zidovi, bravé, gvozdene kase, naoružane stražare itd.

Ali suštinski karakter organa neposredne zaštite je u tome da su prikovane za odbrambene položaje, i zbog toga mogu ispoljiti svoje dejstvo samo u malom prečniku oko sebe. Ne može se zahtevati ni da se oni razviju do takvoga stepena da bi mogli na svim mestima da budu nadmoćniji nad napadnim sredstvima, niti da im se obezbede svi položaji koji su izloženi agresiji. To bi nas onda dovelo do jednog neprihvatljivog rasipanja, do fatalne slabosti na svakoj tački ovog razbacanog rasporeda i najzad do preteranih finansijskih žrtava. Nepopravljivi nedostatak neposredne zaštite leži u njenoj nepokretljivosti. Naspram nje, dejstvo posredne odbrane ima neprocenjivu prednost u pokretljivosti koja omogućava da se njeni uticaji ispolje na svakom mestu. A izraz »organizovane snage« koji smo dosada upotrebljavali da bismo označili pomorsku silu, treba shvatiti kao *pokretne organizovane snage* koje obuhvataju jedinice koje se premeštaju, nasuprot nepokretnih jedinica, koje ipak u krajnjoj liniji, i same pretstavlju deo organizovanih vojnih snaga.

Pokretne organizovane snage su dakle najefikasniji instrumenat obalskih operacija, i, ko je čitao i pravilno

interpretirao pouke prošlosti, ne može sebi da objasni da učesnici u ovim događajima nisu često uočili tu istinu, i da su u tom pogledu iznosili pogrešno mišljenje, koje je Ramatijel zlosrećno formulisao.

Na ovu sliku napada i odbrane obala i teritorija, organizovane snage, mada često u drugom planu, projektuju svoju veliku senku. Kad ih nisu pozvali na svečanost, one same dolaze da zatraže svoje mesto, često na neprijatan način po one koji nisu mislili da ih pozovu ili su nameravali da ih otstrane.

GLAVA VII

PRVA APROKSIMACIJA TEORIJE O VOĐENJU OPERACIJA

Ako organizovane snage igraju takvu ulogu, ako su one *ultima ratio* napada i odbrane komunikacija, kao i napada i odbrane obala, onda iz toga proizilazi da naša prva briga očigledno mora biti i u vreme mira i u vreme rata da našim organizovanim snagama damo maksimum efikasnosti i da prvi cilj ratnih operacija na moru mora biti razbijanje organizovanih snaga neprijatelja borbom, ili bar njihovo paralizovanje na bilo koji način, da bi postigli ono što zovemo prevlast na moru.

Ova istina je inače samo proširenje jednog principa, oduvek smatranog dobrim za rat na kopnu, kao potpuno važećeg i za rat na moru, u čemu su i pisci koji su tretirali i jedan i drugi rat kategorični.

Za Klauzevica »borba pretstavlja celokupnu aktivnost rata. U borbi je uništenje protivnikove sile sredstvo da se postigne cilj... U ratu je uništenje oružane sile protivnika temelj svih kombinacija... Borba je instrument strategije da bi se postigao cilj rata«.

Ristov nije manje jasan: »Vojske su, kaže on, glavni instrument i glavni cilj strategije, istinski pretstavnici sile u ratu. Preovladajuće misli, kojima se rukovodi glavnokomandujući, sastoje se u obezbeđenju što je mogućno veće aktivnosti sopstvene vojske i sprečavanja aktivnosti neprijatelja. Bitka je koncentrično ratno dejstvo. Ona je

ta koja dominira i opredeljuje sva druga ratna dejstva».

Fon der Golc, govoreći o Napolonu, kaže da je on upozoravao vojнике na »jednu stvar koju su oni već bili naučili od Fridriha, ali koju su zaboravili, a to je da je, pre svega, važno *da se unište neprijateljske snage*, i da je bitka ono što je odlučivalo u ratu«. I nemački autor dodaje u svoje sopstveno ime: »Prvi glavni cilj kome teže pokreti armija jeste neprijateljska vojska«.

Isto je tako govorio nekada maršal Foš: »Protivnik će priznati da je pobeden samo onda kad neće moći ili neće hteti da se više tuče, tj. onda kad budemo razbili njegovu vojsku materijalno i moralno... *Tražiti glavne protivničke snage*, centar protivničke moći, *da bismo ih tukli i uništili*, za što usvojiti pravac i taktiku koji će nas tamo najbrže i najsigurnije dovesti, eto to je cela veština modernog rata¹⁾«.

I ova koncepcija, obnovljena u savremenim vojnim studijama, bila je i još je jednodušno prihvatana kao pravilo kopnene strategije.

Teoretičari pomorskog rata su došli do istovetnog zaključka, operišući ne samo metodom analogija, procesom koji pomalo može da navede na pogrešan put, već takođe i direktnim posmatranjem činjenica iz pomorskog domena, tj. onih činjenica koje smo prikupili u prethodna dva poglavlja.

Glavni deo radova admirala Mahana sastojao se u tome da jasno istakne presudnu ulogu organizovanih snaga u pomorskim operacijama i da ukaže da je sušinski cilj njihovo uništenje, čija bitnost ili značaj, prema njemu, ima prednost nad osvajanjem teritorija i napadom na trgovacku mornaricu. Govoreći o dejstvima koja su izvođena kod Zapadnoindiskih Ostrva za vreme Američkog rata za nezavisnost, on je jasno izveo zaključak da je »flota bila ključ situacije na Antilima«, i svojim hladnim, prezrivim i ogorčenim sarkazmima izrešetao je »pomorsku politiku Francuza« koja se inspirisala suprotnim gle-

¹⁾ *Les principes de la guerre*, str. 40—41.

danjima, u kojoj su famozni »naknadni projekti« kampanja zauzeli jedno takvo mučno mesto.

Admiral Kolomb izričito izjavljuje: »Cilj pomorskog rata je kontrola mora ili »prevlast na moru«. Sila koja bi nastojala da ratom postigne neki drugi cilj, kao, naprimjer, napad na luke ili teritorije, ili isključivu zaštitu trgovačke mornarice, našla bi se u položaju slabije i tučene pomorske sile, i ne bi se mogla nadati da nanese ozbiljne gubitke svom protivniku dokle god bi zadržala takav stav... Pokušaj da se ostvari prevlast na moru drugim sredstvima sem bitkom, ne vodi ničemu, a ovaj poduhvat je tako ozbiljan da se s njim ne može uporediti nijedan drugi.²⁾

Francuska škola od pre 1914 godine ponovo je uzela u obzir prethodna tvrđenja, na jedan vrlo jasan način.

Admiral Davli se izrazio ovako: »Da bi onesposobili neprijatelja, treba ga razoružati, tj. uništiti njegove organizovane snage koje su garancija njegove moći... Potreba da se napadnu njegove organizovane snage, direktno vodi u borbu...«.

»Nedostatak mnogih pisaca je u tome, što su u pomorskom ratu videli samo posebne slučajeve. Jedni su tvrdili da mornarica ima cilj da obezbedi nepovredivost sopstvenih i da napada protivničke obale, dok nas drugi uveravaju da je njena uloga u tome da uništi neprijateljsku trgovinu. Najzad, neki hoće da je namene obezbeđenju uspeha jedne invazije. Dobro! Razbite neprijatelja i imaćete istovremeno sva tri ova rezultata. Zaštita obala biće osigurana i vi će moći da uspešno okončate takvu operaciju, kakvu će zahtevati date okolnosti...«.

»Uloga eskadri je da se tuku s neprijateljem da bi se postigla prevlast na moru. Onda laki brodovi mogu u punoj bezbednosti da napadaju trgovačku mornaricu ne odričući se svih drugih prednosti koje proističu iz likvidacije vojnih snaga protivnika«.³⁾

²⁾ Naval Warfare, str. 24 i 202.

³⁾ Etude sur la stratégie navale, str. 7, 8 i 328.

Admiral Darje je, sa svoje strane, čvrsto insistirao na istom shvatanju i to je baš ona crta kojom se odlikuje njegovo originalno i snažno delo. U više mahova on je govorio:

»Smatrati neprijateljsku flotu kao glavnu snagu koju treba uništiti, odnosno onesposobiti je da bismo sigurnije postigli cilj rata...«.

»Ova prevlast na moru koja u čitavom razvoju pomorskog rata igra odlučujuću ulogu može se postići, ja to ponavljam, samo s dva sredstva: blokadom protivničkih snaga u njihovim lukama, ili još bolje njihovim uništenjem u borbi...«.

»Glavni cilj rata će uvek biti da se borbom uništi neprijatelj koji plovi, što će pretstavljati i najsigurnije sredstvo za ostvarenje krajnjih ciljeva rata.«⁴⁾

Admiral Ame (Amet) koji je 1907 godine nasledio admirala Barjea, kao profesor strategije u Ratnoj pomorskoj školi, razvio je istu tezu dodajući tome i procenu reda hitnosti operacija.

»Tražiti organizovane snage koje je neprijatelj izložio na moru, zakačiti se za njih u najpovoljnijim uslovima da bismo ih tukli i uništili, takav mora biti prvi i glavni cilj naših pomorskih snaga, jer odlučujuća borba pretstavlja celokupnu korisnu aktivnost u ratu na moru...«.

»Ne pokušavajte ništa na moru, ni protiv obala, ni protiv trgovačke mornarice protivnika, pre nego što osigurate pomorsku nadmoćnost, odnosno ne postignete prevlast na moru.«⁵⁾

Italijanska škola je isto tako rezonovala, ipak s izvensnim nijansama, kao što se to po tekstu lako primećuje. »Strategiska ofanziva, kaže Seki, postavlja pred sobom postizanje u najkraćem roku apsolutne ili skoro apsolutne prevlasti na moru, a potom nastavljanje s jakim i meto-

⁴⁾ *La guerre sur mer, la doctrine*, str. 96, 30 i 398.

⁵⁾ *Ecole de Guerre Navale*, 1908.

dičnim napadom na obalski pojas i pomorsku trgovinu protivnika».

»Da bismo brže i potpunije postigli prevlast na moru, zgodno je da se ovi napadi izvode još od početnih dejstava. Ali, *glavni cilj uvek ostaju neprijateljske snage* koje treba uništiti. Pomenute napade treba izvoditi razumno i obazrivo kako bi izbegli ozbiljne i nepopravljive nedaće«.⁶⁾

Ovde vidimo da se princip postavlja malo elastičnije u odnosu na hronologiju operacija. Na to pitanje ćemo se uskoro povratiti.

Kapetan bojnog broda Bernoti pisao je 1911 godine: »Neophodno je da flota za suštinski cilj smatra osvajanje prevlasti na moru ili bar efikasnu borbu za ovu prevlast u slučaju kad uslovi koji se odnose na protivničke snage ne dozvoljavaju da se pretenduje na to osvajanje koje je tražilo odlučujuću bitku«.⁷⁾

Ja završavam ovu kolonu pisaca, potpuno nejak i zastrašen što se nalazim u tako impozantnom društvu. No, naposletku treba primiti vlastitu odgovornost! *Scripta manent**). A ja sam pisao, mislim: »Mi najpre težimo za bitkom, koja treba da realizuje uništenje neprijateljskih organizovanih snaga, a to će nam potom omogućiti da radimo ono što želimo.

Drugim rečima, neprekidno goniti neprijatelja koji plovi, njegovu ratnu flotu, da bi ga savladali u jednoj velikoj bici, koju mora da primi sa svim svojim združenim snagama, a to je cilj razumne strategije«.⁸⁾

Kažu da je dovoljno i deset napisanih redaka od jednog čoveka pa da on bude obešen. Ja molim da mi se dozvoli da izbegnem tu neprijatnu sudbinu i da mi se da mogućnost da pribavim naknadna objašnjenja koja će pružiti izvesno ublažavanje onom prvom gledištu . . .

⁶⁾ *Elementi di arte militare marittima*, tom II, str. 300.

⁷⁾ *Fondamenti di strategia navale*, str. 14.

^{8)*} Ono što je napisano, ostaje. — Prim red.

⁸⁾ *Lépante et ses enseignements d'actualité*, str. 30.

*
* *

U izlaganju činjenica i kratkoj sintezi koje su oformili umovi koji su se bavili ovim pitanjima, mi smo spremni da fiksiramo osnovna pravila vođenja neprijateljstava na moru, tj. strategiske doktrine pomorskog rata, ako zaista hoćemo da prihvatimo ovaj izraz možda malo ambiciozan.⁹⁾

Pokretne organizovane snage neprijatelja, njegova ploveća vojna sila, biće u našim razmišljanjima stavljene u prvi plan. Njima ćemo posvetiti svu našu delatnost, pošto njihovo uništenje rešava sve probleme. Ako su one izdeljene u više delova nejednakog značaja, mi ćemo sa srediti sve svoje napore na najvažniji među njima, jer ako ovaj bude uništen, ima mnogo izgleda da sav ostatak neprijateljskog sistema beznadežno bude doveden u pitanje.

Dakle, pre svega mi ćemo se potruditi da izbacimo iz stroja glavni deo protivničkih organizovanih snaga bilo na koji način. Očigledno da je najbolji način za to da ga uništimo. Trudićemo se da to postignemo borbom. Ako neprijatelj izbegava borbu zatvarajući se u svoje baze, mi ćemo ga tamo jače ili slabije blokirati, bilo da spremimo da otuda izade, bilo da ga što pre ščepamo i potučemo ako bi izišao.

Izbacivanje iz stroja organizovanih snaga je dakle prvi cilj. Iz toga se traženje borbe izvodi kao imperativ zaključak. Sve težnje i sve sposobnosti moraju biti orijentisane u tom smislu. Ovo traženje izvodićemo neu morno, u najaktivnijoj formi. Ono će se ispoljavati u pokretu, gonjenju i hvatanju onog neprijatelja koga hoćemo da uništimo. Jedan snažan i dinamičan napor dominiraće svim našim odlukama.

⁹⁾ U onome što sledi, mi smo reprodukovali izvesne prete rane crte jedne nepotpune doktrine. To je bilo skicirano u namjeri da prođe kroz ovu prvu aproksimaciju koju smo objavili. Ali neka se upozorenji čitalac umiri: malo dalje naći će potrebna olakšanja.

Napustićemo za neko vreme sve ostale brige, sve dотle dok izvršimo ovo tako značajno smanjenje organizovanih snaga neprijatelja. Pre ove toliko željene bitke, a koja mora sve da reši, nećemo se osobito zaplitati u odbranu svojih obala i komunikacija. To bi škodilo glavnom cilju, odvelo bi nas rasipanju snaga i izložilo divergentnim napadima. Uostalom, zar opasnost od naših organizovanih snaga, koja lebdi nad neprijateljem, ne štiti naše obale i komunikacije bolje nego ma koja druga mera? Isto tako, mi nećemo započeti napad protiv njegovih obala i trgovačke mornarice pre ispunjenja ovog prvog glavnog dejstva koga istražujemo, uništenja neprijatelja koji plovi. To bi zaista značilo izlaganje svega riziku da bi se išlo potpuno ugodnim putem, ali putem koji bi nam na kraju doneo velika razočaranja. Naročito nema geografskih ciljeva. Geografija se malo ili nimalo računa u bitku. Pokretna snaga odlučuje o svemu i njena sudbina određuje sudbinu svega ostalog.

O svemu ovome pobrinućemo se posle, kada budemo završili s organizovanim snagama. Tada ćemo imati na raspolaganju sasvim dovoljno vremena da koristimo prevlast na moru i da sprovedemo toliko željenu njenu ekonomsku i vojnu eksploraciju.

Inače, ove operacije ako bi bile prerano preduzete, imale bi ozbiljnu nepogodnost u sputavanju slobode akcije koja nam je preko potrebna da bismo čvrsto obuhvatili neprijatelja koji plovi. Mi bismo bili preopterećeni i paralizovani potrebom za usklajivanjem protivničkih zahteva. Mislili bismo na obalu, trgvinu, transporte, konvoje, umesto da mislimo na stvarnog protivnika, ili bismo mislili istovremeno na sve na štetu isključivosti cilja. Gonili bismo istovremeno više zečeva, a to je baš najbolji način da ne uhvatimo nijednog.

U istom smislu, mi ćemo, ukoliko god je mogućno, oslobođiti strategiju, u pravom smislu te reči, stranih zavisnosti koje bi nam eventualno događaji nametnuli. Ono što je važno, to je da budemo pobednik baš na samom po-

morskom ratištu. Vojna dejstva se moraju odvijati bez teškoća. Politički, ekonomski, vojno-kopneni, moralni itd... faktori moraju biti odbačeni u drugi plan.

Onaj ko hoće da savlada organizovane snage neprijatelja i traži borbu, taj je neminovno ofanzivan. Mi ćemo primenjivati ofanzivu koja jedino osigurava pun procvat naše koncepcije, bez briga o rizicima koji nas očekuju na ovom putu.

Da bismo u borbi postigli odluku koju želimo, trebaće da započnemo borbu u najpovoljnijim uslovima i s maksimalnim sredstvima. Mi ćemo koncentrisati koliko je najviše mogućno snaga na pravcu ovog glavnog cilja, da bismo učestvovali u bici sa svim našim adutima. A ako nam, srećom, u ovoj bici bude naklonjena sADBINA, postaraćemo se da ne ostanemo na poluuuspehu i koliko god budemo mogli učinićemo tu pobedu potpunom zahvaljujući energičnom gonjenju, koliko nam god to dozvoli stanje ljudstva i materijala.

Najzad, sav ovaj program biće realizovan primenom mnogo poznatih elemenata moralnog potstreka: žestine, aktivnosti, vere, volje za pobedom itd... koji će istovremeno nadahnjivati i komandanta i izvršioce.

A mi ćemo se inspirisati principom uništenja organizovanih snaga, ne samo u ovoj opštoj bici koju bismo zaista želeli ali ni smo sigurni da ćemo je imati, već takođe i u svim okolnostima u kojima će biti mogućno dostići ma koliko mali deo ovih snaga. Uništiti sve što plovi, sve što gnjura i sve što leti, to je stalna ideja-vodilja u takvom slučaju. U ovom pogledu ne sme se propustiti nijedna prilika. Znači, ukoliko više posla završimo, utoliko manje ostaje ubuduće.

Istorija obiluje primerima koji pokazuju koliko nisu imali pravo oni koji su malo brinuli o vrednosti organizovanih snaga i koji su dopustili da im izmaknu takve prilike, i koliko su se kasnije zbog toga kajali.

Ali-paša, o kome smo već govorili, prilikom svog prolaska pored Krfa, propustio je da razbije Venijera koji

je bio znatno slabiji u snagama. On će ga, dva meseca kasnije, opet naći u bici kod Lepanta gde će Turci biti potučeni.

1740 vidimo d'Antena koji je, vraćajući se s Antila sa svojih 14 bojnih brodova, ojačan uskoro do 22, propustio da napadne Vernona koji je imao samo 7 brodova, tako da je engleskom admiralu dao vremena da se, mesec dana kasnije, ojača s 25 brodova koje mu je Ogl doveo iz Engleske.

U Menorki La Galisonijer nije ništa učinio da blokira u Por-Mahonu ili da napadne na pučini 5 brodova kontra-admirala Edžkamba (Edgecumbe), koji su umakli prema Gibraltaru da bi se spojili s Bingom, a koji će učestvovati mesec dana docnije u bici južno od Menorke 20 maja 1756.

25 i 26 januara 1782 de Gras nije smeо otsudno da napadne s 26 brodova Huda, koji je bio u sidrištu kod Sen-Kristofa sa svojih 22 broda. To je bila samo jedna beznačajna kanonoda. Zato je Hud mogao da se otisne na pučinu noću 15 februara, bez uz nemiravanja. De Gras je morao opet da ga vidi dva meseca kasnije, kod Senta (Saintes). Možda je tada zažalio što ga nije izbacio iz stroja onda kada je to mogao.

Uostalom, de Gras je i 9 aprila ozbiljno ponovio grešku. Na put s ekspedicijom za Jamajku, on je toga dana južno od Dominika, imao priliku da napadne prethodnicu Rodneja, s nadmoćnošću od 2:1, koja ga je gonila i koja je bila veoma daleko od svoje glavnine. On je, međutim, angažova protiv nje samo eskadru Vodreja, ne podržavajući, i ne koristeći prednosti koje su se vrlo realno ispoljile. Tri dana kasnije, u Sentu, de Gras je ispaštao za ovu doktrinarnu grešku.

Gišen i Kordoba su iskoristili još jednu izvanrednu priliku, kada su u toku svog krstarenja po Lamanšu susreli 1781 Darbiju, koji se povukao iz sidrišta u Torbeju. Položaj Darbiju, koji je imao samo tridesetak brodova nasuprot pedesetak savezničkih brodova bio je sasvim

kritičan. Da je bio napadnut on bi bio potučen. Engleska, nemajući više drugih pomorskih snaga u Evropi osim 7 bojnih brodova koji su krstarili po Severnom Moru s Par kerom, nalazila se pred najozbiljnijom opasnošću koja joj je ikada pretila. Poznato nam je kako su Kordoba i Gišen, zbog jednog zlokobnog ratnog saveta, prošli pored trijumfa, a da to nisu ni znali.

Međutim, Sifren je u isto vreme pokazao, u La Preji, s izvesnim prazninama u izvršenju, kako treba iskoristiti priliku ovakve vrste kad ona nekome dođe na dohvāt.

Istorija se kasnije morala ponoviti. Bili smo primorani da vidimo za vreme borbe kod Ijerskih Ostrva koja nas je stajala gubitka *Alcide-a* (»Alsid«), da je admiral Otam (Hotham) naredio 12 jula 1795 oko 15.00 časova da se prestane s gonjenjem eskadre admirala Martena, dozvoljavajući mu da se skloni u zaliv Freži (Fréjus), i da tako izgubi mogućnost, zbog čega se Nelson mnogo lјutio, da sa svoja 23 broda razbijje 17 protivničkih.

Sledeće godine neprijateljski tabor mu je uzvratio tu pažnju. Don Huan de Langara, koji je isplovio iz Kadiza 25 septembra 1796 s 19 bojnih brodova, prošao je kroz Gibraltarski Moreuz i dopustio je prethodno kontra admiralu Manu (Mann) da sa 7 bojnih brodova umakne, vraćajući se s Korzike u Englesku. Malo kasnije Don Huan de Langara, čije su snage narasle na 26 bojnih brodova posle zadržavanja u Kartageni, iznenadio je u sidrištu Sen Floran Džervisa koji je imao samo 15 bojnih brodova i koji je toga momenta bio paralizovan ukrcavanjem ekspedicioneog korpusa s Korzike. Langari ništa nije učinio da iskoristi ovu divnu priliku. Četiri meseca kasnije Španci su našli ovog istog Džervisa u Sen-Vensanu i skupo platili svoju glupost.

1799 godine Briks koji je napustio Brest sa 24 bojna broda na putu za Sredozemno More, naišao je na 15 Kajtovih bojnih brodova koji su blokirali Kadiz. On je propustio da ih potuče. Pri povratku, ovog puta sa 40 francusko-španskih brodova, takođe nije napao Kajta koji

je bio blizu Menorke samo sa 20 bojnih brodova. Zbog te dve ogromne greške Birksovo krstarenje bilo je ustvari samo beskorisna šetnja.

Tegethof, odnosno njegov komandant nadvojvoda Albert, isto tako je napravio grešku kad je propustio priliku da napadne Perzana za vreme njegovog prelaska iz Taranta u Ankonu.

Februara 1904 godine Japanci su izbegli da počine sličnu grešku kad su našli *Varjag-a* i *Korejca* u sidrištu u Čemulpu. Oni su dejstvovali brzo i u pravom smislu.

To znači da takav refleks, koji proističe iz prethodno oformljene koncepcije, treba da je ispuni onda kad se pruži prilika da se obračunamo s bilo kojim delom neprijateljskih organizovanih snaga koje smo slučajno sreli ili kad nam one kao celina ponude borbu u nepovoljnim uslovima po njih.

Takav je, naprimer, bio slučaj s engleskom Velikom flotom nasuprot nemačke flote otvorenog mora u toku drugog polugodišta 1914 godine prema priznanju oba protivnika. Kao što je nama poznato, Nemci nisu iskoristili povoljne okolnosti koje se više nisu ponovile do kraja rata. Oni utoliko više nisu imali prava, jer su bili, kako su to i događaji potvrđili, superiorniji od Engleza u pogledu kvaliteta materijala i obučenosti jedinica.

Interpretirajući istoriju mi smo tako došli do jedne doktrine u kojoj pojam organizovanih snaga i bitke predstavlja ključno pitanje. To je kamen temeljac na kojem mi izgrađujemo naše kombinacije.

Da li je ova doktrina besprekorna? Da li ona prvim potezom postiže savršenstvo? To će nam reći dalja izlaganja, ali je sigurno da ona sadrže dobar deo istine.

Moglo se, shvatimo, razmišljanjem doći do istog rezultata. Ova intelektualna operacija je svakom pri ruci.

Ona se tako izražava. Ko je taj ko ometa naše planove kad hoćemo da napadnemo neprijateljske obale i komunikacije? Neprijateljske organizovane snage. I obratno. Ko ugrožava naše obale i komunikacije, bilo direktno bilo indirektno podrškom jedinica kojim je naređeno da izvrše ove napade? Organizovane snage neprijatelja. Dakle, likvidirajmo njih prethodno i uživaćemo slobodu akcije ili bezbednost kojima nema ravnih; ali ako bismo ih ostavili da žive, mi bismo bili svemu izloženi.

Pošto je tako prosto bilo izvući ovo pravilo zdravog razuma putem teoriskog razmišljanja, zato smo, reklo bi se, smatrali potrebnim da ga dokazujemo po cenu dva dosadna poglavlja o napadu i odbrani komunikacija i obala?

Prvo, što nam nije svejedno da pokažemo kako ovde praksa potvrđuje teoriska gledanja. Verovanje u osnovni princip pomorskog rata time može biti samo pojačano.

Ali, tu ima i jedan drugi razlog.

Na ovom pitanju cilja operacija, mi smo ponekad nailazili na suprotstavljanje između onih, od kojih su se jedni nazivali »empiristima« drugi »dogmatičarima« ili »doktrinarima«.¹⁰⁾ Prvi su oni koji direktnim i neposrednim sredstvima tretiraju četiri problema napada i odbrane komunikacija i obala a da tu ne mešaju prethodni uslov u pogledu organizovanih snaga. Primer: »Mlada škola«. Drugi su oni čija smo mišljenja malo pre citirali i koji više vole da postignu cilj stazom manje posutom cvećem, trnovitijom ali sigurnijom. Mi, dakle, imamo tu podelu na dve škole, podelu koja potseća na onu koja je prvom polovinom XIX veka zavadila u kopnenoj strategiji »doktrinare« čiji je najeminentniji pretstavnik bio Žomini, i »ideologe« čiji je najeklatatniji uzor Klauzevic. Još uvek se ove kopnene preteče razilaze samo po drugostepenim pitanjima, a saglasni su o pitanju cilja operacija.

¹⁰⁾ Za ove su to najljubaznije kvalifikacije. Ima ih tu i drugačijih. Išlo se čak dotle da su se na njihovu adresu formulisale dosta živopisne optužbe o finansiskom i industrijskom saučenjstvu sa fabrikantima takvog i takvog materijala.

U savremenoj mornarici, razilaženje je beskrajno više naglašeno, jer se ono odnosi na apsolutno glavne stvari.

Znamo da je empirizam isključivo korišćenje iskustva, koje se smatra kao jedini izvor naših znanja, bez ikakve pomoći teorije ili rasuđivanja. Lok i Kondijak su bili njegovi apostoli. Empirizam se drži činjenica, ne pokušavajući da ih tumače i da ih uzdigne do principa. U tome je njegova glavna razlika od eksperimentalne metode. Teško je dakle govoriti o »empiriskom sistemu«, koji kao izraz sparuje dva nepomirljiva značenja.

Doktrinar je, naprotiv, pristalica lančanog sistema mišljenja, dogmi ili ideja međusobno povezanih. Dogmatizam je filozofija koja usvaja sigurnost. To je teorija o znanju koja teži da postigne apsolutnu istinu jedino putem razuma.

Gornja razlika je, potsetimo se, ona koja je razdvajala na dva tabora lekare iz antičkog doba, empiriste sa Heraklitom iz Taranta i dogmatičare sa Hipokritom i Galijenom na čelu.¹¹⁾

Da li je ona onako otsečna kao što se to očekivalo? Najbesomučniji empiričar dopušta sebi da se fatalno zanosi stavljanjem činjenica iznad iskustva i da sistematski gradi svoje delo. Obrnuto, nema samo pozitivnih dogmatičara. Ima ih i negativnih, naprimer, pozitivisti (kakav ironičan naziv!) koji proklamuje da je istraživanje prvo bitnih principa uzaludan i nekoristan posao te se tako približuju empiristima.

Ne treba dakle pridavati suviše značaja ovim krupnim rečima.

Međutim, u mornarici pogledi empiričara i dogmatičara imaju i dobrih osobina i nedostataka koji rezultiraju iz toga što su jedni i drugi obuhvatili samo jedan deo

¹¹⁾ To je uostalom stoga što vojna nauka ima mnogo sličnosti s prirodnim naukama, medicinom naročito, stoga što ona živi kao i one od iskustava i opažanja, kao što nam i pojmovi »empiristi« i »dogmatičari« padaju napamet sami od sebe kad se radi o tome da okarakterišemo one koji iznose mišljenja u pogledu vojnih problema.

stvari. A mnogo manje se radi o tome da kritikujemo ono što oni imaju kao rđavo no da zadržimo ono što je kod njih dobro, stavljajući obazrivi eklekticizam iznad empirizma i dogmatizma.

Međutim, kad bi trebalo da izaberem, ostavljujući po strani svako strategisko stanovište, između ove dve kategorije teoretičara, mislim da bih se radije priklonio dogmatičarima, ili bar doktrinarima. Ja priznajem svoju slabost prema njima. Možda je to pitanje temperamenta. Ja imam konstruktivnu, realizatorsku, čak sistematicnu naklonost. Imam takođe prirodnu naklonost da činjenice same po sebi smatram malo važnim i da istražujem ono što ih objašnjava i što ih povezuje. Volim da gradim. Imam instinktivan strah od »negativma« (négativisme), negativista, sterilizatora, rušilaca. Od toga se ne može oporaviti.

Doktrinarni pravac, koji je skromno obrađen, inače je intelktualno savršeno objašnjiv. To je vlastita tendencija ljudskog duha koji je uvek težio da se izvuče iz podzemlja, da se baci ka najboljim saznanjima, da se uzdigne od posebnog ka opštem, od činjenice ka zakonu koji je namenjen da upravlja njome. »Nauka se pri ovome manifestuje samo u opštoj formi« (Il n'y a de science que du général) govorili su stari filozofi. Da nije bilo doktrinara, istraživača uzroka i zakona, ova nauka bi ostala u svom povoju, mi bismo još uvek imali meleme i masti umesto seruma i modernih lekarskih postupaka. Doktrinarni pravac je takođe i u moralnom pogledu za pohvalu. On je plemenit, čist i uzvišen. On se pokorava jednoj urođenoj sklonosti ka boljem, ka progresu, ka idealu.

U mornarici, pored ostalog, da bismo bili pravični prema doktrinarima, treba da se potsetimo na ono što smo mi bili i odakle smo počeli pre nego što su oni izvršili svoj radni napor. Mi smo počeli iz ničega, ili gotovo iz ničega. Oni dakle imaju zaslugu da su bar nešto postavili tamo gde je pre njih postojala samo apsolutna praznina.

Inače, da li je ona druga imenica, »dogmatičari«, dobro izabrana da bi ih okarakterisala? Da li su oni ikada manifestovali nameru da postignu potpunu istinu u strategiji uz pomoć samog razuma, jedinog racionalnog faktora? Dva prethodna poglavlja — a ja se najzad dotičem njihovog glavnog značaja — pokazuju da nema ništa od toga. Sve ono što smo govorili o napadu i odbrani obala i komunikacija, svedoči da su doktrinari široko pribegavali iskustvu, pošto je njihova težnja, pre svega, građena na istoriji. Njihova teorija nije dakle plod jedne nestalne maštne. Ona nije pala s neba. Ona počiva na nečemu. U odnosu na sam empirizam ona nije potpuno glupa.

Da bi to pokazali, ništa nije bolje nego da pređemo isti put kao i ovi doktrinari, da pratimo proces koji je istovremeno i eksperimentalan i racionalan, a koji ih je doveo do onoga što mi smatramo kao prvu aproksimaciju ratnoj doktrini. To je ono što smo i radili.

Prema tome, nema mesta da se odbija u celosti, iz prve ruke i bez ispitivanja sistema ovih nesrećnih dogmatičara, kako bi izvesni to hteli, da bi se najzad krenulo s mrtve tačke. Oni ne zaslužuju da se s toliko slobode bace u korpu za otpatke. To bi bio preteran gest. Naprotiv, njihova teorija može nam korisno poslužiti kao polazna baza, možda i defektna, ali koja može da se usavrši. Mi ćemo je oslobođiti od toga, da bi je dopunili i da bi joj dali ono što joj nedostaje. Ona će nam dati jedan prilično »značajan oslonac«, omogućavajući nam da docnije dobijemo jedan dobar objekat za proučavanje.¹²⁾

Ali, ako su doktrinari neosporno i zasnivali svoja shvatanja na stvarnosti, da li su oni vodili računa o

¹²⁾ Zabeležimo da bismo takođe mogli sasvim dobro uzeti za polaznu tačku empiričku tezu, tezu »Mlade škole« naprimer, obnavljajući time i nju samu. No, ja više volim predloženi metod pošto mi pogledi doktrinara izgledaju bliži istini nego oni njihovih protivnika.

čitavoj stvarnosti? Zar oni nisu bili primorani da previše uprošćavaju, da previše šematisiraju jednu krajnje složenu skupinu i to već za sam površinski rat, jedini rat koji su oni poznavali u vreme kad su govorili i pisali? To je ono što ostaje da vidimo. Najzad, zar ne treba da na svaki način osvetlimo njihov sistem uključujući, mesto njih, novitete našeg vremena, tj. podmornice, avijaciju i moderna sredstva veze? Sasvim sigurno.

Mi smo dakle dovedeni dотле да се аngažujemo u ovom radu na usavršavanju поčetне koncepcije.

GLAVA VIII

RAZMATRANJA KLASIFIKACIJA OPERACIJA¹⁾

Pošto smo u prethodnom poglavlju solidno izgradili osnovne ideje — vodilje o preimcuštvu organizovanih snaga njihovom obaveznom izbacivanju iz stroja, mi smo izveli iz toga značajne zaključke koji čine glavne rukovodeće elemente vođenja pomorskog rata.

Prvi zaključak se odnosi na *hronologiju operacije* ili njihov redosled po vremenu. Mi smo izjavili da jedna ispravna strategija treba, pre svega, da predvidi izbacivanje iz stroja organizovanih snaga, bilo borbom bilo paralizom njihovih pokreta, i da treba da preduzima druge stvari (napad na obale, invazije teritorija, napad i odbrana komunikacija, itd.), tek pošto je izvršila onaj prvi zadatak i pošto je postigla formalnu sigurnost od neintervencije organizovanih snaga neprijatelja. To je teorija o *prvom cilju i naknadnim ciljevima*.

Drugi zaključak se odnosi na *podelu snaga*. Imajući, u početku, u glavi jedan tako važan posao kao što je uništenje neprijateljskih snaga i budući primorani da odagnamo svaku drugu pomisao, mi ćemo raspolagati snagama shodno ovoj zamisli. Sve ili skoro sve protiv neprijatelja koji plovi. Ništa ili skoro ništa za ostalo (napad i odbrana

¹⁾ Ovo poglavlje se odnosi samo na površinski rat.

obala, napad i odbrana komunikacija). Principe ekonomije snaga treba primeniti do krajnosti. Tu ćemo imati *glavni cilj i sporedne ciljeve*. Ovi drugi biće toliko sporedni, da će skoro potpuno isčezenuti, u početku, pred glavnim ciljem.

Najzad, treći je zaključak, koji rezultira iz svega ovoga, barem u početnom periodu, jedna posebna *orijentacija operacija*, koja će nas kao magnetom privući ka organizovanim snagama neprijatelja.

Eto logičnih i neumitnih zaključaka teorije, lepe teorije. Pogledajmo ih sada malo izbliže, na planu realnosti, da bismo izveli račun o njihovoj pravoj vrednosti. Ovo ispitivanje će nam pokazati da će u praksi novi faktori intervenisati, imperativni, naredbodavački, koji nas primoravaju da osetno modifisiramo ove prve zaključke. Iskrnsnuće mnoge zavisnosti. Mi ćemo otkriti da ne možemo uvek raditi ono što hoćemo, jer pomorski rat nije izolovan od ostalog, jer je on samo jedan deo rata kao celina. Mi ćemo konstatovati da strategija živi često od pribegavanja poslednjim sredstvima (*d'expéditions*), kako je govorio Moltke, pa čak i od izvesnog žrtvovanja (*et même de compromissions*).

HRONOLOGIJA OPERACIJA

Ne treba ništa pokušavati protiv obala ili u vezi sa armijama, ni iskrcavanja, ni kombinovane operacije, čak ni transport trupa, pre nego što smo apsolutno sigurni da se neprijateljska pomorska sila neće pojaviti.

Čistunska concepcija! Na nesreću, zaista, ove operacije se mogu nametnuti, jer vlada i vojska ne mogu ponekad čekati da im mi obezbedimo realizaciju ovog idealnog stanja stvari, koja je često neizvesna i neodređenog roka.

Uzmimo, naprimer, šta se desilo u početku rata Augsburgske lige. Francuska ima očigledan interes da što pre prebaci prvo Žaka II i Irsku, da bi iskoristila sve čime

raspolaže ova zemlja, koja je ostala verna Stjuartima izuzev Ulstera, i da je definitivno otrgne od Viljema III. To je jedan od najtežih vojničkih i političkih udaraca koji se mogao naneti neprijatelju. Poentis (Pointis), koji je poslat u Irsku početkom 1689 godine, ukazao je u jednoj pretstavci na hitnost dolaska Žaka II što je pre mogućno radi preuzimanja komande nad njegovim pristalicama, jer njegov zet i protivnik, Viljem III, nije bio u stanju da prebaci protestanska pojačanja na ostrvo pre meseca juna.²⁾ Važno je da se čim pre preuzme inicijativa u operacijama. To shvatamo. 22 marta 1689 Gabare iskrcava u Kinselj Žaka II prve jedinice njegove armije, Francuze i irske izbeglice.

Zapazimo da neprijateljstva zvanično nisu otpočela, da nema neprijateljske flote i da se prema tome, pitanje o kome diskutujemo, još ne postavlja.

Sve će to izgledati drugačije dva meseca kasnije. Tada se Englezi pripremaju, a Herbertova flota, formirana u Portsmautu krajem marta, kreće prema ostrvima Sili (Sorling) i Irskoj. Po pravilu, Šatorenou, koji je tek stigao iz Tulona s 5 bojnih brodova i primio u Brestu komandu nad flotom, formiranom putem spajanja ovog odreda i snaga Gabarea s jedinicama iz Bresta i Rošfora, morao je odmah uzeti za cilj Herbertovu flotu, glavnou organizovanu snagu neprijatelja.

Ali se pojavio jedan drugi zahtev. Treba ojačati što pre slabe efektive iskrcane u Irsku sa Žakom II. Pod pretnjom da se sve izgubi, trebalo je hitno poslati ovom vladaru ljudstvo, materijal, municiju i novac. Treba sačuvati preimrućstvo inicijative udara na ovom sektoru. To je ono što najviše zabrinjava. Što se tiče flote neprijatelja, ona će malo da sačeka.

Luj XIV je pisao Šatorenou 18 aprila: »(S Vašim snagama) vi ćete biti u stanju ne samo da se ništa ne plašite od neprijatelja, već čak i da ga potražite i nadmoćno po-

²⁾ Poručnik bojnog broda de Rivoajer: *La campagne d'Irlande* (1689), Pomorska ratna škola, 1922.

tučete, pošto izvršite zadatak za koji ste vi bili određeni...«.

»Ja bih vam rekao da želim, više od svega i da vas ništa ne može skrenuti, da vi treba pravo da plovite u Irsku, da bi tamo prebacili namenjenu pomoć u ljudstvu, oružju i novcu. *Ne bih želeo da na ovom svom prvom prebacivanju skrenete sa svog puta radi traženja neprijatelja*, makar znali da je slabiji od vas... No, kako ćete vi moći pošto budete prispeti u Irsku i uručite pomoć, da budete informisani preko izviđačkih brodova koji će vam biti poslani, o broju bojnih brodova neprijatelja i o mestu gde će se oni nalaziti, moja je želja da, prema vestima koje o tome budete primili, potražite ih da bi ih potukli...«.

Neosporno, to pretstavlja jednu prazninu u strategijskoj doktrini koju smo branili. No događaji opštег rata, kratko rečeno rata, to imperativno nameću. Jasno je da možemo susresti neprijatelja. Možemo biti potučeni. No to znači tražiti sreću. I to je potrebno.

Šatoren je krenuo 6 maja iz Bresta sa 24 bojna broda, 2 fregate i 10 brodova sa zapaljivim materijalom i konvremenjem od 6.000 ljudi i mnogo materijala i prispeo do rta Klira. On je tu saznao da je Herbertova flota u neposrednoj blizini. Pošto nije mogao da ide u Kinsejl (severoistočni vетар) ni u Geluej, zbog blizine neprijatelja, on se pametno odlučio, u skladu sa svojim instrukcijama, da što pre izbaci svoje jedinice na kopno u zalivu Bantri. Iskrcavanje, koje je započelo 10-og posle podne i nastavljeno noću 10/11, bilo je bezmalo završeno 11 ujutro, kad se Herbert pojavio.

Zametnula se borba. O tome smo govorili na drugom mestu. Budući da je prvi Šatorenoov zadatak izvršen, glavni cilj, neprijateljska flota, je ponovo stekao svoja prava. Francuski admiral je mogao odneti odlučnu pebedu sa 24 bojna broda protiv 19. Međutim, u 17 časova on je prekinuo borbu, iako je neprijatelj već bio u rđavoj situaciji, da bi se približio Bantriju i zaštitio svoj konvoj, mada je on već tada bio ispražnjen i stoga absolutno ništa nije

bilo u opasnosti. I ukoliko možemo i da prihvatimo jedno momentalno otstupanje od principa pre bitke, utoliko moramo da osudimo držanje Šatorenoa u kasnijim okolnostima, držanje koje je prilično začudilo očevice.

Zabeležimo, najzad, da smo sledeće godine, 1690, bili primorani pod pritiskom nužde da podnesemo jedno novo iskrivljavanje naše prve doktrine šaljući u martu mesecu, bez ikakve sigurnosti u pogledu prevlasti na moru i zanemarujući za neko vreme neprijateljsku flotu, d'Anfrevila na Kork sa 25 bojnih brodova sa opremom i municijom i 6.000 ljudi vojvode Lozena.

*

* * *

Početak Američkog rata za nezavisnost pruža nam sličnu situaciju.

6 februara 1778 Francuska je potpisala ugovor o prijateljstvu i trgovini s američkim kolonijama koje su se pobunile protiv metropole. Taj ugovor je propraćen i tajnim ugovorom o savezu. 15 marta, Engleska kojoj je saopšten prvi od ova dva ugovora, odgovorila je opozivom svoga ambasadora. Rat je na pomolu. To je samo pitanje dana. Obe su strane preduzele potrebne mere i živo su se naoružavale.

Glavno ratište, sa samog vojnog stanovišta, mora biti Lamanš. Tamo će se naći glavna neprijateljska flota.

Kepel se priprema u Portsmautu sa 21 bojnim brodom, a Bajron u Plimautu s 13 bojnih brodova. Mi smo u Brestu imali još samo dvadesetak bojnih brodova i izgledalo je da naša brojna inferiornost mora biti ozbiljna na odlučujućem poprištu.

Francuska vlada bi mogla pokušati, da bi uspostavila ravnotežu, s prebacivanjem u Okean 12 bojnih brodova koji su se nalazili u Tulonu sa d'Estenom. To bi odgovaralo teoriji koja kaže da se pre svega moramo pozabaviti glavnim organizovanim snagama neprijatelja.

No, nametnulo se jedno važno i hitno razmatranje druge vrste. Američki pobunjenici koji su dosada primali samo privatno pomoć, toga momenta su prepusteni jedino svojim sredstvima, nasuprot engleskih trupa i eskadre Houa. Ako ništa ne učinimo da im pružimo pomoć, njihova će situacija biti potpuno beznadežna. Da je američko-francuska sprega (*l'armature*) popustila na tom mestu Francuska bi u toj oblasti indirektno pretrpela jedan bučan politički i vojni poraz. Engleska bi prestala da bude napola paralizovana američkim topovskim dejstvom i neprijateljstva bi zbog toga još u početku uzela drugi obrt.

Pošto mi ne možemo izvršiti samoubistvo i izgubiti rat za ljubav jednog principa koji je po teoriji izvrstan, d'Esten će otploviti u Sjedinjene Američke Države umesto da dođe u Brest. U tom cilju on je isplovio iz Tulona 13 aprila.

Odjednom se ojača položaj ustaničkih snaga. 2. maja, Simon Din, koji je stigao na jednoj francuskoj fregati, doneo je Kongresu ugovor od 6. februara. Engleska vlada koja je krajem maja doznala o odašiljanju d'Estena u Ameriku, naredila je generalu Klintonu da evakuiše Filadelfiju i da se povuče za Njujork. Klinton je započeo pokret 22. juna. 8. jula d'Esten se usidrio u Delevaru, dovodeći ambasadora Žerara i dragocenu pomoć svoje eskadre. Pobunjenici su se ojačali. Kao rezultat toga, oni su u julu odbili predloge za separatani mir, koje su im prethodnog meseca doneli emisari engleske vlade. Front koji je pretio da pukne na ovom mestu, postao je učvršćen za duže vreme.

Treba upamtiti, kao prostu retkost a ne kao sistemat-sko dokazivanje, da ovo kršenje pravila koje je zahtevala politika i rat na kopnu, nije imalo ozbiljnih posledica za Lamanš. 12. juna, Englezzi, alarmirani odlaskom d'Estena, poslali su Bajrona u Ameriku da bi pojačao Houa. Na kraju, posle dopunskog naoružavanja oba tabora, d'Orvilije će sa 30 bojnih brodova susresti 27. jula u Uesunu

admirala Kepela koji je tamo postrojio isto toliki broj bojnih brodova.

Rokadni pokret koji je de Gras izvršio od Antila do Sjedinjenih Američkih Država 1781 godine, usledio je iz istih onih razloga koji su odlučili odašiljanje d'Estena u Ameriku. Manje se radilo o osvajanju pomorske nadmoćnosti nad neprijateljskom flotom, nego o sadejstvu kopnenim operacijama koje su toga momenta bile u kritičnom stanju. Ova pomorska nadmoćnost, zaista je bila realizvana, i ona je ta koja je na kraju krajeva donela odluku kod Jorktauna. Mi smo to već istakli. Ali početna inspiracija je bila drugačija. Francuski i američki viši komandanti nisu imali vrémena da čekaju neodređeni momenat kada će de Gras potpuno izbaciti iz stroja Greiva. Trebalo je odmah dejstvovati u Česapiku, smatrajući eskadru de Grasa, za izvesno vreme, kao prosto obezbedenje protiv engleske flote.

U istom smislu pogledajmo šta se desilo u Indiji 1782 godine sa zauzećem Trenkmalea, što se pokazalo kao osvajanje teritorije izvršeno pre uništenja organizovanih snaga. Sifren, koji im je prethodno zadao grube i istina malo odlučujuće udarce kod Sadrasa (17 februara), Provedijana (12 aprila) i Negapatama (6 jula) imao je odavno ideju da se dočepa Trenkmalea. On je iskoristio otsustvo Hjuza, koji je ostao na severu, da bi postupio po svom projektu. 21 avgusta on se u Batakolu spojio s konvojem *Saint Michel*³⁾, koji mu je doneo 600 vojnika pešadije i namirnice. Francuzi su posle toga prešli u napad na Trenkmale. U ovu luku stigli su 25 avgusta i iskrčali topove, municiju i 2.500 ljudi. 29 je otvorena vatra na utvrđena postrojenja tog mesta. Tvrđava Trenkmale kapitulirala je 30, a tvrđava Ostiemburg 31 avgusta. Sifren je odmah ukrao svoje ljudstvo i materijal. Već je vreme! Eskadra Hjuza pojavila se 2 septembra, a 3 je bila bitka kod Trenkmalea.

³⁾ Sastavljen od bojnih brodova *Saint Michel* i *Illustre*, korvete *Fortune* i 7 transportnih brodova. Vidi Ševaljea: *La marine française dans la guerre de l'Indépendance américaine*, str 431.

Da je Sifren bio iznenađen za vreme samog napada na Trenkmale, njegova situacija bi bila ozbiljna, ne samo zbog položaja njegovih brodova, već, takođe, i zbog broja iskrcanog ljudstva. Ako zaista od iskrcanih 2.500 ljudi odbijemo 600 pešaka primljenih u Batakolu, videćemo da bi se eskadra u takvim okolnostima smanjila na 1.900 ljudi, od kojih 800 mornara, 500 vojnika mornarice i 600 sepoja ili na 120 ljudi po brodu. Da nije bilo krajnje brzine kojom je izvođen napad, koja je ustvari prestavljala veštu prevaru, mi bismo bili u veoma mučnom položaju pred nesavladanom flotom neprijatelja.

Ovaj događaj nas nagoni na razmišljanje. Kad vidimo da najubedjeniji pristalica preim秉stva organizovanih snaga pristaje na jedno takvo otstupanje od svoga metoda i izlaže se takvom riziku, mora da se radi o veoma ozbiljnom razlogu. Zaista, ovde se radilo o osvajanju jedne baze koja je bila apsolutno neophodna francuskoj eskadri, a čiji bi se nedostatak teško osećao. Sifren je u osnovi radio za pokretnu silu i za njene kasnije operacije protiv neprijatelja.

To uostalom znači da geografija koju smo mi najpre slobodno odbacili, ulazi silom u domen naših brig, delimično u obliku ovog problema baza, u našoj prvoj aproksimaciji ratnoj doktrini. Osvajanje jedne baze ili boljeg položaja može ponekad da bude apsolutno potrebno kao i samo dejstvo organizovanih snaga, i to ne računajući druge uticaje geografije na vođenje rata. Povodom toga mi ćemo se potpuno objasniti malo kasnije.

Radi toga šta znači pomoć armijama, možemo još citirati slučaj Brika od 1799 godine. Ovaj admiral pošto je izašao iz Bresta i ušao u Sredozemno More, usidrio se 14 maja u Tulonu sa 24 bojna broda. U isto vreme, Mazarredo (Mazarredo), oslobođen od Kajta isplovio je iz Kadiza i ušao u Kartagenu 20 maja. Između dva saveznička admirala nalazila se engleska flota Džervisa baziрана u Menorki kojom je stvarno komandovao Kajt. Ova flota operišući u oblasti između Balearskih ostrva i rta

San Sebastijan, trudila se da uspostavi situaciju koja je bila jako poremećena manevrom Briksa, sprečavajući pozivanje Francuza i Španaca. Ovo spajanje je zaista bilo sa stanovišta doktrine ono što je trebalo najhitnije da se realizuje pre nego što se kreće na neprijatelja i na taj način svrši s njim.

Ali u isto vreme, na kopnu su se dogodili ozbiljni događaji. Italijanska armija kojom je komandovao Moro, odbačena je prema jugu, prema Đenovskom Zalivu, od strane Austro-Rusa. Pošto je napustila Turin i Alesandriju našla se na grebenu Apenina, na severu od Pontremolia i Loana. Ona pokušava da se poveže sa Makdonaldom koji dolazi iz Napulja, i koji će posle svoga poraza kod Trebije biti prisiljen da kreće uz obalu. Moro je u rđavoj situaciji. Treba mu što pre poslati pojačanja, namirnice i, pored ostalog, spasiti Ligurisku Republiku. Budući da je put vencem Rivijere, jedini kojim se raspolaže, bio vrlo slabog kapaciteta, morao se koristiti morski put, tj. obalski transportni brodovi. U tu svrhu je Direktorijum⁴⁾ pozvao Briksa koji mu je bio pri ruci. Po toj poruci on je isplorio 26 maja sa 22 bojna broda i pomogao da se savlada pobuna u Oneji. On je omogućio ulazak konvoja za žitom u Denovsku luku. 4. juna se usidrio u Vadou i uspostavio kontakt s Moroom. Otuda se vratio 8. juna putujući prema zapadu. Sada je on sloboden i može da misli na spajanje s Mazaredom.

Da li je ovakva operacija teoriski odbranjiva? Da li je to razumna strategija? Zaista ne! Najbolji dokaz za to je taj, da je Kajt, pošto je doznao 30. maja da Francuzi nisu više u Tulonu, došao 3. juna pred ovu luku sa 20 bojnih brodova, i oslanjajući se na svoj njuh otisnuo se u gonjenje prema Đenovskom Zalivu. 8. juna je stigao u visinu rta dele Mele i preko jenog švedskog broda doznao za prisustvo Briksa. Ali, plašeći se za Menorku, on se

⁴⁾ Instrukcije od 17 i 20. maja 1799. Videti takođe hitne zahteve generala Desola, načelnika štaba Moroa, Briksu (20 i 21. maja).

odmah враћа на запад, и тада само за длаку nije nabasao na Brixsa koji je isplovio iz Vadoa u istom momentu.

Ekspedicija na Rivijerу bila je dakle principijelno pogrešna. Ona pri svem tom nije bila striktno nametnuta ozbiljnim zahtevima datog momenta.

Uostalom za vreme Rata za američku nezavisnost s obe strane, a za vreme ratova Carstva sa engleske strane, transporti trupa su neprekidno vršeni, mada je prevlast na moru bila često manje-više neizvesna.

Napad na Vis je bio živo i jednodušno kritikovan iz poznatih razloga. Mi smo se prethodno pridružili njegovim klevetnicima. Ali napad s jednom drugom idejom, vođen na drugi način, mogao bi da se pokaže kao jedna savršeno zdrava koncepcija. Nešto pre tog vremena Persano se pojavio ispred Pule, a Tegethof se nije ni pokazao. Od tog trenutka mogli smo smatrati Višku operaciju kao opasnost koja ga primorava da izađe, pa prema tome i da je otkloni. Ovaj napad na kopno pre razbijanja neprijatelja koji plovi postao je od tog momenta veoma prihvatljiv, pošto je upravo imao za cilj njegovu likvidaciju.

Pošto je izbio Rusko-japanski rat, da li će Japanci, kao ubeđeni ortodoksnii sledbenici vojne nauke, čekati da razbijanjem ili tesnom blokadom ruskih snaga u Port-Arturu i Vladivostoku, obezbede absolutnu prevlast na moru da bi otpočeli s transportom svojih trupa prema kontinentu? Na to su ih mamile engleske kritike. Šest nedelja pre neprijateljstava, ozbiljni *Tajms* je pisao: Pred neprijateljskom flotom koju bi podržavali topovi iz Port-Artura, Japanci bi se teško mogli odlučiti da pošalju trupe u Žuto More». Da su Japanci postupili po ovim savetima oni bi čekali skoro godinu dana srećni momenat kad bi mogli da pošalju svoje transportne brodove bez opasnosti (i to samo trenutno, jer Rožestvenski se već pojavio na

horizontu). To je bio najbolji način da se izgubi rat. U toku ovih 10 meseci situacija Rusa na kopnu, izmenila bi se do te mere da oni ne bi mogli da budu napadnuti. Japanci su, naprotiv, mislili da je bolje da preduhitre Ruse, da što pre preuzmu inicijativu u operacijama, da je ubuduće sačuvaju, iskorišćavajući na taj način u potpunosti relativnu blizinu Mandžurije. U pogledu pomorskih komunikacija, oni su se izložili riziku. To su znali. Oni su ga prethodno procenili, vodeći računa o materijalnom i moralnom stanju kod protivnika, te im je ovaj rizik izgledao prihvatljiv. Prilikom izvođenja napada obezbedili su se od toga rizika dobrim rasporedom snaga, na što ćemo imati prilike da se ponovo vratimo.

Evo još jedan slučaj u kome se zaključak doktrine u pogledu hronologije operacija potčinio neumitnim potrebama.

Da li ćemo isto tako čekati 1914 godine da potpuno ostvarimo prevlast na moru jednom odlučnom bitkom ili čak kompletном blokadom neprijateljske flote da bi transportovali trupe iz severne Afrike u Francusku? Mornarica, sva od teorije čije smo osnovne crte skicirali, to bi rado prihvatile. Još od 1913, ona je izjavila da oseća odvratnost prema čitavom transportu koji je pre tog vremena izvršen, pošto joj je izgledalo da njegova potpuna bezbednost nije bila osigurana. Glavnokomandujući mornarice delio je mišljenje svog ministra. Da smo vodili računa o ovim gledištima mi bismo započeli s transportima tek kad bi naša pomorska nadmoćnost u zapadnom Sredozemnom Moru bila dovoljno istaknuta, tj. u neodređenom vremenu, koje bi teško precizirali, ali u svakom slučaju udaljenom.

Ali, Generalstab kopnene vojske, nije to tako shvatio. On je imao apsolutnu potrebu za trupama iz severne Afrike, da bi za početnu bitku imao dovoljno snaga. On je zahtevao njihov hitan transport, što je i postigao.

28 jula 1914, uoči mobilizacije, glavnokomandujući mornarice pokrenuo je ovo pitanje kod ministra za mor-

naricu. Ovaj mu je odgovorio 30 jula sledećim pismom, koje savršeno iznosi istoriski razvoj problema i tendencije jednih i drugih: »Potvrđujem prijem vašeg poverljivog pisma od 28 jula, koje se odnosi na specijalni transport.«

»U ovom pismu vi izlažete vaša gledišta tom pitanju. Vi ste ih već izneli u vašem pismu od 2 maja 1913 i na sednici Višeg saveta narodne odbrane (*Conseil Supérieur de la Défense Nationale*) 17 maja 1813.«

»Ova gledišta su saglasna rezervama koje je Ministarstvo mornarice hiljadu puta formulisalo, kako pre tako i posle ove sednice od 17 maja.«

»Ipak, u toku ove sednice od 17 maja, vi ste izjavili da niste mogli ništa unapred uzeti od vaših snaga za pratnju konvoja, i bilo je utvrđeno da mornarica ne prima nikakvu odgovornost za bezbednost transporta.«

»Ministarstvo rata bilo je kao što treba obavešteno o riziku kome se izlažemo. Ono je predviđalo potrebu tog rizika zbog obaveze da transportuje 19 korpus na istočnu granicu u najkraćem roku.«

»Na kraju, ono je odlučno prihvatiло izlaganje tom riziku.«

»Posle podrobne studije koja je izvršena u saglasnosti s mišljenjem Višeg saveta narodne odbrane, u saradnji s Ministarstvom mornarice, Ministarstvo rata je usvojilo plan transporta u kome je mornarica odlučila da učestvuje sa jednom »specijalnom divizijom« stavljenom pod vašu komandu prema dogovorenom nacrtu koji vam je saopšten 7 aprila 1914. Vi će te primetiti da transportni brodovi moraju, u principu, krenuti u tačno određeno vreme i putovati punom brzinom ka mestu iskrcavanja.«

»Obaveza da se putuje punom brzinom isključuje ideju konvoja...«.

»Nemogućno je da, u momentu izvršenja, modifiramo planove koji su proizišli iz saradnje dvaju ministarskih resora.«

»Jednom rečju, bezbednost prolaska brodova sa specijalnim transportom osigurana je pre svega dalnjim

obezbeđenjem koje im pruža ofanziva koju je preduzela Prva pomorska eskadra«.

Povratićemo se kasnije na ovo pitanje zaštite. Sada samo upamtimo da se problem oportuniteta transporta, u pogledu kopnenih zahteva, postavio u istoj formi, kao za Japance pre deset godina.

U isto vreme se izvodilo prebacivanje engleske armije u Francusku, i ono takođe vrlo hitno. Da li je postignuta prevlast na moru? Teoriski, nemačka flota otvorenog mora bila je blokirana, ali jednom tako otvorenom blokадom, da je, barem u Severnom Moru, sačuvala relativno veliku mogućnost pokreta. Tu su rizici očigledno bili smanjeni zbog kratkoće puta, ali ti su rizici ipak bili prihvaćeni. Da se tada čekalo na uništenje nemačke flote radi prolaska engleske armije, ova bi ostala u Engleskoj sve do primirja.

A kasnije, kad su podmornice ispoljile svu svoju aktivnost da li su bili prekinuti transporti trupa i operacije protiv kopna pod izgovorom da oni nisu apsolutno sigurni i da su izloženi neizbežnim opasnostima?

Tako su se vojni i politički uticaji o ovom pitanju zaverili da spreče celokupnu primenu jedne teorijske doktrine i da poremete hronologiju operacija koju smo mi znalački propisali. Čovek ne radi ono što hoće. To bi bilo suviše lepo. Jedino oni koji bi hteli da preduzmu nešto preko mora samo pod uslovom da se putuje kroz vode koje su prethono očišćene od svakog traga neprijatelja, podržavaju ovu iluziju.

Eto toliko što se tiče obala i kopna. Pređimo sada na komunikacije.

Bilo je samo po sebi razumljivo da mi ne bismo napali neprijateljske komunikacije pre nego što bismo regulisali pitanje prevlasti na moru. Nama je bio odvratan

gusarski rat iz prošlosti, naročito s ekonomskog stanovišta, koji je suviše potcenjivao organizovane snage, i mi smo odlučili da čekamo da se utvrdi njihov položaj da bismo mislili o ostalom.

No stvarnost je dosta drugačija. Vođenje opštег rata često zahteva, posebno s vojnog stanovišta, da se odmah napadnu neprijateljske komunikacije, onda kad je pomorska nadmoćnost još u neizvesnosti, a neprijateljskoj floti još nije sprečeno kretanje.

Tako je to bilo u početku rata Augsburške lige u toku 1689 i 1690 godine, a irski poslovi su opravdavali, ili je trebalo da opravdaju, ovo otstupanje od uobičajenog pravila. Da bismo sačuvali povoljan položaj koji smo još od početka imali da osvojimo, nije bilo dovoljno da tamо prebacimo pojačanja; trebalo je takođe sprečiti da neprijatelj napravi to isto, tj. dejstvovati na njegove komunikacije u Irskom Moru.

Nismo to nikada učinili. S tog stanovišta, Žak II bio je prepušten samom sebi, imajući od pomorskih jedinica samo 3 fregate Diken-Mosnija. S tako slabom podrškom on je bio paralizovan u svojim planovima. Bio je primoran da rasturi svoje snage duž istočne obale i da se suprotstavi engleskom iskrcavanju. Nije mogao da saobraća sa Škotskom. Naročito nije mogao da se dočepa Londonderija, koga je bio otsekao od mora, a koji je odoleo svim jurišima. Mala Rukova eskadra (5 bojnih brodova i nekoliko fregata) koja je krstarila severno od Irske i između nje i Engleske, osiguravajući engleske komunikacije pretstavlјala je kamen spoticanja. Trebalo ju je proterati. Svi su to pisali Seinjleju koji nije htio ništa da shvati.

Na kraju se desilo ono što se moralo dogoditi. Ruk se popeo do zaliva Fojl i snabdeo Londonderi, krajem jula 1689. 7 avgusta su trupe Žaka II morale skinuti opsadu. 20 avgusta Šomberg se iskrcao u Irsku s engleskim trupama, povratio Eniskilen (Enniskillen) i Karikfergus (Carrikfergus), a Ruk je uz nemiravao čitavu istočnu obalu. Žak II je u teškom položaju.

Seinjlej se ograničio, krajem maja, na to da ponovo pošalje na more Šatorenoa samo sa 10 bojnih brodova, nalažeći mu da ostane na ulazu u Lamanš i da hvata neprijateljske brodove. 4 juna, Seinjlej je izrazio odvratnost prema ideji odašiljanja Šatorenoa u teške (?) vode Irskog Mora, u pismu grofu d'Avoa, francuskom poslaniku kod Žaka II. Sto se tiče velike ratne flote koja se opremala u Brestu, on je dodao: »U pogledu zahteva engleskog kralja da kraljevska flota ide na irske obale čim se sakupi, to apsolutno zavisi od snaga i postupaka neprijateljske flote o čemu ćemo biti tačno obavešteni...»

Seinjlej bi dakle žrtvovao napad na engleske komunikacije za napad na neprijateljske organizovane snage. Verovatno bi se on dobro naučio na sopstvenom nepoznavanju stvari.

Kako se to u praksi realizovalo? Sakupljene snage u Brestu brojale su četrdesetak brodova. Turvil je dovodeći eskadru iz Tulona 1 aprila stigao u Brest koristeći jak jugozapadni vetar, i izbegao neprijateljsku flotu izvanrednom veštinom. On je iz Bresta izšao 15 avgusta na čelu jedne armade od 62 bojna broda i 29 brodova sa zapaljivim materijalom, i krenuo ka Bel-İlu, okrenuvši tako leđa interesantnom pravcu. On je tamo stigao 26 avgusta. 30 avgusta, Seinjlej mu je poslao naredbu o krstarenju na ulasku u Lamanš. Turvil je tamo došao, ostao tu do polovine septembra i vratio se u Brest da se odmori i raspriemi do kraja meseca, a da ništa nije preuzeo ni protiv Irske ni protiv neprijateljske flote.

Ova flota pod komandom Herberta u jačini od 44 bojna broda, 22 laka broda, došla je početkom jula da se postavi prema Uesanu. U avgustu se popela malo na sever držeći se između ostrva Sili (Sorlingues) i Irske, na ulazu iz kanala Sv. Đorđa, štiteći time pokrete engleskih trupa koji su u isto vreme izvođeni između Engleske i Irske. Ona se vratila u Portsmaut krajem avgusta radi raspreme.

Dokumenta pokazuju da su Francuzi bili savršeno obavešteni o njihovim pokretima. Oni ih međutim nisu

napadali. Ipak, cilj na osnovu načela nauke koji je pre-stavljala neprijateljska flota i cilj koji je odgovarao datim okolnostima, koji su pre-stavljale komunikacije Engleska — Irska, nisu ovde bili nimalo kontradiktorni. Ako se napadne i potuće Herbert, ugrožavaju se zaista i date po-morske komunikacije. Da smo se usmerili odmah protiv njih zakačili bismo se sa Herbertom i imali bitku koju smo izgleda tražili. Međutim, mi smo pogrešili što dejstvo protiv toliko važnih komunikacija nije brzo i prisilno pri-vuklo u vode Irske i samoga Herberta. No ratni savet koji je Seinjlej, obuzet grižom savesti, sazvao pre ispolja-vanja iz Bel-Ila, izjasnio se protiv dejstava u ovim pre-de-lima »gde nema nikakvog utočišta posle borbe«.

Kratko rečeno, nedostatak pritiska protiv koumnika-cija u toku 1689 godine, poništio je prednost jednog do-brog početka i ozbiljno kompromitovao poduhvate prema Irskoj.

Morali smo ih sasvim izgubiti 1690 godine, na jedan posebno uzbudljiv način sa stanovišta doktrine. 23 juna Turvil je izišao iz Bresta na čelu jedne divne flote, i saglasno našim prvim zaključcima, izabrao za cilj Herber-tovu flotu. Kad bi ona bila potućena i razbijena prevlast na moru pripala bi nama, a onda (ali samo onda, u sagla-snosti s pravilom postupka) Turvil bi morao poslati 25 fregata da preseku Englezima komunikacije u Irskom Moru. Početak programa se odvijao kao što nam je to poznato, u slavnim uslovima. 10 jula Turvil je odneo po-bedu kod Bevzijera i odbacio Herberta prema Temzi.

Nažalost, istoga dana kad je Turvil izišao iz Bresta, Viljem III je prešao preko Irskog Mora, koje je još bilo slobodno, s velikim pojačanjem. Sutradan posle Bevzijera on je odgovorio na ovu pobedu potukavši na reci Bojni Žaka II. Mi smo onesposobili glavninu organizovanih snaga neprijatelja, ali smo izgubili Irsku.

Naš pomorski uspeh dao nam je bar mogućnost da vratimo u domovinu ostatak ekspedicije u potpunoj si-gurnosti, počevši sa samim Žakom II koji se sklonio u

Kinsejl, prvim francuskim fregatama koje su se shodno planu uskoro pojavile u kanalu Sv. Đorđa. Teoriski, mi bismo možda mogli, zahvaljujući našoj pomorskoj nadmoćnosti, ponovo da izvršimo pokušaj na novim osnovama, ali ovaj neuspeh nas je izlečio od probanja sreće u ovim oblastima. Naponosletku, ima i nesavladivih nagiba.

Tada je, besumnje, bilo bolje sprečiti nego lečiti, i mi možemo misliti, mada to može izgledati paradoksalno, da bi Turvil bio bolje razmislio da je radije izabrao za cilj engleske komunikacije nego Herbertovu flotu, i da je malo ranije krenuo. Uostalom, Herbert bi samom ovom pretnjom bio fatalno i brzo privučen u Irsko More. On je vodio Bevzijersku bitku po naređenju kraljice Marije, koju je zabrinjavalo njegovo povlačenje. On bi *à fortiori* dotrčao na poziv kralja Viljema III, ako ovaj ne bi mogao da pređe Irsko More. I mi bismo ipak imali bitku, a da ne žrtvujemo potpuno kopnene operacije, sve, istina, po cenu jedne praznine u našim prvim pogledima.

To su, besumnje, isti oni argumenti koji su naveli Korbeta⁵⁾ da tvrdi, s dugim i prividno istinitim razmatnjima, da je potrebno u slučaju opasnosti od invazije, uzeti za cilj transportne brodove neprijatelja a ne njegovu flotu. On je tako prestatvio kampanju protiv Nepobedive armade, pokušaj invazije od strane princa Karla Edvarda 1744 godine, krstarenje d'Orvilia u Lamanšu 1779 godine, kampanju 1805, pa čak i onu iz 1759 godine, iskrivljujući malko činjenice, kako bi mu to poslužilo za opravdanje njegove teze. Ova poslednja kampanja je naročito izložena na unapred smišljen način i s preteranom fantazijom. Po tome izlazi da nam se kaže da je Houk, u gonjenju koje je prethodilo bici kod Kiberona, uzeo za cilj ne flotu Konflana nego naše transportne brodove za Morbihan!

Ako je Korbet, podržavajući ispravnost ovog metoda, htio da izrazi ovu istinu da će tako ugroženi konvoji koji

⁵⁾ Some principles of maritime strategy.

se pripremaju, pozvati u zaštitu svoju pomorsku oružanu silu, i da bi branilac imao bitku koju traži i koja rešava sve, mi možemo da prihvatimo njegovo stanovište. Isto tako, ako je on htio da ukaže kao mi, da napad na izvesne komunikacije može ponekad da primi imperativno hitan karakter, koji obavezuje da se on ne odlaže. Ali, ako je on time pretendovao da se, pošto napad na konvoje ima prvenstvo nad svim, ne treba uopšte interesovati za organizovane snage, ja smatram da je on sasvim na pogrešnom putu.

Dosta je teško da ovde razmrsimo pravu Korbetovu misao. Njen razvoj je prilično maglovit i više opširan nego precizan. On obiluje kontradikcijama. Uostalom, njegova je teorija o ovom pitanju deformisana engleskim mentalitetom. To je mentalitet jedne nacije, koja pošto nije pristala na potrebne žrtve radi svog kopnenog naoružanja, smatra svaku opasnost od invazije kao pravu mōru, i od tog momenta ona je potpuno izgubila moć zdravog rezonovanja.

Ja sam lično naklonjen srednjem rešenju. Ima slučajeva kada se napad na komunikacije nameće pre svega. Mi smo to malopre videli. S druge strane, svakom prilikom kad susretнемo konvoj ili grupu neprijateljskih usamljenih transportnih brodova, daleko od svake vojne jedinice, očigledno da nećemo tako daleko ići da zbog fetišizma organizovanih snaga pošteditimo ovu grupu pod izgovorom da ona ne pripada njoj i da mi moramo rezervisati sve svoje napore za gonjenje ovih snaga. Nećemo propustiti da nam izmakne ovaj neočekivani plen. Razbićemo ovu grupu i dobro ćemo uraditi. Ali, ako je flota neprijatelja u blizini i u stanju da se umeša u stvar, nju treba uzeti kao cilj, makar trenutno i napustiti konvoj. Prva odluka bi zaista bila nelogična i opasna. Najzad, svaki stav koji se sastoji u tome da se samo posmatraju komunikacije protivnika, stalno i sistematski zanemarujući njegove organizovane snage, mora biti odbačen. Na ovo pitanje vratićemo se kasnije.

Prethodni primer pokazuje, dakle, da napad na vojne komunikacije mora biti opravdan još u početku neprijateljstava. Na isti način, jedan takav napad koji je preduzet u ekonomski svrhe i u nameri da paralizuje ili ozbiljno omete trgovinu protivnika, može biti preduzet u isto vreme. Finansijske i moralne reperkusije jednog takvog dejstva mogu biti znatne, i mogu efikasno doprineti porazu neprijatelja, a mi ne bismo mogli da sprečimo proces u ime jedne teorije koja bi sistematski prenosila ovaj ekonomski pritisak na jedan kasniji datum, na fazu eksploatacije prevlasti na moru. Tako bismo se zaista glupo lišili dobrih početnih uslova. Mi takođe vidimo ekonomsku blokadu uopšte, naprimjer, primenjenu u početku kod dosta ratova, kad zaraćena strana koja je sprovođi ima dovoljno snage da je uspešno sproveđe a da, uostalom, ne kompromituje ishod započete borbe protiv neprijateljske flote.

*

**

Obrana nacionalnih komunikacija, u pogledu hronologije operacija, postavlja jedan problem sličan onome o napadu na komunikacije neprijatelja.

Mi smo izjavili da ćemo se starati o tome tek posle onoga momenta kada organizovane snage neprijatelja budu izbačene iz stroja. Bolje je da stradaju komunikacije nego princip! Lepa odluka, ali nažalost neprimenljiva u praksi! Dok ćemo mi tražiti naš veliki cilj, zemlja treba da živi, a ona živi dobrim delom pomoću njenih pomorskih komunikacija. Ove čak ponekad pretstavljaju, kako smo to već istakli, prave unutrašnje veze (Francuska — severna Afrika, japanska ostrva itd.) koje se moraju posvaku cenu održati. Mi dakle moramo predvideti njihovu zaštitu još od prvog dana neprijateljstava, ne čekajući da problematična prevlast na moru, koja je inače relativna, donese odluku.

Isto tako, da bi se početno reagovanje Engleske, naprimer, koje je zavisno od njenih komunikacija, u svim ratovima ispoljavalo u tome da se osigura njihova zaštita u isto vreme kad je ona bila sposobna da uništi organizovane snage neprijatelja.

Još u početku Prvog anglo-holandskog rata, pred Holanđane se postavilo pitanje zaštite lova na haringe, od koga je velikim delom zemlja živila u pogledu ishrane i trgovine, kao i zaštite prekomorskih konvoja. To je prva stvar koju je Skupština staleža (*Etats Généraux*) zahtevala od Trompa. Ovaj je bio suprotnog mišljenja. On je samo gledao na neprijatelja koji plovi, i ostavlja sve ostalo da bi gonio Blejka do Šetlandskeh Ostrva. Skupština staleža ga je skinula s komandnog položaja. Tek mnogo kasnije Rojter dobija od nje kao krajnju koncesiju, da će se obustaviti lov i konvoji za izvesno vreme.

U početku Američkog rata za nezavisnost francuska vlada je potpuno zanemarila zaštitu pomorskih komunikacija, mada je mogla još pre 6 meseci da predvidi neprijateljstva. A ne bi se opet moglo reći, u ovom posebnom slučaju, da je želja da se stavi u prvi red hitnosti razbijanje ratne flote neprijatelja dovela do tako teških postupaka. Ovo shvatanje prvenstva neprijatelja koji plovi bilo je zaista potpuno iščezlo iz glava pomoraca XVIII veka. Ali su oni jednostavno zaboravili potrebu zaštite trgovine. Rezultat toga u 1778 godini, prvoj godini rata, bio je taj da su se trgovački brodovi s Antila vraćali usamljeni i da su zaplenjivani u velikom broju na obalama Evrope. To je bila istinska nesreća koja je skrenula pažnju na jedno pitanje koje smo bili izgubili iz vida. 1779 godine rezultati su bili beskrajno bolji, mada još nepotpuni. Zaštita komunikacija bila je prilična. Ona je tek od 1780 godine bila pristojno obezbeđena. Ustvari mi smo je morali izvoditi uporedo s operacijama eškadri, ne čekajući da se njima realizuje prevlast na moru, koja nikad nije ni bila postignuta.

Teško je reći da li je ogroman i neosporan napor koji je izvršio Žan Bon Sent Andre (Jean Bon Saint — André) 1793 i 1794 godine imao, kao stvarni potstrek, borbu s organizovanim snagama neprijatelja, i da li je njihov inicijator vodio u osnovi realan račun o osrednjoj veličini borbenog instrumenta koji je on bio pripremio? On bi možda bio srećan da je nešto malo odložio odlučujući udar. No njega će ubrzati jedan zahtev koji postavlja odbrane komunikacija: bezbednost jednog konvoja koji se očekuje iz Amerike. Ovaj konvoj, sastavljen od brodova koji su se iz Sen-Dominga prebacili u Sjedinjene Američke Države, u Česapik, trebalo je da doneše u Francusku žito, namirnice i materijal,⁶⁾ što nam je tada bilo veoma potrebno. Divizija Van Stebila, sastavljena od 2 bojna broda, 1 fregate i 2 korvete, napustila je Brest 24 decembra 1793 da bi pratila ovaj konvoj. To je bila prva žrtva učinjena za odbranu komunikacija. Žan Bon Sent Andre morao je u istom cilju da učini još i nove žrtve.

* * *

Problem odbrane komunikacija uvek se postavlja i postavljaće se još u početku rata, gde blizina zaraćenih strana i zapletenost njihovih puteva pomorske trgovine, da tako kažem, pozivaju na napad. Ima tu jedan geografski fenomen koji pruža duboke reperkusije na početne probleme. Takav je nekad bio slučaj Engleske i Francuske. Takav bi bio slučaj sa sukobom između sredozemnih sila. Ova česta zapletenost čini da su u domenu komuni-

⁶⁾ Veći deo brodskog tovara, suprotno legendi, činio je šećer i kafa s Antila. Žito je bilo kupljeno u Sjedinjenim Američkim Državama od trgovačkih agenata koji su tamo upućeni s novcem korvetom *Brutus*, koja je pored toga nosila i građanina Fošea, našeg opunomoćenog ministra u Sjedinjenim Američkim Državama. Videti Tramona, *La campagne de Prairial*, Ratna pomorska škola, 1923.

kacija napad i odbrana tesno povezani, jer budući da ove komunikacije imaju mnogo zajedničkih korena, mi osećamo da braneći svoje ugrožavamo neprijateljske i obratno.

Po sebi se razume da napad i odbranu komunikacija moramo često nastavljati svim sredstvima koja možemo u to uložiti, i to u toku čitavog rata. Ako smo mi ovde insistirali samo na onome što se desilo u početku ovog problema, to je zato što smo naročito imali u vidu da ističemo ono što je rezultiralo iz povrede hronologije operacija koju smo maločas prihvatali.

I ne treba da se čudimo ako vidimo da sve ono što se odnosi na komunikacije zauzima u ovim operacijama mesto koje bismo mi mogli smatrati preteranim ili bar preranim. Razlog za ovakvo stanje stvari leži u značajnoj ulozi koju pomorske komunikacije, uopšte, igraju u životu nacija. Otuda, za pomorski rat rezultira jedan aspekt koji mu je sasvim svojstven, a koga nisu uvek mogli shvatiti oni koji nisu imali drugi pojам o »komunikacijama« sem onoga koji vlada u kopnenom ratu.

Mi nećemo nikoga naučiti ničemu ako kažemo da komunikacije imaju velik iznačaj za operacije na kopnu, ali to se odnosi na komunikacije *kopnene vojske*. Inače treba priznati da se vremenom ova strana strategije nešto malo modificirala. Nekada su, zbog recipročne situacije antagonističkih masa izlovanih u prostoru, zbog nepostojanja fronta ili postojanja vrlo propustljivih frontova, komunikacije bile vrlo osetljive, i zbog njihovog stalnog vitalnog interesa, aktivnost zaraćenih strana principijelno se sastojala u napadu na njih. Otuda široke i genijalne kombinacije i jednih i drugih, zasnovane na udaljenosti, na pravcu kretanja i dužini komunikacijskih linija, na brizi da se obezbede svoje i da se ugroze protivničke. Otuda i inspiracije za jedan veliki polet kao što je Napoleonov »manevar u pozadinu«. Otuda relativna učestalost i odlučujući karakter bitaka s »povrnutim frontovima« (Valmi, Ulm, Sen Priva itd.). Otuda recipročni i

duboki prodori kao rejдови konfederalne konjice u Ohajo i Tenesi za vreme Građanskog rata u Americi. Sada se na izvesnim bojištima s огромним brojem prisutnih masa i relativno sićušnim raspoloživim prostorom, s kratkim komunikaciskim linijama i nepropustljivim frontovima, pitanje zaista izmenilo. Ali da li će to isto biti sutra s avijacijom? Eto, front postaje ponovo propustljiv vazdušnim putem. A s novim oružjem pojavljuje se opasnost udara na pozadinu i skreće pažnja na komunikacije.

Ali da li je kopneni rat imao da se brine kao pomorski rat o komunikacijama *zemlje* sa inostranstvom? Nikada, ili tačnije, retko. Odakle opšta greška u razumevanju takvog pitanja koje se postavlja za mornaricu. Ali, najzad, mi smo poznavali okolnosti takve vrste. Kopnena vojska je ponekad morala učestvovati u odbrani obala, što je pretstavljalo indirektno sadejstvo odbrani spoljnih komunikacija, ili bar njihovih krajnjih delova. Izvesne operacije su mogle imati uticaja u prekidanju veza protivnika sa susednim neutralnim zemljama. Za vreme Građanskog rata u Americi okupacija doline Misisipija od strane federalaca bila je krajnje težak udarac za konfederalce, jer ih je otsekla od država Zapada (Teksas, Arkenso itd.) odakle je pristizalo njihovo snabdevanje žitom. A zar još sutra, opet s avijacijom, neće biti potrebno računati s napadima ovog oružja na unutrašnje komunikacije države, napadima koji se realizuju bombardovanjima ili čak vazdušnim iskrcavanjem? Zar se oni neće izvesti još u početku rata? Zar neće trebati da se obezbedimo protiv njih određujući dosta ozbiljne snage za odbranu ovih tačaka, a ne samo jedinice druge linije? Zar opšta raspodela sredstava neće od toga trpeti?

Ukratko, posredstvom vazduha, kopnena strategija je na putu da se spoji s pomorskom strategijom.

No, vratimo se na ovu. Mi smo o tome dosta rekli da bi se shvatilo iz primera izvučenih iz dejstava na obale i komunikacije, da hronologija operacija reskira da bude onakva kako smo je mi utvrdili posle prvog i veoma uop-

štenog ispitivanja, u kojemu smo bili pod velikim uticajem kopnene doktrine.

Izgleda da Korbet pametno rezimira ova razmatranja kad kaže:

»Logično bi, razume se, operacije za sprovođenje (iskorišćavanje) dominacije, trebalo da sleduju operacije koje moraju da ostvare ovu dominaciju. Rat međutim nije vođen logikom i mi ne možemo slediti u praksi redosled koji ona propisuje. S obzirom na specijalne uslove pomorskog rata, unose se strane potrebe, koje čine neizbežnim da operacije za sprovođenje (iskorišćavanje) dominacije, idu zajedno a takođe i prate operacije za ostvarenje ove dominacije... Ratna stvarnost može samo retko da ponudi čistu tablicu na kojoj se strategiski problemi rešavaju dobro sređenim silogizmima.«.

PODELA SNAGA

Na podelu snaga se direktno odrazila obaveza da se preduzmu operacije protiv obala i komunikacija, pre vremena koje je teorija naznačila. Umesto ove smeće neskladne podele, o kojoj smo sanjali, koja je određivala maksimum sredstava za dejstvo protiv neprijateljske flote, a malo ili skoro ništa za tzv. drugorazredne ciljeve, mi ćemo ponekad biti prisiljeni da ovima namenimo mnogo više tih sredstava.

Svakako, što se tiče napada na obale i komunikacije mi, u domenu podele snaga, plaćamo danak našem ofanzivnom držanju. Kad ne bi napadali, mi ne bismo imali izvesna sredstva za trošenje u tom cilju. Ali tako nije kod defanzivnih potreba. Tu mi nismo gospodari, mi trpimo; i moramo hoćeš nećeš da se suprotstavimo opasnostima od neprijatelja.

Teorijski bi agresivno dejstvo naših snaga uvek zaštitoilo sve interese koji su izloženi opasnostima s druge strane, kao što su obale i komunikacije, sprečavajući pro-

tivnika da ih napadne. To je koncepcija indirektne zaštite. Ona je u celini, u glavnim crtama, tačna, ali s opasnim izuzecima. Ovaj defanzivni skelet ima opasnih pukotina. Jedna izdvojena neprijateljska jedinica moći će uvek da umakne našoj floti koja je u položaju indirektne zaštite, i da iznenada napadane razređene otseke našeg rasporeda, obale ili komunikacije. Baš ta nemogućnost u kojoj se nalazi naša flota, pri pokušaju da se suprotstavi, susrećući i zadržavajući ovu neprijateljsku jedinicu, stvara da je prevlast na moru još uvek nepotpuna i nesavršena. More, koje na karti izgleda tako malo, ustvari je ogromno. Svakodnevno po njemu saobraćaju saveznici i neprijatelji, prolazeći neopaženo jedni pored drugih. Oni se ne susreću, klize, i ne mogu da uhvate jedni druge, kao da imaju zavezane oči. Nelson i Briej (Brueys) su prošli jedan pored drugog na polasku u Egipatsku ekspediciju 22 juna 1798, a da se nisu sukobili. Famozna Alemanova (Allemand) »nevidljiva eskadra«, 4 avgusta 1805, izmaka je Kalderu, zamalo nije srela Vilneva 14 avgusta, sklonila se u Vigou, povratila se pod Panmarš od 20 avgusta do 6 septembra, otišla na krstarenje oko Kanarskih Ostrva u novembru, a u decembru se povratila na ostrvo Eks, a da ništa nije znala o znamenitoj kampanji kroz koju je prošla kao fantom. Engleske krstarice 1914 godine u tri navrata nisu srele *Emden*, udaljen na nekoliko milja. *Moewe* se dva puta, 9 januara i 16 februara 1917, približio vrlo blizu lovačkim grupama *Amethyst-a* i *Edinburgh Castle-a* i iskliznuo im iz ruku.

Da bi se izlečilo od ovih briga, sada među saveznicima postoji radioveza.⁷⁾ No, neprijatelj će, van sumnje, izbegavati da se njom služi, kako nas ne bi upoznao sa svojim položajem i planovima.

Blokada, a naročito moderna blokada neizbežno otvorena, ne daje nikakvu garanciju u pogledu imobilizacije neprijatelja.

⁷⁾ Imamo takođe avijaciju. Mi ćemo ovo malo kasnije ponovo ispitati.

Tako ćemo biti neizostavno prisiljeni, da bi izbegli opasnost od teških iznenađenja, da obezbedimo direktnu zaštitu izvesnih osobito važnih stvari, čije bi zauzeće ili rušenje od strane neprijatelja prouzrokovalo za nas nemile događaje. Na prvom mestu, trebaće misliti o komunikacijama, tj. da se odredi pravnja konvojima. Isto tako biće potrebno da se obezbedi odbrana, naročito interesantnih primorskih oblasti (velike ratne i trgovačke luke, baze, ostrva itd.) i besumnje tamo ostaviti, osim stalnih postrojenja koja se tamo nalaze, izvesne pokretnе snage svedene zaista na minimum, ali ipak znatne. Najzad, mi ćemo možda radi odbrane komunikacija u naročito ugroženim oblastima biti primorani da predviđamo radi otvaranja prolaza za konvoje prave operacije, tj. udarce snagama u kojima će učestvovati čak i flota otvorenog mora.

Evo nekoliko primera takvih potreba.

Kad smo ispitivali operacije Turaka na Jadranu, pre Lepanta, zaključili smo da je koncentracija hrišćanske flote u Mesini indirektno štitila Veneciju i Zadar. Da, ali da se Uluš-Ali nije, iz ovog ili onog razloga, naglo vratio, ova dva grada bi gorko osetila otsustvo direktne zaštite.

Za vreme Prvog anglo-holandskog rata, Holanđani su bili primorani, da bi prokrčili put za svoje konvoje i da bi ih zaštitili, da pozovu u pomoć snage otvorenog mra, a glavne borbe ovoga rata izvođene su kroz ove operacije za odbranu komunikacija. Rojter se, avgusta meseca 1652, prateći sa svom svojom flotom jedan veliki konvoj od izlaska iz Lamanša, sukobio s Englezima pred Pli-mautom i odbio ih. On zatim dovodi jedan drugi konvoj prema Holandiji. Novembra 1652 godine Holanđani šalju u Atlantik konvoj od 300 trgovačkih brodova, koji je pratila Trompova flota u jačini od 73 bojna broda. Blejk (Blake) ga je 30 novembra napao u Kaleuskom Moreuzu i potukao. Februara 1653 godine Tromp se sa 70 bojnih brodova vraćao iz Atlantika, kad je susreo englesku flotu

u jačini od 80 bojnih brodova. Bio je poražen, gonjen duž celog Lamanša od Engleza i izgubio 10 bojnih i 35 trgovackih brodova.

Mi smo prethodno videli da su za vreme drugog dela Američkog rata za nezavisnost preduzete ozbiljne mere za zaštitu trgovacke plovidbe. Napor koji je s obe strane bio usmeren protiv nje, ponekad je čak zahtevao za ovu odbranu dejstvo snaga otvorenog mora. Često smo, kad su bili ozbiljni rizici, više voleli grupisanje trgovackih brodova u velike flote koje su pratile eskadre, nego male konvoje. Februara 1780 godine konvoj za Antile polazi iz Bresta praćen sa 16 bojnih brodova Gišena. U avgustu isti admiral doveo je sa 9 bojnih brodova 95 trgovackih brodova iz Antila u Kadiz. U martu 1781 godine, konvoj s Antila od 150 jedrenjaka, koristi zaštitu 25 bojnih brodova de Grasa i Sifrena, koji su napustili Brest istovremeno kad i on. Iste godine, borba kod Doger-Banka, između Cutmana i Parkera vođena je kroz odbranu baltičkih konvoja, koje su obe strane obezbeđivale u Severnom Moru. Konvoj od 150 lađa, koji je pratio Gišen sa 19 bojnih brodova, napao je 12 decembra 1781 Kempenfeld na pučini pred Brestom. De Gras koji je pratio veliki konvoj s Jamajke, započeo je bitku kod ostrva Sent (Les Saintes). Englezzi su postupili isto tako. Tri godine uzaštopno, Derbi, Rodni i Hou su velikim snagama obezbeđivali snabdevanje Gibraltara.

U vreme Revolucije, znamo kako, pod uticajem teške prehranbene nevolje čiji su odjeci dopirali do Komiteta Javnog spasa i do Bresta, sve su nade bile povezane za povratak konvoja iz Amerike. Pošto je smatrao da je nedovoljno zaštićen od Van-Stabela, Žan Bon Sent Andre je naredio 10 aprila 1794 diviziji Nieli (5 bojnih brodova, 3 fregate, 1 korveta, 2 izviđačka broda) da isplovi kako bi ga ojačao. Malo posle, 5 maja, Houova flota je otkrivena na otvorenom moru kod Portsala. Žan Bon Sent Andre je ocenio da je konvoj izložen najvećem riziku i »da su okolnosti takve da je Komitet javnog spasa procenio da

je izlazak ratne flote Republike bio potreban da potpmogne dolazak konvoja«.⁸⁾ On odmah izdaje naređenje da Vilare-Žoajez (Villaret-Joyeuse) bude spreman da isplovi sutradan da bi se suprotstavio ovom udaru koji bi u svakoj drugoj situaciji rado izbegao. Ova flota je isplovila 16 maja za borbe u prerijalu, kada je flota otvorenog mora bila već svestrano angažovana u odbrani komunikacija.

Dve ekspedicije na Irsku, kao i ona na Egipat, gledane sa engleske strane, dobro dokazuju da indirektno obezbeđenje koje izvode organizovane snage, ponekad može biti nedovoljno da spreči ozbiljne upade na obale i sasvim neprijatne događaje. Ono ih, zaista, time osuđuje na siguran neuspeh, ali po cenu komplikacija koje bismo želeli da izbegnemo.

Za vreme Građanskog rata u Americi federalci su videli šta ih je stajalo nepreduzimanje nikakvih mera direktnog obezbeđenja komunikacija.

Mi smo uostalom rekli da je u toku Rusko-japanskog rata aktivnost krstarica iz Vladivostoka bila u celini osrednja, i da one nisu nimalo realizovale diverzionario dejstvo koje su priželjkivale instrukcije upućene admiralu Štakelbergu. Ovo je omogućilo Japancima da ostvare ekonomiju snaga, približujući se prilično onoj na koju ukazuje teorija. Ali, da je ova divizija iz Vladivostoka bila vođena od drugih komandanata, ona bi mogla na japanske obale i komunikacije da izvede više ozbiljnih i ponovljenih napada, i da primora neprijatelja da njihovoj odbrani posveti više sredstava nego što ih je ustvari bilo.

Evolucija ideja francuske komande u pogledu zaštite transporta trupa iz Severne Afrike početkom 1914 godine, interesantna je za razmatranje. Videli smo da je ministar mornarice najpre ocenio da je ova zaštita, »pre svega«,

⁸⁾ Levi-Šnajder: *Le conventionnel Jean Bon Saint-André*, t. II., str. 766. Istina je da je Komitet javnog spasa pisao 16 maja da ratnu flotu ne treba izložiti riziku i da se treba ograničiti na odbacivanje neprijatelja »jednim impozantnim i gordim držanjem«(!) Ista sveska, str. 791.

osigurana daljim obezbeđenjem, koje rezultira iz ofanzive poverene pomorskim snagama. Posle razmišljanja on je, s obzirom na ovaj cilj, već od 1913 godine, ipak pristao na formiranje »specijalne divizije«. Najzad, počev od 4 avgusta 1914, glavnokomandujući pomorskih snaga je odlučio, uprkos suprotnih instrukcija vlade koje su kroz dva telegrama opominjale, da formira transporte po konvojima i da ih prati svim svojim snagama kako bi ih zaštitio od napada brodova *Goeben* i *Breslau*.

Da bi pravilno ocenili ovaj slučaj, dobro je da se potсетimo da se vlada, koja je bila predvidela da se transporti trupa vrše pojedinačnim brodovima za čitavu severnu Afriku, sama istovremeno odrekla ovog metoda za transporte u Maroko, oblast koja nije bila u nadležnosti glavnokomandujućeg francuskih pomorskih snaga. Od 4 avgusta, oslanjajući se na glasove koji su obaveštavali o prisustvu *Strazburg-a* u Atlantiku, i jedne pomoćne nemačke krstarice na Kanarskim Ostrvima, transporti za Maroko bili su obustavljeni. S njima se ponovo otpočelo tek 7 avgusta, takođe s praćenim konvojima na putu: Kazablanka — Gibraltar — Marsej. Tek 13 avgusta, posle dolaska u zonu koja nas interesuje 9-ta eskadra engleskih krstarica ponovo je otpočela direktni saobraćaj između Maroka i luka na Okeanu.

Sve ovo zaista dokazuje da poverenje, koje imamo u pogledu indirektnе zaštite, rezultat dejstva organizovanih snaga po teoriji i u doba mira, postaje mnogo manje čvrsto kad se nađemo »uz zid« i suočeni sa stvarnošću i opasnostima. Tada smatramo potrebnim da u raspodeli snaga činimo žrtve koje se mogu više osuditi zbog direktnе zaštite. Iskoristimo ovaj presedan.

Mi takođe možemo, nastranu pitanje discipline, prebaciti francuskoj komandi na Sredozemlju, što je formirala konvoje. Možemo reći da je za žaljenje što smo išli iz jedne krajnosti u drugu, dajući sva sredstva direktnoj zaštiti, ne preuzimajući ni najmanji ofanzivni gest protivu *Goeben-a* i *Breslau-a*, onda kad su nam zaista obilna

sredstva, s kojima smo raspolagali, omogućavala da istovremeno i izdašno obezbedimo i ofanzivu i defanzivu. Kad smo 6 avgusta ujutro videli da je sam *Medjerdah* isplovio iz Filipvila u pravnji četiri oklopnača i tri oklopne krstarice, ne možemo se otrgnuti od ubeđenja da je tu bilo izvesnog preterivanja u pogledu direktnе zaštite, a na štetu ofanzive

Suvišno je, najzad, da ističemo veoma veliki napor koji su Englezi učinili još od početka ovoga rata za zaštitu svojih komunikacija, mada ovaj napor nije imao zbog loših metoda upotrebu snaga potpuno željeni učinak. Oni su u tu svrhu angažovali mnogobrojne brodove idući, u danom momentu, čak dotle da oduzmu tri bojna krstaša od Velike flote, uprkos razumljivog protesta njenog komandanta.

Tako je podela snaga postala još jedan problem koji se ne rešava rezonovanjima izvedenim iz naše početne čiste teorije. Mi smo ga, međutim, odlučno rešili, na prvi pogled, takvom jednom podelom snaga u kome je izbacivanje iz stroja organizovanih snaga neprijatelja apsorbovalo skoro sva naša sredstva. Mi smo radili ne samo pod uticajem samog racionalnog faktora, već takođe, malo, i po ugledu na ideje kopnene vojske. »Svi u veliku bitku«, govorila je kopnena vojska nekada na štetu ciljeva koji ne interesuju ovu bitku. Zar tu, isto tako, ne treba malo smanjiti početni elan? Mi smo već saznali na našu štetu da se i nacionalna teritorija takođe računa u nešto, i da su gubici severnih ugljenokopa ili bazena Briea mogli veoma neprijatno da ugroze sudbinu jedne zaraćene strane. Zavisnost koja proističe iz teritorijalnih brigova ima veći značaj od ove zavisnosti što je stvara čuvanje komunikacija. Zar sve ovo ne zahteva reviziju ekonomije snaga i konцепцијe operacija?

KOMPROMIS ORIJENTACIJA OPERACIJA

Prethodna razmatranja izgleda da su nešto malo načela odlučujuću situaciju, koju u našim shvatanjima zauzimaju organizovane snage. Dajemo utisak kao da smo ih skinuli s njihovog pijedestala. Izgleda nam kao da spaljujemo ono što smo obožavali.

A ipak...

E pur si muove! rekao je Galilej. »A ipak se ona okreće!«. Zato su ipak organizovane snage ključno pitanje pomorskog rata, osnov svega. Zdrav razum nam to pokazuje. Čitava istorija to ističe, pokazujući nevolje koje su iskršavale kad smo sistematski potcenjivali ove snage da bi težili ka drugim ciljevima. Izlaganja kojima smo se posvetili ne ostavljaju u tom pogledu nikakve sumnje i ona zadržavaju svu svoju vrednost.

Treba dakle uskladiti naizgled nepomirljiva stanovišta. Treba naći kompromis i iz njega izvući osnovnu liniju za vođenje rata.

Ovaj kompromis biće sledeći. Ako nas važna i hitna razmatranja obavezuju da preduzmemos, pre izbacivanja iz stroja organizovanih snaga, ove napadne ili odbranbene operacije oko obala, napad ili odbranu komunikacija, vojne transporte itd., mi ćemo ih izvršiti, ali ne zanemarujući te organizovane snage, zadržavajući uvek jedno oko na njima, ostajući spremni da ih zgrabimo, i razvlačeći njihova sredstva tako da smo na vreme obavešteni i da ih možemo potući u najpovoljnijim uslovima baš kad se one pojave. Jednom rečju, mi ćemo postići bezbednost protiv ovih snaga, ne gubeći iz vida da one uprkos svega ostaju odlučujući faktor, i da iznad momentanog i uslovljenog cilja kome smo se posvetili po službenoj obavezi postoji stalan i odlučujući cilj, a to je uništenje ovih snaga.

I mi možemo reći o neprijateljskim organizovanim snagama, praveći parodiju na ove slavne reči: »Mislimo o njima uvek, čak ako se one nikada i ne pojave«.

Nekoliko tipičnih primera doprineće da to bolje razumemo.

Za vreme iskrcavanja koje su Englezi izveli na naše obale 1758 godine (Sedmogodišnji rat) protiv Sen-Maloa i Šerbura, od kojih se poslednje po datumu završilo njihovim porazom kod Sen-Kasta, neposredna zaštita konvoja trupa obezbeđena je od divizije komodora Houa, sastavljene od 5 bojnih i petnaestak lakih brodova. Pošto su ove ekspedicije mogле biti uznemiravane od flote iz Bresta pod komandom Konflana, a koja je jaka oko dvadesetak bojnih brodova, bilo je potrebno obezbeđenje prema njoj. Ovo je bilo realizovano od strane engleske eskadre u Lamanšu sastavljene od 22 bojna broda pod komandom Ansona i njegovog pomoćnika Houka. Ona je isplovila iz Portsmauta 1 juna 1758 i postavila se na severnoj obali Bretanje, između ostrva Bac (Batz) i Uesana. Tamo je neprekidno krstarila 3 meseca. Tako postavljena, ona je bila spremna da zaustavi Konflanovu eskadru ako dođe u pomoć napadnutim tačkama i mogla je da iskoristi priliku koju je tražila radi uništenja neprijateljske flote jednom bitkom. Zadaci zaštite i eventualnog uništenja neprijateljskih organizovanih snaga ovde se poklapaju. Situacija je bila besprekorna.

Mi ne možemo tu toliko govoriti o držanju de Grasa, u danima koji su prethodili bici kod Senta. Priznajući da je ekspedicija protiv Jamajke bila hitna i imala takav politički interes da se morala preduzeti pre svakog neutralisanja plovećeg neprijatelja, bilo je razloga da se ona izvede i na drugi način obraćajući malo više pažnje ovom neprijatelju. On je bio tu, sasvim blizu, za petama ekspe-

dicije. Bitka se potpuno jasno nametala. De Gras to nije shvatio 9 aprila 1782, kad mu se ukazala naročito povoljna prilika. Tri dana kasnije on je podneo udarac, iz koga se vešto izvukao, umesto da ga je izazvao. Započet u ovakvim neprijatnim moralnim uslovima, ovaj napad je unapred bio napolj rešen isto kao i sudbina ekspedicije na Jamajku.

Napad Engleza na Kiberon 1795 godine⁹⁾ daje gradu za slična razmišljanja. Konvoj emigranata praćen divizijom Uorna (3 bojna broda, 6 fregata), isplovio je sa ostrva Uajt 14 juna. Engleska flota iz Lamanša (14 bojnih brodova i 5 fregata) pod komandom Britporta napustila je 12 juna Spithaj da bi pojačala zaštitu. Zaista se moralo bojati francuske eskadre koja se nalazila u Brestu s Vilare-Žoajezom (9 bojnih brodova i 7 fregata). Usto je ovu eskadru osmatrala divizija Kornvalisa (5 bojnih brodova i 3 fregate).

Britpor i Uorn su se spojili 16 juna. Oni su obišli Uesan i nasip kod Sena. Jedan američki brod upoznao je Britporta o prisustvu francuske eskadre pod Panmaršem 15 juna. Britport je smatrao da je to obaveštenje lažno. 18, on je dopustio Uornu da sa svojim konvojem sam otplovi za Kiberon, a on se vrati prema severozapadu.

Ovde će se stvari pogoršati. Kornvalis koga nisu obavestili o napadu na Kiberon, napustio je 7 juna svoj osmatrački položaj pred Brestom da bi pošao na jug. On je 8 juna sreo diviziju Vans (Vence) i nekoliko dana je blokirao u Bel-Ilu. Najzad, on je skrenuo prema severu. Za vreme njegove otsutnosti Vilare je izašao iz Bresta 11 juna, 15 se spojio s divizijom Vans, a 16 i 17 je odbacio Kornvalisa na zapad žestoko ga progoneći. Skrećući 18 juna na sever, da bi se približio obali, Vilare je naišao na Uorna i njegov konvoj, samo tri sata pošto ga je Britport napustio! Uorn i njegovi transportni brodovi imali su samo toliko vremena da pobegnu na zapad upozorivši

⁹⁾ Poručnik bojnog broda Darje: *Quiberon et l'ile d'Yeu en 1795*, Pomorska ratna škola, 1927.

Britporta koji im je jedini mogao pružiti pomoć, jer je Kornvalis bio daleko na pučini. Britport se 19-og vratio vrlo hitno da bi ispravio svoju grešku i proterao Vilarea. Ova serija manevara okončala se bitkom kod Groa, 23 juna.

Sve se završilo ne može biti bolje za engleski konvoj, ali zamalo da nije bilo tako. A pouka je još uvek ista. Ako je i postojalo hitnih, političkih i vojnih motiva za preduzimanje ofanzive na Kiberon bez čekanja da francuske pomorske snage budu razbijene, trebalo je preduzeti ozbiljne mere predostrožnosti u odnosu na njih, uprkos osrednje vrednosti koja joj se pridavala, dok su Admiralitet, Britport i Kornvalis, svi troje, radili malo lakomisleno.

Mi smo primetili da bi napad na Vis, u opštim uslovima u kojima se odlučilo za njega, mogao biti opravдан iz osobitih pomorskih razloga ili čak kao postupak koji omogućava da se dođe do bitke s pomorskom silom neprijatelja. Ovo je tada zahtevalo da se razmisli o borbi ili bar da se preduzmu neke mere obezbeđenja protiv nje. No Persano je vodio operaciju i ne mareći više za eskadru Tegethofa, kao da ona nije ni postojala. On je započeo napad na Vis 18 jula, istovremeno protiv Svetog Juraja (San-Georgio), protiv Komiže i Porto Manego, tako da je njegova eskadra bila podeljena na tri dela. On je jednostavno postavio dva izviđačka broda kao obezbeđenje, jedan na severozapadu drugi na jugoazpadu. Istog dana, italijanske topovnjače zauzete prekidanjem kabla koji povezuje Vis sa Hvarom i razbijanjem semafora, uhvatile su jednu depešu koja izveštava da je austrijska eskadra isplovila iz Pule iste večeri. Ovo obaveštenje je inače bilo preuranjeno, jer je Tegethof, izgleda, mislio da je napad na Vis samo obmana čiji je cilj da ga privuče na jug, i on je prvo odlučio da ne kreće. Ali, najzad, ova vest

je bila od osobite važnosti, pošto je odavala položaj Italijana. Ona pak nije nimalo uznemirila Persana koji ponovo, 19. jula, produžava napad na Vis, koji je prethodnog dana ostao bez uspeha. On je naredio napade i na Svetog Juraja i Komižu, čak ih je zastrašivao pokušajem iskrcavanja u zaliv Karober. Njegovi brodovi su prilično oštećeni. 20. jula ujutro, italijanski admiral se spremao da ponovi svoj napad, dve oklopna čepe su već bile pred Komižom, a ostatak eskadre je bio zauzet oko Svetog Juraja i iskrcavanja, kad se patrolni brod *Esploratore*, koji je bio u izvidnici na severozapadu, odjednom pojavio signalizirajući dolazak Austrijanaca. Italijanska eskadra je bila iznenadljena, jer je podeljena po delovima koji nisu mogli da stignu da se sakupe. Poraz je potpuno siguran. Poznat nam je ishod.

Persano je stvarno izigralo šansu i prkosio sudsbi. Sve se to moralo rđavo svršiti.

Metod kojim su se Japanci služili u sličnim okolnostima pretstavlja oštar kontrast prethodnom metodu. Oni su čvrsto odlučili da iskrcaju u Čemulpo svoje prve trupe, ne čekajući da one uniše rusku eskadru iz Port-Artura, ali su toj eskadri posvetili najveću pažnju, i organizovali protiv nje vrlo jak borbeni poredak za obezbeđenje. 8. februara 1904. u 8 časova njihove trupe su ustvari imale sledeći raspored:

1) *Ešelon za iskrcavanje:*

a) konvoj (3 transportna broda);

b) pratnja odred Iri (Uryu), jedna oklopna krstarica (Asama), 4-ta divizija (4 krstarice) i 4 torpiljarke. Ova pratnja će obezbediti direktnu zaštitu konvoja i usto razbijanje Varjag-a i Korejca u Čemulpou.

2) *Prvi zaštitni ešelon:*

3-ća divizija (4 krstarice i izviđački brod) i flotile, sve pod komandom admirala Deve (Dewa). Ovaj ešelon se nalazio malo po strani od grupe Iri i išao paralelno s njim prema severu.

3) Drugi zaštitni ešelon:

Gro snaga, naime 1-va (admiral Togo, 6 oklopnača) i 2-ja divizija (admiral Kamimura, 5 oklopnih krstarica) još dalje na pučini, orijentisani prema Port-Arturu.

8 februara u 18 časova, pošto nijedan neprijateljski vojnik nije bio na obali Koreje, 1-vi i 2-gi ešelon zaštite, sastali su se u vodama kod ostrva Rond, na 45 milja od Port-Artura. Da bi bolje pasivizirali rusku eskadru i da bi je time učutkali Japanci su izvršili na nju napade torpiljarkama noću 8/9 februara, a demonstraciju 9 februara.

Vidimo da su japanske jedinice raspoređene tako da se u borbi pojave pod najpovoljnijim uslovima, u slučaju izlaska ove eskadre radi napada na konvoj ili radi borbe s njima. Japanci inače traže ovu bitku i svaki gest Rusa u tom smislu divno bi poslužio njihovim ciljevima. Metod je besprekoran.

Prebacivanje engleske vojske u Francusku avgusta 1914, koje je takođe nosilo u sebi izvesne rizike, bilo je zaštićeno sličnim postupkom. Transportni brodovi su plovili odvojeno između ukrenih luka koje su se nalazile na prostoru od Dovera do Sautamptona i iskrcnih luka koje su ležale između Kalea i Avra. Borbeni raspored za zaštitu sastojao se iz:

1) Jedne zaštite (barrage) sastavljene od lakih jedinica, naime: aviotrole između Margeita i Holandije, zaštite od podmornica pozadi i patrole razarača na severu i jugu od podmornica.

2) Prvog ešelona podrške, baziranog na Nouru i formiranog od Lamanške flote (Ehannel Fleet), jake tri eskadre starih oklopnača i 2-ge eskadre krstarica.

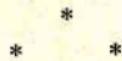
3) Drugog ešelona podrške, koji je pretstavljala sama Velika flota, spremnog da se uputi na svaku nemačku jedinicu koja bi ugrozila Kaleski Moreuz.

Pozadi ove snažne oklopne zaštite, vršio se transport trupa od 7 do 17 avgusta, bez incidenta. Nemačka flota otvorenog mora, pošto je bila obaveštena od Vrhovne komande oružanih snaga da engleski transport nije uticao

na njen lični plan, nije se ni pomakla. 8 avgusta su samo dve podmornice sišle do u visinu Meze. 18 avgusta krstarice *Stralsund* i *Strazburg*, s dve podmornice, došle su u dodir s razaračima severne zaštite, a potom se povukle.

Engleski postupak, dakle, još pretstavlja jedan racionalan sistem.

Osim toga, zapazimo da nam svi ovi prethodni slučajevi, u kojima je problem obezbeđenja rešavan povoljno, pokazuju da je rešenje očigledno inspirisano željom da se rizici za operaciju svedu na minimum, ali takođe da i ono u začetku sadrži ideju mnogo više interesantnu, da se ako je mogućno dode do borbe bacajući neprijatelju mamac za koji bi on mogao biti doveden u iskušenje da ga zagrize, dok mi sebe opremamo da se u ovoj borbi suprotstavimo s najboljim izgledima na uspeh. Samo obezbeđenje postaje traženje bitke, ako to postavimo sa stnovišta jedne privremene operacije koja je u toku i ako sagledamo stvarne ciljeve rata. Organizacija se izvršava uglavnom tako da ova operacija, heterodoksa u pogledu momenta kad se događa, služi stalnom cilju koji se njom ostvaruje: uništenju neprijateljskih organizovanih snaga. Pošto se ne može ići protiv izvesnih zahteva mi te zahteve koristimo. Oni postaju elemenat strategiskog manevra. Mi ćemo se uskoro povratiti na ovaj pojam.

Ukratko, spoljni uticaji na čiji smo značaj i eventualnu hitnost ukazivali, kao i kompromis do koga su nas oni dovodili kad se ispolje, čine da u ovim okolnostima usmeravanje operacija nije izmenjeno, ali je bar dosta iskrivljeno. Mi ne prestajemo da mislimo na organizovane snage neprijatelja, ali ništa direktno ne kombinujemo protiv njih. Praćenje glavnog cilja je odloženo, i prema tome je promenjena i podela sredstava. Jedna strana preporuka se sluša. Pravac pokreta je rezultanta dveju sila,

jedne glavne i druge sporedne i on je u svojoj suštini rušilačkog karaktera. Pređeni put se deformiše, kako to čini i kružna putanja planete podvrgnuta dopunskim privlačnim silama koje se nagomilavaju na privlačnu silu centralnog tela oko koga se ona okreće. Mi idemo okolišnim putem »kao morski rak«, kako kažu mornari.

Sve je to samo jedno izvesno vreme, razume se, ono vreme u toku kojeg ove obaveze dejstvuju. Kad one isče-znu, glavni i isključivi cilj ponovo stiče sva svoja prava.

Najzad — glavna razlika sa greškama koje smo već izneli — ako ovde ne idemo putem koji je naznačila integralna doktrina mi ga uopšte ne poznajemo, a znamo koliko se pri tome udaljavamo. Mi svakog momenta možemo izmeriti ovo udaljavanje i odlučiti da se zaustavimo ako ono postane neprihvatljivo. Mi imamo tačnu pre-stavu o položaju našeg kompromisa.

Tim povodom Korbet sasvim tačno kaže:

»Mi barem možemo da uvidimo ono šta radimo. Mi možemo prosuditi dokle takva operacija, koja može postati potrebna, pretstavlja žrtvu za sigurnost dominacije, dokle takva žrtva može biti opravdana i dokle možemo obezbediti da jedan od dva cilja služi drugome. Služeći se ovakvim razlikovanjem kao probnim kamenom, mi zaista možemo da izbegnemo grešku. Rizik kome se izlažemo može biti veliki, ali mi smo sposobni da ga tačno uporedimo s vrednošću cilja i mi mu se možemo izložiti otvorenih očiju i odlučno.¹⁰⁾

To je ono što nisu uradili oni od naših preteča, koje smo uhvatili na delu pri operacijama na obalama i komunikacijama izgrađenim na totalnom nepoznavanju organizovanih snaga. Oni su grešili zbog potpunog neznanja i radili su na slepo.

*

* * *

Tako, u kontaktu s realnošću i posle prilagođavanja, nama se glavni kolosek koji smo pokušali da izgradimo

¹⁰⁾ Some principles of maritime strategy.

za vođenje operacija ne pretstavlja više kao kruta gvozdena pruga, nego baš kao »elastični vodič«. On daje oduške u poprečnom pravcu u slučaju potrebe. Ali njegove spojnice su solidno izrađene i uprkos bočnih savijanja on za nas pretstavlja neprocenjivu vrednost, pošto sprečava da se izgubimo i da se okrećemo u praznom.

Ipak, postoji granica elastičnosti. Budimo budni da je ne bi prekoračili i da ne idemo do preloma, koji bi se neizostavno dogodio, ako se ponovo vratimo, kao nekad, na sistematsko i stalno potcenjivanje organizovanih snaga, i ako se tako povratimo na stare kobne puteve. Pažnja!

Da li se sada treba čuditi što smo, poneseni našom žestinom, najpre prevazišli srednju i racionalnu konцепciju o cilju operacija i što smo potom bili primorani da krenemo mašinu unazad? Ne. Ovaj je fenomen jedan od najaktuelnijih. Kad smo s verom novajlige snažno postavili u prvi plan ideju vodilju, mi želimo da krunišemo delo definisanjem ove ideje u jednoj formuli. Ova formula ističe prednost kao i opasnosti. Neosporno, formula ima visoku doktrinarnu i vaspitnu osobinu: ona je kratka, sadržajna, ona pruža odgovarajuću pretstavu, ona se bolje urezuje u mozak. Ali baš zato što je kratka ona se ne objašnjava, ona ostaje potpuno zatvorena. Ona dozvoljava izvesne zaključke sumnjiće vrednosti. Kao i kometa, ona ima centralno jezgro napravljeno od istine, koje je praćeno »repom grešaka«, kako reče Korbet.

Ovde, zaista, velika istina je prvenstvo organizovanih snaga.

»Rep grešaka« to su svi oni zaključci koje smo prvo izvukli u pogledu hronologije dejstava, podele snaga i orientacije operacija.

Dešava se posle, kao ovde, da ove greške ponovo iskrnu u mislima. Postajemo manje apsolutni. Mi se dopunjavamo i ispravljamo. Unosimo osećanje mere. Trudimo se da otsečemo »rep grešaka«.

To je ono što mi već i radimo.

GLAVA IX.

RAZMATRANJA

(Nastavak)

NAČIN TRAŽENJA BORBE¹⁾

Pošto izbacivanje iz stroja organizovanih snaga, po našoj koncepciji, treba da bude glavni cilj, sasvim je prirodno, ako nas nijedna od prethodno spomenutih obaveza ne omete da stalno tražimo borbu koja će nam bolje nego svaki drugi postupak obezbediti ovu odlučujuću prednost. Da bismo tukli neprijatelja, treba da se sukobimo s njim. Mi ćemo dakle da idemo k njemu ušteđujući mu pola puta ako on hoće takođe borbu, ili ćemo trčati za njegovim petama ako se skriva, s čvrstom rešenošću da ga napadnemo gde god ga nađemo. U ovom slučaju, snažni zamah koji želimo da damo operacijama, aktivnost čije bismo pravo hteli da dokažemo dovešće do gonjenja, do pravog lova.

Mi ćemo tako primeniti ofanzivu na bazi pokreta, koja je zaista ustvari oblik integralne ofanzive.

Takav je prvi, sasvim instinktivni refleks. Mi smo skloni da tu propustimo pošto on odgovara živoj težnji momenta. On nas privlači zbog njegovog strastvenog karaktera koji se slaže s uzburkanom atmosferom rata. Kad

¹⁾ Ova glava se odnosi samo na površinski rat.

ga srećemo u prošlosti mi smo osvojeni, opsenuti, oduševljeni.

Takav je, naprimer, slučaj s englesko-holandskim ratovima. Nikada ni u jednom sukobu nismo videli zaraćene strane u oba tabora istovremeno oduševljene, jednog tako jakog ofanzivnog raspoloženja koje bi ih navelo da nasrnu jedna na drugu, čim se za to ukaže mogućnost. Drugi od ovih ratova je osobito poučan u tom pogledu. Sem toga, majušnost vojišta, ukida ovde nepotrebna stilska ukrašavanja i strategiska dejstva: protivnici se hvataju u koštač čim izadu iz luke.

No ljudi ovoga vremena su znali takođe da izvode pokrete protiv neprijateljskih organizovanih snaga, kad je oblast na kojoj su se odvijala neprijateljstva obuhvatala veliki prostor. Posle Engleske revolucije 1648 godine, princ Rupert, komandant flote kraljevih pristalica, sastavljene od bojnih brodova koji su bili pobegli u Hollandiju, pošto su se izjasnili protiv Parlamenta, poveo je snažan gusarski rat protiv engleske trgovačke flote. 1649 godine, on je naročito operisao na obalama Irske, u saglasnosti s pobunjenicima koji su bili gospodari ovog ostrva. Kromvel je odlučio da dokrajči s njim i posla Blejka protiv Rupertove flote. Blejk je gonio Ruperta bez predaха i na kraju ga blokirao u Kinsejlu. Rupert je uspeo da probije blokadu po cenu gubitaka tri broda. Potom se sklonio na obale Portugalije, misleći da će тамо biti van domaćaja. Blejk ga je i тамо gonio i pojačan Popemom, on najzad zatvorio Ruperta u Lisabon. Rupert ponovo umače i pređe u Sredozemno More. Blejk ga je još uvek pratio i uspeo da ga blokira u Malagi. Najzad, on je dobio satisfakciju da na dogledu ove luke razbijje neprijateljsku flotu, koja, pošto je svedena na dva bojna broda, nije imala drugog izlaza nego da pobegne na afričke obale. Tada Kromvel pozva Blejka u Englesku i time se završilo ovo značajno gonjenje.

Šta ima zanimljivije od gonjenja Brijea od strane Nelsona za vreme odlaska ekspedicije za Egipat? Setimo

se grozničavih Nelsonovih tumaranja s jednog kraja Sredozemnog Mora na drugi,²⁾ njegovih strahovanja da neće uspeti da stigne neprijatelja. To je bio pravi lov divlje zveri koja je naišla na trag svoje žrtve. Tolika žestina i strast morali su dobiti svoju nagradu u Abukiru i doveći do definitivnog sloma Bonapartinog poduhvata.

Pa ipak ima tu na toj slici jedna senka. Francuzi su zbilja tako završili da su bili najureni iz Egipta, ali to tek 1801 godine, i posle niza operacija koje su teškim naporima engleska politika i mornarica platile u toku tri godine u istočnom Sredozemlju. Da je, dakle, ekspedicija zajedno s Brijeovom eskadrom bila razbijena u toku svog odlaska, to bi mnogo uprostilo stvari. Da su se dva protivnika susrela 22. jula 1798, kad su prošli tako blizu jedan pored drugoga; da Nelson pošto je stigao u Aleksandriju i ne našavši tamo ništa, nije odmah, kao ludak, otplovio na sever, te je samo za 36 sati propustio francusku flotu koja je dolazila za njim, onda ne bi bilo bitke za Piramide, egipatski institut i mnoge druge zamisli bi ostale u stadijumu projekata, a London bi se oslobođio jedne velike brige. Šteta je za Engleze što geografska stvarnost nije više obeležila Brijeov put i dozvolila Nelsonu da ga ranije zgrabi.

Reakcija engleskih eskadra u momentu zbnjenosti zbog pojave Brika u Sredozemnom Moru, takođe proistiće iz ideje o gonjenju organizovanih snaga. Džervis je pozvao Kajta a sam se skoncentrisao u Menorki. On se trudio da spreči spajanje Francuza i Španaca ali u tome nije uspeo. S druge strane je Admiralitet uložio sve svoje napore da ispravi grešku koju je napravio Britport koji je isao na irsku obalu da čeka Brika. Admiralitet je ojačao što je brže mogao svoju flotu na Sredozemnom Moru. Najpre joj je poslao jednu diviziju od 5 bojnih brodova, izdvojenih iz eskadre u Lamanšu, kojom je komandovao

²⁾ Džervis mu je uostalom naredio da goni neprijatelja svuda gde ovaj bude isao, pa bilo to i u arhipelagu Egejskog mora ili u Crnom Moru.

admiral Vajcid (Witshed). 7 jula 1798 ser Čarls Koton stiže u Menorku, dolazeći iz Engleske s 15 bojnih brodova. Kad odbijemo 4 bojna broda poslata Nelsonu, koji je tog momenta bio u Napulju, Kajt onda ima 31 bojni brod. S ovom masom, a posle mnogo oklevanja, on se bacio u suprotnom pravcu u gonjenje združenih Francuza i Španaca, koji su ponovo došli u Atlanski Okean. Prošao je 30 jula kroz Gibraltarski Moreuz, okrenuo se na sever i na kraju krstarenja stigao da blokira Brika i Mazaredoa u Brestu i time okonča ozbiljnu strategisku krizu koja je duboko potresala Englesku u toku tri meseca.

Sve smo rekli o značajnim inspiracijama koje su dovele do stalnog gonjenja Vilneva od strane Nelsona za vreme rata 1805 godine. Slavni engleski admirал se zakačio za trag svog protivnika, kao lovački pas koji udiše radosti od zvukova lovačkih rogova pri hajci, pod duplim pokretačkim nagonom svog vojničkog rasuđivanja i svog strasnog karaktera, potstican pored toga i svojom proročkom maštom i svojom nepokolebljivom voljom da povrati inicijativu u operacijama. Nemajući nikakvih vesti, on je odlučio da pođe prema ulazu u Lamanš. Zatim je na jedan znak odjurio na Antile. Treba da se potsetimo da je Admiralitet ovo što su nazvali najlepšim Nelsonovim pokretom odobrio do te mere da je jednog momenta mislio da naredi Kolingvudu da to izvaja. Na Antilima je Nelson tražio svuda Vilneva i besno pretraživao sva ostrva. Iako zaveden lažnim izveštajima, on je ipak predosećao da se neprijatelj vratio u Evropu. Zbog toga je grozničavo i neumorno otplovio u tom pravcu. Mi *a posteriori* drhtimo pri opisivanju ove plemenite i pomamne trke. Izgleda nam kao da smo je preživeli, da smo u njoj učestvovali svim svojim bićem.

Ipak, čemu je vodio ovaj jedinstveni progon? 19 jula Nelson je na povratku za Gibraltar. Manevar neprijatelja i njegove vlastite odluke potpuno su ga premestile na jug i takoreći izbacile iz toka ozbiljnih događaja koji će se desiti na severu s ponovnom pojavom Vilneva na obalama

Evrope. Da je francuska flota bila pokrenuta željom da postigne rešenje na ulazu u Lamanš, da je prispela u Ferol samo da se ojača u nameri da brzo nastavi svoj pohod na Uesan, šta bi se dogodilo? Admiralitet je veoma srećno predvideo taj slučaj i sproveo u život jedno drugo rešenje, ali pažljiva studija pozicija brodova i datuma, pokazuje da njegov metod ne bi mogao biti blagovremeno primjenjen. Ako nam, dakle, strasne reakcije Nelsona u pogledu gonjenja neprijatelja izgledaju sad lepe, treba zaista reći da su one ozbiljno zavisile od sreće u vezi s rezultatima koje su imale da ostvare.

Manje su poznati događaji koji su se na isti način odigrali na severnom Atlantiku 1806 godine. Oni, međutim, zasluzuju da budu pomenuti.^{2a)}

Znamo da je posle neuspela u ratu 1805 godine, eskadra Gantoma, koja nije ni mrdnula iz Bresta, bila upotrebljena za formiranje dve diviziie namenjene za daleke operacije, krstarenje i napad na engleske kolonije. Jedna od njih kojom je komandovao kontra-admiral Vijomez (6 bojnih brodova i 2 fregate), morala je da pređe put Rt Dobre Nade — Antili — Nova Zemlja — Island. Druga kojom je komandovao kontra-admiral Leseg (5 bojnih brodova, 2 fregate i 1 korveta), morala je da doneće pojačanja i namirnice u San Domingo, da dejstvuje prema Jamajci, a potom da se vrati u Lorijan i Rošfor.

Obe divizije su isplovile zajedno iz Bresta 13 decembra 1805 i plovile su skupa 36 sati, 15 i 16 decembra, malo posle njihovog razdvajanja, one su obe susrele dva engleska konvoja koji putuju za Antile i došlo je do nekoliko sukoba. Jedan od ovih konvoja uspeo je da posalje glasnika i da obavesti o izlasku dveju francuskih divizija engleske snage koje su bile zauzete blokadom Bresta, Ferola i Kadiza.

Engleski Admiralitet koji je obavešten 24 decembra, odmah je naredio da se eskadre Uorna i Strahana pri-

^{2a)} Radi pojedinosti videti Ševaljea (Chevalier), *Histoire de la marine française sous le Consulat et l'Empire*, str. 246 do 260.

preme za gonjenje naših dveju divizija. Ali ove nisu ništa srele i vratile su se posle četiri meseca u Portsmaut.

Odiseja Dakvorta je mnogo interesantnija. Ovaj admiral je držao blokadu Kadiza kad je 26 novembra, tj. pre prethodnih događaja, obavešten o prisustvu jedne francuske eskadre, tobože u jačini od 6 bojnih brodova, 3 fregate i 2 korvete između Madere i Kanarskih Ostrva. Ovaj opis i položaj tačno su odgovarali Almanovoj eskadri, »nevidljivoj eskadri«, koja je u novembru operisala u vodama Kanarskih Ostrva i počinila mnogo zla engleskoj trgovačkoj mornarici.

Dakvort nije oklevao. On je napustio blokadu Kadiza i krenuo u gonjenje naznačenog neprijatelja sa 6 bojnih brodova i 2 fregate. Prvo je otišao u Maderu a zatim u Tenerif. Nikakve vesti o francuskoj eskadri. Englezi su nastavili na jug do Zelenortskega Ostrva ali opet bez rezultata. Dakvort je skrenuo na sever, vraćajući se praznih šaka i pripremio se za preuzimanje straže ispred Kadiza, kad je susreo, putujući na jug, jedan od dva konvoja koji su se borili s Francuzima 15 i 16 decembra. Ovaj konvoj ga je obavestio da su ove snage verovatno iza njega. Dakvort je nastavio put na sever i 25 decembra, na oko 150 milja na jugozapad od Madere, nabasao je na diviziju Vijomeza koja je išla u suprotnom pravcu. Odmah je napravio zaokret i nastavio da goni neprijatelja. Započela je neobuzdana potera. Ali su Francuzi imali prednost. 26 u zoru, sam Dakvort sa svojim admiralskim brodom našao se na 7 milja od njih, dva prva njegova bojna broda na 11, odnosno na 16 milja, tri poslednja van vidika. U 13 časova Dakvort je prestao s gonjenjem. Nemajući više dosta vode da bi stigao u Kadiz, pretpostavljajući uz to da Vijomez ide na Antile, on je jednim potezom odlučio, što se može uporediti s potezom Nelsona, da se vrati u ovu oblast.

Dakvort je stigao u Barbade 12 januara 1806, a 19 u Sen Kristof, gde se spaja s Kokranom i njegova dva bojna broda. 1 februara on najzad dobija vest o neprijatelju

koji je izgleda bio opažen oko San-Dominga. Englezi su odmah isplovili. Oni su 3 februara ispred San-Toma, 4 su u moreuzu Mona. Najzad, 6 februara on je pred vratima San-Dominga razbio, ne diviziju Vijomeza koju je tražio, već diviziju Lesega koju nije tražio! Ovo čuveno gonjenje ga je bacilo s jednog neprijatelja na drugog i na kraju mu donelo odgovarajuću nagradu.

Dolazimo na pomisao da su ove slavne i zanosne uspomene urezale u mozgove engleske mornarice jedan neizbrisivi žig. Do danas je taj žig trajao i ispoljavao se u simbolima kao: »Progoniti neprijatelja ma gde ga našli«, »Premestiti naše granice na neprijateljske obale«, itd., a to su sve formule koje izražavaju volju za guranjem unapred, što karakteriše jedan ofanzivan duh, koji se pre svega materializuje u pokretu.

Isto tako, kada se, početkom rata 1914 godine, posle jednog momenta ravnodušnosti i zaborava na stare tradicije u odnosu na diviziju fon Špea, greške koje je potvrdila svirepa pouka Koronela, radilo o tome da se svrši s ovom grupacijom koja uznemirava, mi smo odlučili da ponovo poslušamo dobre principe organizujući protiv njega poteru po opštem pravilu. Pronašli smo dobar put. U isto vreme na ovom novom vojištu, bili smo oslobođeni od svih zamki, mina ili podmornica, koje su nam inače sputavale slobodu dejstva. Imali smo prostora, prostora koji nam je omogućavao pokret. Najzad, omogućena je i potera! Ona je vrlo brzo dovela do svog cilja. 8 decembra 1914 divizija fon Špea je prestala da postoji.

Ipak, zamalo što metod nije učinio da mnogo duže čekamo na njegove rezultate. Da fon Špe nije imao jednu srećnu ideju — nesrećnu za njega — da ode na ispitivanje Foklandskih Ostrva (Falkland) i da 8 decembra ujutro pošalje tamo u izviđanje *Gneisenau* i *Nürnberg*, možda bi

ga još mnogo dana tražili. Brzina i brze veze nisu mogle tako brzo da savladaju ogromnost Okeana.

Drugi pomorci nisu umakli ovoj zarazi pojma gonjenja neprijatelja i to naročito u periodu obnove vojnih ideja, u momentu kad smo, pod uticajem istorije, brzo obelodanili preim秉stvo organizovanih snaga. To nam se desilo između 1905 i 1914 godine.³⁾ Izići iz luke, usmeriti se direktno na neprijatelja da bi ga u ovoj bici koju priželjkujemo zgrabili, takve su bile naše intimne i žive aspiracije. Ova linija — vodilja, izgledala nam je uopšte najprostija i najsigurnija i s takvim raspoloženjem većina od nas je ušla u rat avgusta 1914 godine.

*

* * *

Ma koliko da je privlačan metod koji se sastoji u tome da se odmah preduzme gonjenje organizovanih snaga neprijatelja radi njenog razbijanja, ma koliko izgledao prost i saobražen prirodnim i instiktivnim impulsima duha prožetog agresijom, mi mu ne možemo uvek pribeti. Treba najpre da se približno zna gde je neprijatelj, da se bar sa izvesnom približnošću predviđi opšti smisao njegovih pokreta, što je jako važno da se ne bi borili s čitavim prostranstvom mora i da ne bi na kraju ispustili cilj koji želimo da postignemo. Kad potpuno znamo gde je taj neprijatelj, može se desiti da nismo u stanju da odemo da ga tražimo u onoj oblasti gde se on nalazi, bilo zato što tamo nemamo bazu ili pogodnih položaja, bilo zato što se tome protivstavljuju uslovi akcionog radijusa i plovnih kvaliteta naših jedinica.

U ovakvim okolnostima drugačije ćemo manevrisati. Ako možemo, postavićemo se u oblast u kojoj se neprijatelj obavezno mora pojaviti i tamo ćemo se pripremiti

³⁾ I takođe iz istih razloga slučaj s mnogim kopnenim vojskama toga vremena. Ali ofanziva na bazi pokreta može se braniti za dejstva na kopnu. Tamo se zaista uvek zna oblast gde se nalazi neprijatelj. Nema nikad opasnosti da ga nećemo naći.

da ga napadnemo svim sredstvima. Uprkos pasivnog i nepokretnog izgleda ovog postupka, ipak mi time izvodimo ofanzivu. Samo, to je ofanziva drugog tipa nego ranija, ofanziva prilagođena posebnim uslovima prostora, ofanziva na geografskoj bazi.

Pored lova s kerovima postoji i lov iz zasede, čiji rezultati takođe nisu rđavi.

Istorija to potvrđuje.

U namjeri da se suprotstavi strašnom napadu koji je protiv nje pripremio Filip II 1588 godine, Engleska je u proleće te godine rasporedila svoje snage postavljajući gro flote u ušću reke Medveje, pod komandom Houarda, radi podrške lakoj eskadri koja je, uz pomoć holandskih brodova Žilijena de Nasoa, blokirala u flamanskim lukama transportne brodove vojvode od Parme. Drejk je zauzeo položaj na zapad od Lamanša, s lakom eskadrom koja je imala zadatku samo da obezbedi izviđanje za račun drugih engleskih snaga, protiv Nepobedive armade, koja je dovršavale svoje pripreme u Španiji.

Drejk je smatrao da je ovaj borbeni raspored loš. On je imao jasno osećanje, koje se rodilo kod tadašnjih engleskih ratnika, o odlučujućem značaju organizovanih snaga. On je mislio da je Nepobediva armada bila ugaoni kamen svake španske kombinovane akcije, i da je pre svega nju trebalo razbiti. A za to, po njemu, ima samo jedno sredstvo: preduzeti ofanzivu protiv ove grupacije, ići na nju i potući je na obalama Španije, gde bi je napali pre nego što ona završi svoju mobilizaciju. Pod utiskom briljantne ofanzive koju je prethodne godine, uprleće 1587 godine, vodio protiv obala Pirinejskog Poluostrva, on je pisao iz Plimauta lordovima Admiraliteta u martu 1588 godine: »Njegovo Veličanstvo i njegov narod ne treba da se plaše nikakve invazije njihove zemlje. Neprijatelje boga i Nje-

govog veličanstva treba tražiti tamo где ћемо ih susresti, jer s 50 jedrenjaka naše mornarice, mi ћemo napraviti više na španskim obalama, nego s mnogo većim brojem brodova u našim vlastitim vodama«. I posle ovih događaja, Rali (Raleigh) je bio istoga mišljenja kad je rekao: »Da je u 1588 godini, kad je imperator organizovao svoju veliku i moćnu flotu, naša kraljica slušala glas razuma, mi bismo spalili sve njegove brodove i razbili njegove pripreme u njegovim vlastitim lukama, kako smo to uradili kasnije u Kadizu (1596 godine)«.

Pod sugestijom Drejka, engleska vlada, posle sednice ratnoga saveta na kojoj su se okupili glavni komandanti, izmenila je nešto malo svoj prvobitni borbeni raspored, pomerajući njegovo težište ka zapadu. Pred flamanskim lukama su ostale samo lake jedinice, a glavnina koja je ovoga puta pod komandom Houarda bila usmerena protiv same Nepobedive armade, bila je postavljena prema sredini Lamanša. Ali istovremeno je Admiralitet suprotno predlozima Drejka, zabranio svaki ofanzivni pokret prema obalama Španije. On se plašio da bi jedan takav manevr, ako ne bi susreli Nepobedivu armadu na moru, imao samo za cilj da otkrije Lamanš i engleske obale, ostavljajući tako slobodan put smrtnoj opasnosti koja je pretila zemlji.

No zato vreme je Nepobediva armada bila u zakasnjenju sa svojim pokretima. Pošto je otputovala iz Lisabona, ona je bila prinuđena da se skloni u La Korunju, posle jedne bure. Drejk je, kao i Houard i svi ostali admirali koji su bili obuzeti idejom svog kolege, napao ovakve preporuke Admiraliteta, koji je, mada teška srca, najzad pred njima popustio i odobrio pokret unapred. Houard je isplovio 10 jula i krenuo za La Korunju. Posle nekoliko dana provedenih na moru, okrenu južni vetar. Houard nije imao mnogo obaveštenja o neprijatelju. Znao je samo da je neprijatelj spreman da krene, imajući ovog puta povoljan vetar da bi brzo uspeo u svom velikom poduhvatu. U glavi engleskog admirala, kao i Admiraliteta, malo-pomalo uđe uznemirenost da neće sresti svoga pro-

tivnika i da se time izlaže porazu. On se povrati prema Lamanšu, gde je bar bio siguran da će sresti neprijatelja ako bi ovaj naišao, i ukotvi se u Portsmautu. 31 jula, imao je željeni dodir i borbu na dogledu engleske obale.

Sifren se početkom kampanje u La Preji povinovao jednoj ovakvoj pobudi. Znajući da je njegov protivnik Džonston već mnogo izmakao ispred njega na moru, i da je njegov zadatak bio da napadne Rt Dobre Nade, on pomisli da je najbolje sredstvo da ga pronađe da pozuri ka toj tački, koja je za Sifrena bila ne geografski cilj nego mesto susreta koje je pružila neprijateljska ratna flota njegovoju odbranbenoj eskadri. Pre svega, radilo se o tome da se razbiju ove snage, ali potraga za njima po prostranstvima Okeana bio je najsigurniji način da se one ne susretnu, te da se sve izgubi.

Znamo da je za vreme rata 1804—1805 godine engleski Admiralitet, u licu Berema, izdao opštu naredbu komandantima eskadri da se koncentrišu na ulaz u Lamanš u slučaju ako bi neprijatelj bio na moru ili ako bi mu izgubili trag. Pošto su pokreti protivnika zaista imali za cilj da zaštite prelaz invazione armije za Englesku, krajnji i neminovni cilj njegove flote bio je Lamanš, gde su bili potpuno sigurni da će ga presresti i razbiti.

Već jula 1804 godine, Kornvalis komandant eskadre koja je zauzela položaj ispred Uesana, dao je svome zameniku Kotonu sledeću instrukciju, predajući mu komandu: »Ako Francuzi isplove na more a da ih nijedan vaš brod ne opazi, ne sledite ih sem ako ste potpuno sigurni kojim su pravcem otplovili. Ako bi ostavili ulaz u Lamanš bez zaštite, neprijatelj bi mogao to da iskoristi da potpomogne invaziju«.

Za vreme rata 1805 godine, svi potčinjeni se inspirišu tajnom naredbom Admiraliteta. 20 aprila Nelson, nalazeći se još uvek na jugozapadu od Sardinije i nemajući nikakvih obaveštenja o putu kojim se kreće Vilnev, pomisli da se spusti na Sili (Sorlingenska) ostrva (Scilly, Sorlingues) ako nema drugih vesti. Pošto je 11 aprila započeo

poteru blizu Kadiza ispred Vilneva i izgubio njegov trag, Ord se povratio na sever i 30 aprila stigao u Uesan. Admiralitet je 9 maja, ne znajući da je Nelson krenuo prema Antilima, naredio da se on ponovo prikupi u Lamanšu. Kasnije se Nelson, po povratku s Antila, pomakao na jug i još 25 jula po svojoj inicijativi uputio u ovom pravcu, ne čekajući naredbu Admiraliteta koji će mu je poslati 3 avgusta. Kalder, posle boja koji Francuzi zovu *le combat des »Quinze-Vingts«*⁴⁾) i Sterling koji je držao blokadu Rošfora, radili su isto. Sterling, Kalder i Nelson pridružili su se Kornvalisu pred Uesanom postupno 12, 13 i 15 avgusta. Masa je ponovo prikupljena. Ona je spremna na svaku eventualnost, zahvaljujući ovoj ofanzivi na geografskoj bazi.

Potsećamo da je početkom Šansko-američkog rata, onda kad se još ništa nije znalo o pravcu kretanja krstarica admirala Servere, admiral Samson preuzeo potragu za njima kod Puertorika, gde se pretpostavljalo da ih može naći. Ova pretpostavka, takođe na geografskoj bazi, nije bila apsurdna. Ipak je njeno proveravanje od strane američke eskadre od 3 do 20 maja 1898 završeno s negativnim rezultatom. Servera se usput sklonio u Kurasaou umesto u Puertoriko, a 19 maja je ušao u Santjago de Kuba.

Korbet⁴⁾ je mnogo kritikovao ovaj Samsonov pokret. Admiral Mahan⁵⁾ koji je, kao član strategiskog komiteta (*Strategical board*), odobrio ovo izviđanje i snosio deo odgovornosti u ovom poduhvatu, smatrao ga je greškom

⁴⁾ Boj se odigrao po gustoj magli, zbog toga je i dobio to ime, koje aludira na *Les Quinze-Vingts*, poznati Dom slepih, koji je francuski kralj Sveti Luj osnovao u Parizu 1260 godine. — Prim. red.

⁵⁾ *Some principles of maritime strategy.*

⁵⁾ *Lessons of the war with Spain.*

koju je i sam priznao. Sigurno je da bi američka eskadra imala više izgleda da ovog pronađe i razbijje da je ostala u bližim vodama Kube, koje su silom prilika pretstavljale krajnji cilj za Serveru, i da bi takođe mogla bolje da zaštitи prolazak svoje armije pa čak i da ga obezbedi uprkos blizine neprijateljskih snaga. No najzad, ova greška, ako je možemo tako nazvati, nije od takvih koje dovode do gubljenja rata. Nastavak događaja je pokazao da je ona mogla biti lako ispravljena. Zato što su bili malo odloženi, polazak američke ekspedicije i razbijanje španske eskadre ipak su bili savršeno realizovani.

Mnogo ozbiljnija situacija bila je za Japance pred skorim dolaskom Rožestvenskog na Daleki istok. Dotada se rat odvijao potpuno u njihovu korist i na kopnu i na moru. Eskadra iz Port-Artura je bila uništena, a ruska armija u Mukdenu nedavno potučena. No, da je druga tihookeanska flota stigla da istrgne ili bar da ospori Japancima gospodarenje morem, svi ovi rezultati mogli su biti dovedeni u pitanje i ishod sukoba ozbiljno bi bio kompromitovan. Očigledno da se moglo imati poverenja u sudbinu jednog sukoba između savršeno uvežbane japske flote i heterogene i nepovezane grupacije kojom je komandovao Rožestvenski. Pa ipak, uprkos divne i jedinstvene hladnokrvnosti koju su oni ovom prilikom znali da sačuvaju, vlada, pomorci i narod Japana bili su veoma jako uznemirenici, što je pogoršavala i poteškoća da sigurno sustignu neprijatelja. Jedan oficir iz Togoovog štaba tim povodom je pisao: »Naši izviđači nisu doneli nikakvo obaveštenje, a mi nismo imali, s druge strane, vesti o ruskoj floti. Tada smo počeli da se pitamo da li je ona na Pacifiku i da li neće proći kroz moreuz La Perus (Soya) ili Cugaru. Onda kad nismo jasno sagledali situaciju kod neprijatelja, prošli smo kroz najmučnije neizvesnosti«. Bio je zaista odlučujući čas. Igra je bila od životnog značaja.⁶⁾

⁶⁾ »U subotu 27 maja 1905, otišao sam da vidim nepokolebljivog japanskog ministra (u Beču), barona Makinoa, čiji je brat

Japanci su mogli, pod takvim okolnostima, da budu dovedeni u iskušenje da reše pitanje preuzimajući ofanzivu i usmeravajući se na neprijatelja, i to čim su saznali o prisustvu Rusa na obalama Anama (Vijetnama) i pre njihovog ojačanja divizijom Nebogatov. Zato su mogli da se posluže svojom bazom na Peskadorskim Ostrvima, što je bilo slabo, ali prihvatljivo rešenje. Ali ova solucija pokazala se nepogodnom. Prvo, jedan deo flotila, male torpiljarke, nije mogao slediti pokret. Zatim, Japanci ne bi imali posle borbe u svom dohvatu opremljene arsenale koji bi prihvatali njihove oštećene brodove. Najzad, oni bi sebe izložili tako da propuste neprijatelja i da ga, potom, ako on napravi (ono što je i napravio) veliki zao-kret istočno od Formoze, više ne bi mogli ponovo uhvatiti. A onda bi se bitka izmakla i sve bi bilo dovedeno u pitanje s opasnim posledicama.

Geografija doprinosi soluciji. Rožestvenski je mogao prvo samo da svrati u Vladivostok da bi tu doveo u ispravno stanje svoje brodove i da uzme u svoj sastav one koji su se već nalazili u ovoj luci. On je mogao ići za Vladivostok samo prolazeći kroz jedan od ova tri moreuza: Cušimu, Cugaru i La Perus. Kad bi se on našao u Cušimi, ako se odluči za ovaj, oni bi ga zadržali, a ako bi izabrao jedan od druga dva puta Japanci bi ga mogli zgrabiti još pre Vladivostoka, jer njegov pokret istočno od Japana nije mogao ostati nezapažen. Osim toga, postupajući na taj način, oni su mogli da skoncentrišu u moreuzu Cušima, na odmoru i u zasedi do poslednjeg

radio u štabu admirala Toga. Našao sam ga uznemirenog i brižnog prvi put u toku nekoliko godina otkako smo u vezi. Ruska flota s Baltika, pod komandom Rožestvenskog, približavala se japanskim vodama i to je mogao biti neizbežni i odlučujući pomorski sudar. »Moj brat mi piše da je u poslednje vreme Togova kosa pobelela od nespokojsstva, reče Makino. Trenutak je strašan. Ako Rusi preseku naše pomorske komunikacije, naša armija u Mandžuriji naći će se u opasnosti i čitav rat može biti izgubljen...«. Mislio sam posle svega toga da su i Japanci ljudi kao ostali. (»Wickham Steed, Mes souvenirs. Francuski prevod, Paris, Plon, 1927, str 196).

momenta, sve stare jedinice i sve one kojima je nedostatak akcionog radiusa ili nautičkih kvaliteta zabranjivao udaljene operacije (čuvari obale, stare oklopnače, male torpiljarke). Japanci su započeli bitku sa svim prikupljenim snagama, ne ostavljajući ni jednu jedinicu u pozadini. Najzad, oštećeni brodovi su mogli odmah dobiti pomoć od nacionalnih arsenala. Japanci su tu igrali s najviše sreće.

Baš pri ovoj odluci ostali su japanska vrhovna komanda i admiral Togo, potpuni gospodari sami sebe, umirujući jednom retkom energijom svoje nestrpljenje i razdraženost koji su bili potpuno razumljivi. Tim povodom je Korbet izgovorio reč »defanziva«. Za admirala Mahana, Rusi koji su tražili prolaz na putu za Vladivostok bili su takođe, u ofanzivi, a Japanci koji su se trudili da ih u tome spreče bili su u defanzivi! Tako rezonovati znači isuviše biti igračka izvesnih spoljnih pojava. Japanci su kod Cušime u osnovi izvodili totalnu ofanzivu, absolutnu i ogorčenu, ali po formi samo geografsku. Kao i ubice vojvode od Giza, oni su se postavili pored vrata, kuda je njihov neprijatelj morao obavezno da prođe, da bi ga sigurnije ubili. Matador koji u poslednjem činu obara bika, izgleda da je takođe u defanzivi. Ustvari on je vrlo ofanzivan, a usto vrlo vešt u manevrisanju.

*

* * *

Vidimo da prvobitan ofanzivni metod, koji je u osnovi metod pokreta, nije univerzalan lek i da postoje okolnosti kad mi moramo da se opredelimo za drugi, u osnovi geografski metod, koji je takođe imao srećnih uticaja i još uvek može da ih ima.

Kako kaže Korbet, kome odajemo nepristrasno poštovanje kad to zaslužuje: »Načelo »tražiti neprijatelja po pučini« uprkos sve njegove vrednosti kao izraza jednog čvrstog i plemenitog pomorskog duha, ne mora biti prihvaćeno kao zamena za jedno vrlo razumno rasuđivanje«.

Geografskoj ofanzivi u osnovi pribegavamo kad se nađu sjedinjene sledeće tri okolnosti:

1) Kad smo u neizvesnosti u pogledu pokreta neprijatelja na pučini i kad se plašimo da ga u direktnom gonjenju ne bismo našli (slučaj Houarda, Engleza 1805, Togoa);

2) Kad smo sigurni u njegov prolaz kroz izvesne zone (Lamanš, japanski moreuzi);

3) Kad se izlažem ovelikom riziku ako bi neprijatelj eventualno izmakao ofanzivi koja je uperena protiv njega. 1588 i 1805 radilo se baš o biti ili ne biti Engleske. 1905 radilo se o sudbini Rusko-japanskog rata.

Onda kad situacija ispoljava sva tri ova gledišta, milovimo iz sasede. To je besumnje manje artistički, manje općinjavajuće, manje oduševljavajuće, ali je sigurnije.

Kako izabrati jednu od ove dve forme ofanzive? To je u suštini pitanje vrste. To zavisi od konkretnog slučaja koji se rešava, geografskih uslova ratišta, podataka koje imamo ili možemo imati o neprijatelju, raspoloživih mogućnosti da dođemo u dodir s njim, njegove moralne i materijalne vrednosti, njegove izvezbanosti, rizika kome se izlažemo i od još mnogo drugih stvari.

Uslovi prostora naravno imaju prednost nad drugima. Nećemo dejstvovati na isti način ukoliko moramo operisati na pučini nekog okeana ili u jednom uzanom moru. Tu takođe spadaju i razmatranja povoljnog terena u pogledu položaja i baza, u pogledu verovatne zone operacija. Neka od zaraćenih strana imaće prednost čekajući da neprijatelj nađe na nju, ako cilj rata nužno dopušta ovaj pokret. Inače zapazimo da su ovi uslovi prostora ostali približno onakvi kakvi su nekada bili. Globus se nije izmenio, kopno i more imaju uvek isti oblik. Poprište je slično. Geografija je stalan faktor.

Barem u svojim glavnim elementima. Međutim, nije sasvim tako u pogledu udaljenja, ako ih izražavamo ne u kilometrima, već u trajanju putovanja. Povećanje brzina, stalno od vremena jedrenjaka do aviona, čini da se u tom

pogledu jedno isto vojište vremenom smanjilo i skupilo. Fenomen je uostalom jednak za oba protivnika i, relativno govoreći, to preinačenje kao da je homotetično. Osim toga, krupna novina uvedena iščezavanjem jedra jeste sigurnost tih trajanja putovanja nasuprot nekadašnjoj nesigurnosti.

Ali pored prethodnih uslova ima i onih koje bih nazvao uslovima »poznavanja prostora«, tj. mogućnosti da doznamo šta se događa u oblasti koja nas interesuje. Oni zavise od sredstava s kojima raspolažemo za prikupljanje podataka o neprijatelju i njihovog prenošenja u željenom vremenu. I ovo mišljenje vremenom je duboko evoluiralo. Ovi faktori su suštinski promenljivi. Dok je nekadašnjoj fregati često trebalo dugo vremena da dostavi obaveštenja koja je dobila, današnji izviđački brod, zahvaljujući radiju ima mogućnosti da trenutno upoznaje svoje komandante o onome što vidi. Avijacija povećava brzinu, polje i nepovredivost izviđanja. Neutralna plovidba, brža, dodirujući češće kopno, snabdevena takođe radijem, posredno pomaže saznanju o pokretima zaraćenih strana. Najzad i samo kopno, zahvaljujući svetskoj kablovskoj mreži i mreži radioelektričnih postrojenja, ne ostaje kao nekad skoro pasivan posmatrač operacija, već doprinosi brzom rasprostiranju informacija. Centralizacija, trijaža, proučavanje i korišćenje ovih informacija takođe su napravili ogroman napredak. Ljudi su ih mehanizovali, a trenutne veze brzo su dostavljale rezultate na kraj sveta.

Da je Houard raspolagao brzim izviđačkim brodovima, radijem i s dva ili tri nosača aviona, on bi nesumnjivo sasvim drukčije rešio svoj konkretan slučaj. On bi više vladao prostorom i ne bi se smatrao obaveznim da opet dođe u Lamanš tako rano... teorijski, jer, ustvari, akcioni radius modernih plovnih sredstava, vrlo slab u poređenju sa onim koji su imali jedrenjaci, brzo bi ga na to

prisilio.⁷⁾ Tako je izvestan napredak delovao u suprotnom pravcu od drugog.

Izgleda dakle, na prvi pogled, da aktuelni uslovi strategije moraju odlučivati u prilog prvog ofanzivnog tipa, bar u uskim morima, kroz najveću sigurnost da ovi uslovi omogućuju da budemo usredsređeni na pokrete neprijatelja. No ovde interveniše jedan drugi elemenat: velika brzina modernih brodova. U uskim vodama, ova brzina može omogućiti neprijatelju uz pomoć noći, da se brzo povuče u svoje baze i da umakne gonjenju. Ne treba dakle potcenjivati ofanzivu na geografskoj bazi. I bićemo veoma srećni da je pronađemo u slučaju potrebe.

Ukratko, dve kategorije argumenata, za i protiv ofanzive pokretom, mnogo su se modificirale, ali njihov odnos je manje varirao nego što bi se moglo misliti, a izbor koji vrši komandant s pravom zahteva od njega isto toliko strategiskog rasuđivanja i razmišljanja kao i pre.

Ofanzivom na geografskoj osnovi u njenom prostom obliku, neprijatelj stvara sam sebi jednu privlačnu zonu prema pravcu koji želi da dâ operacijama. Izgleda da ih on sprovodi, ali ustvari on je izmanevrisan, jer sebi nameće pravac dejstva koji čini da su njegovi pokreti unapred poznati, u njihovom opštem smislu i da protivnik nimalo iznenađen može sigurno da izvede svoj protivnapad i protivmanevar.

Takav je slučaj s Nepobedivom armadom. Isto tako, 1744 godine, pripreme vršene u oblasti Kalea za prebacivanje ekspedicije pretendenta Karla Edvarda u Englesku, neizbežno su morale da privuku ka moreuzu eskadru Rokfeja koja je došla iz Bresta da zaštitи ovaj prelaz.

⁷⁾ On bi možda više voleo da se tuče u Lamanšu da bi se obezbedio saradnjom svoje obalske avijacije. Ovo pitanje biće proučeno kasnije.

Pošto se smestio u dinama, engleski admiral Noris je bio gospodar situacije. 1759 godine Houk je dobro znao da bi, ako bi Konflan izišao iz Bresta, to bilo zato da traži spremljene transportne brodove u Morbihanu. 1805 godine Englezi su jasno prozreli naše namere, pošto su pokreti naših eskadri očigledno imali za cilj da nam obezbede prevlast u Lamanšu. Ova očiglednost oduzela je svaku vrednost našim diverzijama. 1905, Japanci su imali uverenje da duga plovidba Rožestvenskog imala neminovno za krajnji cilj Japansko More.

Dobro je koristiti determinizam koji pritiska pokrete jednoga neprijatelja koji ima u glavi neki veliki plan, potpuno poznat. Radi se o manevru, ali o nižem manevru. Bolje je sebi stvoriti jedan takav determinizam namećući neprijatelju pravac privlačenja koji smo mi smelo izabrali. Radi se o jednom manevru, suštinski višem, jer mi tu imamo inicijativu. Takav je, naprimer, karakter engleskih ofanziva 1758 godine protiv naših obala, o čemu smo govorili. Napadi protiv Šerbura i Sen-Maloa mogli bi da dovedu prema ovim mestima francusku eskadru iz Bresta, a u tom slučaju Anson, smešten blizu ostrva Bac, bio je spreman da je sačeka i Englezi su imali bitku koju su želeli. Isto tako i Japanci kad su se prvi put iskrcavali u Koreji ili Englezi kad su prebacivali u Francusku svoje snage avgusta 1914. Najzad, ja sam već rekao šta je sukob kod Visa, preduzet na drugi način, mogao učiniti u tom smislu. Napadi protiv neprijateljskih obala mogu ući u okvir geografske ofanzive protiv organizovanih snaga protivnika, kroz uvežbavanje koje bi ona trebalo da sproveđe prema jednoj takvoj unapred izabranoj oblasti, s našom inicijativom u operacijama. Prema tome, takvi napadi su u stanju da zadrže jedno od najinteresantnijih mesta u strategiskom manevru.⁸⁾

⁸⁾ Ofanziva na geografskoj osnovi je naročito primenljiva u ovoj formi u ratu na kopnu. Više nego jedanput, nastupajući protiv jednog osetljivog objekta na teritoriji protivnika (prestonica, naprimer), navukli smo na sebe neprijateljsku vojsku, (Napoleon 1806). Ali, što se tiče mora, jedan takav pokret je prihvata-

No mi možemo ići još dalje. Cilj koji privlači, koji tražimo da nametnemo neprijatelju, može biti ne samo nepomičan, već, takođe, i pokretan. To je možda, ne samo jedna tačka ili geografska oblast, već isto tako jedan objekat u pokretu, naprimjer konvoj, koji bi naš protivnik mogao pokušati da dograbi. A postupak, uprkos reči, mnogo liči ofanzivi na geografsoj osnovi. On ima takav smisao i tendenciju. Taj postupak, kao ovakva ofanziva, u opštijem smislu pripada grupi ofanziva »s kanalisanim pravcem« za neprijatelja, kad ga tražimo da primoramo ovog poslednjeg na izvesne mere, da bi ga »izložili« našem vlastitom napadu u uslovima koje smo procenili kao najbolje za nas. U lovnu iz zasede, »vatreni položaj« može biti stalan ili pokretan; u ovom poslednjem slučaju mamac se pokreće umesto da se ostavi na istom mestu.

Dakle, mi možemo mnogo očekivati u pogledu traženja borbe, odbrane komunikacija, ali pod uslovom da to izvodimo na jedan siguran način.

Pretpostavimo da se naše komunikacije sastoje iz jednog vrlo velikog broja puteva kojim prolazi u oba pravca veliki broj brodova. Mi ćemo tako uspeti da proširimo saobraćaj na jednoj homogenoj površini koja pokriva čitavo ratište. Naša strategiska situacija biće tužna. Mi nećemo moći doći do borbe koju tražimo, ofanzivni cilj, niti ćemo moći zaštiti naše komunikacije, defanzivni cilj. Neprijatelji će zaista imati punu slobodu da izvrši napad na bilo koju tačku površine koju ćemo mi dobrovoljno stvoriti. Ako ostanemo grupisani nikada nećemo biti tamo gde zatreba, a ako se raspemo da bi sve zaštitili, bićemo slabi na svakom mestu i u nemogućnosti da se odupremo napadu neprijatelja tamo gde se on bude ispoljio. Problem je nerešljiv. Mi ćemo biti stalno izmanevriscani.

Ijiv samo ako odgovara želji da se dođe do bitke s neprijateljskom ratnom flotom, a ne da se prosti naprsto osvoji geografski položaj koji je u pitanju.

Smanjimo sada broj naših komunikacijskih linija na jednu ili dve da bi fiksirali ideje, ne menjajući ništa u načinu saobraćanja brodova na ovim linijama. Naš položaj je već manje loš.

Osim toga, grupišimo, na ovim putevima tako brojno smanjenim brodove u konvojima. Mi ćemo imati da zaštiti samo nekoliko pokretnih ostrvaca i neprijatelj će videti da se smanjio broj njegovih mogućnih ofanzivnih pravaca. Mi ćemo operisati u veoma poboljšanim uslovima.

Najzad, pretpostavimo ono što nije uvek mogućno učiniti, da se broj naših ruta svede na jednu jedinu, promenljivog pravca, na kojoj saobraća, s vremena na vreme, jedan veoma veliki konvoj koji možemo slobodno da štitimo na jednom manje-više velikom putu, s celokupnim našim snagama otvorenog mora. Naša situacija je postala izvrsna. Neprijatelj je namamljen na jedan veoma poznat pravac, na kome mi pripremamo gromovit protivnapad. Imamo borbu koju smo priželjkivali, a naše komunikacije su dobro zaštićene.⁹⁾ Mi smo sada izmanevrisali protivnika.

Tako koncentracija komunikacija favorizuje manevar i upotrebu drugog načina traženja borbe. To je jedan princip čiju ćemo primenu ponovo naći u podmorničkom i vazdušnom ratu.

Napad na komunikacije, takođe, može da dovede do odlučujućeg sukoba ako neprijatelj reagira da bi ih branio. No i tu, isto tako, treba se snaći na neki način. Napad koji je izvršen pojedinim krstaricama, prema klasičnom gusarskom ratu, navešće zaista neprijatelja da iz svojih organizovanih snaga izdvoji znatna sredstva, što će nam

⁹⁾ Mi ćemo biti primorani da usvojimo ovaj metod onda kad nam sredstva neće dozvoliti da svakom konvoju damo zaštitu srazmernu snazi mogućnog napada. Prikupićemo konvoje da bi prikupili pratnju, smanjili opšte troškove i poboljšali direktnu odbranu. To je sistem američkog rata za nezavisnost.

Na to ćemo biti primorani, isto tako, za komunikacije koje su blizu neprijatelja i vrlo ugrožene. Mi smo već ukazali na tu specifičnost.

pružiti najbolje uslove da ga izvedemo. Zbog toga gusarski rat mora da bude tesno povezan, kako smo to već primetili, s ratom između glavnih pomorskih snaga. Sa strogog stanovišta bitke, korist koju nam ona donosi je zaista privlačna, ali još uvek nedovoljna. Ako nasuprot tome možemo napasti protivničke komunikacije i samim našim organizovanim snagama, vrlo je moguće da će i neprijatelj, takođe, biti prisiljen da angažuje svoje organizovane snage, i da ćemo mi tako imati traženu borbu. Shvatljiva je velika razlika u učinku ova dva načina dejstva.

Mi smo već citirali izvestan broj primera koji zaista uspostavljuju međuzavisnost, u izvesnim slučajevima, operacija na komunikacijama i operacija organizovanih snaga. Dovoljno je da ovde potsetimo na primer koji nam u tom pogledu daje Anglo-holandski rat. Kasnije je Turvil, kad je krstario za vreme svoje kampanje na otvorenom moru, zaista imao osećanje da bi pretnja koju je on ispoljio protiv konvoja iz Smirne primorala englesku flotu da dođe i »donese mu bitku«. De Gras je u aprilu 1782 godine morao zaista da misli da će ekspedicija na Jamajku privući Rodneja i smatrao je još onda ovu operaciju za srećnu priliku koja mu je omogućila da svom protivniku nametne bitku, dok je on naprotiv imao samo da je izdrži. Houv je, u obrnutoj situaciji, ugrožavajući konvoj Van Stabela i Niela primorao Francuze da isplove iz Bresta i on je dobio bojeve u prerijalu.

Najzad, napad i odbrana teritorija, transporata koprone vojske, napad i obrana komunikacija, mogu pružiti sredstvo za primenu drugog načina traženja borbe, kroz sistematsku orientaciju na geografske ili pseudo-geografske operacije. Zbog toga ove forme dejstava predstavljaju sasvim značajne elemente strategiskog manevra.

Pribeležimo na završetku, u vezi s tim, jednu čudnu razliku između dve kategorije postupaka u pogledu inicijative koju one daju pri određivanju privlačne tačke za organizovane snage. Što se tiče obala i teritorija, onaj ko

napada taj koristi i tu inicijativu. On istina, nameće sebi mesto i pravac dejstva, ali on ih takođe nameće i neprijatelju. U pogledu komunikacija je obratno. Onaj ko se brani je gospodar (pod uslovom da se sredi onako kako je gore rečeno) pozicije mesta prema kome će konvergirati napori dveju strana. Onaj koji napada može ići samo tamo gde ima nešto da napadne. Ova osnovna razlika proizilazi prirodno otuda što su obalski ciljevi nepomični i uvek ih je lako naći, dok su ploveći ciljevi pokretni i prolazni.

Na ovo što smo maločas rekli nadovezuje se, sasvim prirodno, problem koji se vrlo često postavlja i postavljaće se još i ubuduće: problem kako izvući iz luke neprijatelja koji se tamo tvrdoglavu zatvorio. Ova veoma neprijatna i varljiva situacija za partnera u zbrici ofanzive je sasvim osobena u pomorskom ratu. Ona se tokom istorije stalno ispoljavala da te mere do su vrlo retki bili oni ratovi u kojima su oba partnera slobodno tražila bitku. Čudna konstatacija da smo u buduće olako potcenjivali ovu pouku prošlosti i skoro uvek zaboravljali u našim planovima, koji su težili za borbu, da su potrebna dvojica da bi se započela borba.

Da bi se okončala ovakva situacija i da bismo primorali svog protivnika da se pojavi van svoje baze, zaraćena strana koja hoće borbu može primeniti više postupaka.¹⁰⁾

Ona će pre svega moći da ispolji neprijatelju da se ozbiljna opasnost nadnela nad njegove životne interese. Možda će biti mogućno da stegne komercijalnu blokadu i da do krajinosti proredi saobraćaj na moru, ako sa strane neutralaca ne bude suviše opiranja. Neprijatelj se takođe može ugroziti jednom operacijom koja je usmerena na

¹⁰⁾ Ovde se samo radi o površinskom ratu (*de la guerre de surface*). Upotreba avijacije u tu svrhu biće kasnije predviđena.

njegovu teritoriju ili ima za cilj okupaciju jedne važne tačke koja mu pripada. Tada treba upotrebiti sredstva koja nisu isključivo pomorska, pozvati kopenenu vojsku i izvesti kombinovano dejstvo. Tako je Rojter, pred perspektivom invazije Holandije od strane Anglo-Franцуza, bio primoran da izide iz svojih baza i da 1673 godine stupi u bitku kod Tesela. Isto tako, kao mali primer te vrste, ekspedicija Najta i Krejga protiv Italije, koja je povukla za sobom Napoleonovu naredbu Vilnev da izide iz Kadiza i da prebaci u Italiju trupe koje je imao na svojim brodovima. Ovaj pokret je doveo do bitke kod Trafal-gara. Ponovimo, još jedared, motiv borbi u prerijalu.

U svakom slučaju tražićemo da neprijatelju ukopanom u njegovom pribrežiju stvorimo neprihvatljivu situaciju, koja će ga dovesti da, ako ustreba, reskira svoju flotu pod pritiskom svoje vlade i svog javnog mnenja.

Može se takođe pokušati da mu se postavi zamka, nudeći mu privlačan cilj koji je naizgled lako zgrabiti. Može izgledati da se postavljamo u riskantnu situaciju, onda kad smo kombinovali da se svedu na minimum te opasnosti. Možemo povući snage iz jedne važne tačke, izložiti svoje komunikacije, itd... Ovaj poslednji postupak, vrlo delikatan, dosta je sličan onome čiju smo grubu šemu napred skicirali, povodom ofanziva na nametnutom pravcu.

Najzad, kao poslednje sredstvo, može se misliti na preduzimanje opsade baze u kojoj se neprijatelj sklonio, kopnenim putem. Ovaj postupak je nekad bio često upotrebljavan za luke u kolonijama. Nelson je 1805 izgleda jedno vreme predviđao napad na Kadiz i kopnenim i morskim putem. Japanci su tako operisali kod Vejhajveja i kod Port-Artura, uništavajući bombardovanjem istovremeno i kineske i ruske eskadre koje su se nalazile u ovim lukama. Amerikanci su napadali na Santjago kopnenim putem iz istog razloga, primoravajući krstarice Servere da evakuuišu luku i da budu potopljene izvan nje od Samsonove eskadre.

No ovaj metod nije primenjiv, kad neprijatelj raspolaze jakom kopnenom silom. Pod starom monarhijom i Prvim carstvom, Englezi nisu nikada mogli izvesti ni najmanji pokušaj kopnenim putem protiv naših velikih ratnih luka. Za vreme rata 1914 godine, oni takođe nisu ništa slično mogli da preduzmu protiv nemačkih luka, čak ni protiv baza organizovanih na flandriskoj obali. Napadi na Ostend i Zebriž bili su obični pokušaji da se neprijateljski brodovi zatvore u tim lukama koji su odgovarali jednoj drugoj ideji.¹¹⁾

Početkom rata 1914 godine, šefovi engleskog Admiraliteta bili su nešto malo podeljenog mišljenja u pogledu oportunitosti jedne operacije protiv neprijateljskih obala, i ovi nesporazumi su se osobito manifestovali povodom pripreme napada na Dardanele. Admiral Fišer, prvi pomorski lord, uputio je 25 januara 1915 prvom lordu Admiraliteta Čerčilu pretstavku u kojoj je rekao: »Mi se upuštamo u opasan posao s Nemačkom, ako naše bojne brodove reskiramo u drugostepenim dejstvima, kao što su obalska bombardovanja ili napadi na utvrđena mesta bez dovoljnog sadejstva s kopnenom vojskom, jer mi tako Nemcima povećavamo mogućnost da se angažuju protiv naše flote sa osetno jednakim snagama.¹²⁾

No admiral Fišer je stvarno dodao: »Jedino opravdanje za takve operacije bilo bi ako one *imaju za cilj postignuće odluke na moru*. U tome i samo u tome one bi se mogle shvatiti«. On je, dakle, već imao pretstavu da bi ove operacije, u slučaju potrebe, mogle dovesti da se

¹¹⁾ Trebalo je čekati da se neprijateljski narod preda, sa svim kao jedno veliko opsednuto mesto, 11 novembra 1918, predajući usto još i svoju flotu. To je jedan ekstreman slučaj koji potvrđuje opšte pravilo. To je navelo da se kaže da su vojnici koalicije bili stvarni pobednici nemačke flote. Ali je pravično dodati da bi ova победа bila nemogućna bez savezničkih flota i prevlasti na moru koju su one obezbedile. Sve u svemu, to je bio jedan Port Artur u veoma velikom obimu.

¹²⁾ Sumnjalo se, sa Čerčilom na čelu, da je ova pretstavka bila zaista lično delo admirala Fišera, jer je ona toliko bila suprotna uobičajenom načinu njegovog gledanja.

dođe do rešavajuće bitke s nemačkom flotom, čemu se ova već otpočetka neprijateljstava odupirala.

Da bi odgovorili ovom cilju, pitanje operacija, koje imaju za cilj ovog puta same nemačke obale, moralo je ponovo doći u prvi plan engleskih briga. Čerčil je zaista smatrao da je zadatak odgovornih komandanata da »zamisle ili otkriju jedan ofanzivni plan, koji će, ne angažujući Veliku flotu u jednoj nepovoljnoj situaciji, ili primoriti Nemce da se tuku, ili pak olakšati neprijateljski pritisak na savezničke armije na jedan osetan način«.¹³⁾

Kapetan bojnog broda fon Šulc, oficir za vezu ruske mornarice pri Velikoj floti, insistirao je sa svoje strane na teškoj situaciji za Rusiju, lišenu ugodnih pomorskih veza sa Zapadom i istakao potrebu za dejstvom engleske flote u Baltiku. Njemu je ipak izgledalo, kao i britanskom Admiralitetu, da bi jedna takva operacija bila mogućna samo kad bi nemačka flota bila potpuno potučena u Severnom Moru. Jednom rečju, to je pretstavljalno ojačanje argumenata koji idu u prilog jednog odlučnijeg udara u ovoj oblasti. Čerčil je 28 januara 1915, u ratnom odboru izložio ovo kao prethodnu potrebu. Trebalо je da ova bitka prethodi ulasku engleske flote u Baltičko More. Onda bi mogli preduzeti sve što bismo želeli u ovom moru, a osobito da tamo sprovedemo plan iskrcavanja na nemačku obalu, koji je lord Fišer uz nemiravan uspomenom na dejstva Rusa u Pomeraniji 1761 godine, naročito voleo i radi kojeg je naredio da se još od novembra 1914 godine počne izrada 612 brodova novoga tipa, monitora, i motornih peniša.

Ostalo je da se za vreme operacije u Baltiku osigura puna bezbednost u Severnom Moru. Ratni odbor je pročio pitanje i odbacio sugestiju admirala Fišera, koja je išla za tim da se u Severnom Moru poseje tolika količina

¹³⁾ *The world crisis*, tom II, str. 37. Videti takođe o ovom pitanju sukob ideja koji je vladao u krugovima Admiraliteta, rad kapetana bojnog broda Žansula (Gensoul), *La mer du Nord avant et après le Jutland*, Centar za visoke pomorske studije, 1927.

mina, kako bi svaka pomorska operacija tamo postala nemogućna. Čerčil je onda izložio jedan drugi projekat, projekat napada na nemačko ostrvo Borkum »da bi se postiglo, bilo da zatvorimo nemačku flotu ili da je nateramo da izide na poslednju borbu... Ali umesto da nađem ohrabrenje, ja sam se zaustavio pred otporom koji je rastao saobrazno proučenim detaljima operacije«.¹⁴⁾

Ratni odbor je konačno ustuknuo pred teškoćama izvršenja. Lord Fišer, koga su ove teškoće frapirale, pokazao je međutim malo oduševljenja za ovu Čerčilovu ideju. Borkumski projekat nije nikada bio realizovan. Na svojoj sednici od 17 februara 1916 odbor ga je čak i napustio.

Pa ipak, njegovo rođenje i njegova intelektualna geneza dobro pokazuju poduhvate koje treba predvideti kad se radi o tome da se natera neprijatelj da isplovi iz jedne luke čemu se on opire. U sličnom slučaju, strategija ima potrebu, da bi rešila vrlo teški problem koji se postavlja pred nju, za svim sredstvima mašte i tehnike, tih dveju snaga koje se stalno moraju oslanjati jedna na drugu i koje su potpuno nemoćne jedna bez druge.

¹⁴⁾ *The world crisis*, tom II, str 41. Bilo je, međutim, već 18 meseci kako se Čerčil zanosio ovim projektom napada na Borkum kao uslovom za ulazak u Baltik.

Tim povodom, on je avgusta 1914 pisao velikom knezu Nikolaju, u vreme prvih ruskih uspeha. Septembra 1914, on o tom razgovara s admiralima Velike flote. 1 decembra Ratni savet (*War Council*) se izjasnio protiv ove ideje.

13 decembra formirana je specijalna eskadra za dejstva protiv Borkuma. Ona je stavljena pod komandu kontra-admirala Bejlja, jedinog admirala koji je bio pristalica ove operacije.

Najzad, 29 decembra 1914 Čerčil piše prвom ministru, Askvitu, jedno dugačko pismo, izlažуći interes za jednom akcijom u Baltiku, kojoj bi prethodilo jedno iskrcavanje u Šlezvig-Holštajnu, da bi se privukla Danska i otsekao Kilski kanal. On opet ponavlja prethodnu potrebu osvajanja Borkuma. »Ova okupacija, kaže on, bila bi nepodnošljiva za neprijatelja i prema svoj verovatnoći povukla bi za sobom pomorsku bitku.«

(Videti povodom toga rad kapetana fregate Markia (Marquis), *Les Dardanelles, Centre des Hautes Etudes Navales*, 1927.

GLAVA X

RAZMATRANJA

(Nastavak)

PODMORNIČKI FAKTOR¹⁾

Podmornica je novajlja u strategiji. Mada su, od početka XX veka, razne ratne mornarice imale u svom sastavu izvestan broj podmornica, ipak se jedan veliki pomorski rat, Rusko-japanski odvijao 1904 i 1905 godine bez upotrebe tog oružja. Ako je kasnije, stavljanje u službu podmornica poraslo svuda, to je zbog toga što su strategiske i taktičke ideje u vezi s njima bile dobro postavljene. Zajedničko je verovanje da je podmornica oružje namenjeno za obalske operacije, na prijateljskom ili neprijateljskom primorju. Što se tiče mogućnosti njenog učešća u bici mišljenja su dosta podeljena i njena upotreba na pučini bez površinske pratnje susreće mnogo skepticizma. Polje dejstva novog oružja izgleda dosta ograničeno.

¹⁾ Vidi radi detalja, brojeva i dokumenata:

Kapetan fregate Loran (Laurens): *Introduction à l'étude de la guerre sous-marine*, Challamel, 1920 i *Le blocus et la guerre sous-marine*, Armand Colin, 1924.

Kapetan fregate Kasteks: *Synthèse de la guerre sous-marine*, Challamel, 1920.

Isto tako vidi studije i radove Istoriskog instituta i Pomorske ratne škole o podmorničkom ratu 1914—1918.

Zatim, iznenada, izbio je jedan veliki konflikt, rat 1914, u kome je podmornica, naročito s nemačke strane, upotrebljavana s takvom širinom i s takvom slobodom kojima neće nikada biti ravnih.

Tako je čovek, pre svega, prirodno naveden da ispita ovo iskustvo i da kroz to pridruži objavljene zaključke današnjoj strategiji.

Podmornica se pojavljivala i privlačila opštu pažnju od 1914 do 1918 naročito kao oružje za napad na komunikacije. Njena uloga u napadu organizovanih snaga dolazi tek u drugi plan. Mi ćemo prema tome ispitivati ova dva aspekta pitanja po redu koji prethodi.

1. — PODMORNICE U NAPADU NA KOMUNIKACIJE

Činjenice

Neposredno posle rata 1914 godine, neki su mislili da su napadne operacije podmornica na komunikacije, ili kako se to zvalo »podmornički rat«, bile predviđene davno pre od strane Nemaca i da su predstavljale sistem pripremljenog rata.

Nema ništa od toga. Do 1914, Nemci su vrlo skromno razvili svoje podmorničko oružje. Još 1910 godine, u Nemačkoj su bile žive polemike između njenih pristalica i njenih protivnika. Nemačka mornarica usvaja konstrukcioni program koji predviđa za jedan dosta udaljen period, snagu od 72 podmornice. Na kraju 1912 ona ima samo 18, a u avgustu 1914 godine 27 podmornica, i to u momentu kada odgovorni rukovodioци vlade i vojske otpočinju neprijateljstva, pošto su promišljeno izabrali čas i prikupili sredstva koja su cenili dovoljnim. Međutim, mornarički rukovodioци, svesniji svojih potreba, verovatno su hteli da odlože rat još za nekoliko godina. Pri svemu tome, sama cifra od 72 podmornica nije bila prekomerna za mornaricu koja je težila da bude druga na svetu. S druge strane, ako se uporedi ova izrada podmornica,

čiji je broj bio relativno skroman, s izradom površinskih brodova, oklopnača, krstarica svih vrsta, razarača, vidi se da Nemačka nije bila nikako orijentisana uoči rata na isključivu i intenzivnu upotrebu podmornica, a naročito za napad na komunikacije.

Intelektualno i moralno stanje nemačke mornarice, a naročito flote otvorenog mora, daje identičan utisak. Njeni rukovodioci je već deset godina pripremaju za odlučujuću ofanzivu. Nešto pre rata, nemački oficiri su žeeli veliki sudar s engleskom mornaricom, a težili su posle bici između površinskih jedinica.

Upotreba podmornica bila je relativno malo predviđena. Tek u manevrima maja 1914. upotrebljene su prvi put za ofanzivne zadatke, a prema kasnijim rečima (1918) admirala fon Ingenhola, u to vreme komandanta flote otvorenog mora, uspeh ovih objekata prestavlja »skoro dejstvo jednog otkrića«. Pored ostalog, ima se malo poverenja u izdržljivost njenog materijala; veruje se da joj to sprečavaju duga krstarenja po otvorenom moru, i prema tome ne može se zamisliti da ona učestvuje u jednom ratu kao što je gusarski rat, koji zahteva, pre svega, odgovarajuće kvalitete za takvu vrstu rata.

Tako, čitava nemačka mornarica, od vrha do dna, nije uopšte orijentisana, avgusta 1914., na podmornički rat i na neaktivnost eskadri, i od tog momenta ništa ne može da potstakne na predviđanje kasnijeg toka operacija.

Štaviše, ako bi bio potreban dodatni dokaz za ovakvo stanje stvari, našli bismo ga u oscilacijama tehničkog i javnog nemačkog mnenja u pogledu podmorničkog rata. Kada jedan način ratovanja ima potrebu da bude podržan ličnom akcijom ljudi koji se izdaju za njegove vatrene pristalice; kada se o njemu dugo diskutuje pre nego što on bude prihvaćen; kada on u narodu raspaljuje kolebanja mnenja, idući od preteranog oduševljenja do beznadežnog pada,²⁾ ima mnogo izgleda da to bude jedan čudnovat i

²⁾ Mi ćemo ponovo doći na ovo pitanje tretirajući javno mišljenje u vreme rata.

nepredviđen metod, koji ima mnogo više karakter jednog putokaza nego jednog unapred smišljenog sistema.

Zaista, kao što ćemo to videti kasnije, prve nemačke podmorničke operacije su vojne operacije, isključivo upravljene protiv neprijateljskih ratnih brodova. S druge strane, ofanziva flote otvorenog mora, bučno hvaljena pre rata, je odložena. Okleva se u momentu kada treba preći na izvršenje. Početna angažovanja, kao boj kod Helgolanda (28 avgusta 1914), nateraju da se ceni snaga protivnika. Ne sme se napadati frontalno. Vreme prolazi. Nemačkoj mornarici izmiču prilike koje se neće više pojaviti, ona ostaje u defanzivi, ograničavajući se na manje akcije, ispade na eglesku obalu i postavljanje mina.

U ovom ambijentu upravo će se roditi i razviti ideja podmorničkog rata.

Pre svega, podmornice su se pokazale mnogo izdržljivije na moru nego što se to mislilo. Na drugom mestu, primetilo se da bi im bilo mnogo lakše napadati trgovačke brodove nego ratne brodove, čije su jedinice samo retko napadale. Kapetan korvete Bauer, komandant 1-ve podmorničke flotile, rezimira ove želje i aspiracije. Još septembra 1914 on piše da će se doći »do jednog mnogo boljeg rezultata kombinovanim dejstvom protiv neprijateljske trgovine nego izolovanim dejstvima protiv ratnih brodova«. On predlaže, 8 oktobra, da se na zatvaranje Lamanša, koje su Englezzi organizovali, odgovori podmorničkim ratom protiv trgovine na engleskim obalama. Uostalom, podmornice nisu očekivale da će biti donesena takva odluka za dejstvo u ovom pogledu. Parobrod *Glitra* potopljen je 20 oktobra kod norveške obale, a zatim, u Lamanšu parobrodi *Ganteaume*, *Primo* i *Malachite*. U Irskom Moru, tri druga teretna broda su uništena. Najzad, krstarenje podmornice *U-20*, primorane kvarom koji ju je sprečio da roni i da se vrati obilazeći Englesku, pokazalo je da su se mogle napadati engleske komunikacije na zapadu.

Bauerovi komandanti su prihvatili njegovu ideju s oduševljenjem. U početku novembra 1914., admirал fon Ingenol, komandant flote otvorenog mora, upućuje admiralu fon Polu (von Pohl), načelniku Admiralštaba, predlog u kome preporučuje rat trgovini svim sredstvima, energičnu upotrebu podmornice »shodno njenoj prirodi« i uništavanje trgovačkih brodova bez obzira na spasavanje posada. Pol, općinjen ovom koncepcijom, predlaže, da se počev od 7 novembra, objavi blokada Engleske. Većina viših nemačkih rukovodilaca vatreno to odobrava, tako da je Tirpic (Tirpitz) 21 novembra izdao pripremani projekat u intervjuu koji je dao američkom novinaru Vigandu.³⁾

Car Viljem, uprkos svog nezadovoljstva s ovim intervjuom, potstaknut je time i 27 decembra, preko svoga šefa pomorskog kabinetra admirala Milera, zatražio je od Pola izveštaj o tome. Pol ga je sastavio ponovo, uzimajući već date argumente u korist podmorničkog gusarskog rata.

Tirpic odobrava ovaj izveštaj koji je dostavljen caru 7 januara 1915. Car, 9 januara, poziva kod sebe kancelara Pola, Milera i šefa vojnog kabinetra da bi odlučio o operacijama koje treba preduzeti. Na kraju on naređuje da se pripreme podmornice za rat protiv trgovine, odlažući njegov početak do novog naređenja.

Tirpic opet pokušava jednom pretstavkom sastavljenom 26 januara, iako je po završetku rata rekao, u svojim memoarima, da je bio pristalica da podmornički rat počne tek sledećeg leta. Ali sada stvar vodi jedan energičan i odlučan čovek: Pol. On, 23 januara, dobiva pristanak od kancelara da može odmah da se stUPI u dejstvo. Definitivna odluka je donesena kod kancelara 2 februara 1915. U Vilhemshafenu, 4 februara, Pol, tek što je bio naime-

³⁾ Za detalje vidi:

Poručnik bojnog broda Konje (Cogniet): *Le Haut Commandement naval en Allemagne*, Ratna pomorska škola, 1925.

Poručnik bojnog broda Traku (Tracou): *La guerre sous-marin au point de vue politique et économique en 1915—1916*, Ratna pomorska škola, 1925.

novan za komandanta flote otvorenog mora, istog dana iznudio je od cara, uprkos Milera, poznatu deklaraciju o blokadi.

Svi rukovodioci nemačke mornarice, izuzev Milera, pokazali su se, u toku ovog uzbudljivog početka, pristalice podmorničkog rata. Tirpic, kao i kancelar, bili su to takođe, s tom razlikom što su jednostavno hteli da ga odgode.

U suštini, povodeći se prema svojim naklonostima, ovi duhovi su ustupili pred tehničkom varkom.

Oni su znali bolje nego iko da se, u vreme mornarice na jedra, isključivi gusarski rat pokazao nemoćnim. Oni su znali da je to, isto tako, bilo u doba površinske parobrodske mornarice, a u isto vreme su pomagali (druga polovina 1914), u ovom pogledu, ponovljeno bankrotstvo gusarskog rata iz prošlosti. Ali, za njih, podmornica je pretstavljala novo oruđe, tehnički i materijalni prevrat koji čini zastarelim stare pouke. S njom su došla potpuno nova vremena.

Podmornica, misle Nemci, daje napadu na komunikacije nove mogućnosti. To je jedan gusarski brod koji, prvi put, može manevrirati po »trećoj dimenziji«. Pri napadu, što je lov teži, više se strahuje da vidimo kako nam izmiče dugo željeni plen. Nevidljivost omogućava da se tajno približimo, sve do momenta kada ćemo ga uništiti topom ili torpedom, s ogromnim efektom iznenadenja, koji nijedan gusarski brod nije dotada mogao da koristi. Što se tiče bekstva, čestog i osnovnog problema gusarskog rata, ono se obezbeđuje ronjenjem. Čak nema više potrebe da se brinemo, kao nekada, o borbi s neprijateljskim krstaricama. Nekorisno je predviđati borbu, i prema tome pretrpavati se, u koncepciji gusarenja, razmatranjima koja se odnose na njegovu jedinstvenu moć,

a koja dovode do povećanja deplasmana i smanjenja broja podmornica.

U zaronjenom položaju, podmornica uostalom poseduje jedno oružje, torpedo, čije je dejstvo gromovito. Na površini ona se može služiti topom kao svi ostali brodovi.

Periodično snabdevanje, koje je toliko smetalo površinskim gusarskim brodovima, ima ovde manji značaj. Akcioni radius je mnogo veći s motorima s unutrašnjim sagorevanjem, a nevidljivost omogućava uvek lak povratak do vlastitih luka, pa makako da su one rđavo raspoređene u geografskom pogledu, kao što je to slučaj s Nemačkom.

Činjenica da može biti telegrafski javljeno njeni prisustvo radijem ili drukčije, ima malo važnosti za podmornicu zbog njene mogućnosti da iščezne.

Najzad, čime se meri, pored ovih novih olakšica, neprijateljska nadmoćnost na površini? »Protiv podmornice, kaže admirал Šer (Scheer), Velika flota, zaštitnica engleske trgovine, nije mogla ništa«.⁴⁾

Eto dakle ostvarene stare koncepcije o pravom gusarskom ratu kroz tehniku XX veka.

Tako, u pogledu strategiskih ideja, čista tehnika izaziva, ovde kao i u drugim epohama, pojavu spontanog rađanja, bez evolutivne veze s opšte priznatim savremenim tezama. Tako su se naglo rodile ideja konfederalaca da obnove gusarski rat, pomoću gusarskih parobroda, i doktrine francuske »Mlade škole« pojmom moćnih eksploziva i torpiljarke. To su iznenadni i, uostalom, kratko-trajni udari revolucionarnog toka. To su vulkanske erupcije bez sutrašnjice, čiji vremenski nastavak ublažuje efekat nivelišući njihove taloge, sjedinjujući ih delom s okolnom površinom, čuvajući od njih ono što je dobro, a odbacujući ono što je rđavo. A ova primedba vojne filozofije neće skoro zastareti. Budućnost joj, besumnje,

⁴⁾ Mémoires (Memoari), str. 267.

rezerviše mnogo drugih prilika da nađe svoju punu primenu.⁵⁾

I još više, ako se, u eventualnostima ove vrste, može po katkada odmah osuditi jedna nova doktrina uočljivo pogrešna, u mnogo slučajeva treba očekivati rezultate iskustva. To se dogodilo i s podmorničkim ratom.

Neprijatelj, iznenađen ovom ofanzivom nove vrste, priprema se da reaguje. Njegov prvi odraz je upravljen, kao što je to prirodno i hitno ka direktnoj zaštiti svojih komunikacija.

Nemačke podmornice su ubrzo uočile da bi učinak njihovih dejstava bio za potsmeh, ako bi se one ograničile da dejstvuju samo torpedom, oruđem čiji najpovoljniji uslovi upotrebe (a naročito blizina cilja) nisu vrlo pogodni za realizovanje u zaronjenom položaju. Podmornice su dakle, došle na površinu i postavile se za dejstvo topom, postajući tako u početku, ne uzimajući u obzir mogućnost da su one mogle da izmaknu koristeći i treću dimenziju, gusarski brodovi sasvim slični nekadašnjima.

One su zapazile da mogu postati gospodari površine samo površinskim sredstvima.

Protiv ovog dejstva podmornice s artiljerijom obrana je bila jednostavna. Ona se sastojala u naoružanju trgovackih brodova topovima da bi im se omogućilo da prihvate u povoljnoj prilici, bez štete, borbu ovakve vrste. Tako je podmornica stavljena u situaciju da jedino može upotrebjavati torpedoa, koga se ona pokušavala da osloboди. Jednom rečju, ponovo se došlo na sistem sva-

⁵⁾ Ovim se ne želi reći da strategiju ne treba da interesuje tehnika. Podržavajući u više navrata protivno, ja se nadam da iz gore navedenog pasusa neće proizići nikakva dvosmislenost.

Ali tehnika, u strategiji kao i drugde, ima potrebu da bude upotpunjena i oživljena opštim idejama.

kodnevno upotrebljavan u prošlim vekovima, kada je naoružanje trgovačkih brodova bilo pravilo a ne izuzetak, i kada je svaki plovni objekat saobraćao čuvan velikim brojem cevi.

Radilo se na očuvanju površine upućujući podmornicu ka dubinama.

Poznat je ogroman napor saveznika, od 1914 do 1918, na naoružanju i uvežbavanju trgovačkih brodova. To možemo spomenuti samo usput, potsećajući se takođe na diplomatske teškoće koje su iz toga proizilazile.⁶⁾ Parallelno, bila je vođena jedna druga, isto tako široka, akcija, da bi se trgovački brodovi snabdeli sredstvima veze da bi im se mogla dostavljati sva obaveštenja o neprijatelju.

Iako ovo naoružanje trgovačkih brodova nije uspeло da potpuno sačuva od uništenja topovima one brodove koji su plovili usamljeno, ono je moglo bar da sačuva jedan njihov veliki broj. Prosečno, pošto je podmornica naišla na snažan odgovor, to ona na artiljeriskoj borbi nije ni insistirala.

Takođe je trebalo, radi njene zaštite, disciplinovati trgovačku plovidbu. Francuska koncepcija je zamislila »patrolirane puteve«,⁷⁾ a engleska »divergentne puteve« i »sektore približavanja«. Tako je izvršena prva koncentracija saobraćaja, primoravajući ga na korišćenje određenih linija.

Poznati su osnovni nedostaci metoda patroliranih puteva, koji smo mi zvanično praktikovali do jula 1917. Oni koji su patrolirali, rasuti na putu koji im je bio poveren pružali su jednu potpuno iluzornu zaštitu, jer je svako

⁶⁾ Vidi pomoćna dela citirana na početku ovog poglavlja.

⁷⁾ Pariska saveznička konferencija (7 decembra 1915).

Konferencija savezničkih admirala na Malti (marta 1916). Londonska saveznička konferencija (23 januara 1917).

od njih mogao efikasno dejstvovati samo u jednom vrlo malom rejonu. Oni nisu bili nikada tamo gde su bili potrebni, tamo gde se događalo nešto interesantno. Oni su bili stavljani pred nerešljive probleme. Da bi se ovim postupkom postigla koliko-toliko zadovoljavajuća zaštita, trebalo bi tako veliki broj onih koji patroliraju da ujedini izvori savezničkih mornarica ne bi bili dovoljni. I postizao se, u stvarnosti, samo neznatno koristan efekat uprkos znatnog rada plovnih objekata za zaštitu. Ogranak napor a mršav rezultat, trošenje materijala, umor ljudstva, nekorisno utrošen ugalj pri brazdanju vodenih površina gde se nije ništa dešavalo, jednom rečju rasipanje sredstava a žalostan učinak, takav je bio jedan od glavnih aspekata metoda patrolnih puteva.

Sem toga, patrolni put imao je za posledicu da izduži na moru jedan niz brodova, jednu pravu mrvavlju pistu, čije je formiranje odmah obaveštavalo podmornice o usvojenoj maršruti. Pa i kad se slučajno ne bi ni naišlo na trgovачke brodove, tamo bi se susreli oni koji su patrolirali, postavljeni tu kao neki putokazi. Sve ove ploveće patrole, ustvari su naivno davale podatke podmornicama koje su one tražile i koji su im bili neophodni.

Najzad, što je još gore, određeni put je bio skoro nepromenljiv. Na drugi put se pomicalo samo pod pritiskom događaja, kada su nagomilane nesreće učinile upotrebljavani put neodrživim. Može se shvatiti, da je takvim postupcima, neprijatelj rano otkrivao put kojim smo išli.

Ispitujući stvar odozgo, može se reći da je sistem patroliranih puteva neminovno morao da propadne, jer je sadržavao uništavajuće nedostatke strategiskog značaja.

Gledajući ove koji su patrolirali i trgovачke brodove rasute miljama i miljama duž puta kojim se išlo uočava se odmah značajno obeležje rasporeda: to je rasparčavanje, rastresitost, liniski kordon. Ništa ne začuđuje da je to pružalo dosta osrednju zaštitu. Svuda slab, nigde jak, takvo je svojstvo liniskog rasporeda, naročito kada je

on tako redak. Nema više ničega iznenađujućeg u tome da on postiže jedva jedan rezultat uprkos ogromnog napora i očiglednog trošenja. To je zaista nedostatak rastresitosti koja dovodi do ogromnog utroška sredstava za jedan ništavan učinak.

Ovo obeležavanje puta je podatak koji se daje neprijatelju, to je nepostojanje tajnosti operacija.

Najzad, razvijajući se na liniji koja se nije nikada menjala, učinili smo se nepokretnim, prikovali se za prostor. Lišili smo se inicijative pokreta koju smo prepustili protivniku. Nepokretljivost, prikivanje, otsustvo inicijative u operacijama su drugi smrtonosni nedostaci. A kako je strana koja je prikovana, a naročito ona koja se prikiva dobrovoljno, uvek izmanevrisana od strane protivnika, sve dok je metod patroliranih puteva bio na snazi mi smo bili izmanevrisani od strane neprijateljskih podmornica i išli za njihovim tragovima, jureći za tačkama gde su se one pojavljivale.

Eto šta je, u strategiskom pogledu, moralo fatalno prouzrokovati uništenje toga postupka. Mi smo uostalom već rekli neku reč u vezi s tim u prethodnom poglavlju, ispitujući u jednom najopštijem pogledu manevar u obrani komunikacija.

I, do jula 1917, za nemačke podmornice sigurno je pretstavljalo istinsko zadovoljstvo da dejstvuju protiv neprijatelja koji su primenjivali slične metode.

1915 godine mesečni gubici saveznika su bili prosečno oko 100.000 tona, a engleska trgovačka mornarica izgubila je od početka rata, ubrajajući i brodove u izgradnji, samo 2,5% od svoje početne tonaže. Ali može se unapred računati na jedno brzo narastanje ovog uspeha. 7 januara 1916 admiral fon Holcendorf (von Holtzendorff) računajući kako na narastanje broja podmornica, tako i na slabu defanzivnu reakciju saveznika, upućuje jedan memoar caru u kome ceni na mogućnost uništenja 630.000 tona mesečno, čime bi Engleska, prema njegovom mišljenju, bila primorana na primirje posle šest meseci. Ovi

proračuni su bili pomalo optimistički. Međutim, prosečna mesečna cifra koja je ostala na 134.000 tona u toku prve polovine 1916, zbog političkih razloga koje ćemo kasnije proučiti, podiže se na 248.000 tona u toku druge polovine iste godine. Januara 1917 ona dostiže 351.491 tonu. Zatim dolazi podmornički rat »bez ograničenja«. Cifra se penje na 540.344 tone u februaru 1917, da bi dospela strašan maksimum od 874.576 tona u mesecu aprilu. To je doba »velike krize«.

Kada se o tome govori, s ciljem da se iz toga izvuče argumenat u korist mogućnosti podmornica pri napadu na komunikacije, treba tada imati u vidu, van drugih posebnih uslova, naročite metode upotrebljene od strane saveznika za odbranu njihovog saobraćaja, metode čiji su katastrofalan karakter lako i sa strahom uvideli svi tadašnji njihovi izvršioci.

*
* *

Da bi otklonili veliku nesreću koja je bila na vidiku u proleće 1917, saveznici su pribegli jednom drugom postupku da bi odbranili svoje komunikacije, primeni praćenih konvoja.

Stari sistem, ako je on to bio! Mi smo pokazali da je nekada bio stalno upotrebljavan, a naročito od strane Engleza u toku ratova Revolucije i Carstva. Čudno je, između ostalog, da ga preziremo u vreme mira i u teoriji, a da se na njega vraćamo u vreme rata, kada smo u sukobu s opasnošću koja preti komunikacijama i na ivici provalije, kao saveznici 1917 godine. U vreme mira, brzo se zaboravljuju pouke iz prošlosti. Tada se pišu lepi napisи koji insistiraju na nezgodama, uostalom koji se ne mogu poreći, metoda konvoja. On ometa trgovačku plovidbu; njim se gubi vreme za formiranje i pokrete tako sastavljenih grupa; povećava ono što se stručnim vojničkim jezikom zove »trajanje okretanja« (»la durée de rotation«)

brodova; dovodi do poremećaja snabdevanja životnim namirnicama; teško je primenljiv na brodove različitih brzina, itd... 1898 godine engleski kapetan fregate Balard je dobio zlatnu medalju *Kraljevskog instituta oružanih snaga* (Royal United Service Institution) izlažući ova razmatranja. 1907 godine fon Arnim u *Marine Rundschau* saglasio se s njim. Kapetan fregate Balard je preporuči- vao isključivo blokadu neprijateljskih baza i lov na gu- sarske brodove. Ironija događaja: postavši admirал i komandant Malte 1916 godine izjasnio se pristalicom konvoja!

Okolnosti su neoborivo pokazale da je bolje primiti umanjeni učinak trgovačke flote nego je videti na dnu mora. Tako blizu smrtne opasnosti, akademska obja- šnjenja iz doba mira su imala malo značaja.

Od januara 1917 snabdevanje Francuske ugljem vršilo se preko Lamanša često s praćenim konvojima. Maja 1917 ovim konvojima pridavani su i brodovi koji nisu prevozili ugalj i sistem praćenih konvoja proširio se na sve brodove u Lamanšu i na Okeanu. Na Atlantiku se pristupilo ovom načinu čim je važnost vojnih transpo- rata koji su pristizali iz Sjedinjenih Američkih Država to zahtevala. Veliki praćeni konvoji na Atlanskem Okeanu počeli su da funkcionišu u avgustu 1917.

Na Sredozemnom Moru se to kasnije usvaja. Konfe- rencija savezničkih admirala na Krfu (28 aprila 1917) predložila je metod savezničkim admirilitetima. Pariska saveznička konferencija (24 jula 1917) usvojila je ove predloge. Ali o opštoj i apsolutnoj pravnji konvoja bilo je odlučeno tek na Londonskoj konferenciji (4 septembra 1917), što je stupilo na snagu tek 8 novembra, prema tome sedam meseci posle velike aprilske uzbune. Istina, u međuvremenu, na Sredozemnom Moru je upotrebljavан jedan mešovit metod nazvan »specijalna zaštita«, koji je malo bolje zbijao i zaštićivao saobraćaj.

Sistem praćenih konvoja je opravdao nade koje su u njega polagane. Dokaz za to je redovan pad srednje

krivulje mesečnih gubitaka počev od maja 1917. Nemci, sa svoje strane, potpuno su uvideli da je podmornički rat promenio fizionomiju i uslove i oni nisu prikrivali svoje nespokojsvo.

Po kojim strategiskim svojstvima praćeni konvoji su se pokazali superiornijim nad patroliranim putevima?

Dok su ovi poslednji bili najviši izraz rastresitosti i liniskog kordona, praćeni konvoji su pretstavljali koncentraciju sredstava i prikupljen raspored, sve karakteristike koje su poboljšavale vojni učinak. Zaštita patrolnim brodovima bila je bolja, jer je imala za cilj objekte a ne više prostor. Ona je naročito doprinela da se skoro potpuno ukinu napadi topom od strane neprijatelja.

Dok je rastresitost na patroliranom putu olakšavala podmornici dolaženje do susreta i zauzimanje položaja za dejstvo torpedima, smanjivanje broja ciljeva, što je takođe posledica koncentracije u konvoje, umanjivala je verovatnoću pogađanja, pa prema tome i verovatnoću napada torpedom.

Neprijatelj nije više nalazio, kao pre, na površini mora, one brodove čiji mu je pravac plovidbe davao toliko korisnih podataka o trasi komunikaciske linije. Povremen i redak prolazak konvoja ostavljao ga je u neizvesnosti. Tajnost operacija je bila obezbeđena u velikoj meri.

Postojala je sloboda da se prema potrebi menja put, ne čekajući da nesrećama na to budemo primorani. Umetsto da se ostane u nepokretnom i prikovanom stanju, kao negda, zadobila se inicijativa pokreta i operacija.

Zadatak podmornica je bio da svuda traže konvoje; da se rasture da bi uhvatili ove kratkotrajne ciljeve; da postanu nepokretne i da se geografski prikuju u izvensnim oblastima. Jednom rečju, došao je na njih red da budu izmanevrisane. I to ne samo strategiski nego i taktički, što je proisticalo iz primoravanja podmornica da napadaju konvoje na jednom određenom mestu i na određen način, što je olakšavalo protivnapad pratećih brodova. Podmornice su tako bile uhvaćene u zupčanike

ofanziva »kanalisanog pravca«, čije smo prednosti za protivudar mi videli. I postupak praćenih konvoja je tako zaista imao, iako je u principu defanzivan, izvesne karakteristike ofanzive ili tačnije protivofanzive.

Od polovine 1917 godine, pojavila se ideja da podmornice operišu u udaljenijim oblastima nego što je to bilo njihovo ranije polje dejstva, da bi tamo našle povoljnije uslove, kako se ne bi sukobljavale s ovim upornim objektima, kao što su to bili praćeni konvoji, i, najzad, da bi učinile jak utisak na moral svojih protivnika.

Ovaj zadatak je bio poveren objektu novog tipa, povećanoj podvodnoj krstarici, kojoj je povećanje tonaže omogućilo veći akcioni radijus i nošenje vrlo jake artillerije.

Između dvadesetak brodova ove vrste koje su Nemci napravili, konstruišući kako vojne jedinice tako i preudešavajući trgovačke podmornice, samo jedna desetina je imala aktivnu ulogu. Ove podvodne krstarice operisale su do Azorskih Ostrva, do obala Liberije i do Sjedinjenih Američkih Država.

A priori, prema njihovoj slaboj gustini na novom ratištu koje su oni izabrali, njihov učinak je morao biti osrednji. To je potvrđilo iskustvo. Posle početnih i prolaznih uspeha zahvaljujući iznenađenju u zoni u kojoj dotada nije bilo dejstva, rezultati su pali na vrlo nizak nivo; oni su bili znatno niži od rezultata koje su imale u istom momentu normalne podmornice koje su operisale u evropskim morima. Proširenje ranije preduzetih odbranbenih mera na Atlantik (praćeni konvoji), počev od avgusta 1917, ponovo je dovelo stvari u red.

Ali sistem podvodnih krstarica ipak zасlužuje da se na njemu zadržimo, zbog tendencija koje on otkriva.

Teoriski, i u početku, podmornica je bila brod male tonaže, koji je mogao lako da se proizvodi. Trebalo je da ona ima preim秉stvo u broju i u maloj ceni koštanja. Dejstvovala je prvenstveno torpedom.

U praksi nemačke podmornice konstatovale su da nije uvek lako da se postave u položaj za dejstvo torpedom. One su tada izišle na površinu i dejstvovalе topom. Odgovoreno im je topom, naoružavajući trgovačke brodove i formirajući ih u konvoje pod zaštitom ratnih brodova dobro snabdevenih artiljerijom. To je bio neuspeh. Ali podmornice se nisu smatrале pobeđenim. One su povećale svoju tonažu, delimično da bi nosile više artiljerije većeg kalibra i da bi još uvek topovima savladale očajnički otpor s kojim su se one sukobljavale. One su potpuno pošle putem na koji su se otpočetka orijentisale: artiljeriska borba na površini.

Tako je rođena podvodna krstarica.

S njom, mi smo veoma daleko od polazne tačke. Podmornica je postala veliki brod čija je tonaža oko 2.500 tona. Dobila je malo oklopa. Izgubila je velikim delom prednost svoje brojnosti. Sada ona staje vrlo mnogo. Njena svojstva torpiljarke su umanjena, pre svega, jer su verovatnoće susreta ciljeva opale, a potom jer je manevr u zaronjenom položaju postao teži. Najzad, olakšano je da ona sama bude torpedovana.

Angažovana na ovom pravcu, podmornica je negirala svoje poreklo i svoje pretke da bi pokušala da uđe u familiju površinskih brodova, primajući njene običaje i njen način borbe. Ona je osećala da može postići velike rezultate samo ako topom zagospodari ovom površinom. Budući da su je veliki brodovi njene strane, naoružani artiljerijom, tj. nemačka flota otvorenog mora, napuštali ostajući u svojim lukama, podmornica je pokušala da ih sama zameni, bilo kako bilo, da ne bi bila žrtva ovog prekida sadejstva između borbenih snaga.

Ali, malo-pomalo evoluirajući ka ovom površinskom borbenom objektu s topom, kome je u početku ona počela

da okreće leđa, nastojeći da postigne nova svojstva i ostvarujući to samo delimično, podvodna krstarica je istovremeno mnogo izgubila od prvobitnih osobina podmornice. Ona je postala jedan hibrid, koji se skoro ne može prepoznati, jedna vrsta čudovišta, nenormalna i nepoznata životinja. Njeni tvorci, Nemci, stvarajući je učinili su grešku po drugi put u odnosu na sadejstva između borbenih snaga, povređujući pravilo specijalizacije oruđa koje je materijalna posledica ove veze.

Tako se dešava kad se krši jedan osnovni vojni princip, kada se izbacuje iz borbe najznačajnije oruđe, i kada se od drugoga traži napor koji je iznad njegovih snaga.

Takva je filozofija koncepcije podvodne krstarice, koja pretstavlja više nego jednu analogiju s nekadašnjom oklopnom krstaricom.

Cisto teorijski ova koncepcija je u principu pogrešna, u tom pogledu što bi bilo uzaludno očekivati od nje odlučujuće rezultate i računati na oruđa ove vrste da bi se zamenili površinski brodovi naoružani topovima. Ali do ovog može doći samo u prekoj potrebi, preciznije u slučaju suviše velike sopstvene inferiornosti na površini. Tada podmornica velike tonaze i dobro naoružana artillerijom može činiti usluge. Mi ćemo o tome nešto kasnije govoriti. Nemačka podvodna krstarica bi tu imala opravdanja. Ali, ustvari, pitanje se nije postavilo u tom smislu. Glavni pobornici brodova ovog tipa su čvrsto i dobro računali na njega da bi doneli odluku.

Istovremeno dok su obezbeđivali, srećnije na kraju nego u početku, direktnu zaštitu svojih komunikacija, saveznici su preduzeli, kao što se to uvek činilo, ofanzivu protiv gusarskih brodova. Oni su uspeli, kao što je to poznato, da unište oko 200 podmornica, i zahvaljujući ovim gubicima broj podmornica u službi je ostao otprilike isti

od aprila 1917 do kraja rata. Ovom materijalnom učinku dodat je znatan moralan efekat na ljudstvo preostalih podmornica, koje je videlo kako iščezava legenda o njenoj nepovredljivosti.

Kao i obično ofanziva je bolje štitila plovidbu nego neposredna zaštita, ali ipak, dodajmo to odmah, ova zaštita je bila neophodna.

U početku se htelo da se preduzme ofanziva protiv podmornica goneći ih površinskim jedinicama naoružanim jedino topom. Naravno rezultati ovog metoda su bili nikakvi, uprkos opravdanosti principa koji se ne može napadati. Da bi se uspelo, trebalo je ponovo preduzeti nešto s novim sredstvima (aeronautika, prislušni aparati, granate, teglena torpeda, brodovi — zamke, savezničke podmornice, mine, mreže, itd...) upotrebom, isto tako, prema novim postupcima. Ovo zaista pokazuje, uzgred budi rečeno, da stalnost principa treba da bude praćena, u slučaju potrebe, evolucijom oruđa i postupaka, ako se ne želi videti da ovaj princip ostaje samo jedna prazna formula.

Karakteristika primjenjenog postupka ovde je posebno interesantna. Metod neposrednog gonjenja, čak potpomognut novim sredstvima, nije nikada imao velik efekat. Naprotiv, bilo je mnogo srećnije kada su se iskoristile izvesne osobenosti koje su primoravale podmornicu da se postavi u jedan određeni rejon, da se tu lokalizuje i pojavljuje na jednoj poznatoj tački. Lov iz zasede bio je tu uvek neophodan. On je bio naročito primenjivan oko konvoja, blizu kojih se istovremeno preduzimao najbolji napad i najbolja odbrana. Brodovi — zamke koristili su sistem koji počiva na sličnoj koncepciji. U oba slučaja, znalo se da će podmornica, koja nije plovila jedino iz svog zadovoljstva, koja je tražila plen, doći ranije ili kasnije da zagrise mamač i da se neobazrivo izloži udarcima. Isto tako, ako su minska polja u Severnom Moru i kod Kalea imala tako značajan efekat, kojima se verovatno može pripisati 64 slučaja uništenja, to je stoga što

je njihovo dejstvo bilo obezbeđeno u oblasti koju su podmornice bile primorane apsolutno da pređu. Isto se može reći i za izvršene pokušaje u Otrantskom Kanalu. Od početka do svršetka prisustvovalo se, što se tiče lova na podmornice, triumfu gore opisanog drugog načina napada, napada na geografskoj ili pseudogeografskoj bazi, gde je neprijateljski napad *a priori* upravljen samim uslovima u kojima se vrši, ka zoni ili ka objektu potpuno poznatim. S neprijateljem, s kojim smo imali posla, očigledno se nije moglo drukčije postupiti.

Što se tiče trećeg termina klasičnog metoda u pogledu odbrane komunikacija, napada na baze gusarskih brodova, on je bio pretstavljen u toku rata 1914 godine samo zaprečavanjima kod Ostenda i Zebriža. Protiv nemačke obale bilo je nemogućno nešto preuzeti. Možda bi bilo više sreće u poduhvatu protiv austrijske jadranske obale, ali u tom pogledu nije se ništa pokušalo.

ZAKLJUČCI

Podmornički rat nije uspeo.

Da li se ovo može pripisati uslovima u kojima se odvijao?

Nemačka podmornica je možda imala geografske uslove protiv sebe, u tom smislu što su obale i baze centralnih sila fizički bile blokirane od strane obala i baza saveznika. U pomorskom pogledu, Antanta je zatvorila neprijateljski blok, koristeći povlašćenu situaciju koju je Engleska poznavala već u vreme englesko-holandskih ratova. Ali ako je ovakvo stanje stvari imalo ozbiljne i srećne posledice u ofanzivnom pogledu (dejstvo minskih polja), ono je pričinjavalo samo slabu smetnju operacijama podmornica, što se tiče puta koji je trebalo preći zbog njihovog velikog akcionog radijusa.

Naprotiv, za njih je ova mala poteškoća bila široko kompenzirana vanrednim olakšicama koje su one koristile s druge strane.

Pre svega, podmornica je bila uveliko u prednosti zbog nedostataka odbranbenog protivdejstva saveznika. U toku prve tri godine, saveznici su ili primenjivali veoma defektan sistem, sistem patroliranja puteva ili nisu uopšte primenjivali nikakav sistem. Podmornica je radila šta je htela. U toku poslednjeg perioda, njeni protivnici su pribegli odličnom postupku praćenih konvoja, koji, međutim, nije dao sve ono što je mogao, zbog veoma retke promene maršruta. U ovim uslovima, začuđujuće je da podmornica nije prouzrokovala još veće štete. Čudno je da trgovačka tonaža koalicije, s metodima koji su upotrebljeni u toku prvog perioda, nije potpuno iščezla s lica zemlje.

Na drugom mestu, nemačka podmornica je većinom imala, u toku perioda intenzivnog dejstva i velikog učinka, ogromnu prednost bez presedana, da dejstvuje slepo protiv svakog broda koji je susretala, prijateljskog ili neutralnog, ne vodeći brigu o ovim trnovitim problemima kao što su raspoznavanje i ispitivanje broda. Ona je gađala artiljeriskom vatrom ili torpedovala svaki brod koji je prolazio u njenom dometu, sve što je plovilo na moru. Potrebno je reći da su to sasvim posebni uslovi, posledice jedne potpuno proste koncepcije, koje se tako da kažemo neće nikada ponoviti.

Ponekad se govorilo da bi Nemci, da su sačekali godinu ili više s otpočinjanjem svoga podmorničkog rata, iskoristili, osim većeg broja sredstava, jak efekat iznenađenja, i da bi, zatičući saveznike nespremne, možda odlučili stvar. To je za razmatranje. Tome se može prigovoriti da bi se saveznici, kojima sličan projekat ne bi mogao izmaći, prema tome snabdeli i predvideli neke mere za protivdejstvo. Jedni i drugi bi se kasnije ustvari ponovo našli na istoj tački, posle jednog perioda lišenog posebnih događaja. Krivulja gubitaka, umesto da počne na početku koordinata, počinjala bi dalje i višlje.⁸⁾

⁸⁾ Ono što ne sprečava da tehničko iznenađenje ima uvek, u opštoj postavci, najveći značaj.

Uostalom, što se tiče podmornice, gornja diskusija ima samo

S druge strane, ako je neosporno da je 1915 i 1916 godine, ali naročito 1915, podmornički rat bio sputan diplomatskim obzirima koji su kočili Nemce,⁹⁾ treba primetiti da je ova epoha tačno ona u toku koje su odbrane mere preduzete od strane saveznika bile apsolutno ništavne. Može se misliti da je tu postojala kompenzacija između ovih faktora koji su dejstvovali u obratnom smislu.

Na kraju, rezultat je bio da su se podmornice, dejstvujući same, bez podrške površinskih snaga, ali poređ ostalog i u tako povoljnim uslovima upotrebe koji se nikada neće ponoviti, pokazale nemoćnim da zagospodare morem, u onom smislu koji mi dajemo ovom izrazu. One su bile nesposobne da obezbede svojoj strani kontrolu nad bitnim površinskim komunikacijama. Isto tako one nisu mogle preoteti ovu kontrolu od neprijatelja, koje je ovaj produžio da uživa do kraja rata.

Zaista, u izvesnim momentima, ovaj neprijatelj je bio jako ometan poduhvatima Nemaca i problem pomorskog transporta bio je često za njega, zbog gubitaka i vojnih potreba, krajnje teško rešljiv. Ali najzad on je savladan.

Iz koga razloga? Ovde se umešao rad površinskih organizovanih snaga, koje su pretstavljale, u toku ovog rata, oklopljene eskadre praćene svojim pratećim brodovima.

Radi skraćivanja izlaganja nazovimo sa *E* (*Empires centraux*) snage centralnih sila, a sa *A* (*Alliés*) snage saveznika.

E je po sistemu inertna i zatvorena u luke, puštajući svoje podmornice da dejstvuju same. Naprotiv, *A*, manje retrospektivni interes. Iznenadenje o kojem je reč neće moći više biti ostvareno u budućnosti.

⁹⁾ Mi ćemo detaljno ispitati ovo pitanje kada budemo govorili o vezi između politike i strategije.

neaktivna nego što se to prepostavljalio, ostaje u svojim bazama samo u privremeno očekujućem položaju, štiteći indirektno svoje patrolne brodove i u pripravnosti da se baci na *E* ako ova ispolji nameru da izide.

E bi mogla pomoći svoje podmornice, pre svega, napadajući odmah na *A*, i primoravajući je da privuče mnoge od svojih lakih brodova koji se nalaze u grupi patrolnih jedinica.

E bi takođe mogla očistiti s morske površine ono što smeta njenim podmornicama, tj. savezničke patrole. Dejstvo podmornica bi se proširilo i konsolidovalo. Čitav sistem savezničke protivpodmorničke zaštite bi se survao, ne uzimajući u obzir i znatna uništavanja nanesena trgovini direktno od strane površinskih snaga, *E*, koja bi se dodala uništenjima izvršenim od strane podmornica i tako bi ubrzale odluku.

Poznati su naročito poučni primeri površinskih snaga. 17. oktobra 1917, dve nemačke krstarice *Brummer* i *Bremse* napadaju konvoj Šetland — Bergen, potapaju dve prateće torpiljarke i 9 od 12 trgovackih brodova. 12. decembra 1917 dve poluflotile nemačkih torpiljarki operišu kod engleske obale. Jedna uništava 4 broda koji plove odvojeno. Druga napada konvoj od 6 brodova praćenih s 2 torpiljarke i 4 broda-lovca podmornica; ona potapa za tri četvrti časa jednu torpiljarku, 4 broda lovca podmornica i sve brodove. Druga torpiljarka samo uspeva da umakne. Noću 14/15 februara 1918 jedna flotila nemačkih torpiljarki izlazi iz Zebriža, napada patrolu iz Kalea i potapa 9 engleskih brodova-lovaca podmornica. To su uništavanja čiji učinak ostavlja daleko iza sebe učinak podmornica.

Ali *E* se nije usudila da isuviše pribegne ovom postupku, jer je znala da ako to čini rizikuje da se sukobi sa *A*. Podmornice su ostale prepuštene same sebi, svedene jedino na svoj torpedo. To nije bilo dovoljno da se izide na kraj s oklopom protivnika. Bila im je potrebna podrška

topa sa E. A ovaj top je ostao u lukama, zaplašen topom od A.

Ukratko, odbrambena organizacija saveznika bila je postavljena na sledeći način. Trgovački brod, osim svog vlastitog naoružanja, poverio je svoju zaštitu onima koji su patrolirali, a ovi su je poverili ratnoj floti A. Ova masa A se nalazila, na kraju krajeva, u situaciji da podržava čitav sistem protivpodmorničkog rata i da tako igra ogromnu ulogu, retko uočljivu, jer je bila maskirana borbom podmornica i patrolnih brodova koja je jedino bila vidljiva. Masa A je podražavala sve svoje patrole, kao što je nekada podržavala celokupnost lakih brodova zaduženih za specijalne zadatke, sve što je bilo kršteno imenom »flotila«.

Drugim rečima, može se reći da se ne može voditi podmornički rat na efikasan i *odlučujući* način kada se nije u stanju da se bori s protivnikom za posedovanje morske površine. Uostalom, pod ovom spoljnom paradoksalnom formom, jednostavno se prepoznaće prerašten izraz principa sadejstva borbenih snaga.

Saveznici su konačno postigli uspeh, jer su održali vezu između snaga A i patrolnih brodova, dok neprijatelj nije uspostavio sličnu vezu između snaga E i podmornica.

U ovom pogledu vidimo da su operacije engleskih podmornica u Baltičkom i u Mramornom Moru potvrđile prethodne poglede. U ova dva mora, iz poznatih razloga, snaga A se nije pojavljivala a snaga E je mogla da dejstvuje po svojoj želji. U ovom pogledu, situacija u drugim morima bila je potpuno suprotna. Ovde su Englezi primenjivali podmornički rat na uobičajen nemački način. Oni su imali takođe samo osrednje rezultate. I pored nekoliko potopljenih brodova, Baltičko i Mramorno More su ostali do kraja rata pod potpunom neprijateljskom kontrolom.

Svojom ofanzivnom akcijom snaga A nije bila manja dragocena u pogledu protivpodmorničkog rata. To su ofanzivna dejstva, kao što su i dejstva izvršena na pale-

stinsku obalu u 1917—1918 godini koja su zadržala u ovim predelima mnogobrojne nemačke podmornice. To je perspektiva engleske reakcije protiv nemačkih planova koja je zadržala u Severnom Moru 31 maja i 19 avgusta 1916, veliki deo ovih jedinica, na taj način otrgnutih od svojih redovnih krstarenja protiv trgovine. Isto tako nije bilo mogućno zamisliti ofanzivne poduhvate protiv podmorničkih baza, kao što su bili Ostend i Zebriž, da snaga A nije apsolutno garantovala njihovu sigurnost od napada snaga E. Najzad, zaprečavanja i sistemi zatvaranja, kao oni u Severnom Moru i Otranskom Kanalu ne bi bili sposobni za održavanje da same organizovane snage nisu obezbedile njihovu zaštitu i njihovu stalnost.

Istinu govoreći, zaista se uvidela, u izvesnim prilikama, zaštita koju je pretstavljala saveznička površinska snaga za protivpodmorničku reakciju. Tako su u momentu bitke kod Jutlanda, zatim na glas o izlasku austrijske flote iz Jadranskog Mora (26 februara 1916), i najzad kad su se *Goeben* i *Breslau* pojavili u Egejskom Moru prošavši kroz Dardanele (20 januara 1918), odjedared shvatilo da je masa A služila nečemu, i da je ona bila najveći čuvar patrolnih brodova, trgovačke mornarice i ostalog.

Nemci su jasno videli ovu stvar možda brže nego mi. Posle tri godine podmorničkog rata, uočavalo se u njihovoј štampi simptomatično previranje što se tiče uloge snage E. *Hamburger Nachrichten* od 15 maja 1918 pisao je: »Izgleda da se zaboravilo kod nas, ima izvesno vreme, da podmornički rat može biti efikasan samo ako se oslanja na nemačku flotu otvorenog mora, kao što su to u više navrata izjavili admirал Šer, car Viljem i Hindenburg«. A nije li admiral Šer bio onaj koji je, početkom 1915, zaslepljen tehničkom obmanom, negirao engleskoj Velikoj floti svaku moć zaštite pomorskih komunikacija njene zemlje?

Izučavanje minskog rata donosi nam pouke iste vrste. Nemačke mine nisu jako ometale saveznike i one su im

prouzrokovale samo slabe gubitke upoređujući ih s gubicima prouzrokovanim podmornicama; otkrivanje i uklanjanje mina paralisalo je napore i veliku veštinu neprijateljskog mehanizma. Naprotiv, nemačke podmornice su bile jako ometane minskim poljima u Severnom Moru, a naročito ogromnim englesko-američkim minskim poljem 1918 godine. Mnogo ih je tamo ostalo.

Ova razlika između efekta savezničkih i nemačkih mina se lako objašnjava. Saveznici, imajući potpunu slobodu pokreta na *površini* mora, polagali su precizno svoje mine, na željeno mesto i u *ogromnim* količinama. Nemci su mogli sejati mine samo uz pomoć podmornica, potajno i u malom broju. Saveznici su vršili čišćenje od mina po volji, skoro svuda gde su hteli. Nemci su vršili čišćenje samo jedne ograničene prostorije duž svojih obala.

Strana koja vlada površinom mora je dakle ona koja vodi minski rat s više efikasnosti. Izgleda da je to paradoks, pošto je ovde neprijatelj pribegavao minskom ratu da bi ublažio svoje nepostojanje na površini. Ali paradoks samo prividan ako se pitanje pogleda pod uglom sadejstva borbenih snaga.

Najzad, da bi se rezimiralo sve što prethodi, može se reći, posle potpunog iskustva iz 1914—1918 godine, da će gospodar površine nastaviti, uprkos podmornica, da vlada najvažnijim površinskim komunikacijama, jedinim koje su zaista važne u ratu, i da novo oružje, upotrebljeno samo, neće okrnjiti njegovu nadmoćnost.

To je, u očima strategije, činjenica, krupna činjenica.

Zaključci koje smo mi izvukli iz izučavanja gusarskog rata iz prošlosti važe još u celosti.

Dakle, ako se žele podmornicama postići odlučujući učinci protiv komunikacija, treba bar biti u stanju boriti se s neprijateljem oko gospodarenja površinom.

Podmornica ne može, u ofanzivi upravljenoj protiv neprijateljske trgovine, težiti da zameni površinske organizovane snage. Njeno učešće je povezano s isuviše raznih tegoba da bi ona postigla odlučujuće rezultate. I zaista,

kada se nepristrasno ispitaju događaji ove nedavne istorije, pre se uspevalo povezivanjem nego suprotstavljanjem ova dva moćna faktora. Nema dva rata, površinski i podmornički rat. Oni su oba tesno ujedinjeni i pretstavljaju sasvim kratko »rat«.

* * *

To govori, da bi bilo detinjski da se negira, posle samog iskustva, vanredna sposobnost podmornice za napad na komunikacije, kada treba dejstvovati uprkos izvesnih površinskih prepreka, na pozadini fronta koji neprijatelj drži svojim sredstvima, koji zbog bilo kakvih razloga ne može biti razbijen drugim postupcima. Podmornica će tada pružiti nove izvore i mogućnosti, vrlo interesantne za eksploataciju.

To su baš radili Nemci. Pošto njihovi površinski brodovi nisu mogli, ili nisu hteli, da se izlažu više nego samo do sredine Severnog Mora, to su oni bili primorani, van ove granice, da puste podmornice, oruđa jedino sposobna da vrši pritisak na neprijateljske komunikacije, koje su se nalazile u velikoj većini u drugim rejonima, koji je zahtevalo nemačko ratno rukovodstvo. Isto tako tome su pristupili Englezi kada su vodili, uostalom vrlo aktivno, svoj podmornički rat u Baltičkom i u Mramornom Moru. Jedino su podmornice mogle dejstvovati van danskih moreuza i Dardanela, dok njihovim površinskim brodovima to nije bilo mogućno, bilo iz političkih, geografskih ili vojnih razloga.

Ne bi se dakle moglo, pred ovako poučnim presadnicima, lišiti usluga koje podmornica može učiniti u napadu na komunikacije. Napad na komunikacije će biti uvek od velikog interesa, kao što smo to već istakli, pod uslovom da se od toga ne napravi isključiv način ratovanja kao nekada s gusarskim ratom, i da se on smatra jednostavno kao deo jednog opštег sistema operacija gde će površinske organizovane snage takođe imati svoje mesto. Po-

morske komunikacije imaju, sada, u opštoj postavci, jedan takav značaj u životu naroda koji se bore, da je svaka pretnja upravljena protiv njih vrlo ozbiljna. Čak ako se i ne gaji nada za nekakvom potpunom odlukom upotrebljavajući ovaj način dejstva, on ipak pretstavlja sredstvo da se uveliko naškodi protivniku poremećajem do kojeg će doći u njegovom ekonomskom i vojnem saobraćaju. Sem toga, u čisto vojnom pogledu, on će imati za posledicu da immobilizira mnogobrojne neprijateljske snage koje moraju da mu se suprotstave, i koje će biti tako oduzete od borbe između organizovanih snaga. Ima razloga da se ne zameri ova korist, čiju važnost smo mi već istakli, vrednost potpunog sadejstva borbenih snaga, što se tiče spone koja treba da postoji između gusarskog i vojnog rata.

U domenu podmorničkog rata kao i u pogledu mnogih drugih pomorskih pitanja, Engleska nam to rasvetljava. I admiral Porsi Skot (Percy Scott) je predvideo, nemerno i prečutno, podmornički rat kada je pisao u *Tajmsu* 15. jula 1914: »U ratu, zar nije cilj uništiti neprijatelja? Da bi se to postiglo, treba ga napadati na najosetljivijoj tački. Dakle, nije li naša najosetljivija tačka snabdevanje hranom i naftom?«

Ali, da li će napad na komunikacije isto izgledati i da li će imati isti efekat kao u toku rata 1914? Sigurno ne, jer će on trebati da računa s mnogobrojnim preprekama, koje su Nemci otklonili, i čiju svu vrednost naše javno mnenje, u svojoj jednostranoj zanesenosti, ne shvata.

Trebaće, pre svega, to se samo po sebi razume, poštovati pravila međunarodnog prava u pogledu uništavanja brodova i spasavanja života ljudi. Vojnička čast i ljudska osećajnost će nas sasvim prirodno na to navoditi. Narančno, briga o spoljnim psihološkim reperkusijama na ovaj ili onaj postupak dejstvovaće u istom smislu. Engleski podmornički rat u Baltičkom Moru, ponavljamo, je ovde jedan dobar presedan.

Ali, da bi se spaslo sve ljudstvo uništenih lađa, da li će se moći, kao Nemci, dejstvovati topom ili torpedovati sve što će se nalaziti u dometu, bez izviđanja i bez pregleda broda? Nikako. To će se možda moći činiti prema praćenim konvojima, čiji izgled ne daje nikakvu sumnju, i čiji prateći brodovi mogu obezbediti potrebna spasavanja. Engleski admiral Hal (Hall), u *Brassey naval annual* (Bresijev pomorski godišnjak) od 1921-22, zaista priznaje da su praćeni konvoji istinske vojne formacije, i ne bi se moglo a da se ne izvuče odgovarajuća korist iz jednog takvog zvaničnog stava. Ali da li će se tako postupiti s izolovanim brodovima? To bi dovelo da se često oštete neutralni i da se izazove bezbroj proklinjanja i diplomatiskih komplikacija od čega bi se rado uklonili. Sve zaraćene strane ne mogu sebi dozvoliti luksuz da imaju protiv sebe, kao Nemačka u toku poslednjeg rata, većinu pomorskog sveta. Postupajući na ovaj način Nemačka je nato-varila sebi na leđa Ameriku i izgubila partiju. U jednom konfliktu još manje osobenom, postići će se još kognitivni rezultati. To je dakle jedan specijalan slučaj, jedan politički problem prvog reda. I sigurno je da će se u većini prilikama biti primoran da se vodi računa o neutralnim i da se poštuje ova praksa površinskog rata nazvana praksa ispitivanja i pregleda brodova, potrebnija više nego ikada za trgovачke brodove verovatno maskirane i koji svi liče jedan na drugoga. S druge strane, ako je pregledani brod neprijateljski i naoružan, izložićemo se mučnim neugodnostima. Dilema se vidi. Ona se sastoji u tome da se mnogo umanji efekat budućeg podmorničkog rata.

U izvesnim ratovima, možda će se čak i oklevati da se otpočne podmornički rat ili da se bar u tom pogledu uzme inicijativa, ako se operiše pred očima moćnih neutralaca, osjetljivih na ovo dejstvo, i čije je dobro držanje dragoceno. Gledaće se, i to dva puta pre nego što im se da čak i prost izgled, vrsta dejstva koju oni ne odobravaju u teoriji i kod drugih. Tu će još i politika da smeta,

na što nailazimo uvek kada ratujemo, i ona će posredovati da zamrači horizont.

U ovom pogledu ne zanesimo se suviše ratom 1914, kao uopšte ni jednim drugim. Ništa ne govori da će mu budući ratovi biti slični. »Rat je istinski kameleon«, kaže s pravom Klauzevic.

Ali, ako zdrav razum jednostavno pokazuje da će gusarska podmornica biti često, u budućem sukobu, mnogo ometana u iskorišćavanju svojih posebnih sposobnosti i da će se uspostaviti izvestan kompromis između kontradiktornih potreba, ostaje ipak da će samo trebati upotrebiti podmornicu u napadu na komunikacije do granice, koju je moguće dostići bez povlačenja nekih nemilih posledica, za stranu koja je upotrebljiva u gore navedenom cilju. A zdrava procena ove granice činiće deo političkog i strategiskog osećaja rukovodstva rata.

II. — PODMORNICE U NAPADU NA ORGANIZOVANE SNAGE

Činjenice

Ako se ograničimo, pri ispitivanju pouka iz rata 1914 godine, na dejstvo nemačkih podmornica, nalazimo da su one bile relativno retko upotrebljavane u napadu na neprijateljske organizovane snage. U toku najvećeg dela neprijateljstava one su bile potpuno namenjene za napad na komunikacije. Istina, ako im se, u toku njihovih krstarenja, događalo da susretu neku veliku neprijateljsku jedinicu, one su imale zadatak da ne ispuste, ovu izvrsnu priliku. Ali su je one retko tražile. U samom napadu na komunikacije, podmornice su namenjivale svoje udarce trgovackim brodovima, uopšte zanemarujući patrolne brodove, što je bila greška, jer jer bi uništenje patrolnih brodova otežalo situaciju saveznika i ubrzalo uništavanje njihove trgovacke tonaže. Uostalom nekadašnji gusarski brodovi su skoro uvek činili istu grešku.

Međutim, u izvesnim periodima, nemačke podmornice su naročito dejstvovalе protiv neprijateljskih organizovanih snaga. Ostaje da se vidi kada i kako.

To je bilo, pre svega, početkom neprijateljstava, do 4 februara 1915, kada je objavljena blokada britanskih ostrva, i po drugi put u proleće i letо 1916, u momentu aktivnih operacija nemačke flote u Severnom Moru. Time se uostalom ne bi htelo reći da u ova dva vremenska perioda nije bilo nikakvih dejstava protiv komunikacija. U toku prvog perioda ona su bila započela; 1916 ona su nastavljana, označavajući pri tome osetan pad. Ali najzad pažnja nemačkog komandovanja je bila naročito upravlјena prema engleskoj floti.

Ograničavajući se na operacije na severu, vidi se da su podmornice bile upotrebljavane na različite načine u toku ova dva gore navedena perioda.

U početku rata, podmornice su operisale same bez veze s površinskim snagama.

One su prvo upotrebljavane za zadatak »izravnavanja« engleskih i nemačkih snaga koji su imale da izvrše nanoseći protivničkim snagama gubitke i uspostavljajući ravnotežu. Zadržane su radi neposredne zaštite nemačkog zaliva, čije se blokiranje od strane Engleza uskoro očekivalo. Izviđanje u Severnom Moru izvršeno je od 6 do 11 avgusta 1914 od strane 10 podmornica ne daje ništa. Ispadi u pravcu Kalea u momentu transportovanja engleske armije ostaju bez rezultata. Isto tako, boj kod Helgolanda (28 avgust 1914) nije dao podmornicama mogućnost da napadju velike engleske jedinice. Međutim, krstarenja se nastavljaju u Severnom Moru i u Lamanšu do novembra, uglavnom orijentisani na izviđanje engleskih baza. Ona dovode 22 septembra do trostrukog uništenja na istom mestu krstarica *Aboukir*, *Hogue* i *Cressy* od strane *U-9*, a malo kasnije i do uništenja *Hermesa* i *Attentive-a*. Ali ovaj uspeh, čineći Englezе obazrivijim, još više je razradio kasnije prilike.

U vreme ispada od 3 novembra 1914 protiv Jarmauta (Yarmouth) 6 podmornica je bilo postavljeno u zasedi na 40 milja severozapadno od Terčilinga (Tershilling) a nisu učinile ništa.

U toku ispada od 16 decembra 1914 na Hartlpul (Hartlepool) i Skarboro (Scarborough), 3 podmornice su bile postavljene na isto mesto bez ikakvog učinka.

Najzad, podmornice nisu uzele nikakvo učešće u izlasku od 24 januara 1915 koji je doveo do borbe kod Dodžer-Benka (Dogger-Bank) i do gubitka *Blücher-a*. One su tako propustile priliku da napadnu *Lion* koji je bio oštećen u vreme svog teškog povratka u Rozit (Rosyth).

*
* * *

Dakle krstarenja izolovanih podmornica su malo do-prinela. Broj ratnih brodova koje su one potopile bio je mali. Nemačka komanda je tada uvidela da je, ako se htelo bolji efekat, trebalo privući velike neprijateljske brodove ka podmornicama, uvodeći u dejstvo nemačke površinske snage, tj. pripremiti operacije u kojima bi podmornice i flota otvorenog mora međusobno sadejstvovale.¹⁰⁾

Ova ideja je prihvaćena tek 1916 godine kada je admiral Šer primio komandu nad flotom otvorenog mora. Zahvaljujući usavršavanju sredstava veze, bilo mu je mogućno da shvati i realizuje spregnute borbene rasporede između podmornica i površinskih snaga u kojima su podmornice imale ne samo ulogu napadača nego i zadatku obezbeđenja u odnosu na flotu otvorenog mora.

Mi nalazimo ovu koncepciju ostvarenu sa znatnim izmenama u toku nemačkih operacija 1916 godine u Severnom Moru. Ispad od 24 aprila 1916 protiv Jarmauta i Loustofa (Lowestoff) dozvoljavao je i učešće podmornica

¹⁰⁾ Helgolandski boj (28 avgusta 1914) bio je već pokazao, kod Engleza, izvrsne rezultate ovakvog sadejstva.

flandriske flotile, čije su 4 podmornice imale da budu postavljene u zasedu na engleskoj obali a 7 specijalnih podmornica (klase *U-C*) da polažu mine ispred Temze i Harviča. Samo po jedna podmornica od svake od ove dve vrste mogla je izići, jer to je bio tačno onaj dan kada su Englezi izvršili blokadu belgijske obale. Ali podmornice *U-B 18* i *U-B 29*, koje su bile postavljene kao putokaz za upućivanje nemačkih krstarica, koje su isle da bombarduju Jarmaut, torpedovale su jednu malu krstaricu i jednu podmornicu.

* * *

U vreme izlaska nemačke flote, koji je doveo do Jutlandske bitke, namera admirala Šera je bila da njegove podmornice učestvuju u projektovanoj operaciji postavljajući ih u zasede pred neprijateljskim bazama, tako da mogu da napadaju engleske snage po njihovom izlasku i povratku i da obaveštavaju o njihovim pokretima. Admiral Šer je računao da bi gubici, koje bi Englezzi tako pretrpeli pri polasku, doveli do izvēsnog izjednačavanja dveju flota.

17 podmornica bilo je podeljeno ovako:

- 2 pred Skapa-Flou (Scapa-Flow);
- 1 prema rtu Kinerd Hed (Kinnaird-Head);
- 7 ispred Forta (Rozit);
- 2 između Hambera (Humber) i rta Flamboro (Flamborough);
- 2 na paraleli 54° u visini Terčilinga;
- 3 podmornice, koje su preostale, trebalo je da miniraju zapadni izlaz iz Skapa-Floa, kao i izlaze iz Cromerita (Cromarty) i Rozita.

U celini, podmornice nisu dejstvovalе u skladu s namerama komandovanja. One su bile obaveštene od dve odredene radiostanice 30 i 31 maja u 2 sata iz komande u Brižu o mogućnom izlasku engleskih snaga 31 maja i 1

juna. Ali ovo upozorenje nisu primile dve podmornice postavljene pred Skapa-Floom i ono je stiglo samo do tri od sedam podmornica koje su se nalazile pred Fortom.

Dve od ovih podmornica su mogle videti, posle svoga isplovljavanja, neprijateljske delove.

U-32, koja se namerno udaljila od obale da bi parirala jedan noćni izlazak Engleza, videla je između 4.40 i 5.10 časova 31 maja deo flote bojnih krstaša koji su dolazili od Rozita i javila je u 5.50 časova da su na putu prema jugoistoku.

U-66, koja se premestila dosta daleko prema severoistoku, videla je u 6 časova, 31 maja, 2-gu linisku eskadru kako dolazi od Kromertia i javila je za nju u 7.35 časova, označavajući, što je bilo netačno, da se uputila ka severoistoku.

Druge podmornice, a naročito one kod Skapa-Floa, nisu ništa primetile.

Admiral Šer nije bio uz nemiren ovim podacima, koji izgleda nisu označavali neki koordinirani pokret neprijatelja. Sastavi grupa, a naročito njihovi putevi, izgledalo je da nisu imali međusobnu vezu. I tako, potpuno uveren da se Velika flota ne nalazi na moru, on se sukobio s njom posle podne istog dana na bojnom polju kod Jutlanda.

Podmornice su izvršile samo jedan deo svoga zadatka obezbeđenja.

One su doživele potpun neuspeh u svom ofanzivnom zadatku. U odlasku, protivno Šerovoj nadi, engleske snage su prošle bez smetnje. *U-32* pokušala je bez uspeha da napadne dve male krstarice. *U-66* je bila ometana od torpiljarki i nije mogla napadati.

Po povratak, ujutru 2 juna, neoštećeni engleski delovi su se vratili u svoje baze ne pretrpevši nikakav napad. Samo dve oštećene plovne jedinice su bile napadnute. *Warspite* u kvaru, vraćajući se bez pratinje u Rozit, bio je napadnut 1 juna u 12.30 od podmornica *U-32* i *U-63*, i uspeo je da izbegne njihova torpeda. *Marlborough* torpedovan, praćen malom krstaricom *Fearless*, bio je

promašen 1 juna u 11.30 od U-46, iako se na njega gađalo izbliza.

Uprkos ovom stvarnom neuspehu, podmornice su bile blizu uspeha. Ipak, impresioniran ovim neuspehom, a takođe i činjenicom da ga podmornice nisu mogle potpuno obavestiti o pokretima Engleza, admirал Šer je izmislio jedan drugi metod, metod pokretnih prepreka postavljenih na putu neprijatelja, ne više pored njegovih baza, nego naprotiv bliže glavnini nemačkih snaga, tako da ove prepreke mogu manevrisati u vezi s njom pružajući izvrsnu bezbednost.

To je metod koji su Nemci upotrebili 19 avgusta 1916.

Nemačka flota je nameravala ovog dana da bombarduje Sanderlend svojim bojnim krstašima i brzim oklopnjačama, podržavajući ih iz daljine s dve liniske eskadre.

Podmornice flote otvorenog mora su bile razvijene u dve jednostavne zaprečne linije, približno okomito na englesku obalu, jedna u visini Sandelanda, a druga u visini rta Flambóra (Flamborough).

Podmornice flandrijske flotile obrazovale su, sa svoje strane, dve druge zaprečne linije postavljene s jedne i s druge strane minskog polja postavljenog na tridesetak milja severozapadno od Terčilinga.

Jedino su prve dve zaprečne linije dale rezultate.

U 10.10 časova U-53, na Sandelandskoj zaprečnoj liniji javlja o tri velika bojna broda i četiri krstarice na putu prema severu.

U 13.40 časova U-52, s iste zaprečne linije daje obaveštenje da vidi četiri lake krstarice i da je jednu potopila (Nottingham).

U 15.15 časova U-53 raspoznaje prisustvo glavnine neprijateljskih snaga na putu ka jugu.

U 21 čas ista U-53 javlja o neprijateljskoj glavnini na putu ka severozapadu.

U 18 časova *U-66*, sa zaprečne linije kod Flamboroa, napada bojne krstaše i lake engleske krstarice i onesposobljava *Falmouth*, kojega će *U-63* sutra dokrajčiti.

U pogledu obaveštavanja, zaprečne linije su dobro funkcionisale. Međutim, što nije došlo do kontakta između nemačke i Velike flote nije njihova krivica. Kada je admiral Šer, u 15.15 časova, dobio obaveštenje o prisustvu Velike flote, već je bilo prošlo oko tri sata kada je on izvršio zaokret po prijemu teleograma s dirižabla L-13 koji mu je javljao o prisustvu velikih engleskih liniskih snaga na jugu, koje su, uostalom, postojale samo u mašti ovog informatora.

Zaprečne linije, takođe su dale izvesne rezultate u pogledu torpedovanja. Međutim, mogli su se uveriti da isključivo linisko zaprečavanje nije davalо nikavu mogućnost za manevar i ispravljanje podmornica, da se slučajno nisu postavile na put neprijatelja. Admiral Šer je dakle zamislio, za jednu drugu priliku, raspored po dubini koji je imao trostruko zaprečavanje, tako da su podmornice svake od linija bile postavljene u praznine prednje linije.

U tom pogledu, ostalo se na ovom stepenu indirektne veze i nije se nikada predviđalo dejstvo podmornica na samom bojnom polju u vezi s površinskim snagama. To je zaista dopušтало smelo traženje jednog odlučujućeg boja s Velikom flotom, a, još više posle nego pre Jutlanda, nemački rukovodioци su se protivili ovom rešenju.

Uostalom, ovi budući projekti imali su samo istorisku važnost. 7 oktobra 1916, floti otvorenog mora su oduzete njene podmornice da bi se ponovo bacile u gusarski podmornički rat, gde su se spojile s drugim podmornicama, i one nisu više imale do kraja rata priliku da sistematski dejstvuju protiv organizovanih snaga.

Ipak, iako nepotpuno korišćena i na brzinu započeta, upotreba podmornica u vezi s površinskim snagama se pokazala, za napad na neprijateljske površinske snage, mnogo superiornija od upotrebe u početku, a sastojala se

u prepuštanju podmornice samoj sebi, sa slabom brzinom, osrednjim kvalitetima vidljivosti, samo sa svojim torpedima i nesigurnim vezama. Englezi su, uostalom, došli do ove istine na početku rata.

ZAKLJUČCI

Zaključci koji se mogu izvući iz dejstva podmornice protiv organizovanih snaga potvrđuju i upotpunjaju zaključke koje smo mi izvukli iz njene uloge u napadu na komunikacije.

Gоворило се, мало пребрзо, да ће површински бродови ишчезнути dejством подмornice, да ће ih она oterati, као што je automobil istisnuo konja s druma, kako je to rekao admiral Persi Skot. Od toga nije bilo ništa. Površinska snaga je sačuvala svoj odlučujući položaj; ona ostaje ključ svega. Zbog ovoga razloga i zato što ona izvršava zadatke koje podmornica ne može da vrši, novo oruđe ne može zameniti površinsku snagu.

Isto tako se mislilo da ће подmornica потпуно парализати površinske бродове и да они, zbunjeni pojавом ovog nepoznatog oruđa, i van mogućnosti da se bore protiv njega, neće više izlaziti iz svojih luka. Ovaj način gledanja je bio takođe pogrešan. Подmornica nije sprečila površinske бродове да odlaze i dolaze u svim pravcima, a naročito u Severnom Moru i da dejstvuju na uobičajen način, s rezervom u pogledu preduzimanja izvesnih mera opreznosti, protiv neprijateljskih sličnih бродова ili protiv neprijateljskih teritorija. Ona nije mogla da spreči kombinovane operacije saveznika ili transport njihovih armija u Dardanele, Solun, Palestinu ni iskrcavanje američkih snaga u Francusku.

Ako površinske organizovane snage tako zadrže svoj dominantan položaj, подmornica je naročito značajna prema tome koliko doprinosi slabljenju ili uništavanju površinskih organizovanih snaga neprijatelja. I ovde, isku-

stvo nam pokazuje da je podmornici za ovaj zadatak potrebna pomoć površinskih brodova sopstvene strane. Dakle, ona ih samo upotpunjaje, pomaže, a da ih ni najmanje ne isključuje.

* * *

Čitav jedan deo strategije nije izmenjen pojavom podmornice i on ostaje u prvobitnom stanju. Radi se o onome što izbliza ili izdaleka dotiče principe.

Naprimjer, princip *aktivnosti* nije pretrpeo nikakvu promenu. Pred podmornicama treba još više izbegavati zadržavanja koja su spojena s gubitkom vremena nego nekada. Pasivnost, inercija, lutanje u odlukama i u pokretima prouzrokovalo bi ubuduće više nelagodnosti nego pre. To se video kroz lako torpedovanje brodova koji su ostajali na istom mestu. Na moru, trebaće se pokazati pokretljivim, brzim, preduzimljivim, marljivim; treba isploviti samo s jasno određenim ciljem. Rat je takođe pokazao da će, u moralnom pogledu, aktivnost sačuvati svoje nekadašnje prednosti. Na kraju krajeva, princip aktivnosti je ne samo potvrđen nego još i ojačan stupanjem podmornice u dejstvo.

Princip *koncentracije* napora i sredstava izlazi kao pobednik iz novog iskušenja. On je proveren još jednim metodom praćenih konvoja. Naprotiv, rastresitost, liniski kordon, pretstavljeni patroliranim putevima, nisu dali srećnije rezultate nego nekada.

Uspešna ostvarenja principa *ofanzive* su se pokazala kao i obično. To se video kroz posledice uništenja podmornica. U pogledu pokreta, ofanziva se pojavljuje kao naročito potrebna. To je za površinske brodove jedini način da vladaju situacijom. Najbolja od mera bezbednosti je — biti ofanzivan i aktivan. Prikrivanje ofanzivom se pokazalo kao izvrstan postupak da bi se delom oslobostile podmornice i da bi se u znatnoj meri paralizovali njihovi pokreti.

Može se napraviti identična primedba na princip *inicijative u operacijama*. Promenljivi putevi praćenih konvoja, naprimjer, dali su nam inicijativu i baš zato su oni umnogome sprečavali neprijateljske poduhvate.

Značaj i vitalnost principa *tajnosti operacija* ne treba dokazivati. Trebalo je preduzeti, u Severnom Moru, posebne mere da bi se polasci brodova sakrili od podmornica, koje su mogle ničim da ne otkriju svoje prisustvo. S druge strane, dovoljno je da se potsetimo da su patrolirani putevi bili najslabije rešenje upravo zbog toga što su svojim postojanjem davali podmornicama podatke koje su one tražile.

Izvesna pitanja koja se odnose na *obaveštavanja* sve su više i više aktuelna. Nekada, priznavajući veliku vrednost podatka dobijenog na vreme i za konkretan slučaj, govorilo se s pravom da ne treba čekati s dejstvom iako se nemaju apsolutno precizni podaci, pošto se oni, besumnje, ne mogu ni imati. Podmornički rat je potvrđio ovo gledište. Nikada se o podmornicama nisu imali sigurni podaci. Pa ipak je trebalo dejstvovati, upućivati Severnim Morem površinske jedinice, pokretati konvoje, računajući s pravom na brzinu i nepredviđenu maršrutu jednih i drugih da bi se zavarao neprijatelj. Ubuduće će se događati isto. Ako se ima malo podataka o pokretima i namerama površinskih snaga, imaćemo ih još manje o podmorničkim snagama.

Dobar deo gore navedenih pojmoveva se sjedinjuje i kondenzuje u pojmu *strategiskog manevra*, čija je potreba, takođe, princip koga ništa nije učinilo preživelim i koji je, naprotiv, ponovo stavljen u prvi plan aktuelnosti. Pred podmornicama treba izvoditi manevarsku strategiju. Njen manevr biće prikrenut od neprijatelja početnim rasporedom održavajući kod njega neizvesnost i neodlučnost. On će se ogledati u nepredviđenim koncepcijama, brzom transportovanju snaga, neočekivanim pokretima koji će vrlo verovatno dovesti protivničke podmornice do relativne nemoći. Ovaj manevr staviće u dejstvo faktore

o kojima smo mi gore govorili: aktivnost, iznenađenje, inicijativa i tajnost operacija. Istorija rata 1914 pokazuje nam da su »oni koji su manevrisali« retko stradali od podmornica.

* * *

Ali, ako je ovaj deo strategije ostao otprilike nepromjenjen, jer je vezan za principe, sve ostalo, što je više ili manje zavisno od postupaka, duboko je evoluiralo s uvođenjem podmornice u pomorski rat, i treba pažljivo voditi računa o ovoj evoluciji da se ne bi saučestvovalo u onoj »lenjosti duhova« o čemu se govorilo u prvoj glavi ove studije.

Pre svega, pod uticajem novog oruđa, prevlast na moru je postala *prevlast na površini*, s istim osobinama koje je umanjuju kao i njenu prethodnicu. Ja sam na drugom mestu iscrpno razmatrao ovo pitanje i na to se više ne vraćam.

Mi smo isto tako videli kako su specijalna svojstva podmornice, a naročito njena nevidljivost, omogućili njoj da znatno proširi svoje dejstvo u prostoru i vremenu. Mi smo primetili da je iz toga rezultiralo povećanje polja taklike u odnosu na polje strategije i latentne i stalne brige, koje se odnose na moguće susrete s podmornicama. To je jedna od najoriginalnijih strana novog stanja stvari. Takođe, potsetimo se ovde na nove mere obezbeđenja koje je sada potrebno zauzeti da bi se pariralo podmorničkom iznenađenju iako to, bolje rečeno, pripada taktici. Ove mere staviće u upotrebu, kao što je poznato, specijalna sredstva, kao što je stalno osmatranje bazirano na svim optičkim sredstvima, neprestano korišćenje sprava za prisluškivanje, zaštitu sa zavesom torpiljarki i lakih brodova postavljenih na pogodna mesta i spremnih za protivnapad novim i usavršenim oruđima, upotrebu avijacije, primenu mera za zavaravanje u pokretu (cikcak, vijuganje, itd.)

a naročito plovidbu velikom putnom brzinom. Svi ovi postupci se nadovezuju na stare mere daljnog obezbeđenja, koje više odgovaraju poduhvatima površinskih neprijateljskih brodova. Oni se moraju stalno primenjivati, potrebni su već od izlaska iz luke, i prema tome jašu na strategiji i taktici ako se za njih usvoje tradicionalna merila.

U strategiskom smislu ponovo se postavlja problem *posredne zaštite*. Vrednost ove zaštite bila je nekada velika, iako ona nije niukom slučaju, kao što smo mi to primetili, oslobođavala od mera neposredne zaštite. Sada, podmornica ima mogućnost da izbegne, kad ona to hoće, dejstvo snage koja vrši posrednu zaštitu, da od nje sakrije svoje kretanje kako bi se iznenada pojavila blizu brodova koje želi da napadne, zatim da se povuče a da njen povlačenje ne može biti sprečeno. Da bi se to ozbiljno sprečilo, mora se pribeti naročito neposrednoj zaštiti. Protiv podmornice, neposredna zaštita ne može biti efikasna, govoreći strategiski, sem pod uslovom da bude maksimalno ofanzivna i da tako primora podmornice da sve napuste pa da one primene neposrednu zaštitu. Ukratko, naspram novog oruđa, izgleda da nema više srednje granice između vrlo ofanzivne posredne zaštite i jednostavne neposredne zaštite.

Ova osobitost živo interesuje *odbranu komunikacija i obalsku odbranu*. U prvom od ova dva domena, ona navodi na metod praćenih konvoja. U drugoj, ona dovodi do toga da se pokloni još veća pažnja nego pre vlastitoj odbrani najvažnijih obalskih tačaka, koja se možda nekada mogla više ili manje zanemariti u slučaju prevlasti na moru.

Blokade očigledno neće biti više držane kao nekada. Već, od uvođenja torpiljarke u pomorski rat, trebalo ih je olabaviti, »otvoriti«. Čvrsta blokada Santjaga od strane Sampsona je poslednja koja potseća na blokade Houka i Kornvalisa. Od početka Rusko-japanskog rata, Japanci su iz daljine blokirali Port Artur, primenjujući postupak

koji nije nigde objavljen i koji je ličio na stari sistem labave blokade koju je Nelson praktikovao. Ali ono što je nekada bilo samo osobenost dostoјna spominjanja, postaće, zbog podmornica, pravilo u budućnosti. Kao u toku rata 1914, glavna snaga će ostati u udaljenim bazama, poveravajući lakinj jedinicama, malim krstaricama, torpiljkarkama ili podmornicama, brigu da uspostave zavesu bliskog obezbeđenja, namenjenu da na vreme obavesti glavninu kako bi se obezbedila njena intervencija u slučaju potrebe. Ovo pokazuje svu važnost pitanja stalnih ili privremenih baza.

Veliku vrednost *brzine* za površinske jedinice nije potrebno isticati. Ona pretstavlja njihovu najbolju zaštitu protiv napada podmornica. Pomenimo sem toga, da ova brzina treba da raste paralelno s porastom brzine zaronjene podmornice. Odnos ova dva elementa treba zaista da sačuva svoju vrednost, ako se hoće da ugao mogućnosti za napad na cilj ne poraste s brzinom zaronjenog neprijatelja.

Uslovi za *operacije protiv obala* znatno se menjaju s postojanjem podmornice. Površinskoj snazi biće mogućno da se, brzinom, tajnošću i inicijativom, pojavljuje iznenadno pred neprijateljskom obalom i da tamo izvršava izvesne zadatke, koji imaju demonstrativan karakter (nапример, bombardovanje). Ali, opasnost će se pojavitи ako je potrebno da se brodovi dugo bave pred prвobitno napadnutom tačkom, kao u slučaju iskrcavanja. Operacija je dakle izvodljiva samo pod uslovom sopstvenog kružnog obezbeđenja poretku za zaštitu.

Mi ćemo se kasnije vratiti na ova pitanja tretirajući ih analitički. Mi ih sada samo ukratko i usput spominjemo.

Ne bismo mogli a da ovde ne podvučemo naročito koliko su podmornice i mine povećale rizik koji preti površinskim brodovima.

Opasnost od podmorničkih udara nije međutim nova. Ona je došla s torpiljirkom. No, torpiljarka se manje-više videla. Ona se nije mogla prikriti. Brodovi su bili dovoljno naoružani protiv nje. Znalo se kako da se ona tuče i od-baci topom. Izvor opasnosti je bio vidljiv. Zlo se moglo preseći u svom korenu.

Opasnost koja dolazi od podmornica i mina, nevidljiva, koja se teško može izbeći, koju je skoro nemogućno pobediti nekim metodom trenutnog ofanzivnog protivdejstva, posebno je strašna. Iako se moglo laskati, pre poslednjeg rata, da se s njom imalo posla samo pri obalama, poznato je da će se sada podmornice naći svuda i da se dubine koje se mogu minirati šire mnogo više ka pučini nego nekada. Međutim, postojaće uvek krajevi gde će opasnost biti veća nego drugde i gde će podmornički domet biti naročito napunjen i posejan zasedama i zam-kama, kao izvesne zone Severnog Mora u toku poslednjeg rata. Očigledno je da se neće na ovim sektorima neko angažovati bezbrižno, a da se ne preduzmu mere obezbeđenja koje će dovoditi do dosta velike imobilizacije snaga (čišćenja mina). Jednom rečju, sada podmornice i mine dovode do znatnog ograničavanja *slobode dejstva*, ovog prvog uslova za stratega, i do stavljanja ovog u malo zavidnu situaciju u poređenju s onom koja je nekada postojala.

Bilo je izraz dobrog ponašanja, u izvesnim momen-tima i u ugodnoj i zaštićenoj tišini kabineta, da se preziru opasnosti rata. Moglo se tada lako posvetiti frazama prožetim najvećim ofanzivnim duhom. Ali ako se ne može negirati da preterano precenjivanje opasnosti vodi ka inerciji, ne manje je tačno da se o opasnostima ne može olako govoriti kada one dostižu jedan visok stepen. Protivno raspoloženje je stvoreno nesmotrenim oponašanjem nekih pravila francuske vojske pre 1914 godine. Verovatno je, međutim, da bi ta pravila bila manje potvrđna ako bi se među projektilima koji se izbacuju u ratu na kopnu našli

neki sposobni da unište za nekoliko sekundi pešadiski puk ili pešadisku diviziju.

Kako dakle povratiti, bar delom, ovu slobodu dejstva tako dragocenu u strategiji i danas tako kompromitovanu?

Pre svega, zaštitom površinskih brodova od napada podmornica. Tehnički problem koji se može potpuno rešiti, kao što su to pokazala nedavna iskustva koja su dovela do primene kod konstruisanih brodova izvesnih tehničkih rešenja u svim mornaricama ovih poslednjih godina. Ova rešenja izgleda da su zasad efikasna, očekujući kasniji napredak podmorničkog oružja. Ona zahtevaju dosta velika povećanja tonaže. Najzad, ako ona dovedu do spašavanja napadnutog broda, ako omoguće da se on dovede u zaklon, ona su u nemogućnosti da izbegnu teško oštećenje do koga je došlo, i koje povlači, zbog opravke, dosta dugotrajni gubitak vremena. Ovo stavljanje van dejstva je ravno smanjivanju raspoloživih snaga, smanjivanju utoliko većem ukoliko je pogodjeni brod veće tonaže i ukoliko je mornarica koja je pretrpela gubitak manje bogata u odgovarajućim jedinicama.

Tada se može nazreti jedno drugo rešenje, isto tako neusavršeno, koje bi se sastojalo u zaštiti ukupne tonaže od podmorničkih napada većim deljenjem, komandujući je, tj. povećavajući broj brodova na račun ukupne tonaže. Tako bi se umanjio učinak podmorničkog udara. Jednom rečju angažovalo bi se po koncepciji analogno onoj koja je stvorila, u toku rata 1914, mnoštvo malih brodova koji su mogli slobodno da ispune svoj vojni zadatak, jer su se izlagali samo vrlo malim individualnim opasnostima zbog svojih malih dimenzija i jer je njihov eventualan gubitak bio bez teških posledica za celinu. Ako je mali brod bio stvoren, to je zbog toga što je odgovarao izvēsnoj ulozi. Isto tako iskustvo podmorničkog rata je pokazalo srećan efekat male tonaže trgovачkih brodova u smanjivanju gubitaka.

Gledana pod ovim uglom, podmornička opasnost pojavljuje se kao kočnica koja umanjuje našu prirodnu tež-

nju ka velikim tonažama. Pomoću gore navedenih metoda nastojalo bi se da se ostane dovoljno moćnim u artiljerijskoj borbi, izlažući se što manje opasnosti od podmorničkog napada. Nastojaće se uvek da se koncentriše mnogo topova na interesantnoj tački, ali deleći ih na veći broj brodova. Površinski brodovi, da bi bolje izvršili svoj vlastiti zadatok, prilagodiće se novom stanju stvari. Uvek će biti rata između površinskih organizovanih snaga, ali one će biti sastavljene od plovnih sredstava bolje prilagođenih njihovom dejству.¹¹⁾

Mi se ovde pridružujemo idejama francuske »Mlade škole« od kraja XIX veka, u onome što je kod njih možda bilo dobro, kada su podržavali tezu o broju, brzini i malim dimenzijama, kao faktorima za zaštitu brodova u celini.¹²⁾ Ako su ove ideje i bile malo preterane u svoje vreme, treba priznati da im sadašnje podmorničke opasnosti daju ponovo vrednost.

To je teorija. Ona je očigledno za diskusiju, ali se ne bi mogla tretirati s prezicom prema novoj situaciji. Na mene čini vrlo jak utisak što vidim italijansku mornaricu, naprimer, kako se tvrdoglavo postavila u potrazi za brojem kroz konstrukciju brodova organičene tonaže, i čak kako reaguje, što se tiče krstarica, protiv tendencije koja bi navodila na isključivo korišćenje maksimalne tonaže od 10.000 tona odobrene Vašingtonskim ugovorom. Očigledno, ona nastoji da sačuva svoju slobodu dejstva prema novim opasnostima koje bi je mogle očekivati na bojištu koje ona predviđa, i da što bolje upotrebi ograničene finansijske izvore kojima ona raspolaže.

¹¹⁾ Ovo pitanje je bilo razrađeno u mom delu: *Synthèse de la guerre sous-marine*, str. 199—215.

Vidi takođe o »Ratnom brodu budućnosti« rubriku u časopisu *Revue Maritime* (mart i april 1921 i april 1923).

¹²⁾ »Broj i brzina su uslovi nepovredljivosti posebne prirode, pošto se oni ne primenjuju na svako borbeno sredstvo uzeto za sebe, nego na celinu skupljenih sredstava.«

Gabriel Šarm (Gabiel Charmes): *La réforme de la Marine*, 1886.

To je uostalom uočljiva posledica novih tehničkih uslova koji su došli s pojavom podmornica i mina za ovaj porast proporcije lakih brodova u odnosu na liniske brodove, kada se radi o operacijama kontrole i blokade ili operacijama čišćenja. U vezi s tim stara formacija snaga je uveliko time promenjena. Značaj »flotile« i broj prati-laca glavnine su znatno porasli. Ovi sateliti doprinose većim delom opštim operacijama. Glavne snage imaju naročito ulogu podrške, koja se vrši samo u posebnim uslovima, kada izbije kriza koja zahteva njihovu upotrebu.

Nove opasnosti, iznesimo to na kraju, nisu jedino zbog podmornica i mina. Pored njih, postoji uopšte torpedo, bilo da ga izbacuje površinski brod, motorni protiv-podmornički čamac, torpiljarka ili veliki brod. Postoji artiljeriski podmornički projektil. Postoji dirigovano eksplozivno sredstvo. Najzad, a naročito u uskim morima, postoji opasnost iz vazduha od avionske bombe i avionskog torpeda.¹³⁾ To su ti načini napada čije ponavljanje i ozbiljnost su se do te mere umnožili da se možemo zaptati da li se, u njihovom prisustvu, ne nameće ograničavanje tonaže površinskih brodova, s uzajamnom prednošću njihovog broja, za održavanje slobode dejstva i zaštitu od paralizovanja.

Ali strategiska evolucija prouzrokovana pojavom podmornica nema samo izgled koji ograničava i koji je negativan.¹⁴⁾ Ona takođe sadrži pozitivne koristi,¹⁴⁾ koje se sastoje u novim mogućnostima za koje je oruđe sposobno.

Da li se, pre svega, mogu uvesti podmornice u bitku, primenjujući pritom poznato pravilo da se nema nikada

¹³⁾ O njima se može još više razmišljati. Mi ćemo se uskoro vratiti na ovo pitanje.

¹⁴⁾ U jednom se obe strane slažu. Sigurno da ono što je negativno za nas, pozitivno je za neprijatelja, i obratno.

suviše sredstava da bi se pobedilo i da treba angažovati sve svoje snage za odlučujući udar? To bi bilo tako poželjno da je svako došao na tu ideju. U Francuskoj to se pretresalo još pre 1914 godine. Nemački podmornički komandanti su se orijentisali u tom pravcu posle 19. avgusta 1916. U isto doba, Englezzi su išli analognom cilju, izmišljajući svoje podmornice klase K. Ali želju je lakše izraziti nego zadovoljiti. Zaista je dosta teško da se sjedine u istoj taktičkoj akciji elementi tako različitih karakteristika kao što su površinski brodovi i podmornice u zaronjenom stanju; njihove brzine se uočite ne mogu uporediti, i to još mnogo više sada nego nekada; njihovo naoružanje nema ni isti koristan domet ni iste uslove upotrebe; njihove osobine vidljivosti su daleko da budu istovetne. Sve ovo čini da sadejstvo koje se želi obezbediti neće biti ostvareno potpunim i paralelnim razvijanjem svojstava svakog tipa ovih jedinica, nego naprotiv žrtvovanjem jednog od dvaju tipova drugom, koji se smatra kao glavno oruđe. Ako ne treba obuzdati površinske brodove, prema engleskom metodu od 1917—1918, podmornica će trebati da manevriše u odnosu na njih. S obzirom na njenu malu brzinu u zaronjenom stanju, treba reći toliko da ona neće učiniti mnogo. To je koncepcija za vrlo jaku mornaricu na površini. Ako se naprotiv želi da se podmornicama nameni glavna uloga, pošto se one ne mogu lako premeštati, biće potrebno da se od njih napravi operacijski pivo i manevriše u odnosu na njih. Iz toga će rezultirati teška obaveza za površinske brodove, koji će zbog ovog izgubiti veliki deo svoje slobode dejstva. Oni će biti sprečavani u korišćenju svojih vlastitih sredstava i u svakoj situaciji traženi, uprkos tom korišćenju, zbog briga za podmornice. Ukratko, ne vidi se da je neposredna veza na bojištu srećno rešenje za zajedničko dejstvo.

Ali može se postupati drugačije, posrednom vezom. Da bi podmornice dejstvovali u vezi s površinskim brodovima, nije potrebno da one budu sasvim uz njih. Od njih se mogu formirati grupe koje će se, naprotiv, držati

na izvesnom otstojanju od površinskih snaga dejstvujući po dogovoru s njima, naprimer, na verovatnim putevima pristizanja i povlačenja neprijatelja, ofanzivom u geografskoj formi. To je nemački metod od 19 avgusta 1916, ili tačnije metod koji je admiral Šer htio kasnije da primeni. Uglavnom tako se dobiva rezultat koji se može upoređivati s rezultatom kome se težilo sa sadejstvom na samom bojnom polju. Zaista postoji jedinstvo, ali posredno. Ove dve kategorije snaga nisu možda dovedene za isti boj, u striktnom smislu termina, nego za bojeve povezane po vremenu i prostoru tako da čine deo istog strategiskog čina, iste celine, istog sistema operacija koji je pripremljen unapred. Ovo rešenje je elastičnije, jer ono vodi računa o različitosti osobina jedinica čije se dejstvo želi objediniti. Ono se ne sudara s nemogućim.

Ovo rešenje otvara strategiji nove horizonte, omogućavajući joj beskrajno veće bogatstvo kombinacija nego ono koje bi rezultiralo iz proste primene principa koncentracije svih snaga na istom mestu. Ali, da bi se ispunila njegova obećanja, ono takođe treba da bude orijentisano u jednom elastičnom pravcu. Ovo rešenje ne treba da se sastoji samo u jednoj zaprečnoj podmorničkoj liniji, koja bi imala samo malo izgleda da učini korisno delo; ona naprotiv treba, kao što je to htio admiral Šer, da ostvari raspored po dubini, dozvoljavajući stalnost napora i mogućnost da se parira nepredviđenom, da se okrene na neočekivani pravac.

Jedno od velikih otkrića poslednjeg rata bila je sposobnost podmornica za zadatke obezbeđenja, bar one koji odgovaraju njenim osobinama, tj. one koji zahtevaju tajnost i ne veliki kvalitet za pokret. U to se nikako nije sumnjalo pre 1914, i, na ovom pitanju, kao i na mnogim drugim, ratna praksa se pokazala različitom u odnosu na

prethodna predviđanja u pogledu na podmornicu. Istina je da u to vreme sredstva veze nisu postojala, a sve počiva na njima u izvršenju zadataka obezbeđenja.

U izviđanju baš podmornica neće naći sredstvo da korisno primeni svoje vlastite osobine. Izviđanje zahteva znatnu dodatnu brzinu u odnosu na glavninu, da bi se lako mogli menjati odgovarajući položaji. Dakle, brzina je slaba tačka podmornica. Za izviđanje treba imati dobra svojstva vidljivosti na velikom otstojanju, a podmornica je nedovoljno opremljena u ovom pogledu. Treba se moći boriti i odbiti neprijateljske izviđačke delove, ovladati morskim prostorom, što podmornica ne može učiniti. Treba biti u mogućnosti da se momentano obavesti komandant, uslov koji podmornica, zbog čestog zaronjanja, nije u mogućnosti da sigurno ispuni.

U dalnjem izviđanju podmornica se manje sukobljava s ovim obavezama. Ona je za to bolje podešena nego za blisko izviđanje. Međutim, brzina je veoma potrebna i u dalnjem izviđanju, jer se u protivnom o ispitanim prostoru imaju zastareli i nepotpuni podaci. Podmornica, čak na površini, nema brzinu potrebnog premeštanja. Isto tako iz nje se ne vidi dosta daleko. Tako se objašnjava, naprimjer, da su nemačke podmornice koje su čistile Severno More od 6 do 10 avgusta 1914 godine donele podatke o prisustvu Velike flote na moru koja se tamo nije nalazila.

Naprotiv, podmornica se odlikuje mogućnošću za brzo osmatranje ili za stalni nadzor određene geografske tačke i baš u ovim zadacima strategija će je upotrebiti s punim učinkom kada će nastojati da ostvari izvesna obezbeđenja.

Podmornica je vrlo sposobna za osmatranje, jer tada nije neophodno da plovi brzo, jer je za ovu operaciju potrebna velika tajnost koju joj njena nevidljivost obezbeduje; jer može da pređe dosta lako izvesne delove obezbeđenja; najzad, jer može dugo boraviti na određenim mestima što joj omogućava ne samo momentanu i statičnu fotografiju, nego i filmsko snimanje o činjenicama i po-

stupcima neprijatelja. Tako je ona, vidimo, u toku rata 1914 učinila zнатне usluge u ovom pogledu. Engleska obala je osmatrana od podmornice *U-27* pre ispada 16 decembra 1914 na Skarboro, i od podmornica *U-B-18* i *U-B-29* u vreme ispada od 25 aprila 1916 na Jarmaut. Podmornica *U-C-58* je isto tako korišćena od strane Nemača oktobra 1917, da bi ispitala zaliv Taga (Tagga) pre njihovog iskrcavanja na ostrvo Ez (Sarema).

Podmornica je, takođe, vrlo dobro sredstvo za vršenje nadzora, i to iz istih razloga koji su prethodno pomenuti. Ona može biti upotrebljena za jednu takvu operaciju bilo bliže neprijateljskih baza, bilo na pučini u oblasti koja je određena momentalnim potrebama obezbeđenja. U prvom slučaju, treba da računa na smetnje svake vrste, na neprijateljska protivdejstva, na noćne pripreme protivnika za plovidbu. Odatle katkada potreba da se nadzor prenese više ka pučini. Tako su 31 maja 1916 podmornice *U-32* i *U-66* mogле primetiti i dati obaveštenja o nekim engleskim delovima. Sa svoje strane, engleske podmornice su stalno, sa vidnom istrajnošću, motrile nemački zaliv van minskih polja, na izlazu iz prolaza kroz minska polja Horns Rifa i Terčilinga. Kada su njihove veze bile poboljšane, one su postale izvrsno sredstvo za obaveštavanje. Isto tako savezničke podmornice su bile upotrebljene za osmatranje ove vrste ispred Kotora.

*

* * *

Nove mogućnosti podmornica šire se još i u druge domene.

Kao patrolni brod, u određenoj zoni, podmornica može dati izvrsne ofanzivne rezultate protiv neprijateljskih podmornica, pod uslovom da joj se da vlastita oblast za operacije. Ona se pokazala kao vrlo dobar uništavalac sebi sličnih neprijatelja. U toku rata 1914 engleske podmornice su potopile dvadesetak neprijateljskih podmornica.

Dejstvo podmornice, kao polagača mina, bila je velika novost poslednjeg sukoba. Od toga se malo očekivalo. Posle izvršenih opita i izvesnog lutanja Nemci su najzad pronašli metod koji najbolje odgovara polagaču mina ove vrste. Treba ga nameniti za ofanzivna polaganja mina, za ona koja treba izvršiti na neprijateljskoj obali, na mestima koja su neprolazna za površinske minopolagače. Ne treba tražiti da se polažu minska polja velikog prostranstva, pošto podmornica može da nosi mali broj mina. Treba postavljati, naprotiv, usamljena i retko zasejana minska polja što usložava zadatku minolovaca i primorava ih da stalno čiste široke prostorije. Težiti da se na ovom zadatku veže što veći broj neprijateljskih snaga. Potsetimo se da je minski rat primorao saveznike da upotrebe početkom 1918 godine, više od hiljadu malih brodova na kojima se nalazilo tridesetak hiljada ljudi.

Podmornica se može još upotrebiti za iznenadne napade u neprijateljskim pribrežnim vodama, a naročito za otvaranje vatre, koja će, i pored nedovoljno ozbiljnih materijalnih rezultata imati često veliki moralan efekat. Brza i laka pojava i isčešavanje podmornice mnogo će joj pritom koristiti i zaštitiće je od neprijateljskog protivdejstva. Besumnje s idejom za takvu upotrebu, izvesne zemlje su ovih poslednjih godina konstruisale podmornice velike tonaže, naoružane moćnom artiljerijom. Engleske podmornice klase M, koje su nosile jedan kratak top 305 mm, snabdevene jednim bočnim nišanom sa slabim dometom, bile su prva ostvarenja ove koncepcije. X-1 od 2.500 tona, sa svoja četiri topa 130 mm odgovara za istu upotrebu. Ista je stvar s američkim podmornicama klase V-4 (3.000 tona, top od 152 mm). Jednom rečju, to je nastavak nemačke prvobitne ideje o podvodnoj krstarici, jer je očigledno da jedna takva jedinica može biti upotrebljena ne samo za operacije protiv obala, nego takođe i za napad na komunikacije u izvesnim oblastima, koje su nedostupne površinskim krstaricama, gde podmornica može doći da bi dejstvovala topom. Protivnik će

tada biti primoran na znatno ojačavanje svojih eskorti i na odgovarajući gubitak snaga.

Neki duhovi sanjaju da unaprede rešenje do krajnosti, da bi se tako došlo do jedne istinske podmorničke oklopnačice. Ali, iako je ovo tehnički ostvarivo, postoje velike primedbe u pogledu njene cene, njene malobrojnosti i njene osetljivosti, što stavlja u sumnju njenu nadmoćnost nad površinskim brodom kao što je to topovnjača.¹⁵⁾ Ne treba ni u čemu preterivati.

Mi smo tretirali, u vezi s pomorskim komunikacijama, upotrebu podmornice u transportne svrhe. Iako to ne može da bude opšta praksa, ipak se to može koristiti u izvesnim slučajevima.

U ovom obimnom nabrajanju raznih sposobnosti podmornice, mi smo skoro bacili u senku zadatak koji joj je bio namenjen od njenog postanka: odbrana obala. Poznato je da je u početku ovog veka, ovom novom sredstvu bila namenjena samo uloga zaštite pribrežnih voda. Dakle, čudna konstatacija, poslednji rat nam to pokazuje, da ona nije bila ostavljena za ovaj odbranbeni zadatak blizu svojih obala, nego je bačena naveliko u ofanzivu, često vrlo daleko od svojih baza, do Azorskih Ostrva, do Liberije, do Sjedinjenih Američkih Država! I kada joj se poverava zadatak za koji je ona bila namenjena od početka, ona se tu pokazuje vrlo osrednje. Ona ne uspeva da spreči ofanzivne operacije saveznika u Dardanelima, kod Soluna, na palestinskoj obali. U vreme nemačkog ispada od 25 aprila 1916 protiv Jarmauta, Englezzi, saznavši za ovu ekspediciju šalju na pola puta između Louestofa (Lowestoff) i holandske obale eskadru od 6 podmornica iz Harviča, da bi se suprotstavila neprijateljskom napadu. Podmornice nisu uspele da nađu ovu ekspediciju, naprotiv, jedna od njih, E-22, potopljena je od strane nemačke podmornice *U-B-18*.

¹⁵⁾ Vidi diskusiju o ovom pitanju u *Synthèse de la guerre sous-marine*, str. 211.

Ne treba se čuditi slabosti ovoga učinka. Defanziva, za sva borbena sredstva, često vodi kordonskoj imobilizaciji što ima za posledicu da snage nisu često na interesantnoj tački, i da nemaju mnogo uslova da budu iskorisćene. Dakle, ova opšta mana je, prirodno, znatno veća za podmornicu nego za jedinice druge klase, zbog njene slabe pokretljivosti. I nikada se neće imati o neprijateljskim pokretima dovoljno sigurni podaci da bi se podmornice postavile na dobro mesto, što je izričan uslov za njihovo dejstvo. Prema tome, bićemo primorani da izvestan broj podmornica, očigledno minimum, dodelimo za zaštitu izvesnih naročito važnih tačaka, a da se za ostatak obale sami pobrinemo.

* * *

Tako, posle sumarnog ispitivanja njenih novih i interesantnih mogućnosti, podmornica se pojavljuje na šahovskoj tabli rata kao dodatni pion, koji se pridružuje drugima i ulazi u okvir njihovog dejstva, a da ih ne istiskuje.

Ona obezbeđuje izvesne uloge. Začepljava rupe. Omogućava operacije koje nisu bile moguće pre njene upotrebe. Ona omogućava strategiji čitavu jednu skalu novih kombinacija. Obogaćuje arsenal izvršenja. Otvarajući neočekivana prostranstva, ona služi mašti i oplođuje konцепciju.

Ali ono što je dominantno u slučaju podmornice, to su mogućnosti koje pruža ova klasa broda onoj strani koja je, zbog suviše velike inferiornosti na površini, prisiljena na odbranu, da ne bude osuđena kao nekada jedino na pasivnu formu ove odbrane. Podmornica dakle omogućava da se ipak dejstvuje, da se operiše, da se ne propadne u demoralizirajućoj neaktivnosti. Zahvaljujući njoj, moguće je, kao što kaže Bernhardi u svojim komentarima o aktivnosti »da se ostane uvek u dejstvu, da se

uvek preuzima nešto, da se nikada ne pusti da se ostane u nekoj neizbežnoj nevolji, da se nikada ne drži u očekivanju«.¹⁶⁾ Podmornica je, kao i avion, jedno aktivno defanzivno-ofanzivno sredstvo, sposobno da ostvaruje, u slučaju vrlo velike inferiornosti na površini, ovaj šikani-rajući rat, ove »manje protivnapade« o kojima govori Korbet. Nemci, pomalo preterano, jasno su označili metod i put koji treba slediti u sličnom slučaju, i naši preci iz Revolucije i Carstva bi dali mnogo da su imali u rukama slično oruđe. Mi ćemo se vratiti na ovo pitanje kada budemo govorili o defanzivi.

Zaista, dejstvujući tako, u sličnoj situaciji, ne može se pohvaliti da će se biti pobednik. Gospodar površine će na kraju biti pobednik. Mi to znamo bolje nego iko. Ali najzad, neprestanom aktivnošću, spasiće se moral i čast u sadašnjosti a za budućnost će se steći ime, koje će drugi narodi poštovati, i prestiž čije političke reperkusije mogu biti velike. To je dovoljno da bi podmornica bila od ogromnog interesa za mornarice kojima njihove mogućnosti ne dozvoljavaju da imaju u svim slučajevima onu nadmoćnost ili jednakost na površini koju uživaju samo nekoliko mornarica na svetu.

¹⁶⁾ *La guerre d'aujourd'hui*, tom II, str. 353.

GLAVA XI

RAZMATRANJA

(Kraj)

VAZDUHOPLOVNI FAKTOR

Na redu je vazduhoplovno orude. Njega takođe treba pridružiti strategiji, da bi se bilo u toku njenog napretka i da bi se došlo do doktrine celishodnog rata. Ova obaveza je vrlo interesantna... i vrlo teška.

Zaista, ako, za podmornicu, mi raspolažemo potpunim iskustvom, ovde, naprotiv nedostaje nam činjenica i praktičnih pouka koje bi bile u mogućnosti da nas vode. Rat 1914 godine je samo dotakao problem. Mornaričko vazduhoplovstvo, u toku ovog rata, ograničilo se na veoma specijalan zadatak koji se sastojao u otkrivanju podmornica i napadu na njih, i ono skoro nije trebalo da računa na neprijatelja u vazduhu. Kopneno vazduhoplovstvo je dejstvovalo u uslovima bližim budućnosti, ali je ono dalo samo bledu skicu budućih pojava, o čemu je pružilo samo jednu nesavršenu, umanjenu pretstavu, male razmere.

Da bi stvorili sopstveno mišljenje o ovom pitanju mi smo dakle prisiljeni da se uveliko bacimo u ispitivanje, bez oslonca na iskustvo, ekstrapolaciju, jedino pomoću pozitivnog ili materijalističkog metoda, metoda koji se jedino poziva na osobine oruđa i njihov svojstven način upotrebe u dotičnom vremenu. To je slučaj u kome se

uvek nađemo kada nedostaje iskustvo, kada ne možemo da pribegnemo istoriskom metodu. A to nije loše što imamo posla tačno s primerom ove vrste, radi vežbe, u pogledu formiranja duha. Dobro je obučavati se na nečem novom i vladati pozitivnim metodom isto tako dobro kao i istoriskim metodom. Kao što kaže potpukovnik Majer (Mayer): »Istoričari traže uvek ono što je prethodilo. Posao osvajača je da to stvara«.¹⁾

Ali, upravo stoga što ja operišem u domenu ekstrapolacije, ovo što ja kasnije zaključujem za budućnost ima samo vrednost ličnog mišljenja, koje samo mene obavezuje. Treba ga smatrati samo kao tezu koja poziva na razmišljanje i diskusiju.

Pre svega ja ču se osvrnuti na uslove sopstvene vazduhoplovnoj strategiji i njene odnose sa strategijom drugih snaga. Zatim ču ispitati dejstvo vazduhoplovnog oružja na raznim zadacima, kako u boji tako i na obezbeđenju, koji se mogu njemu poveriti. Najzad ču se usuditi da dam nekoliko obazrvivih zaključaka.

OSOBENOSTI VAZDUHOPLOVNE STRATEGIJE

Vazduhoplovna strategija i njeni odnosi s kopnenom i pomorskom strategijom su tesno uslovljeni, kao što se to misli, specijalnim svojstvima vazduhoplovnog oružja, koje je ovde, u većini slučajeva, avion.

Pre svega, avijacija se ne može, zbog poznatih razloga, dugo zadržavati u određenoj vazduhoplovnoj zoni. Ona samo tuda prolazi. Avion ne osvaja, *ne zauzima*. I ova primedba je istinita ne samo što se tiče zemljišta i mora, što već ima veliku važnost, nego čak i vazduha. Dejstvo aviona ima karakter bitno prolazni i s prekidima. Ovo oružje je neprikladno za svaku operaciju koja zahteva stalnost u prostoru i neprekidnost u vremenu.

¹⁾ *Sous l'ombre des ailes italiennes, L' explosion annoncée;*
list »La Griffe«, juni 1927.

Svaki pokušaj da se reaguje protiv ove situacije, koja je tesno vezana za prirodu stvari, i da se ostvari stanje koje bi neodređeno ličilo na neku vazdušnu stalnost dovodi, naročito kod lovačke avijacije slabe izdržljivosti, do brzog trošenja ljudstva i materijala.

Na drugom mestu, akcioni radijus borbene avijacije, lovačke i bombarderske avijacije, relativno je ograničen. Dostignute performanse u ovom pogledu interesuju naročito izviđačku avijaciju, kod koje je sve bilo žrtvovano težini nošenog goriva. Za druge tipove aviona, otstojanje koje se može preći je znatno manje, iako se uvek radi na njegovom povećavanju uporedo s tehničkim napretkom. Prema tome, na jednom određenom vojištu, biće oblasti gde će se moći računati s avijacijom, savezničkom ili neprijateljskom, i drugih gde će ona biti slabija ili čak otustna. Manevrisaće se na neki način prema tome da li se hoće da izbegne neprijateljska avijacija ili obezbedi učešće savezničke avijacije. Da su, naprimer, Houard i Togo imali avijaciju, oni bi se možda još više držali svog sistema očekivanja neprijatelja u Lamanšu, odnosno kod Cušime. Isto tako, pitanje će se postaviti na jedan potpuno drugačiji način u uskim morima koja su oivičena neprijateljskim obalama i u ogromnom prostoru okeana. U okeane moći će da se dovede avijacija samo na nosačima aviona, što znači u dosta ograničenoj količini. Ako su dva protivnika odvojena nekom prostranom morskom površinom, jedan od njih, ako je moćan u vazduhu, imaće interes da privuče neprijatelja k sebi i da vidi zone operacija prikovane u svojim vlastitim vodama.

Primetimo da ako uloga avijacije, u normalnim uslovima, ima tendenciju da se umanji u prostoru, ona narašta u vremenu, u tom smislu što ovaj rod vojske, malo više nego mornarica a mnogo više nego kopnena vojska, može znatno da se razvije u toku jednog rata, ako su proizvodnja materijala i obuka ljudstva mnogo razvijeni. Avioni se izrađuju inače brže nego brodovi i biće lakše da se nađe nekoliko hiljada potrebnih ljudi nego da se poveća neiz-

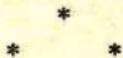
bežno ograničen efektiv kopnene vojske. Biće mnogo više aviona na kraju sukoba nego na početku. Dokaz za to je rat 1914.

Avijacija raspolaže velikom slobodom pokreta tamo gde ona operiše. Ona nije ograničena, kao druga ratna sredstva, da ostane na istoj horizontalnoj ravni. Kada joj ova više ne odgovara, ona je menja, jer ona može da se kreće kako hoće po trećoj dimenziji, izuzev blizu praktičnog plafona.

Avion je vrlo brzo borbeno sredstvo. Njegova brzina je od 150 do 200 km na čas.

Upotreba avijacije može biti jako ometana i čak onemogućena nepovoljnim atmosferskim uslovima: jak vetar, magla ili jaka kiša. Noću, avijatičar u vazduhu ne vidi ništa više od ostalih ljudskih bića. Trebaće, dakle, izbegavati ovakve uslove, ako se hoće da olakša učešće svoje vlastite avijacije. Naprotiv, tražiće se nepovoljni uslovi ako se hoće da stavi van dejstva protivnička avijacija. Atmosferski uslovi tada nude interesantne mogućnosti.

Ova poslednja osobenost sadrži dve posledice. Pre svega, ne može se sigurno računati s učešćem avijacije u jednoj operaciji koja treba da počne određenog datuma. Obratno, ako se hoće da izabere ovaj datum, tako da se koriste povoljni meteorološki uslovi za poduhvat, gubi se izvestan deo svoje slobode dejstva.

Mi smo već pomenuli, u prvoj glavi ove studije, uticaj koji avijacija ima na pomorske operacije što se tiče povećavanja borbenih eventualnosti u vremenu i prostoru, tj. u taktičkom domenu. Mi se ovde nećemo na to vraćati, ali ipak ćemo upozoriti čitaoca na jedno pitanje koje je povezano s prethodnim.

Avijacija nudi strategiji nove mogućnosti obezbeđenja i borbe dajući sredstva za izviđanja i daljna dejstva

iznad i preko frontova koji su posednuti kopnenim i pomorskim snagama. More više nije prepreka koja može biti savladana samo pomorskim sredstvima. Ostrvski položaj uz pomorsku nadmoćnost nije više zaštita. Bilo je pre, naročito na kopnu, prepreka koje su bile držane od strane protivničkih organizovanih snaga, koje su u izvesnim uslovima postajali »frontovi«, koje je trebalo sloboditi da bi se dostigli ciljevi postavljeni s druge strane (teritorije, industriski centri, pomorske komunikacije, baze, luke, itd.). Bitačna prostorija je bila ograničena na prostoriju koja je mogla obuhvatiti kopnene i pomorske oružane snage. Sada više nije tako. Bitačna prostorija se proširuje na sve ono što može dostići avijacija. Ona se jako povećava, i postojanje frontova nije više smetnja za napad, bar delimičan, na izvesne ciljeve. Može se dejstvovati na pozadinu oružanih snaga jednim neočekivanim sredstvom, dok se nekada na kopnu raspolagalo samo konjicom, a na moru površinskom ili podmorničkom krsticom,

Računajući na ovu novu situaciju, italijanski general Duet (Douhet) je išao čak dotle da kaže da ubuduće kopneni frontovi »neće imati više smisla«.²⁾ Očigledno to

²⁾ Pismo poslato časopisu *Revue Maritime* i objavljeno u oktobarskom broju 1923, str. 524.

General Duet, stari direktor italijanske aeronautečke tehničke službe, pisac je izvesnog broja dela koja sadrže vrlo interesantne i smeće ideje, iako su one često dosta za diskusiju. Navodimo njegova dela:

Come finì la Grande Guerra — La vittoria aleata, Roma, 1918.

Il dominio dell'aria, Roma, 1921.

La difesa nazionale, Torino, 1923.

Il dominio dell'aria, Saggio sull'arte della guerra aera, Roma, De Alberto, 1927.

L'armée aérienne i takođe *Submersibles et avions dans la guerre moderne*, Rivista Aeronautica, decembar 1927.

Ove knjige i članci su vrlo korisni za studiju ako se hoće prodreti u pobude i tendencije sadašnje italijanske aeronautečke znatne i uz nemiravajuće ekspanzije. Ali treba da se doda da su uvaženi vojni pisci, kao što su admirал Bernoti (Bernotti) i general Bolati (Bollati), daleko od toga da dele malo preterana mišljenja generala Dueta.

je preterivanje. Zauzimanje teritorija što ostaje uvek krajnji i neophodan cilj i što se događa na ovim frontovima, uostalom podrazumevajući tu i zadatak koji ispunjava avijacija, ima uvek svoju prvorazrednu vrednost.

Ali, sigurno je da će pozadina kopnenih vojski, teritorija zaraćenih država, njihovo samo stanovništvo, biti ubuduće, zbog vazduhoplovog faktora, mnogo više zahvaćeni neprijateljstvima. To je još jedan korak na putu ka »totalnom ratu«. Razlika između boraca i neboraca se smanjuje. Izvesni pisci su čak mislili da će ona potpuno iščeznuti. Zbog vazdušne opasnosti koja preti svakom, svako će biti borac: ljudi, žene, deca, starci biće u istom položaju kao vojnici i mornari. Ali još tu ima izvesnog preterivanja. Pre svega, opasnost od vazdušnog bombardovanja postoji samo u izvesnoj zoni, zbog ograničenog akcionog radiusa aviona koji imaju taj zadatak. Cela teritorija jedne velike zemlje nije još njime ugrožena. Sem toga, čak i u ugroženom vazdušnom prostoru, vazdušni napad će se koncentrisati na osetljive tačke. Radnik industrijskog centra, stanovnik velikog grada, železničar velikog železničkog čvora, biće izloženi opasnosti i biće borci. Iz ovih mesta, besumnje, evakuiseće se samo nesposobna ljudska bića. Ali, na desetak kilometara od ovih mesta, seljaku koji ore svoje polje neće pretiti nikakva opasnost, izuzev u izvanrednim okolnostima; sela i mali gradovi će ostati uopšte mirni. Ne treba dakle crniti sliku po svojoj želji. Stvarnost je već dovoljna.

*

* * *

Osobenosti avijacije na koje smo gore potsetili, utiču da se izrazu »prevlast u vazduhu« da jedan naročiti smisao. Taj izraz ne bi mogao da evocira ideju o stabilnom i definitivnom posedanju atmosfere, i to još manje nego što »prevlast na moru« znači trajnu i nepovredivu dominaciju nad vodenom površinom.

Pre svega, najjača strana ne može za stalno zauzeti vazdušni prostor. Svojstva ovog sredstva se tome su protstavljaju.

Ne može se čak sprečiti ni svom slabijem protivniku da se povremeno pojavljuje u vazduhu radi izviđanja, pa čak i bombardovanja. Sloboda pokreta i brzina tog protivnika će mu to uvek i omogućiti. Da bi se u tom sprečio, trebalo bi se naći na njegovom pravcu dejstva, što će načelno biti stvar slučaja. Ako se nalazi u tom momentu na zemlji, jednoj maloj jedinici trebaće oko pola časa da uzleti i da stvori mogućnost za dejstvo, tj. da se grupiše i da se nađe na željenoj visini. Za ovo vreme neprijatelj će preći oko 100 km i biće prema tome van domašaja.

Posredna zaštita, koja je bila osnova kopnene i pomorske prevlasti ne postoji više pred vazduhoplovnim, kao ni pred podmorničkim borbenim sredstvima.

Međutim, kada se najjača strana odluči da dejstvuje, ona će se naći na izabranoj tački i u željenom momentu s takvim snagama koje će sprečiti protivnika da se pojavi, i ona će biti neosporan gospodar u vazduhu, u toku izvesnog vremena, uistinu ograničenog, ali dovoljnog za ono što se želi učiniti. Ovde, prevlast u vazduhu odgovara zaista nečemu realnom. Ali vidi se da je ona samo lokalna i privremena, mnogo više nego prevlast na moru. Iznad svega, ona imperativno zahteva inicijativu u operacijama.

Van ovog specijalnog slučaja, može se govoriti samo o »vazdušnoj nadmoćnosti«. Strana koja nju koristi u mogućnosti je da slobodno sprovodi svoje planove, ne bojeći se nikakvog ometanja, a njen neprijatelj, koji je uvek pod pretnjom odlučujućeg protivničkog protivdejstva, ograničen je na slabu aktivnost. On je svakako manje inferioran nego što je to pokazao, u sličnom slučaju najslabiji protivnik u borbi na površini mora. Ipak veliko polje dejstva mu ostaje otvoreno. Nikakva »prevlast« se ne vrši na njegovu štetu.

*
* *

Pri upotrebi vazduhoplovnih sredstava protiv ciljeva na zemlji, ofanziva ima sve prednosti. Izvesni pisci, a naročito general Duet, videli su u tome kao jednu revoluciju u veštini ratovanja, tvrdeći da je na zemlji usavršavanje naoružanja, do i u toku rata 1914, služilo uvek defanzivi. Ovo je sumnjivo, jer u ratu na kopnu mi smo to već videli od 1914 do 1918 kako ofanziva postiže svoje ciljeve kada je raspolagala potrebnim materijalnim sredstvima, i da čak nije bila zaustavljena moćnom defanzivom.

Ali, neosporno, ofanziva ima u vazdušnom napadu protiv kopna još veće vrline nego drugde. Napadač je favorizovan njenom velikom brzinom, lakoćom vrlo brzog kretanja u' svim pravcima, koncentracijama koje može poduzeti na napadnuti cilj polazeći s više aerodroma istovremeno, slobodnim izborom tačke za napad koju on jedini poznaje, iznenađenjem koje će moći da ostvari i materijalnim učincima koje je njegovo naoružanje sposobno da proizvede. Odbранa je utoliko otežana. Ona ostaje u zlokobnoj nesigurnosti što se tiče mesta i momenta gde će i kada biti nanesen udar; ne postoji nikakva prepreka koja bi mogla zaustaviti ili usporiti napadača u vazduhu; ne možemo se s njim stalno boriti svojim vazduhoplovnim snagama; nećemo moći biti upozoreni dovoljno unapred da bi se suprotstavili neprijateljskim pohvatima i stići ćemo uvek suviše kasno za protivdejstvo.

Istinu govoreći, ove prednosti se odnose naročito na bombardersku avijaciju, koja je zadužena da napada objekte na kopnu i na moru. Ove prednosti su manje za druge vrste avijacije koje imaju kratkotrajnija dejstva.

Najopravdanije držanje koje branilac može da usvoji je dakle da preduzme ofanzivu sa svoje strane i da preventivno dejstvuje. Dejstvujući tako, on se može

nadati da će prikovati za sebe bar jedan deo neprijateljske avijacije, naročito njegovu lovačku avijaciju, koja neće više biti na raspolaganju da podrži neprijateljske napade koji su u toku. Toliko će se uvek biti na dobitku.

Ali, iako je avijacija izvrsna u napadu na određene ciljeve, ona je daleko od toga da bude neosetljiva na napade preduzete protiv nje, i još najbolji postupak koji se može usvojiti jeste, kao i uvek, da se ona uništi u vazdušnoj bici. Uprkos njene krajnje pokretljivosti u tako širokom prostranstvu koje ona prelazi, treba je tamo naći, i tu počiva velika poteškoća vazdušne ofanzive u pravom smislu reči.

Međutim, problem nije nerešljiv. Može se pokušati da se primora neprijateljska avijacija da se pojavi na jednom određenom mestu, bilo, kao što je gore rečeno, uzimajući iniciativu za napad, bilo privlačeći neprijateljske vazduhoplovne snage na mamac koji bi one želete da uhvate: ka jednom cilju na kopnu, nekoj snazi na moru, jednom konvoju, itd..., na sve pravce na kojima bi se unapred mogao organizovati jedan moćan protivudar. To je uvek, primetiće se, naš drugi ofanzivni metod, na geografskoj bazi ili budi rečeno takvoj. Tu se dejstvuje protiv aviona kao protiv podmornice, kao uopšte protiv svake zveri koju je teško uhvatiti u trku. To je slučaj s avionom zbog njegove brzine kao i s podmornicom zbog njene nevidljivosti. Opravdanosti postupka se potvrđuju po stepenu narastanja prostranstva vojista i nesigurnosti u pogledu premeštanja neprijatelja.

Neprijatelj, bojeći se neugodne sudbine, može odbiti da uđe u zamku i da se drži vazduha. Ako on ostane na zemlji kao neka flota u svojoj bazi, ima se još mogućnosti da se on napada u njegovim centrima i pokuša da uništi, istovremeno kad i njegovi avioni, njegov materijal i njegovi nepokretni objekti. Protiv avijacije na kopnu, bombardovanje terena ima izvrstan preventivan učinak. Iz istog razloga, napad, uništenje ili bar stavljanje van upotrebe nosača aviona ima ogroman interes.

Ako dođe do vazdušne bitke, što se osobito može poželeti, i ako se tu bude pobednik, ovaj uspeh će imati posebne karakteristike koje je važno podvući. Obratno od onoga što se dešava u kopnenoj ili pomorskoj bici, pošto se uniše ili odbace neprijateljske organizovane snage neće se očuvati teren, pošto će biti potreban povratak radi snabdevanja. Neće se zadobiti nikakvo trajno osvajanje niti ikakva »prevlast« u prostoru, pošto će se, kao što smo to videli, neprijateljska avijacija moći zatim ponovo pojaviti. Nemoćna što se tiče zauzimanja prostora, neće li победа biti srećnija u pogledu materijalnih učinaka rušenjem objekata? Ne mnogo više. Dok jedna tucena vojska obnavlja vrlo teško svoje gubitke u ljudstvu i materijalu, dok se potopljeni brodovi ne mogu zameniti, poražena avijacija može se obnoviti dosta brzo, što se tiče materijala, pomoću novih aviona. Naprotiv, zamenjivanje nestalog ljudstva naići će na velike teškoće. Najzad, moral onih koji ostaju ne može a da ne bude ozbiljno uzdrman velikom nesrećom, čak ako oni tu nisu ni bili prisutni, i vrlo je verovatno da će se to osetiti na njihovoj kasnijoj aktivnosti. U svakom slučaju, za izvesno vreme imaćemo relativno zatišje, a više i ne treba, da bi se dao neki veliki značaj vazdušnoj pobedi.

Vazduhoplovna sredstva mogu dostići pozadi kopnenog i pomorskog fronta različite ciljeve. Među ovima, ima ih vojnih, kao što su komunikacioni pravci, skladišta, municiski depoii, pomorski arsenali, konvoji, itd... Ima ih takođe civilnih: veliki gradovi, industrijski centri, itd... S obzrom na uslove upotrebe avijacije, ovi poslednji ciljevi imaće naročitu privlačnost u očima mnogih ljudi. Napad na njih sadrži mali rizik, a obično ima veliki odjek. To je poznata obmana, stara kao svet; ona je još više gurala na gusarski rat i uslovila da se zanemari regula-

ran rat u pravom smislu reči.³⁾ Tome se treba posvetiti samo smisljeno kada se na to ide iz ozbiljnih razloga i kada se ne izlaže opasnosti da se tako kompromituje upotreba avijacije u vojne svrhe.

»Vrhovna komanda, kaže upravo general Nisel (Niessel),⁴⁾ mora da odluči u kojoj meri treba da se napadnu nevojni objekti. Prvo treba obezbediti brigu za borbene snage, tako da im se olakša pobeda... Bojati se da se pritisci koji dolaze iz neodgovornih izvora ne vrše na vladu radi dobijanja bombarderskih formacija za dejstvo po ciljevima drugostepenog značaja. Zadatak je visokog komandovanja i vazduhoplovnih rukovodilaca da se odupru opsenjivanju nezavisnih operacija i citatima iz zvaničnog izveštaja koji iz njega mogu da proizidu i da objasne vradi da shvati njihove nepogodnosti.«

Međutim, napad na ciljeve bez vojnog značaja, uvek kao i gusarski rat, može u vazduhoplovnom smislu da odgovara jednoj strategiskoj i manevarskoj ideji a koja se sastoji u postizanju diverzionog učinka, koji će da poboljša ravnotežu među oružanim snagama na vojištu.

Ovi napadi mogu biti takođe motivisani, u izvesnim momentima, ozbiljnim političkim, ekonomskim ili moralnim razlozima koji nisu čisto vojne suštine, ali koji ipak bliže dotiču pitanje vođenja rata.

Međutim, nije nikako potrebno u ovom slučaju, uzgred rečeno, poveriti takve napade jednoj specijalnoj »vazdušnoj armiji« odvojenoj od kopnenih i pomorskih

³⁾ To je često uticalo na čuvene konjanike, naročito one iz Građanskog rata u Americi, koji su više vodili brigu o svojim slavnim »rejdovima« nego o sajdejstvu i ozbiljnim akcijama njihove strane. Rejd Stounmena na Ričmond lišava armiju Hukera (Hooker) konjice i dovodi do njenog poraza kod Censlersvila (Chancellorsville); rejd Stjuarta pred Getisburg (Gettysburg) oduzima sva sredstva za izviđanje Liu (Lee), itd., itd. Ovaj nezgodan i neumesan partikularizam obično besni u rodovima vojske s velikom sposobnošću za pokret.

⁴⁾ *La maîtrise de l'air. L'aviation et la décision de la guerre*, časopis *Revue des Deux Mondes*, 1 novembar 1927.

snaga.⁵⁾ Broj i značaj ovih operacija to ne opravdavaju. Politički, ekonomski, prehranbeni, moralni i drugi ciljevi su uvek postojali istovremeno s vojnim ciljevima u pravom smislu reči. Mi smo to uostalom priznali, označavaajući njihove reperkusije na strategiju. Kasnije, mi ćemo im posvetiti još jedno veliko poglavlje. Ali do sada je kopnenim vojskama i flotama pripadalo da udovoljavaju ovim zahtevima. Zato smo ih mi nazvali »obavezama«. Biće ista stvar kada im pristupimo vazdušnim putem. Snage namenjene za ove operacije biće povodom toga unapred oduzete od kopnene ili pomorske avijacije.

Logičnije je da se tako dejstvuje nego da se stvara »vazdušna armija« namenjena za ciljeve bez vojnog značaja, i da se na nju obraća za operacije na vojnim frontovima, koji se smatraju tada od strane te vazdušne armije, po njenom ličnom ubeđenju, kao prinudne obaveze. Vazdušni napad na ciljeve bez vojnog značaja je zaista vrlo redak, dok vazdušno dejstvo na vojnim frontovima je stalno, neprekidno i upotrebljava sredstva koja se smatraju uvek nedovoljnim. Prirodno je, dakle, da se glavnina vazduhoplovnih snaga usmerava ka stalnim a ne ka eventualnim potrebama.

Što se tiče kopnene i pomorske avijacije, one naravno treba, u ime jedinstva cilja, koji je isti za sve snage koje učestvuju u istoj operaciji, da ostanu pod komandom kopnenih i mornaričkih komandanata.⁶⁾ Podela ove dve vrste

⁵⁾ To je ipak rešenje koje nažalost preti da prevagne kod nas. Ali nedostaje nam prostor da bi ovde objasnili ovu čudnu konцепцију, kao što bi to bilo potrebno.

⁶⁾ Ovome bi se moglo primetiti da bi isto rezonovanje dovelo, pod izgovorom jedinstva rata, da se i mornarica stavi pod komandu kopnene vojske.

Argument bi bio zaista ubedljiv kad mornarica ne bi mogla da se udalji više od 4.000 do 5.000 m od obale, kao avijacija od kopna i ako bi ona isključivo bila namenjena za dejstva u obalnom pojasu. Stara austrougarska mornarica bila je u sličnom položaju. Tako je njena glavna komanda bila za sve vreme vezana uz ministarstvo rata, i, u toku rata, njene operacije su bile vođene prema mišljenjima kopnene vojske.

avijacije između raznih stepena komandovanja može ipak da bude različita u dva slučaja.

Dok potrebe sredine zahtevaju da se kopnena avijacija prilično podjednako podeli između združenih jedinica (divizije, armiski korpsi, armije, vrhovna komanda), vođeći računa o njihovoj važnosti i veličini njihovih potreba, biće bez sumnje bolje da se najveći deo pomorske avijacije stavi u ruke komandanta jednog vojišta, umesto da se ona stavi na raspolaganje pomorskim snagama ili pomorskim regionima. Poseban karakter ovog roda vojske, njegove specijalne mogućnosti, interes, koji se ponekad ima, za njegovu koncentraciju kako bi dejstvovao u velikim masama, nametnuće verovatno rešenje koje će se sastojati u povećavanju procenta »rezerve« avijacije stavljene na lično raspolaganje komandantu vojišta.

Najzad pomenimo, u istom smislu, mogućnost sa dejstva suvozemne avijacije u pomorskim operacijama, ili obratno, prema proceni odlučujuće važnosti nekog objekta.⁷⁾ Ovde postoji mogućnost za veoma interesantne manevre vazduhoplovnim snagama, koji omogućuju da se uputi u jedan određen pravac, iznenada, celokupna rezerva namenjena za drugde i da se strategiski »manevriše« u vazduhu kao i na kopnu i na moru. Bogatstvom mogućnosti koja ona tako nude i uopšte svojim vlastitim osobinama koje im omogućuju da dejstvuju bez razlike iznad zemlje ili vode, vazduhoplovna sredstva još ojačavaju, govoreći u materijalnom pogledu, veze koje treba

Ali ovo nije normalna situacija u kojoj se nalazi mornarica. Ona treba da bude neprestano spremna da preduzme, daleko od obala, operacije koje su joj svojstvene, i koje su bitno vojne i stalne. One nemaju ništa zajedničko s gore opisanim zadacima avijacije koji su izuzetno vojni i čisto slučajni.

⁷⁾ Eskadrile kopnene avijacije su bile upotrebljene u podmorničkom ratu. Jedna mornarička eskadra je učestvovala u operacijama u Maroku (1925). Uostalom, postojale su uvek međuzavisnosti kopnena vojska — mornarica i mornarica — kopnena vojska. Kada se one odnose samo na vazdušni prostor priroda vazduhoplovnih snaga omogućava da im se u njemu dosta lako može suprotstaviti.

da ujedinjuju kopneni i pomorski rat. Ona tako dejstvuju u smislu toliko željenog jedinstva rata.

Sem toga, zahvaljujući avionu, jedan deo utrošenog naporu u pripremi kopnenog rata poboljšava nacionalna sredstva u odnosu na pomorski rat. Sve žrtve prve kategorije nisu izgubljene za drugi cilj. Uostalom i obratno nije manje istinito. Evo jedne primedbe koja ima svoj značaj za zemlje čiji ih geografski ili politički uslovi osuđuju na izvestan nesklad u razvoju njihovih kopnenih i pomorskih snaga.

VAZDUHOPLOVNA SREDSTVA U NAPADU NA POVRŠINSKE I PODMORNIČKE SNAGE

Pretstavimo prisustvo grupe liniskih brodova i nekoliko bombarderskih eskadrila, snabdevenih usavršavanjima koja se u sadašnjem momentu mogu smatrati kao ostvariva. Pokušajmo da vidimo šta se može dogoditi, pomažući se pritom već stečenim iskustvima i predviđanjima tehnike.⁸⁾

Verovatno je, čak i sigurno, da će napadačeva avijacija naići na jako protivdejstvo protivavionske artiljerije, a naročito na strašno dejstvo malih kalibara s automatskom vatrom (37 do 40 mm), koji su mnogo opasniji na malim i srednjim daljinama (do 2.000 m), nego najjači kalibri protivavionske artiljerije od 75 do 127 mm. Da bi to izbegli, avioni će, pre svega, leteti visoko, na visini koja dostiže 3.000 m ili više.

Nekad, s početnim sredstvima kojima su avioni raspolagali da bi izvršili potrebno nišanjenje pri bacanju bombi, to bacanje je izgubilo svaku preciznost na ovoj visini i moglo se, u ovim uslovima, smatrati da su ove

⁸⁾ Američka iskustva na Indijani, Ostfriessland-u i Jowi (juli 1921), na Alabami (septembar 1921), na New-Jersey-u i Virginiji (septembar 1923) i na Washington-u (novembar 1924). Engleska iskustva na Agamemnon-u (avgust 1922). Japanska iskustva na Iwami (jul 1924).

opasne mušice praktično izbačene iz dejstva kada se ote-
raju na te visine. Sada više nije tako. Nišanske sprave
su znatno usavršene ovih poslednjih godina. To se video-
lo za vreme bombardovanja *Agamemnona* koji je bio u po-
kretu i plovio vijugajući, kada se postiglo 31% pogodaka
s visine između 2.000 i 2.400 m. Sada postoje skoro svuda
izvrsne nišanske sprave, kao one koje ima američka avi-
acija, čija verovatna skretanja iznose 12 m sa 1.850 m
ili oko 20 m s 3.000 m visine,⁹⁾ ograničavajući na oko 20
sekundi trajanje pravoliniskog horizontalnog leta koji
prethodi bombardovanju. S ovom nišanskom spravom po-
stiglo bi se, izgleda, 40% pogodaka sa 2.000 m visine na
senku jednog diržabla koji leti velikom brzinom i po kri-
vudavoj putanji. Može se, dakle, računati da avioni sada
imaju ozbiljne mogućnosti da pogađaju jedan takav cilj
kao što je liniski brod s visine od 3.000 m, čak i više,
utoliko više što zona opasnosti, u horizontalnoj ravni,
treba da bude povećana jednim pojasmom od oko 10 m
širine. Zaista sva su iskustva pokazala da su najopasniji
udarci bili oni koji su padali u vodu blizu broda i koji su
dejstvovali kao torpeda.

Liniski brod raspolaže uvek, da bi se branio od aviona
koji dejstvuje na ovoj visini, najvažnijim oruđima svoje
protivavionske artiljerije (75—127 mm). Ali poznato je
koliko je njihov učinak slab na ovoj visini. Sve pouke iz
prakse to dokazuju. Povećanje ciljeva još ga umanjuje
pošto svaki brod može da tuče samo ograničen broj
aviona. Nije dakle preterano da se misli da će u slučaju
upotrebe većeg broja aviona (30 do 40) ako je čak neko-
liko i uništeno biti dosta drugih koji će uspeti da zauzmu
položaj za bacanje. Primetimo isto tako da ako je, protiv
običnog bombardera, metod koji se sastoji da se zapreč-
nom vatrom napadaču spreči zauzimanje položaja u ma-
njem vazdušnom prostoru dosta efikasan, on će biti da-
leko manje efikasan protiv aviona snabdevenih bestrzaj-

⁹⁾ Vidi američki časopis *Mechanical Engineering*, jun i sep-
tembar 1924.

nim topovima velikog kalibra, čije ostvarenje nije daleko. Ovi avioni vladaće pri napadu jednim mnogo širim vazdušnim prostorom, koji će im omogućiti da dosta lako izigraju sve baraže.

Avionske bombe su napredovale paralelno s drugim borbenim sredstvima. Bomba s tankom košuljicom od 907 kg, od čega je 453 kg eksploziva, sada se upotrebljava u Sjedinjenim Američkim Državama i korišćena je stalno u gore pomenutim probama. Amerikanci su stavili u upotrebu takođe bombe od 1.815 kg. Oni su isto tako ispitivali probajne bombe sa što većom ukupnom težinom i što manjom težinom eksploziva, koje su namenjene za probijanje paluba čelične konstrukcije. Može se dakle reći da se od sada avionska bomba pojavljuje kao strašno oruđe, koje eksplodira u utrobi broda ili u vodi blizu njega. I ona nije jedina. Pored nje sada je u upotrebi torpedo koje izbacuje avion, čija se visina pada povećava stalno, kod svih država, posle upornih istraživanja.

Ratni brod očigledno nije bez odbrane protiv ovih opasnosti. Može se usavršiti njegova podmornička zaštita, i iskustva sa *Washington*-om su pokazala da je taj oklopni brod, čija je infrastruktura bila izrađena po modernim principima, pobedosno izdržao udarce torpeda i bombi koje su eksplodirale pod vodom. Isto tako, probajnim bombama se može suprotstaviti odgovarajućom debljinom oklopa, na jednom ili više čeličnih raspona, pod uslovom da ona dostiže ukupnu veličinu od oko 200 mm, što je potrebno da bi se održala nepovredljivost utrobe.

Prepostavimo dakle da naši oklopljeni brodovi koji su se sukobili s neprijateljskim avionima budu konstruisani na ovaj način. Oni će izdržati vazdušne ili podmorničke udarce koji će im biti upućeni. Oni će nastaviti da plove. Ali pri svemu tome oni će biti teško oštećeni. S druge strane, bombe koje bi eksplodirale u ojačanjima na nadgradnji (les superstructures) prouzrokovale štete koje se zanemaruju u teoriji, ali koje se u praksi ne mogu nikako zanemariti. Ako one ne dovedu u pitanje samo po-

stojanje broda, ne može se smatrati da se, pri činjenici kada se imaju raspuknuti delovi oplate broda, ima jedna skoro normalna situacija.¹⁰⁾ Ukratko, pod najboljim uslovima, pogođeni brodovi treba da se oprave što će trajati verovatno dugo. Odatle će rezultati, u toku ovog vremena, imobilizacija znatnog dela snaga, utoliko više neugodna ukoliko strana koja je pogođena ima manje brodova i ukoliko su brodovi većeg deplasmana. Takvu istu konstataciju mi smo napravili u pogledu podmornica.

Na kraju, u dvoboju koji smo mi predviđali, avioni su uspeli da izbace iz stroja, privremeno ako ne i definitivno, jedan deo neprijateljske tonaže koji je utoliko veći ukoliko se radilo o brodovima veće pojedinačne tonaže.

Možda bi se mogla smatrati jedna takva avantura kao ratna sreća, kao rizik koji se može prihvati jer je njen verovatnoća mala i liniski brod je može izbeći upotrebljavajući izvesne mere predostrožnosti. Tako će se rezonovati i u pogledu spore i kratkovidne podmornice. Ali, suprotно njoj, avion ima brzinu i veliko polje vida. Ako je njegovo dejstvo, neosporno, privremeno, u prekidima, pojedinačno, činjenica da ga on često može produžiti protiv *usidrenog* neprijatelja ublažava u velikoj meri ove negativne osobine.

Tada, liniski brod ne može više da se ograniči na nadu da će proći morem kroz male prolaze u toku ograničenog vremena. Svakog momenta njemu preti opasnost. Ne radi se više samo računajući na srećnu okolnost da se izide iz kuće bez kišobrana. Kiša pada takođe i u kući. Ona nema krova.

¹⁰⁾ Pogodak, čak ograničen u oplatu broda, isto tako može biti izvanredno opasan ako neprijatelj, bez obzira na međunarodne ugovore, upotrebi bombe sa bojnim otrovima.

Ova mogućnost koju ima avion da napada površinski brod čak u sidrištu ili u bazi, koji su zaštićeni od površinskih ili podmorničkih napada, zaista je jedna nova velika činjenica savremenog doba. Ona zaista menja poglедe stare strategije, stvarajući istovremeno nove opasnosti i nepoznata ofanzivna sredstva. Ja ne znam da li se ona ceni po svojoj pravoj vrednosti i da li se uviđa da izvesne naše baze, po svom geografskom položaju,¹¹⁾ nisu više nikako upotrebljive kao mesta za odmor, opravku ili čak mobilizaciju. U vreme nedavnog ukidanja arsenala u Lorianu i u Rošforu, ja nisam čuo nijedan glas da se podigao u odbranu vrlo velikog interesa koji mi imamo za naše baze na Okeanu, bar za mobilizaciju, pred vazdušnim opasnostima koje prete drugim lukama koje su slabije raspoređene.

Liniski brodovi koje smo mi suprotstavili avijaciji napadača mogu takođe, da bi se zaštitili, koristiti svoje velike mogućnosti za pokret. Oni mogu izvršiti često manja ili veća nagla skretanja pri normalnoj plovidbi, kretanja u cik-cak ili vijugavoj liniji, da bi otežali postupak pri otkačinjanju bombi. Oni takođe mogu da naglo promene put posle momenta otkačinjanja, ako su ga mogli primetiti.

Mogućnosti koje nudi ovaj postupak, iako interesantne, nisu velike kada se radi o modernim oklopnim brodovima velikog deplasmana, čija je ekonomska brzina oko 20 čvorova i čije su evolucione sposobnosti, čak i pri ovoj brzini, dosta osrednje. Ugaona brzina na jednom stepenu u sekundu, pri kružnom kretanju je maksimum

¹¹⁾ Geografski položaj je zaista bitan elemenat ovog problema. Izevse naše baze, koje su blizu neprijatelja, mogu biti stalno uzneniravane njegovom kopněnom ili obalskom avijacijom. Druge, koje su udaljenije, mogu biti tučene samo avionima s nosača aviona, tj. mnogo ređe.

onoga što se može očekivati, a proračun pokazuje da ona dovodi u toku padanja bombe do udaljavanja od tačke udara bombe. Vrednost ovog udaljavanja nije vrlo velika, iako je veća od onog što je zaista potrebno da bi se izbegla bomba. Sem toga, liniskim brodovima smeta njihov grupni poredak da bi slobodno ostvarili željena pojedinačna uklanjanja.

Raspoređujući se malo rastresitije oni bi sigurno poboljšali svoju situaciju.

Oni bi u tome uspeli još više, ako bi mogli podeliti tonažu, koncentrisanu u njima samim, između više brodova manjeg kapaciteta, koji bi bili brži i imali bolje osobine evolucionisanja.

Prepostavimo da se zameni jedna oklopinjača od 30.000 tona i brzinom od 20 čvorova s tri *Duquesne*-a brzine od 25 čvorova. Tada bi avionima bilo malo teže u njihovim napadima.

Podelimo istu ukupnu tonažu između 12 *Panthère*-a od po 2.500 tona s brzinom od 30 čvorova. Mogućnosti avijacije bi se još više umanjile.

Idemo dalje. Podelimo ovaj deplasman od 30.000 tona na 20 *Bourrasque*-a od po 1.500 tona s brzinom od 33 čvora, koji dejstvuju u rastresitom poretku, krećući se po vijugavim linijama, evolucionišući neprestano manevarskom lakoćom koja odgovara njihovoj veličini i njihovoj brzini. Šta mogu avioni? Ostati na velikoj visini? To znači lišiti se potpuno mogućnosti za bombardovanjem. Sići? To znači ući u ubitačnu zonu malokalibarskih automatskih oruđa.¹²⁾

Mi vidimo situaciju koja je stvorena primenom termina rastresitog evolucionisanja. U situaciji kada se površinska snaga nalazi sama protiv same avijacije, *površin-*

¹²⁾ Videli smo primer nemoći avijacije u ovim uslovima kada je, 27 i 28 oktobra 1917, francusko-engleska eskadra sastava *Botha*, *Mentor*, *Mehl*, *Magon*, bila napadnuta dva puta bezuspešno od strane 25 nemačkih aviona. Jedino je *Magon* bio lakše oštećen. Još je staro proizvodionsko naoružanje ovih brodova bilo daleko od naoružanja koje se danas upotrebljava.

ska snaga ostaje gospodar površine, odakle je avijacija ne može isterati. Ali ovu korist površinska snaga može da postigne samo ako se prilagodava novim uslovima postižući najmanju osetljivost prema vazdušnim napadima.

Vazduhoplovno oružje ne uslovljava dakle iščezavanje površinskih snaga, kao što se to pretpostavljalo.

Ali da bi se održale u životu, bez padanja u veliko iskušenje, da bi sačuvale svoju slobodu dejstva, potrebno je da se ove snage prilagode sadašnjim okolnostima. Broj, brzina, umerene dimenzije, manevarska okretnost, eto na čemu one treba naročito da nastoje. Pred vazdušnim oružjem, treba izbeći suvišnu koncentraciju mase, moći i interesa na jednoj jedinoj tački. Izvesna rastresitost, čiji će stepen zavisiti od mnogo faktora, biće imperativna potreba sutrašnjice. I u tom pogledu, situacije kopnene vojske i mornarice su dosta različite. Na kopnu borbena jedinica je malo osetljiva, jer je uopšte rastresita; komunikacijski pravci (putevi, železnice, objekti na njima) su naprotiv vrlo osetljivi. Na moru je obratno. Borbena jedinica velike tonaže nudi odličan cilj, jer je koncentrisana, dok komunikacijski pravci ne postoje. Odatle obaveze za brod da reaguju protiv ove teške nepovoljnosti, što je mogućno činiti samo rastresitošću. I mi ponovo nailazimo ovde na zaključke koje je razmatranje o podmornici samo načelo, a koji nas približavaju, još jedanput, izvesnim teorijama »Mlade škole« iz XIX veka.

Da li sam se ja namerno stalno služio, da bi označio površinsku snagu, elastičnim i opštim izrazom »organizovane snage«, koji ni u čemu ne osuđuje osnovnu tonažu i koji spasava budućnost. Individualan devošman je parametar koji se slobodno bira prema potrebama momenta.

Ali rat na moru se ne ograničava na ovu jednostavnu formu suprotstavljanja jednog oruđa drugom. Mi smo potsetili na to samo da bi otvorili diskusiju, jedino u poka-

znoj nameri. Drugi elementi posreduju, a težiće da modifiraju položaj ravnoteže u kome smo mi ostavili, jedan naprama drugom, površinski brod i avion.

Zaista je sigurno, pre svega, da će izgledi aviona, u odnosu na ove površinske brodove koje ne može da dohvati, mnogo porasti, ako je podržan površinskim snagama sopstvene strane. Neprijateljski brodovi apsorbovani u topovskom dvoboju s protivničkim površinskim snagama neće moći uopšte da se bave s onim što se dešava iznad njih. Avioni će moći tada da se spuste ne bojeći se mnogo malokalibarnih automatskih oruđa i započeće svoj napad u vrlo povoljnim uslovima. Baš u toku međusobne borbe površinskih snaga avioni će naći najbolje uslove da dejstvuju protiv ciljeva koji su obično opremljeni za pariranje njihovih udara, i to na osnovu principa sadejstva između rodova oružja.

S druge strane, površinski brodovi napadnuti od strane neprijateljskih aviona prirodno će očekivati da se na iste vrši protivnapad sopstvenim avionima. Uspešna borba protiv određenog borbenog sredstva vodi se samo prodirući prilagođenim sredstvima u prostor gde ono operiše, da bi se ono odatle isteralo. Ne vlada se morem ostajući pasivno privezan za kopno, niti se gospodari vazdušnim prostorom ostajući prikovan za zemljište. Nameće se aktivna protivofanziva. Površinski brodovi otstraniće opasnost koja im preti samo progoneći je u njenom vlastitom elementu. I ovaj način dejstva biće za njih utoliko potrebniji, ukoliko će imati više vezane ruke angažovanjem protiv sebi sličnim. Tada će se videti, iznad borbe na površini, kako se odvijaju vazduhoplovne borbe analogne već poznatim ogledanjima flotila, i to iz istih razloga zaštite. Suprotstaviće se avion avionu kao torpiljarka torpiljarki. Vršiće se vazduhoplovna homeopatija.*)

Primetimo da ovaj metod omogućava površinskoj snazi da izmeni položaj ravnoteže na koji smo mi stigli, vraćajući ga ka početku, u protivnom smislu od pokreta

*) Po devizi homeopata, »slično se leči sličnim«. — Prim. red.

koji je tamo vodio. Površinska snaga će sebi omogućiti da utoliko više vrši pokrete većim brodovima pojedinačno osetljivim, ukoliko će raspolagati solidnijom vazdušnom snagom da ih zaštiti. Ako njena avijacija bude imala stalnu prevlast u vazduhu — što je idealan i teoriski slučaj — površinska snaga će moći izložiti bez opasnosti na vodi velike oklopne brodove kao što su današnji. Ako ova prevlast bude samo relativna i privremena — normalniji slučaj — trebaće da ona donekle smanji svoje pretenzije, ali da ipak ne ide na ekstremno rešenje kao kod *Bourrasque*, koje je ranije preporučivano, a koje odgovara potpunom oskudevanju u vazduhoplovnim sredstvima. Jednom reči, treba posedovati sredstva koja garantuju maksimalnu slobodu dejstva površinske flote, koja se može očuvati samo pod uslovom da se računa na opasnost ispod jedne određene vrednosti. Rešenje će imati, kao uvek, formu kompromisa. Ravnoteža će biti ostvarena dovođenjem u sklad potreba površine i vazdušne opasnosti. Vazduhoplovna moć, raspored baza i vladanje vojništima, posmatrani kroz vazduhoplovni faktor, uslovljavaće površinski jedinstven deplasman.

Da bi se površinskom brodu dala avijaciska podrška, ponekad se preporučivalo da on nosi potrebne avione, jednom rečju čineći od njega istovremeno nosača topova i nosača aviona. U tom smislu bili su nedavno izrađeni mnogi projekti.¹³⁾ Po mom mišljenju, tu bi se imao brod za sve, dobar za sve a sposoban nizašta, koliko rđav nosač topova toliko i rđav nosač aviona. Izgleda poželjnije, kada operacije ne omogućavaju i učešće obal-ske avijacije, da površinske snage budu praćene običnim nosačima aviona, koji su specijalizovani u ovim zadacima. Ali, kako su ovi brodovi vrlo skupi i kako im preti ista opasnost kao i površinskim brodovima, treba izbeći da im se daje suviše veliki deplasman, na-

¹³⁾ Vidi englesku studiju o »brodu kentauru« (»bâtiment-centaure«), *Revue Maritime*, novembar 1926.

stojati da ih bude što više, što je bitan faktor za njihovu upotrebu, a takođe i garancija protiv opasnosti, i, najzad, dati im izvrsnu podmorničku zaštitu, koja za njih ima više važnosti nego velika brzina. Sasvim je sigurno da će se moći utoliko bolje ostvariti dobra zaštita i velika brzina, ukoliko deplasman nosača aviona bude veći, ali, još jednom napominjem, za razmišljanje je što se tiče njihovog broja.

Površinske snage vodiće naročitu brigu o odbrani ovih nosača aviona, zbog interesa koji oni pretstavljaju za njih.

Prema tome, po ovoj kao i po drugim tačkama, mi dolazimo do tesne veze između površinskih snaga i avijacije, pošto smo pošli od karakterističnog suprotstavljanja, pokušaja zamene jednog drugim. To je ono što se uopšte događa s novim borbenim sredstvima. Daleko od toga da ona uslovjavaju iščezavanje svojih prethodnika, naprotiv ona im se pridružuju donoseći im svoje sopstvene mogućnosti.

Ono što se dogodilo prema podmornici još je jedan dokaz za to. Avion je prvo bio upotrebljen protiv nje. On je bio smatran kao njen specifično protivsredstvo. Dakle, podmornica se pobedonosno odbranila od pritiska iz vazduha. Ona je imala sigurno boravište u morskim dubinama, odakle je mirno ponovo izlazila na površinu kada avion posle kratkotrajnog boravka napušta mesto. I danas, otkriva se da sadejstvo aviona i podmornica, u obliku vođenja drugih sa strane prvih, nudi najinteresantnije perspektive.¹⁴⁾

¹⁴⁾ Ova potreba za sadejstvo avijacije s površinskim i podmorničkim snagama ne treba da uslovi da se zaboravi da avijacija treba, pre svega, da dejstvuje u vazduhu i to uprkos neprijatelju. U njenoj opštoj podeli za dejstvo vazduhoplovni kvaliteti, u pogledu navigacije i borbe, daju prvenstvo drugim kvalitetima, onima koji se tiču dejstva avijacije na nevazdušne ciljeve. To je primena pravila specijalizacije oruđa, koje je dobro poznato u mornarici.

VAZDUHOPLOVNA SREDSTVA U NAPADU I ODBRANI KOMUNIKACIJA

Ovde se radi o površinskim komunikacijama, pošto nam je prethodna studija pokazala da su one u ratu bile jedino značajne.

Uzmimo ponovo ekstreman i teoriski slučaj koji nam je gore služio kao polazna tačka. Zamislimo neku stranu *A*, koja je kao jedina predstavljena u vazduhu a lišena površinskih oružanih snaga, suprotstavljena strani *B* koja ne raspolaže nijednim avionom, ali koja, naprotiv, poseduje površinske snage prilagođene novim zahtevima, nešto kao *Bourrasque* iz našeg prethodnog izlaganja.

Iako malo preterano ova situacija je interesantna za razmatranje. Pre svega, jer je ona zgodna za rezonovanje, zatim jer odgovara zastrašivanju kome često pribegavaju besomučne pristalice svemoći samog vazduhoplovstva.¹⁵⁾

A i *B* treba obavezno da obezbede slobodnu upotrebu svojih površinskih komunikacija i da parališu neprijateljske komunikacije. Šta će se dogoditi?

Kao što smo mi to videli, *A* ne može ništa učiniti protiv površinske snage *B*. Strana *B* ima dakle punu slobodu da potpuno zapreči komunikacije strane *A*.

Naprotiv, avijacija strane *A* ustremiće se protiv komunikacija strane *B*. Ona će postići vrlo različite rezultate prema tome da li se radi o konvojima ili izolovanim brodovima.

Ona je slobodna da dejstvuje protiv praćenih konvoja, koji, prema engleskoj tezi koju smo mi naveli, mogu biti smatrani kao vojne formacije. U jednom takvom angažovanju, sve će se dogoditi onako kao što smo mi to videli pri napadu na liniske brodove. Pod protivavionskom vatrom eskortera i trgovačkih brodova (pretpostavljajući,

¹⁵⁾ Vidi propagandne letke koje je širilo (1927) društvo *Technica*, ulica Théophile-Gautier br. 1, Neuilly-sur-Seine. Jedna nemacka mobilisana vazdušno-trgovačka flota treba da uništi za nekoliko dana englesku trgovačku plovidbu.

što je verovatno, da su ovi poslednji snabdeveni tom vrstom naoružanja) avioni će uzletati visoko, i napadaće bombom i to ne eskortere, male brodove koji su malo osetljivi, nego brodove u konvoju. Neosporno je da će protiv njih imati velike rezultate. Trgovački brodovi zista nemaju ništa što bi im omogućilo da se suprotstave sličnom napadu. Oni nemaju ni vazdušnu ni podmorničku zaštitu koje bi im bile potrebne, a one im se ne mogu ni pružiti. Oni su spori i tek osrednjih kvaliteta za evolucionisanje. Oni su veliki, jer ih ekonomski razlozi, koji su ih stvorili, guraju neodoljivo ka velikim tonažama. A ne mogu se, što bi bio san, formirati konvoji samo od malih obalskih brodova; u ratu se mora ploviti s onim što se ima, a ne s onim što bi se htelo imati.

Verovatno je dakle da će konvoj velikih brodova, tako napadnut, pretrpeti velike gubitke, ako čak i ne bude potpuno uništen.

Sasvim je druga situacija za avijaciju kada se nalazi sama naspram usamljenog trgovačkog broda. Ta situacija je za nju nepovoljnija nego za podmornicu. Pre svega, avion ne može napadati i potopiti usamljen trgovački brod, jer je apsolutno u nemogućnosti da spase njegovu posadu i njegove putnike. Čak mu je teško da proveri njegovu nacionalnost, jer ne može da izvrši solidno raspoznavanje i on će biti žrtva svega onoga što se tiče lažnih signala, lažnih zastava i bojenja. Leteći 150 km na čas i na visini od 10 m duž nečeg što je sumnjivo neće uspeti da ga identifikuje. I još više, pred maskiranim neprijateljem, to može biti opasno. S druge strane, ne može se zanemariti jedna takva formalnost ako se nastoji da se ne izazovu neutralci. I zatim, još jednom podvlačim, postoji ovo nerešljivo pitanje spasavanja.

Zaista, možda će biti zaraćenih strana koje će dejstvovati prezirući takva razmatranja, kao što su to činili Nemci u ratu 1914. To je mogućno, ali malo verovatno.

Ovoj nemoći avijacije protivstavljena je njena mogućnost da primora usamljeni trgovački brod na kretanje

ka nekoj sopstvenoj luci, gde bi se izvršili svi željeni pregledi. To je jedna uspomena iz poslednjeg rata. Ali neće biti uvek mogućno da se tako dejstvuje. To zavisi od političkih i geografskih uslova sukoba. Neće se uvek raspolagati s lukama tako zgodno raspoređenim. Među neutralnim zemljama možda će biti većih sila koje neće dopustiti ova skretanja trgovačkih brodova, što po strogom pravu nije dozvoljeno, a što se nije uobičajilo u toku rata 1914 samo radi toga, jer su ove sile bile među zaraćenim stranama. Najzad, primoravanje da se sledi pravac, diktiran od aviona, prestaje čim se avion vraća u bazu radi uzimanja goriva ili čim padne noć. Trgovački brod tada mirno sledi svoj prvobitni put.

Situacija je zaista drugačija u slučaju blokade. Avionu je tada potpuno odobreno, analogno pravilima površinskog rata, da zauzme neprijateljsko držanje protiv trgovackog broda koji uporno nastoji da probije blokadu. Ako je vazdušna kontrola stalno obezbeđena smenom, primoravanje može biti efikasno. Ali uvek postoji noć.

Ukratko, vidi se u kakvom su nepovoljnem položaju, pred usamljenim trgovackim brodom, podmornica koja nije dovoljno otporna u borbi i avion koji ne može ništa da zauzme. Oni ne mogu da pretenduju da igraju ulogu površinskog ratnog broda, koji je i otporan u borbi i može da zauzima.¹⁶⁾

Prema tome, u razmatranom teoriskom slučaju, avijacija strane A, operišući sama, neće moći da zaštiti površinske komunikacije svoje strane, koje će biti potpuno prekinute.

Ali, ako geografski uslovi budu za to odgovarali, ona će moći, ako ne potpuno da prekine komunikacije strane

¹⁶⁾ Admiral Bernoti (*Guerra Marittima*, tom I, str. 320), misli da će avion, osim njegovog doprinosa u napadaju na konvoje, biti radije upotrebljen kao pomoćno sredstvo površinskoj krstarici u napadu na komunikacije i kao izviđačko sredstvo protiv trgovackih brodova i protiv neprijateljskih površinskih vazdušnih snaga koje bi ometale krstaricu u njenim operacijama.

B, ono bar da im nanese ozbiljne gubitke i ozbiljan poremećaj svojim vrlo efikasnim dejstvom na konvoje.

Prigovoriće se da bi strana *B* bila tada bolje obavestena da ne formira konvoje. Ali konvoji se formiraju zbog drugih razloga, da bi zaštitili trgovačke brodove od drugih neprijatelja, i to upravo zato što se pomorski rat ne pretstavlja u teoriskoj formi na koju smo ga mi sveli zbog potreba naše studije, da bi ispitali mogućnost avijacije, koja sama dejstvuje.

Oko ovog početnog i jednostavnog jezgra drugi elementi će zaista uticati i kristalizirati se.

Pre svega, strana *A*, osećajući slabosti svoje same avijacije u prvom pogledu, obrazovaće jednu površinsku snagu, koju će angažovati za zaštitu svojih komunikacija.

Zatim, strana *B*, kao što je to učinila za svoje linijske brodove, angažovaće lovačku avijaciju da bi očistila nebo iznad svojih konvoja. Lovačku avijaciju će joj dati bilo njene obalske jedinice bilo njeni nosači aviona, koji će pratiti konvoje kao vojne snage, bar u izvesnim oblastima naročito ugroženim.¹⁷⁾ Ali, besumnje, izvori će se vrlo brzo pokazati nedovoljnim u odnosu na potrebe. Neće se moći dati vazdušna zaštita svim grupama brodova koji će saobraćati na moru. Trebaće ih koncentrisati, ujediniti ih da bi se smanjili opšti troškovi. Ovo je još jedan argumenat više u korist vrlo velikih konvoja, koji će se, sasvim verovatno, pokazati neophodnim na vojništima gde će površinske i vazdušne opasnosti biti velike. Trebaće im tada često, kao što smo mi to već rekli, prokrčiti prolaz silom, pripremajući u tom cilju istinsku operaciju, u kojoj, kao što se to vidi, avijacija treba aktivno da učeствуje. I prednosti inicijative u napadu ovde su još uočljivije nego u drugim slučajevima.

Ukratko, analiza napada i odbrane komunikacija vazdušnim putem dovodi nas na potrebu koordiniranog dejstva površinskih i vazdušnih elemenata što smo mi već

¹⁷⁾ U toku rata 1914, avijacija je već pratila konvoje, ali iz drugih razloga.

uvideli u vezi s površinskim organizovanim snagama. Sem toga, već otsada treba držati za sigurno da će u odnosu na sposobnosti avijacije da napada komunikacije na izvesnim vojištima, svaki nedostatak ili čak potpuna inferiornost u vazduhu imati teške posledice za njihovu odbranu.

VAZDUHOPLOVNA SREDSTVA U NAPADU I ODBRANI OBALA I TERITORIJA

Zamislimo jednu fiktivnu primorsku zonu napadnutu s nekom isto tako fiktivnom flotom, u slučaju kada i jedna i druga strana poseduje konvencionalna borbena sredstva. Pretpostavimo da se u ovoj primorskoj zoni nalaze gradovi više ili manje dobro branjeni, koji su povezani jedni s drugima jednim jedinim putem koji prolazi duž same obale, kao u vencu. Pretpostavimo isto tako da je maksimalan domet obalskih baterija 3.000 m, a da je domet topova flotide 7.000 do 8.000 m. Pretpostavimo da branilac nema nikakvih borbenih sredstava na moru, tj. da je lišen flote.

Zahvaljujući rezonovanju i iskustvu, mi vrlo dobro uočavamo fizionomiju operacija koje će se odvijati u ovim uslovima, u formi bombardovanja, iskrcavanja, uznemiravanja obala, prepada, brze pojave i iščezavanja napadača, napada na gradove i komunikaciske pravce, itd...

Okrenimo u mislima ovaj plan za 90°, dok ga ne učinimo vertikalnim. Tada imamo vazdušni rat protiv obala i teritorija, i u vezi s tim mi uočavamo, ovim jednostavnim obrtom, karakterističnu pojavu. Istovremeno, to objašnjava da ćemo mi ponovo naći u ovoj novoj formi rata mnogo pojmove i pouka obalskog rata koje nam je vekovna praksa učinila bliskim. Jedina je razlika u tome što će se aktivnost napadača ispoljavati protiv jedne površine umesto da se vrši samo prema jednoj liniji.

*
* *

Velika novost ovog vazdušnog rata je napad bombardovanjem na objekte neprijatelja, vojne ili civilne, raspoređene u pozadini fronta kopnenih i pomorskih oružanih snaga: skladišta materijala, utvrđena mesta, železnice, putevi, komunikacijski čvorovi, veliki gradovi, industrijski centri, itd... Računajući da je dolet bombarderske avijacije oko 300 km, lako se može videti, u raznim eventualnostima sukoba, koje zone mogu dostići njeni aparati. Čak ni samo more nije više za njih prepreka i ono im štaviše nudi izvesne prednosti; napad koji dolazi s mora je zaista vrlo teško otkriti na odgovarajućoj daljini.

Nemogućna je potpuna zaštita svih tačaka za koje neprijatelj ima interesa da ih napada. To je klasična inferiornost odbrane, koja živi u neizvesnosti u tome koji će objekat biti napadnut. Sem toga, lako se može shvatiti da zbog svojstava vazduhoplovног oružja, čak ni tačke moćno branjene lovačkom avijacijom, protivavionskom artiljerijom, reflektorima, zaprečnim balonima i dimnim zavesama ne mogu biti potpuno obezbeđene od udaraca koji dolaze iz vazduha. U toku poslednjeg rata, znatna koncentrisana sredstva oko velikih centara a naročito oko Pariza i Londona nisu nikada sprečila noćna neprijateljska dejstva protiv ovih gradova. Od tog doba, noćna bombardovanja su još više olakšana postupcima, kao što je radiogoniometrija, koja poboljšava sigurnost navigacije. Najzad, kada će ubrzo početi da se upotrebljava bešumna avijacija, što je sada u izučavanju, otkrivanje aviona pomoću zvuka postaće verovatno nemogućno. Ako smo relativno i opremljeni protiv dnevnog bombardovanja, noćno bombardovanje biće sve više i više lako i efikasno.

Materijalni učinci, bar oko tačaka rasprskavanja, su znatni kada se radi o eksplozivnim bombama čija težina ide do 500 i 1.000 kg. Ovim bombama se priključuju još

i zapaljive bombe. Najzad, mogućno je da se izvesne sile posluže u jednom budućem ratu, uprkos ugovora ili kada njih nema, bombama napunjениm otrovnim gasovima, zagušljivcima ili plikavcima, koji će povećati trajanje ubistvenih učinaka protiv ljudstva. Bilo bi nesmotreno uljuljkivati se u iluzijama u ovom pogledu; na ovom se pitanju svuda isuviše aktivno radilo da bi se moglo uspavati u jednom lažnom spokojstvu.

Moralni učinci bombardovanja su isto tako vrlo veliki. Pre svega, zato što ova bombardovanja pretstavljaju opasnost prema kojoj se čovek oseća delom razoružan, i zato što se moral zaista dobro održava samo uzvraćajući udar. Zatim i zbog toga što ove nove opasnosti dovode u iskušenje naročito civilno stanovništvo, više ili manje nagomilano oko napadnutih tačaka. Pretpostavljajući čak da ono ne bude direktno gađano, ono je zakačeno reperkusijama operacija i trpi od zakona rasturanja.

Dakle, izgleda da sve ide u korist vazduhoplovnom oružju na ovom novom polju koje mu se nudi protiv obala i teritorija, i razumljivo je što su izvesni pisci mislili da bi ovaj novi ratni postupak bio dovoljan da odluči u buduće o ishodu neprijateljstava, mnogo brže nego stari postupci koji su postali neoperativni. To je mišljenje generala Dueta, koji smatra da će tako kod zaraćenih strana doći vrlo brzo do prekida ravnoteže.¹⁸⁾ To je teza koju

¹⁸⁾ »Vazdušno oružje omogućava da se napadnu najslabije neprijateljske tačke, zanemarujući najjače. Neprijatelj nam izlaže svoju vojsku dobro organizovanu, dobro pripremljenu za rat, disciplinovanu. E pa dobro! Mi je zanemarujemo da bi napali njegovo mirno, neorganizovano i nedisciplinovano stanovništvo. Očigledno, ono pretstavlja mnogo manju snagu za otpor, snagu koja se može srušiti s velikom lakoćom... Budući rat, zbog svoje svirepe i strašne forme, biće jedan tako veliki stvaralač terora i dezorganizacije, i jedan tako veliki uništavalac društvenog života zaraćenih zemalja, da će se, s minimalnim materijalnim gubicima, doći do vrlo brzog gubljenja ravnoteže, koje jednoj strani namezuje pobedu, a drugoj poraz«. (*Revue Maritime*, oktobar 1923, str. 527.)

Uporedimo ovaj pasus s izlaganjem Konvencije koja se odnose na gusarski rat, s iluzijama »Mlade škole« iz XIX veka, s

potpukovnik Majer podržava u originalnoj brošuri s naslovom *Plus de guerres ni d'armées* (Nema više ratova ni vojski)¹⁹ koja dovodi, uostalom, uprkos naslova, do toga da se zamenjuje jedan način rata s drugim i današnja vojska s novom vojskom.

* * *

Stvarnost, makako bila ona teška, ne opravdava ove preterano nove poglede.

Poslednji rat nam je već dao primere vazdušnih bombardovanja. Ona koja su izvršena na parisku oblast imala su u celini dosta slab materijalni učinak, zbog rasutanja pogodaka i zbog toga što pogodene tačke nisu bile od vitalnog značaja. Naprotiv, ona su sigurno uticala na moral stanovništva i na učinak ratnih tvornica. Isto se moglo reći i za napade na London i na istočnu englesku obalu. Sem toga, ovi napadi su doveli do imobilizacije znatnih sredstava za zaštitu u ovim oblastima. Naprotiv, ponavljanja snažna bombardovanja saveznika Ostenda, Zebriža i Briža pokazala su se nesposobnim da parališu funkcionisanje ovih podmorničkih baza, zato što je neprijatelj preuzeo protiv njih potrebne mere zaštite, zato što je izdržao udar s vojnim ljudstvom i zato što se nije interesovao za civilno stanovništvo koje mu je bilo potpuno nenaklonjeno. U vrlo teškim uslovima, Denkerk je takođe pobedonosno odolevao.

Bombardovanja s razornom granatom nisu novost. Kopneni i pomorski rat nam je već u vezi s tim dao mnogo primera, čije pouke važe, jer je učinak projektila isti bilo

nemačkom koncepcijom o podmorničkom ratu. Nije li to jedno uporno insistiranje na istoj varci, na istoj neostvarljivoj nadi da se izbori konačna odluka pribegavajući »triku«, bez velike muke, bez velike opasnosti, zanemarujući jake a napadajući slabe koji su bez odbrane? Nada koja je uostalom redovno demantovana činjenicama. I, u suštini, bilo bi nemoralno kada bi bilo drugačije.

¹⁹⁾ Izdanje »La Griffé«, Paris, 1927.

da su oni bačeni s mora ili iz vazduha. Dakle, pokazalo se, s brojevima u rukama,²⁰⁾ a to je bilo provereno i iskuštvom, da su bombardovanja koja su izvršena s mora imala samo slab materijalni učinak. Osrednji učinak ovih dejstava je čak razlog zbog koga se uopšte savetuje da se ne pribegava ovoj praksi, ukoliko se pomorska snaga ne može na neki drugi način iskoristiti ili ukoliko se predviđa izvestan moralan efekat. U vezi s tim, zašto bi trebalo biti drukčije s vazdušnim bombardovanjima, pri kojima se, uprkos efektiva koji bi ih izvršili, može baciti težina projektila koja je samo za nešto veća od težine projektila kojom raspolaže jedna eskadra velikih brodova? Sem toga, u moralnom pogledu, vazduhoplovne snage nemaju mogućnosti za duže dejstvo, a koje poseduju pomorske snage. Iskustvo iz operacija protiv obala donosi nam ovde izvesno olakšanje.

Uistinu, u većini velikih gradskih centara u unutrašnjosti, nagomilao se namerno, iz razloga koji nemaju ništa s ratom, i koji nisu mogli da predvide njegovu sadašnju formu, izvestan broj objekata od velike važnosti, fabrika ili raznih ustanova, koji pretstavljalju odlične ciljeve za avijaciju. Pariska oblast, naročito, tuče rekord u ovom pogledu. Vazduhoplovne snage mogu tući neplanski; one imaju uslova da pogode veliki broj prvorazrednih ciljeva.

Apsolutno je potrebno da se reaguje, uzimajući u obzir budući rat. U odnosu na avijaciju, na kopnu kao i na moru, koncentracija vodi u katastrofu, a rastresitost je naprotiv najbolja mera zaštite. Sve što je koncentrisano izloženo je teškim pustošenjima od novog oružja. To je ono što treba reći, ponovo kazati i gromoglasno uzvikivati. Tu uostalom postoji samo jedan osoben slučaj jednog opštег zakona: *usavršavanje naoružanja nameće rastresit*

²⁰⁾ Vidi naročito klasičnu brošuru *Les opérations contre les côtes et les débarquements*, 1899, od M. D. B. G. (general Borgnis-Desbord — Borgnis-Desbordes), u kojoj je izvršeno nekoliko vrsta proračuna.

poredak. Što su individualni učinci oružja moćniji (torpedo, avionska bomba), treba se učiniti što rastresitijim da bi se umanjio njegov efekat. To su razmatranja koja su dovela na kopnenom frontu, na kraju poslednjeg rata i posle ozbiljnih lekcija, do najviše moguće rastresitosti pozadinskih organizacija. Treba proširiti po svaku cenu ovaj metod na gradska industriska naselja koja su najizloženije tačke u jednom budućem ratu. »Biće od interesa, kaže general Serinji (Serrigny), da se na našem zemljištu ostvari izvesna rastresitost naših proizvodnih sredstava. U korist nacionalne odbrane, možda bi se mogla staviti ograničenja, i izdati propisi da bi se sprečilo preterano nagomilavanje industriskih ustanova... Koncentrisana, ekonomска организација је mnogo izložena. Rastresita, njена оsetljivост se brzo umanjuje«.²¹⁾

*
* *

Učinci razornih bombi protiv ljudstva mogu biti smanjeni na neznatnu meru upotrebom prilagođenih zaklona. U ovom pogledu mi smo ih dosta koristili u toku rata 1914. Ali mogućna upotreba bojnih otrova stvara sada jednu naknadnu opasnost. Biće možda korisnije ne samo u vreme uzbuna, da se penjemo na tavan nego da silazimo u podrum, ali, sem toga, biće potrebno da svako bude snabdeven svojom maskom, kombinezonom i rukavicama da bi se zaštitio od plikavaca i da ovu svoju ličnu opremu ima uvek pri ruci. Jedna nemačka revija,²²⁾ koja je nedavno detaljno izučavala ovaj problem, došla je do zaključka da će »vazdušno hemiski napad na grad gde je organizovana zaštita od bojnih otrova prouzrokovati začudjuće male gubitke u ljudskim životima, zapažanje koje

²¹⁾ *Réflexions sur l'art de la guerre*, Paris — Lavauzelle, 1921, str. 110 do 112.

(Kod nas prevedeno i izdato 1932 godine pod naslovom *Razmišljanja o ratnoj veštini*. — Prim. red.)

²²⁾ *Militär Wochenschrift*, 25 april 1925.

se već moglo učiniti u vreme upotrebe bojnih otrova u bitkama u toku Svetskog rata«.*)

Ali, evo primedbe na svakako jako stroga naređenja: nošenje maski i svih drugih sredstava za zaštitu nije nikako moguće za maloletnu decu, bolesnike, slabe, itd... Trebaće dakle predvideti njihovu evakuaciju iz velikih gradova i industrijskih centara koji su izloženi bombardovanju, kao i proširiti evakuaciju na žene i starce, jednom rečju svih onih koje zadatak ne zadržava na jednom takvom mestu.²³⁾ Rastresitost izvesnih javnih ustanova treba takođe da bude ostvarena. Mi smo predvideli sve ove mere od marta do jula 1918 za Pariz.

Pošto se izvrši ovo preseljavanje, situacija će se znatno razjasniti i olakšati. Gledana pod ovim uglom, vazdušna bombardovanja donose, jednom posebnom ironijom, lek koji je na nesreću privremen za mnoge od zala sadašnjeg vremena: opasnu privlačnost »gradova koji se razvijaju«, teškoće saobraćaja, koji je moždani sistem zemlje, nagomilavanje, stanbenu krizu, nedovoljnu higijenu, raseljavanje sela, itd... Sećam se da je mnogo Parizana, u gore pomenuto vreme, pred napadima »Gota«**) i gađanjima »Berte« našlo odjednom nepoznat i stvaran šarm seoskog mira. Sećam se kako se lako kretalo u ispraznjjenim ulicama. Najzad ja znam obaveštene građane koji su koristili ove povoljne okolnosti da bi sklapali dobre stanbene zakupe čije su se sve prednosti kasnije pokazale.

U takvim uslovima, jedino bi obavezno ostajali na mestu oni koji imaju neku javnu ulogu: vojna lica, fucioneri, službenici i radnici fabrika narodne odbrane, itd., jednom rečju, svi oni koje zahvata vojna ili civilna mobilizacija, pošto je ova poslednja usvojena prema nedavnim koncepcijama. Oni će zaista biti »borci«, kao što bi to morale biti posade trgovačkih brodova. Vidi se da smo

*) Misli se na Prvi svetski rat. — Prim. red.

²³⁾ »Stanovništvo će se povući u unutrašnjost«, govorio je već M. D. B. G. govoreći o obalskim bombardovanjima.

**) Nemački avioni iz Prvog svetskog rata. — Prim. red.

daleko od situacije za uključivanje čitavog civilnog stanovništva u ovu kategoriju, što su izvesni pisci malo na brzinu predložili.

Ali ove mere odbrane velikih centara, kako od razornih tako i od zapaljivih bombi i bombi s bojnim otrovom (zakloni, sredstva za individualnu zaštitu, požarne službe, ekipe za dezinfekciju, delimične evakuacije, gашenje svetla, dimne zavesa, itd...) zahtevaju saradnju vojnih i civilnih vlasti i traže da stanovništvo bude *prethodno obavešteno*, čak i u vreme mira, o ratnim opasnostima i o načinima kako da se one izbegnu. U Japanu i Rusiji, u izvesnim oblastima izvođeni su već manevri koji odgovaraju ovoj eventualnosti.

Kada bi jedno takvo stanje stvari moglo biti racionalno organizованo, ne izgleda suviše optimistički da se tvrdi da vazdušna bombardovanja, koja su uvek mnogo tegobna, neće uspeti, baš zbog svog trenutnog i pojedinačnog toka, da znatnije sprečavaju bitna funkcionisanja gradskih, administrativnih i industriskih organa.

Tako će se ovim novim sredstvima u mnogome oduzeti odlučujući karakter koji im izvesne pristalice neosnovano pridaju unapred, naročito ako stanovništvo koje od toga trpi, a što treba nastojati da se smanji na minimum, bude u mogućnosti da pokaže potrebnu hrabrost. Ako pomenuti prekid ravnoteže može brzo da nastupi u izvesnim slučajevima, na to će možda trebati dugo čekati u drugim, ako se vojno dejstvo ograniči na vazdušno bombardovanje. Najbolje što mogu da učinim o ovom pitanju je da se pridružim mišljenju koje je izrazio general Nisel u već citiranom članku: »Ako se nacionalno osećanje, patriotizam, svest o zadatku oslanja na ozbiljnu i savesnu pripremu koja smanjuje gubitke, oni će tada dati sredstvo da se oni podnesu... Patriotsko stanovništvo i vlada dostoјna zadatka koji joj je poveren, znaće da podnesu ovo iskušenje. Iskustvo Prvog svetskog rata, izdržljivost pokazana juče od strane marokanskog stanovništva, pokazuju to dobro«. I u ovom slučaju krajnju od-

luku treba tražiti, kao i u prošlosti, od uobičajene invazije teritorije i uobičajenog dejstva kopnenih i pomorskih oružanih snaga, kojima će avijacija pružiti pomoć od najveće vrednosti.

*
* *

Bombardovanje pomorskih arsenala i baza samo je osoben slučaj napada na obale i teritorije. Zato sam se ja na tome malo duže zadržao.

Samo se po sebi razume da sve ono što smo mi priznali kao dobro za gradove u unutrašnjosti, u pogledu vazdušne zaštite, ostvarljivo je u obalskim gradovima i pomorskim ustanovama. Pre svega nameće se rastresitost, bar u meri u kojoj ju je mogućno realizovati. Ona je primarna što se tiče municije i tečnog goriva radi opasnosti od katastrofe, a treba priznati da su u ovom pogledu mnoge mirnodopske instalacije, čak ovih poslednjih godina, bile podignute zanemarujući vazdušnu opasnost. Treba uvek koristiti, kada će to biti mogućno, podzemne zaklone za eksplozivne i zapaljive materije. U samom krugu arsenala i ustanova, trebaće predvideti zaštitu protiv bombardovanja najdragocenijih radionica i magacina, zaklone za ljudstvo, individualnu opremu protiv bojnih otrova, protivpožarnu službu i službu dezinfekcije, itd... Svaki arsenal koji je izložen vazdušnim napadima, a koji ne ispunjava ove uslove, sada ne može opstati. Najzad, ne treba zanemariti protivavionska sredstva (lovačku avijaciju, reflektore, protivavionsku artiljeriju, zaprečne balone, gašenje svetla i obalskih svetionika, dimne zavese, itd...). Ne treba ih se odricati zato što je njihova efikasnost ograničena; ona će bar ometati neprijatelja, koji bi bez njih bio apsolutno slobodan da čini ono što mu se sviđa.

Prevođenje u vojnu službu ljudstva arsenala u vreme rata učinilo bi lakšim izvršenje gore navedenih mera,

nego s ljudstvom teritorijalnih fabrika, koje je čak i mobilisano na civilnoj osnovi. Stara pretpostavka o odbrani arsenala pomoću radnika koji su svrstani u jedinice pod komandom načelnika Generalštaba, koncepcija koja je bila zastarela u ratnim uslovima XIX veka, došla bi iznenađujuće ponovo u obzir pojavitom vazduhoplovog oružja.

Ove mogućnosti za napad avijacije na pomorske baze odraziće se naravno na situaciju flote koja će se tamo nalaziti. Mi smo već pomenuli ovo pitanje. U ofanzivnom pogledu, nova sredstva daju mogućnost, kada su za to geografski uslovi povoljni, da se napada bombama i torpedima neprijateljska flota koja je razmeštena u jednom takvom sidrištu,²⁴⁾ da se ona teško ošteći, ako ne i uništi. Ne može se više izbeći borba zatvarajući se u luku. Ponavljanja dejstva ove vrste²⁵⁾ mogu je primorati da izide, i vazdušni napad izgleda tada kao sredstvo da se dobije bitka. U defanzivnom pogledu treba pod istim uglom razmatrati situaciju sopstvenih baza. Ako su one suviše izložene, trebaće se potruditi da se nađu druge koje bi bile manje nepovoljne i da ne budu na velikom otstojanju od mesta gde površinska flota izvodi operacije. Očigledno, neće se moći prvo dana rata premestiti radionice i suviđokovi za brodove udarcem magičnog štapa. Zbog potreba svojih opravki, flota će, uprkos opasnosti, pribegavati stalnim bazama još iz vremena mira. Ali za odmor i snabdevanje, biće, besumnje, mogućno da se urede privremene baze tipa Krfa i Skapa-Floa, koje bi bile malo udaljenije od zone dejstva avijacije. »Ničija zemlja«, koja,

²⁴⁾ U defanzivnom pogledu, treba takođe predviđati napad bojnim otrovima od strane neprijatelja koji malo respektuje međunarodne obaveze, a naročito za napad na pomorske snage u sidrištu.

On može biti izvršen, bilo s brodova koji ispuštaju s pučine zavese bojnih otrova niz vetar koji duva prema obali, bilo s avionima koji truju vodenu površinu na kojoj se nalaze naši brodovi.

²⁵⁾ Treba ih zaista ponavljati toliko puta da položaj flote u luci postane neodrživ. Izolovan napad će biti nedovoljan da se proizvede očekivan rezultat. Imaće se tendencija da se takav napad uvrsti u neizbežna ratna dejstva na sreću.

u periodima stabilizacije pomorskog rata obično odvaja »frontove« koje drže glavne površinske snage, narašće još više nego što je to bio slučaj od vremena prijašnjih mornarica, pod uticajem torpiljarki i podmornica. Osim momenta krize i aktivnih operacija, imaće se tendencija održanja na respektovanom otstojanju.

Napad na avijaciske baze ulazi u kategoriju poduhvata protiv ustanova na kopnu. Mi smo već o tome govorili. Ista pravila za zaštitu su na snazi, a naročito rastrisitost. Hidroavionske baze ipak mogu manje da budu oštećene nego aviobaze; ne može se ništa učiniti protiv površine za uzletanje i vrlo malo protiv aparata ako oni ostaju na vodi.

U istom smislu, napadač može nastojati da upotpuni svoj napad na komunikaciske linije bombardujući trgovacke luke. Taj postupak je bio nekada upotrebljavan u formi bombardovanja s mora. On je dao povod za izvesne političke poteškoće. Govorilo se ponekada o poštovanju koje je trebalo ukazivati »otvorenim gradovima«. Od ovog momenta avijacija je ne malo proširila horizont prava, i trgovacke luke nisu »otvoreni« nego gradovi u unutrašnjosti koji se napadaju bez oklevanja. Međutim, eventualno prisustvo neutralnih brodova u lukama komplikuje problem. Nekad im se dopuštao izvestan samostalan rok da bi se evakuисали. Kako to sada ostvariti? Besumnje stupajući davanju opштег upozorenja u početku rata, ako zainteresovane strane pristaju da dopuste regularnost takvog postupka. Ovde se još politika upliće.

Dodajmo, najzad, da će se vazdušni napadi protiv pomorskih baza i plovećih snaga vrlo verovatno odigrati još u prvim časovima rata. Svaka strana će imati zaista najživljji interes da sebi obezbedi što je mogućno brže veliku početnu prednost potapajući ili onesposobljavajući neprijateljske brodove i stvarajući time ozbiljan nered u njegovoj mobilizaciji. Treba čak očekivati da se vidi kako se ponavlja vazdušnim putem nešto kao napad japanskih torpiljarki na Ruse 8 februara 1904.

Izvršavajući lično takve operacije, naravno posle objave rata, treba se čuvati i od neprijateljskih operacija. Sve zahteva da vazdušne snage budu spremne da dejstvuju od početka neprijateljstava i da otpočetka uzbune budu ojačane u prvom redu hitnosti, pre svih drugih. To su u suštini snage za zaštitu.

*
* *

U svojim operacijama protiv neprijateljskih obala, strategija treba da u buduće računa s avijacijom koja služi za odbranu. Do sada se moglo računati da će inicijativa, koja je pripadala napadaču, i slobodan izbor cilja napada, koji je on koristio, otežati ovu odbranu, i da bi njegovi delovi za zaštitu, brodovi ili trupe, stigli skoro uvek suviše kasno za protivudar. Sada to nije više tako. Velika brzina avijacije, mnogo veća nego brzina površinskih brodova, daće joj mogućnost da reaguje vrlo brzo. To je prvi protivnik s kojim će se trebati uhvatiti u kostac u poduhvatu takve vrste.

Ova intervencija imaće veliki značaj ako se name-rava, ne neka prosta demonstracija, nego jedna ozbiljna operacija, kao što je nasilno iskrcavanje, uvod u invaziju teritorije. Da bi se ovo uspešno izvršilo, trebaće ap-solutno proterati neprijateljsku avijaciju i ostati gospodar u vazduhu bar u toku prvog dana, u toku tako delikat-nog perioda kao što je stupanje prvih delova na tle, koje bi bilo jako poremećeno bombardovanjem transporata i mitraljiranjem iskrcanih trupa. Prevlast u vazduhu je potreban uslov za akciju. Ona će trebati da bude ostvarena ešeloniranjem vazdušnih sredstava po vremenu, omogućujući njihovo skoro stalno dejstvo. Ako su nacionalne baze suviše udaljene, ako je avijacija s nosača aviona nedovoljna, možda ćemo biti primorani da ovladamo jednim međupoložajem koji može da služi za poletanje aviona u napad.

Ali avioni mogu takođe da izvrše iskrcavanje na neprijateljsko zemljište svojim vlastitim sredstvima i da tako doprinesu jedan nov ideo u napadu na teritorije. To je zaista jedna zanimljiva strana mogućnosti avijacije, koja je puna posledica.

Misli se da je ona tako općinila duhove koji očekuju od ovog sredstva totalnu revoluciju u ratnoj veštini, i da su se mašte izvesnih ljudi rasplamsale u odnosu na nju.²⁶ Potpukovnik Majer²⁷) u nameri da preduhitri događaje, opisao nam je takvo osvajanje Francuske dejstvom avijacije susedne sile, koja operiše na našem tlu, dok, osobnošću koju je želeo pisac, kopnena vojska ostaje neaktivna i ništa ne preduzima. Neprijateljska avijacija bombarduje logor u Avordu, Lion i Sent Etjen. Ona napada vojne vozove, zaustavljajući ih na otvorenom polju, neutrališući njihovo ljudstvo pomoću bojnih otrova, uništavajući materijal i izbacujući oficire van stroja, itd. . . , sve posle ateriranja u okolini. Ohrabrena nepostojanjem mogućnosti da se kazne neprijateljski avioni, obrazuju se društva međunarodnih bandita da bi krojili kapu Francuskoj vazdušnim putem. Muzeji su opljačkani. Farme i dvorci su oglobljeni. Ide se čak dotle da se vrši otimanje prvorazrednih ličnosti, do otimanja silom gospodina Lubea (Loubet) u La Begid de Mazenku (La Bégude-de-Mazenc) i gospodina Faliera (Fallières) u Lupijonu (Loupillon).

Nepuštajući da nas uznemire ove tragične perspektive, ispitajmo hladnokrvno ova nova svojstva avijacije, da bi videli šta ona mogu da urade u praksi. Čineći ovo,

²⁶⁾ Njihove vizije ne treba da budu tretirane s prezicom. Sanjalice, avantgardistički duhovi, čak i budale, čine nam ogromne usluge. Oni nas sprečavaju da se začaurimo u rutini i inerciji. Oni nas primoravaju da gledamo unapred. Oni nas vuku, i protiv nas, ka budućnosti. Oni uzdrmavaju naše mrtvilo, naše pogrešno ubedjenje o definitivnoj sigurnosti. Ispitajmo dakle pažljivo njihove radove. Dajmo o njima naš sud i naše razmatranje da bi zadрžali ono što je kod njih dobro a izbacili ono što je pogrešno i preterano.

²⁷⁾ *Sous l'ombre des ailes italiennes. L'explosion annoncée.*
List »La Griffé«, jun 1927.

mi ćemo videti da su pitanja vazdušnog iskrcavanja uzbuđujuće slična pitanjima obalskih iskrcavanja i vojnim problemima koji su potpuno bliski mornarima.

Kao što smo mi to videli u jednom od prethodnih poglavlja, sadašnji veliki avioni imaju transportni kapacitet koji im omogućava da prenesu dvadesetak putnika. Ako se prikupi stotina aviona ovoga tipa, kojih malo ima, što je već jedan vrlo veliki napor, s obzirom da postoji dobar broj drugih potreba koje treba zadovoljiti, moći će se, radi izvršenja jednog desanta, transportovati oko 2.000 pešaka. Ova će pešadija biti očigledno svedena na uži smisao ove reči. Ona će imati samo puške, lako automatsko oružje, ograničenu količinu municije, bez materijala, a naročito bez artiljerije. To je grupa partizana, jedinice sposobne za prepad.

Kao što se za pomorsku kombinovanu operaciju treba da raspolaže dobrim sidrištem za flotu i konvoj, ovde je, pre svega, potrebno da ekspedicija nađe za svojih sto aviona odgovarajući teren za ateriranje — u blizini svog cilja.²⁸⁾ To nije uvek lako, naročito u izvesnim oblastima. Oni koji su imali za zadatak da traže terene za avijaciju u vreme rata, znaju to dobro. Utoliko više što ovaj nepripremljeni teren treba da omogući ne samo ateriranje, nego takođe i uzletanje radi povratka. Dopustimo ipak da neprijatelj uspe da ga nađe i da ga obeleži unapred.

Branilac poznaje ove mračne ciljeve. On zna da su vazdušni desanti mogućni. On je, prema tome, razvio svoje snage, raščlanjujući ih po širini i po dubini, kao što on to zna da čini kada se radi o obalskom ratu. Naprimer, on ih je grupisao u prvu grupu rezervi po otsecima, koje su podržavane od strane moćnijih rezervi pojedinih zona, sastavljenih od svih rodova, dotirajući i jedne i druge brzim transportnim sredstvima, železnicama ili kamionima, i dobrim vezama. Podela ovih snaga očigledno nije

²⁸⁾ Izrada helikoptera izmeniče u mnogome ovaj izgled pitanja, kao i veliki broj drugih problema u odnosu na upotrebu avijacije.

homogena. Ona nema ničega zajedničkog s podelom brigada žandarmerije. Ona je neskladna, zavisna istovremeno od položaja osetljivih tačaka (veliki gradovi, industrijski centri, aeronautički centri, objekti na komunikacijama, itd...) i mogućnosti ateriranja neprijatelja.²⁹⁾

Naravno, kako će snaga napadača biti vrlo verovatno sastavljena od izvrsnih, posebno probranih udarnih jedinica, ovi odbranbeni zadaci neće moći da se povere drugorazrednim snagama, etapnim jedinicama ili drugima. Trebaće za taj zadatak odrediti solidne delove aktivne vojske i radi zadovoljavanja ove obaveze usvojiti neprijatan princip odvajanja izvesnih delova iz prvorazrednih snaga. Što se tiče podele sredstava, vojska se tako hvata u koštač s novim problemom, koji mi, mornari, dobro poznajemo: problem odbrane komunikacija, koji se neprijatno prepiće s dejstvom oružanih snaga. Na ovom, kao i na mnogo drugih pitanja, tehničke novine ga približavaju mornarici.

Sledimo sada razvoj operacije. Evo, stotina aviona je stigla iznad ovog terena. Nastupa ateriranje. Ako se uzme da je za ateriranje jednog aviona potrebno dva minuta, što je sasvim malo, onda za njihovo ateriranje je potrebno nešto više od tri sata. Trupa se dohvata tla. Ona posle organizuje solidan mostobran, jednu vrstu zaštićenog kruga, pridržavajući se pritom dobrih principa pomorskih desanata. Zatim, napadač kreće ka svom cilju, ostavljujući deo svoje snage za odbranu mesta desanta. Ali za sve to je trebalo vremena. Prošlo je više časova otkako je data uzbuna. Takva koncentracija aviona ne prolazi neopaženo. Otsečne rezerve su se stavile u pokret. Desantne trupe su se brzo angažovale u borbi s njima. One ih odbacuju, ali sve teže i teže.³⁰⁾ Prvi dan se zavr-

²⁹⁾ Naravno, treba se čuvati od ateriranja neprijatelja na ovim sopstvenim terenima i, prema tome, treba predvideti njihovu odbranu.

³⁰⁾ Operacija bi mogla uspeti, u formi invazije, samo ako bi se nastavila da se snabdeva vazdušnim putem, kao što se to čini za pomorsku invaziju morskim putem. Ovo izgleda nemogućno,

šava uspešno za napadača. Ali, od početka drugog dana oseća se priliv rezervi pojedinih zona, s moćnim izvorima, artiljerijom, itd... Municije ponestaje. Pod pritiskom protivnika od koga se ne može odlepiti, treba napustiti zauzeti prostor i vratiti se na mesto desanta. Tada nastupa ukrcavanje pred neprijateljem, ova dobro poznata kritična faza u svim sličnim pomorskim poduhvatima. Ukoliko se braniočeva avijacija u to umeša i izrovi levциma teren za uzletanje, povratak je nemogućan. To je čista i jednostavna predaja ljudstva i njegovih aparata.

Ne izgleda, dakle, pri sadašnjem stanju stvari, da razmatrana operacija može da ima trajne i ozbiljne rezultate, ako se radi o invaziji teritorije u pravom smislu reči. Ali njeni rezultati su sasvim drukčiji što se tiče njenog moralnog dejstva na stanovništvo i učinaka koji se mogu ostvariti prepadima i uništavanjima. Oni se mogu lakše ostvariti, pod uslovom da se dejstvuje brzo, malim delovima i da se ponovo ukrca, ne očekujući dodir s braniočevim trupama. Ako se, umesto prethodnog efektiva, predvidi da samo deset aviona iskrca 200 ljudi, brzina operacije se mnogo povećava i napadač se može nadati da se vrati, pošto je ostvario, u toku jednog ili dva sata, velika uništenja koja mogu naneti mnogo štete komunikacijama (mostovi, vijadukti, tuneli, itd.).³¹ Trebaće dakle ojačati neposrednu zaštitu objekata na komunikacijama, pridajući joj ozbiljna vatrena sredstva i sredstva veze. Biće pogodnije da rezerve budu ešelonirane na samm ovim komunikacijama. To će olakšati njihov transport i brzo pristizanje na mesto upotrebe.

Najzad, samo se po sebi razume da će avijacija branioča, izvrsno sredstvo za brzo protivdejstvo, imati

čak i za samu pešadiju. Sem toga, postoji sada još uvek nerešljiv problem transportovanja ovim putem artiljerije, municije, materijala, itd...

³¹⁾ Elektrifikacija železnica povećava naročito osetljivost komunikacija. Biće dovoljno da se prouzrokuje jedan teži kvar na električnoj centrali da bi se paralisača čitava mreža ili bar umanjio njen kapacitet u znatnim razmerama.

prvorazrednu ulogu u borbi protiv vazdušnih desanata, koji će u buduće pretstavljati opasnost kako za obale tako i za teritorije.

DRUGE MOGUĆNOSTI VAZDUHOPLOVNICH SREDSTAVA

Pomorske snage se ne interesuju za avijaciju samo zbog njene borbene sposobnosti, nego takođe zbog usluga koje im ona može učiniti u izvršavanju zadataka obezbeđenja.

Avion se može korisno upotrebiti u izviđanju. Iako nema, kao površinski izviđač, sposobnost da stalno održi osmatračku stanicu na određenom pravcu, on može na mahove izviđati širu prostoriju i tako dobiti obaveštenja od velike vrednosti. On vidi više i dalje od neprijateljskog površinskog izviđanja, i on delom dopunjuje momentalan karakter svog dejstva brzinom svog premeštanja, koja mu omogućava da vrlo brzo ispita prostranu morskou površinu. Da je 31 maja 1916, u 14.45, pre Jutlandske bitke, hidroavion koga je *Engadine* spustio na vodu, široko izviđao svoj jugoistočni deo umesto što je ostao da pravi krugove u vazduhu iznad lakih krstarica admirala Bitia (Beatty), ne videći mnogo bolje od njih, verovatno je da bi nemacka glavnina bila vrlo rano otkrivena, i da admiral Dželiko (Jellicoe) ne bi proveo više časova u neizvesnosti. Isto tako, događaji bi dobili jedan potpuno različit tok da je admiral Šer mogao iskoristiti izviđanje dirižabala, kako ga je on bio zamislio.

Biće vrlo teško, bilo kojoj od dve strane, da se suprotstavi vazdušnom izviđanju druge strane. Ovo ne zahteva, kao borbeni zadaci, da se nadleta tačka gde se neprijatelj nalazi. Može se ostati na vrlo velikom otstojanju i dejstvovati s vrlo malim delovima, čak i s pojedinim aparatima, koji će se samo kratkotrajno pojavljivati i koji će biti vrlo malo uočljivi. U ovim uslovima neprijateljskoj

avijaciji neće biti lako da ih napadne, čak i ako poseduje privremenu vazdušnu nadmoćnost. Uostalom, kada se protivničke snage približe i kada je sukob neizbežan, pokazuje se izvesna odvratnost prema preranoj upotrebi i zamaranju lovačke avijacije, kako bi se ona sačuvala sveža za neku važniju ulogu. Verovatno je, dakle, da će protivnički komandanti biti već uglavnom obavešteni o situaciji u opštim crtama, dok njihovi površinski izviđači još ništa ne vide, i čak pre nego što budu došli u dodir s neprijateljem. Sem toga, vazdušno izviđanje imaće veliku prednost da ne dovede ni do kakvog stupanja u okršaj u nevreme, da ničim ne veže komandanta i da ostavi netaknutom njegovu slobodu dejstva.

Pred ovim mogućnostima aviona, ne može se poricati da je veliki deo ideja, metoda i mehanizama, koji su uticali na površinsko izviđanje, izgubio od interesa. Zbog čega ta tvrdoglava težnja za nadmoćnošću, pomoću snage, u našem izviđanju nad neprijateljskim izviđanjem, koja je obuhvatila sve zemlje, često na uštrb njihovih operativnih snaga, na putu koji ih je vodio ka oklopljenim krstarcima, bojnim krstašima, prethodnim bojevima, itd...? Čemu tolika nastojanja da se vidi kroz neprijateljsku površinsku zavesu kad nam jedan običan avion, koji se ne može uhvatiti, može učiniti istu uslugu s mnogo manje teškoća? Zbog čega nestojati na ometanju neprijateljske mreže osmatranja, pošto smo mi, recipročno, na oku njegove avijacije, koju mi ne možemo oterati? Zašto primenjivati lukavstva da bi zavarali neprijatelja, da bi ga naveli, pomoću površinskih izviđača, na pogrešan pravac, da bi ga doveli da izloži svoje komunikacije, itd...? Zašto čitava ova skrivena igra, poštovavši ovaj neprijatelj, obavešten vazdušnim putem, zna kako treba da se drži?

Površinsko izviđanje je zaista izgubilo od svog prvenstva i od monopola, ali ne izgleda da je ono izgubilo svu vrednost. Pre svega atmosferske okolnosti mogu da potpuno onemoguće vazdušno izviđanje; sećamo se pogrešaka nemackih diržabala u vreme isplovljavanja za Jutland.

Avion ima više nedostataka i tehničkih zahteva, koji još onemogućavaju da se sigurno računa na njega. Sem toga, avioobaveštenja, zbog uslova pod kojima se upotrebljava avijacija, nemaju uvek svu zahtevanu preciznost. Položaji za koje će javiti avijacija biće često pogrešni. Efektivi, formacije, itd..., biće ponekad daleko od stvarnosti. Sećamo se potpuno pogrešnih podataka koje je L-13 poslao admiralu Šeru 19 avgusta 1916, i koji su imali vrlo velike posledice. Informacije iz avioizvora moći će, dakle, da zaista daju samo prvu procenu o situaciji. Trebaće ih tada proveriti, upotpuniti, što će zahtevati upotrebu površinskog izviđanja. Zbog jednog istovetnog razloga, nastojaće se, besumnje, da se neprijatelj liši istog faktora, što će zahtevati kao i pre, da se sopstvenim izviđanjem onemogući neprijateljsko. Dakle, avionu je apsolutno nesvojstven ovaj posao; on ne osvaja, on ne zauzima morsku površinu. On ne može ni u kom slučaju da igra čisto taktičku ulogu *prethodnice*, važnog faktora u angažovanju što je delom uloga površinskih izviđača. Ukratko, zbog svih ovih razloga, ako avion zamenjuje u izvesnoj meri površinsko izviđanje, ako ne učestvuje vrlo efikasno u izvršavanju svog zadatka, on ga upotpunjuje ne isključujući ga.

Suvišno je da se ovde istaknu znatne usluge koje je avijacija u mogućnosti da učini u dalnjem izviđanju, a naročito u uskim morima, čiju skoro celu površinu avioni koji baziraju na kopnu, s obzirom na svoj akcioni radijus, mogu preletati. Biće mogućno da se pomoću ovog sredstva poseduje skoro svakodnevno (u povoljnim atmosferskim okolnostima), u pravcu koji interesuje komandovanje, stvarna pretstava o situaciji i pokretima neprijatelja. Uostalom, malo je verovatno da će ova brza i kratkotrajna izviđanja koja se izvršavaju ograničenim sredstvima, biti ozbiljno ometana od strane neprijateljske avijacije.

Mogućnosti aviona su manje sjajne što se tiče otkrivanja, a naročito osmatranja neprijateljskih baza. On se ne može tamo dugo zadržati, jer se njegova osnovna svoj-

stva tome suprotstavljaju, a s druge strane, jer bi se posle sukobio s neprijateljskom avijacijom u protivdejstvu. Trebaće da se on ograniči da tuda prođe brzo, često na velikoj visini, i da izvrši fotografisanje. Imaćemo samo trenutan pogled na stanje stvari u izviđanom mestu, ali koji će biti vrlo koristan kada se proveri s drugim podacima.

Zbog istih nedostataka, avion absolutno ne može da vrši osmatranje koje zahteva dug boravak na istom mestu. Admiral Šer je mogao obrazovati 19 avgusta 1916 zavesu za osmatranje samo upotrebom diržabala, koji mogu ostati dugo na istom mestu. Ali se ne bi mogla predviđati ubuduće njihova upotreba u zoni u kojoj neprijatelj dejstvuje svojom avijacijom.

Na kraju, dakle, izgleda da je, kolikogod avion bio pogodan za izvršenje zadataka obezbeđenja, on to manje zbog svojih sposobnosti, s obzirom na ove zadatke, nego s obzirom na svoju moć u borbenim zadacima koje on izvršava za račun strategije i kojoj on daje jednu potpuno novu fizionomiju.

Na kraju, naročito zbog toga što omogućava napad na neprijatelja novim putem, avion, kao i podmornica, ima ogroman interes za mornarice čija ih inferiornost na površini osuđuje na mogućnost osvajanja prevlasti na moru dejstvom na toj površini i na to da ostanu u ovom pogledu u defanzivi. Zahvaljujući avionu, one će moći još da se pojavljuju, da ispoljavaju aktivnost, da vrše defanzivno-ofanzivna dejstva, i »manje protivnapade«, koji su vrlo važni uprkos svojih osobina protiv neprijateljskih površinskih brodova, komunikacija i teritorije. Njihovim pomorskim vazduhoplovnim snagama dodaće se i njihove kopnene vazduhoplovne snage i sve će se odvijati kao da je kopnena vojska, koja se nekad držala van dejstva, zbog uslova koji pripadaju prošlosti, mogla doći da sadejstvuje u poduhvatu mornarice i da ovu ojača. Defanzivna strategija može naći u ovim mogućnostima izvore koji nisu postojali do sada. Ako joj one danas više i ne omogućuju, kao nekada, da se nada konačnoj odluci

u svoju korist, bar joj daju sredstva, na izvesnim vojistima, da utiče na tok neprijateljstava, što je do sada bilo nepoznato u sličnim slučajevima, i da izbegne neaktivnost i bezuslovno podvrgavanje volji neprijatelja.

ZAKLJUČCI

Vazduhoplovstvo ne isključuje površinske snage. One ostaju najglavniji faktor pomorskog rata i one ne mogu biti zamenjene sredstvom koje je juče stvoreno. Uostalom, jedno novo sredstvo isključuje potpuno staro samo ako je sposobno da bolje ispuni isti zadatak. To očigledno ovde nije slučaj. Da bi igrao ulogu površinskog broda, avionu nedostaju svojstva stalnog dejstva i zauzimanja površine, što mu je veliki nedostatak.

Sem toga, kao što je to slučaj pri pojavi nekog novog oružja, avijacija ostvaruje maksimum učinka samo kada dejstvuje u vezi s drugim sredstvima, kopnenim i pomorskim, a prema tome i površinskim snagama.

Ako je situacija u celini zaista takva, to je zbog takvih uslova i ograničenja koji su ravni jednoj ogromnoj evoluciji ratne veštine. Evolucija koja je nastala pojavom podmornice nije joj ni izdaleka približna. Podmornica je dejstvovala, na drugi način, u već korišćenom prostoru. Ona nije davala ništa novo, što se tiče načina kretanja kroz taj prostor. Ona je posedovala mogućnost ronjenja i nevidljivosti. Ali problemi pokretanja, manevrovanja, navigacije, čak i naoružanja, bili su za nju vrlo bliski problemima koji su se postavljali za površinske brodove, i oni su bili rešeni s potpuno istim stručnjacima. To je bio brod. Ona je bila dosta bliska brodovima do tada poznatim, i razlikovala se od njih samo zbog mogućnosti isčezavanja pod vodom, što je prednost koja je široko kompenzirana osrednjim kvalitetima brzine i vidljivosti. S podmornicom samo se produžavala stara kriva putanja istih sredstava.

Sasvim je drukčije s avionima. Ovde su prostor kao i sredstvo potpuno novi. Otvara se prostor, koji je bio nedostupan. To je datum bez presedana u istoriji čovečanstva i u istoriji borbenih postupaka.

Ovaj Damoklov mač koji će visiti ubuduće nad glavama zaraćenih strana, na nebu nekada netaknutom njegovom upotrebom, ima znatnu reperkusiju na ono što se događa na zemlji. Ona obavezuje da će tu menja štošta.

Što se tiče mornarice, ako su površinske snage uvek osnovni elemenat, one su to pod uslovom da vode računa o materijalnoj revoluciji koja se baš izvela. One treba da se prilagode stanju stvari koje je izlomila tehnika. Postojanje vazduhoplovnih snaga ima odraza na operacije, na organizaciju, na konstrukcije, na pojedinačno i kolektivno oformljenje površinskih snaga. Mi smo to videli, naročito u vezi s deplasmanom brodova. Ako ga je potrebno povećati radi potreba površinskog rata, mogućno je to učiniti samo ako se ne trpi od suviše izražene vazduhoplovne inferiornosti. Zadržavanje slobode dejstva postiže se samo po ovu cenu.

Između ove dve kategorije snaga postoji veza dosta analogna onoj koja postoji između pešadije i artiljerije. Pešadija je glavni elemenat rata na kopnu i artiljerija ne može težiti da je zameni. To je sigurno. Ali tako željena superiornost pešadije nad neprijateljskom pešadijom je kompromitovana ako je artiljerija slaba. Ista je stvar u vazduhu i na vodi. Primorani smo da vazduhoplovnim snagama damo najveću mogućnu moć u ime i korist površinskih snaga.

Vazdušna nadmoćnost postaje potreban uslov za punu superiornost na moru. Ona čini njen sastavan deo. Prevlast na moru treba da sada sadrži i prevlast u vazduhu, podrazumevajući i jednu i drugu u već poznatom ograničenom smislu. Nećemo imati istinsku prevlast nad površinom, nećemo se moći služiti dosta slobodno njenim glavnim komunikacijama, nećemo se izlagati ograničenim opasnostima u lukama, samo ako neprijatelj nema mo-

gućnosti da nam ozbiljno naškodi svojom prevlašću u vazduhu.

To je uostalom jedan opšti fenomen, koji se konstatiše kada se ratno dejstvo ne odvija u jednom jedinstvenom prostoru. To je jedna vrsta zakona, koji bi se mogao nazvati zakonom »mnoštvo sredina«. Učinak napora je u zavisnosti od mogućnosti koje imamo da sledimo protivnika u raznim mestima gde on manifestuje svoju aktivnost, da bi ga tamo neutralisali. To se već konstatovalo u vreme kada se ratovalo samo na kopnu i na vodi. Mogla se zaista izvući sva mogućna korist od kopnenih snaga koje su jedino odlučujuće, mogli su se očekivati od njih potpuni rezultati samo ako smo istovremeno gospodari i mora, ili bar ako sprečimo neprijatelja da on to bude. Šta je mogla da učini u istaknutom primeru, koji smo mi prethodno izabrali, ona zaraćena strana koja je prikovana uz obalu, bez sredstava za dejstvo na moru, prema floti koja je napadala njeno primorje nadmoćnim sredstvima? Nije li i ona imperativno bila prinuđena da dejstvuje tako isto pomoću pomorskih snaga? Isto tako, više osvajača na kopnu koji su imali za cilj osvajanje sveta doživeljalo je neuspeh nailazeći na otpor koji je crpeo svoju snagu iz pomorske moći, dok su oni bili u nemogućnosti da mu preotmu ovu prevlast. Obratno, gospodar mora je shvatio u mnogo prilika da neće moći izići na kraj sa svojim neprijateljem ako ne dejstvuje protiv njega kopnenim sredstvima, bilo direktno bilo uz pomoć saveznika.

Proširivanjem rata u vazdušni domen, mi ćemo danas ponovo naći ovaj pojam.

On je čak izrazitiji. Nekada, ono što je uslovjavalo mogućnost da se dejstvuje u susednoj sredini, kopnu ili moru, zavisno od slučaja, bio je ukupan učinak operacija, tj. sudbina samog rata, uzeta u celini. Sada, u odnosima kopno i vazduh ili more i vazduh, to je poseban učinak rata na kopnu ili rata na moru koji je već uslovljen većom ili manjom mogućnošću koju imamo za efikasno vođenje

rata u vazduhu. Odnosi između dve susedne sredine su intimniji, jer su u kontaktu s površinom umesto da to bude kao nekada s linijom. Njihova zavisnost ima takođe jedan izrazitiji jednostrani karakter; lako se stiže na kopno ili vodu vazdušnim putem, dok obratno nije isto. Dakle, možemo celishodno koristiti odgovarajuće kopnene snage ili površinske pomorske snage samo ako smo bar u stanju da se uporno borimo s neprijateljem za vazdušni prostor.

kroki 1

severna strana

južna strana

RADIJUS DEJSTVA AVIJACIJE

{ bombarderske
izviđačke

GLAVA XII

DRUGA APROKSIMACIJA TEORIJE O VOĐENJU OPERACIJA

(KROKI 1)

Da bi smo imali istinski izraz našeg doba u pogledu vođenja operacija ili bar neku formulu koja se tome približava, dovoljno je da se u prvu aproksimaciju, koju smo mi o tome dali, unesu pozitivne ili negativne korekcije koje su priznate vrednim u toku uloženih naših napora pri iznetim razmatranjima.

Ali bilo bi varljivo i malo životvorno da se izvrši jedan takav rad apstraktno, daleko od realnosti. Bolje je, kao uvek, postaviti ga u okvir konkretnog slučaja, po potrebi hipotetičnog, gde bi se razni pojmovi i uslovi pojavljivali na jedan opipljiv način.

To sam ja baš pokušao da učinim evocirajući situaciju, potpuno izmišljenu, dve strane, severne i južne, postavljene jedna prema drugoj u položaj koji je pretstavljen krokijem 1.

Da bismo sebi bolje pretstavili stvar i da bismo imali za nju više interesa, postavimo se u ulogu rukovodstva južne strane, zatim izučimo naš plan shodno opštem metodu koji ćemo kasnije opisati.¹⁾

¹⁾ Vidi glavu IV u knjizi s naslovom: *Planovi operacija*.

Pre svega, o čemu se radi? Drugim rečima, kakav je naš *zadatak*? Očigledno, onaj koji smo već definisali za pomorske snage jedne zemlje u ratu: zadobiti i očuvati kontrolu glavnih površinskih komunikacija i s njima se koristiti da bi se postigli ratni ciljevi. Trebaće nam da stvorimo, održimo i iskoristimo, po potrebi uz pomoć kopnenih snaga i preovlađujući protivdejstvo snaga severne strane, onu situaciju koja nam omogućava slobodnu upotrebu mora, da bismo postigli sve vojničke, ekonomski i političke ciljeve, koji se smatraju potrebnim. Sem toga, ova situacija će trebati neprijateljske snage da liši iste prednosti.

Uostalom, u ulozi vrhovnog komandanta južne strane, zadatak se uvek sastoji u tome. On je jednostavan, koliko je jednostavan da se iskaže toliko je težak da se ispuni.

U kojim uslovima ga treba ispuniti? Da bismo to vidieli, procenimo situaciju u koju smo postavljeni.

Ona zavisi od mnogobrojnih faktora.

Na prvom mestu od odnosa *snaga* svih vrsta, površinskih, podmorničkih i vazduhoplovnih. Da bi bilo prostije, pretpostavimo da su one jednake na obe strane, i zamišlimo da *O* i *O'*, kao pioni na šahovskoj tabli, predstavljaju površinske snage obeju strana, koje će igrati najveću ulogu u sukobu.

Ispitajmo zatim *zemljište*, jer jedno zemljište zaista postoji. To je detalj koji je važno poštovati, a koji smo mi jednostavnim nipoštovanjem geografije potpuno zanemarili u našoj prvoj aproksimaciji. Postoji, međutim, odraz obala, dubina, otstojanja, meteoroloških uslova, itd..., što će biti od velikog značaja. Mi smo nejasno nazirali ovu istinu u toku naših razmatranja. Ovde, ona će nam se još bolje pojaviti.

Obale kopna su predstavljene krivom zamišljenom linijom na krokiju, koja ne pokazuje ništa značajnije sem

izvesne simetrije u odnosu na zajedničku kopnenu granicu X Y. Naše je izvesno ostrvo E, dosta dobro postavljeno da bi poslužilo kao oslonac za dejstvo protiv primorja severne strane. Na nesreću, neprijatelju se pruža ista mogućnost s ostrvom E', koje je dosta nezgodno postavljeno blizu naših obala. Jedna široka prekomorska teritorija G, koju smo mi zamislili ostrvskom zbog potreba krokija, isto tako nama pripada. Ona zauzima veliki ideo u našoj ekonomiji, jer mi iz nje izvlačimo veliki deo našeg snabdevanja, a naročito u trupama za ojačanje naših kopnenih snaga.

Za naše ploveće površinske i podmorničke snage, mi raspolažemo dvema glavnim bazama A i B, i dvema pomoćnim bazama C i D (na ostrvima G i E). Ista je situacija i kod neprijatelja: glavne baze A' i B', pomoćne baze C' i D'.

Morsko dno se ravnomerno spušta počev od kopna i može se minirati do izvesne daljine od obala.

Vazdušni uslovi su od velike važnosti. Oni su laki za procenu, bar u odnosu na otstojanja, pomoću veličina radiusa dejstva označenih na krokiju. Skoro najveći deo vojišta moći će da bude preletan izviđačkom avijacijom, i mi ćemo koristiti ovu činjenicu za prikupljanje podataka, ne zaboravljajući da i neprijatelj to isto može. Što se tiče bombarderske avijacije, ona može dejstvovati na znatan deo primorja severne strane, ako polazi s ostrva E. Obratno, neprijateljska bombarderska avijacija koja baziра na ostrvu E' može napadati čitavu našu obalu od A do X.

Naše pomorske komunikacije pretstavljaju linije M i N koje su vrlo značajne za nas i one nas spajaju s teritorijom G, a druge linije L, P i Q obezbeđuju naše veze s prekomorskим neutralnim zemljama i ostrvom E. Linije N, P, Q su naročito izložene neprijateljskim napadima površinskih, podmorničkih i vazdušnih sredstava. S druge strane, komunikacije severne strane su pretstavljene linijom L' i M', kojima im pristiže neophodno snabdevanje

iz neutralnih zemalja. Sem toga, linije kao što su *N'* obezbeđuju im pribrežni saobraćaj kome oni pridaju veliki značaj.

Severna strana, kao i mi, koristila je posedovanje morskih dubina da bi tamo postavila, u defanzivnom cilju, mnogobrojna minska polja i prepreke, koje su šematski predstavljene sa *Ch i Ch'*. Na prirodan teren se nadovezuje više ili manje veštački uređen teren za obmanjivanje celina tako da obrazuje sasvim ukratko »teren«.

Ako se sada izvuku zaključci iz ovakve situacije, na koju utiču na isti način, iako u vrlo različitom stepenu, pokretne snage i geografski položaj, vidimo da se uspostavlja između severne strane i nas *a priori* i pre svake operacije, jedna vrsta stanja ravnoteže. Oni i mi, svaki sa svoje strane, komandujemo jednim delom vojišta. »Komandovati« je samo način izražavanja; položaji, sami po sebi, ne komanduju ničim; pokretna snaga zadržava uvek svoju odlučujuću vrednost. Ali je neosporno da povoljni položaji olakšavaju dejstvo pokretne snage da bi se zauzela, nadziravala i kontrolisala jedna određena oblast u ratnoj zoni. To je ono što se događa ovde. Pored svoje obale, kao i u susedstvu ostrva *E'*, severna strana je favorizovana. Kada njene snage *O'* budu dejstvovalе u ovim sektorima, one će biti podržavane izvesnim brojem površinskih i podmorničkih delova koji obično dejstvuju samo tu; one će imati ozbiljnu podršku svojih vazduhoplovnih snaga; u susedstvu one će imati svoje baze za svoje snabdevanje i opravke posle borbe; one će imati zaštitu i mogućnost prolaza kroz svoje prepreke, koje imaju istovremeno defanzivnu i ofanzivnu vrednost. Mi imamo iste prednosti u južnom delu vojišta, s izvesnom ispučenošću ka neprijatelju oko ostrva *E*.

Dve zone, od odlučujućeg značaja za severnu i južnu stranu, biće odvojene u početku, *grosso modo*, linijom koju smo na krokiju predstavili sa *FFF...*. Bazirajući se na karakteristikama koje vojište ispoljava preprekama i isturenim položajima, kao što su ostrva, na relativnu sta-

bilnost koja iz toga rezultira za obe strane u toku dosta dugih perioda, ponekada se označavala ova linija izrazom *fronta*, analogno terminologiji upotrebljenoj u kopnenim ratovima, bar u nekom od njih. Izvesno je da ovde na rečnik utiče ono što se odigralo na kopnu od 1914 do 1918 godine.

Ovaj termin »front« može biti usvojen pod uslovom izvesnih ograničenja, koja rezultiraju iz toga što pomorski rat liči mnogo više, u ovom pogledu, na prošle kopnene pokretne ratove, nego na rat 1914 godine. Pre svega, front o kome je reč nije uopšte neprekidan niti neprobojan. Dobrim delom on je aktivran. Samo se po sebi razume da će ga podmorničke i vazduhoplovne snage prelaziti lako i one će biti naročito sposobne za operacije koje se izvode na pozadinu. Površinske snage mogu to isto tako da čine, ali samo u izvesnoj meri i sa ograničenom moći dejstva; vrlo slabi površinski delovi biće izloženi velikim opasnostima ako se usude da dejstvuju s njegove druge strane. Linija *FFF...* je samo, dakle, ako hoćemo, »linija jednakosti uslova« površinskih snaga.

Usto, front nema ništa s nepokretnošću. Kao svi kopneni frontovi koji se mogu zamisliti, on, pre svega, trpi pomeranje zavisno od više ili manje srećne aktivnosti dveju strana. To je očigledno. Ali čak u periodu stabilnosti, čak u nekom određenom momentu, on je u pomeranju oko svoje srednje situacije. Neprestanim premeštanjima snaga, on je pokretan i elastičan oko izvesnih stalnih tačaka, kao što su geografski položaji, obale, baze, itd..., koje obrazuju osnovu celine kao što kostur predstavlja osnovu ljudskog tela. Postoje duboke i stalne promene, koje su rezultati teških strategiskih kriza koje uzdrmavaju čitav raspored, a postoje takođe i momentane promene i oscilacije koje su normalne, čak i za vreme stabilizacije, i koje drže sistem u stanju neprestane vibracije. Ove poslednje su svojstvene pomorskim dejstvima.

Najzad, neće postojati stalan kontakt između nas i severne strane duž linije *FFF...* Ova linija je, bar što se

tiće površinskih snaga, pre direktrisa jedne manje ili više široke zone gde ni ona ni mi nećemo dominirati stalno, jedna vrsta spornog bojnog polja na kojem ćemo mi, besumnje, vršiti poduhvate s vremena na vreme. Uostalom, širina ove zone se neprestano povećavala, od starih vremena, s napretkom naoružanja: torpiljarka, zatim podmornica, zatim avion, sve su više i više dovodile do labavljenja dodira na površini u očekujućem periodu. Ovaj dodir će postojati zaista samo u toku dejstava, koji će dovoditi do taktičkih udara.

Kroz ove pretstave probojnosti, pokretljivosti, povremenog dodira, mi treba da sagledamo pojam fronta.

Prošlost nam je već pokazala situacije ove vrste.

U toku ratova u periodu Revolucije i Carstva, postojala je zaista jedna vrsta francusko-engleskog fronta, koga je presudno dejstvo britanskih pokretnih snaga, povezano sa sticanjem dobrih položaja, u većini ostrvskih, najzad pomeralo na same naše obale, i pozadi koga su naši neprijatelji u potpunoj slobodi dejstvovali. Pri svemu tome, ovaj front se ponekad zbog posedovanja povoljnih položaja razvijao u našu korist, kao, naprimjer, 1796 godine, kada su Englezi morali da evakuišu Sredozemno More čije smo obale mi zauzeli.²⁾ Usto, stabilnost ovog fronta nije bila uvek besprekorna. Ona je bila uzdrmana lokalnim krizama osrednjeg značaja (borbe u prerialu, kod Nolia, Groaa, Sen-Vensena, Kampedaona, pohodi na Irsku i Egipat, itd. . .), a takođe opštim i teškim krizama (Bruiksova kompanija u Sredozemlju 1799, rat 1805). Mi smo najzad napali neprijateljsku pozadinu (gusarski rat).

Rusko-japanski rat nam je pružio analognu sliku. Rusko-japanski front se isto tako učvrstio na ruskoj azijskoj obali, zbog toga što su Japanci imali prevlast na moru, držali blokadu Port-Artura i zadobili bolje položaje (Koreja, Eliotska Ostrva, itd. . .). Ovako stečena stabilnost im je omogućavala, pozadi ovog fronta skoro potpunu kontrolu i punu eksploataciju pomorskih komunikacija.

²⁾ Vidi drugi deo, glavu IV.

Tu je isto tako bilo osrednjih kriza (23. juna 1904), težih kriza (10. avgusta 1904, Cušima) i najzad, ruske operacije na pozadinu (krstarice iz Vladivostoka).

Rat 1914 godine je privremeno zaključio seriju primera. Saveznici su bili uspeli da uspostave u Severnom Moru, na ulazu u Jadran i na turskim obalama, front koji je bio čvrst samo počev od momenta kada su oni raspolagali odgovarajućim položajima (Skapa Flo, Mudros, Argostoli, Krf, Solun, itd.). Neprijatelj je dejstvovao na pozadinu koliko je mogao (gusarski rat 1914, podmornički rat). Postojale su ozbiljne krize, bilo samog fronta (Jutland), bilo pozadine (Koronel, Falkland, podmornički rat u proleće 1917). U Baltiku, gde su bili slobodni, Nemci su dejstvovali na sličan način u manjem obimu; njihovo osvanjanje ostrva u Riškom Zalivu (oktobra 1917) odgovaralo je logičnoj želji za poboljšanjem njihovih položaja.

*

* * *

Naša procena situacije ne bi bila potpuna ako ne bismo vodili računa o situaciji susednih snaga, i o hiljadu raznih okolnosti koje mogu uticati na našu strategiju i nametnuti joj operacije o kojima mi nismo unapred razmišljali.

Na našem nivou, jedino interesantna susedna snaga za nas — a to je ona beskrajno — jeste kopnena vojska. U sukobu o kome je reč, severna i južna vojska će voditi borbe, vrlo verovatno duž granice X Y, naslanjajući jedno od svojih krila na more (X).

Što se tiče »raznih okolnosti«, one će se, besumnje, objasniti, kao uvek u prošlosti, mnoštvom okolnosti, koje će nas potsetiti još jednom da je rat jedinstven i da pomorski strateg nije nikada sloboden.

Pre svega, radi se o okolnostima vojne prirode, čiju vrednost nećemo izgubiti iz vida budući da su glavnog značaja za uspeh naše južne vojske. Ova vojska će nas, besumnje, pozvati u pomoć da bi zaštitili njen levo krilo,

olakšali njen napredovanje, obuhvatajući suprotno krilo severne vojske i da bi se bar suprotstavili sličnom poduhvatu od strane neprijatelja. Ona će možda od nas tražiti i više, ako zemljište i njegovo uređenje izazovu stabilizaciju na kopnu i nemogućnost prekida ravnoteže; ona će tada tražiti naše sadejstvo da bi izborila pomoću kombinovane operacije, odluku na nekoj drugoj tački neprijateljskog tla.

Sem toga, vojska će vrlo verovatno na prvom mestu zahtevati od nas transport trupa od teritorije G putevima M i N , koje ona očekuje i koje su joj neophodne.

Treba takođe računati na političke okolnosti, mere koje treba preduzeti ili ne da bi se pridobili neutralci, da bi se zadobila savezništva, itd... Iz toga može rezultirati zabranjivanje izvesnih operacija.

Što se nas tiče, ekonomski okolnosti će se karakterisati važnošću da se bude u mogućnosti učestvovanja u ratu na komunikacijama. U vreme dok ćemo se mi tući, trebaće živeti, tj. zadržati integritet spoljnih doprinosova, odakle potreba za efikasnom i obaveznom odbranom puteva L i P , a takođe puteva M i N . Ova dva poslednja puta imaju veliki značaj, ne samo kao ekonomski arterije, nego takođe i u političkom pogledu, kao unutrašnje veze naše države. Obratno, moguće je da naša vlada nazire velike prednosti u ekonomskom pritisku na severnu stranu, i da od nas traži da istrajno napadamo njene komunikacije L' i M' i njihovu obalsku plovidbu N' .

Što se tiče obala i teritorija, treba takođe da očekujemo posebne zahteve. Mi smo već spomenuli verovatne zahteve vojske u pogledu kombinovanih operacija namenjenih za postizanje čisto vojničke odluke. Ali vlada može takođe da zahteva ove operacije ako oceni da jedan takav poduhvat, upravljen protiv vitalnih zona protivničke teritorije, kao što su Z , može dokrajčiti rat jednim udarcem. Mi ćemo možda biti prinuđeni da se priklonimo pred višim interesom. Moguće je takođe da ostrvo E' i njegova baza D' strašno ometaju naše operacije, naše komunikacije i

naše primorje i da istima treba odmah ovladati da bi se poboljšala naša situacija. Obratno, severna strana će sigurno rezonovati na isti način u pogledu ostrva *E*, čiji položaj pretstavlja opasnost za njen front, i ona će pokušati da njime ovlada; napad na *E* je obeležen na karti i mi treba da razmišljamo kako da doprinesemo odbrani ove tačke. Manje je verovatno da će se severna strana dočepati našeg primorja preko kopna, ali pretnja iste vrste je mnogo verovatnija što se tiče teritorije *G*, odakle, za nas, proističu slične brige u pogledu odbrane.

U svakom slučaju, pri podeli naših snaga, trebaće voditi računa o ovim razmatranjima i pridati znatan deo ovih snaga za direktnu zaštitu komunikacija i obala. Mi nećemo moći, kao što bismo to hteli, da ih sve koncentrišemo da bismo do maksimuma povećali moć naše mase *O*.

Postojaće možda ovde, takođe, i moralne okolnosti u tom smislu da će operacije, čija prava vojna korist ne izgleda nikakva, trebati da budu izvršene, po naređenju vrhovne vlasti, da bi se zadao severnoj strani udar psihološkog karaktera, od koga se očekuju veliki rezultati, bilo u kritičnom momentu kada je njena volja pokolebana, bilo pri ulasku u rat ako su njeni nervi posebno osetljivi na aspekt početnih događaja, bilo, najzad, ako je naš vlastiti narod sklon ka uticajima ove vrste.

Karakteristika ovih spoljnih potreba u pomorskoj strategiji, što zaista izaziva u njoj ozbiljne okolnosti, jeste u tom što će se one moći manifestovati od samog početka sukoba i što one neće čekati da bi bile zadovoljene, momenat kada ćemo mi zadobiti vlastitim dejstvom prevlast na moru i kontrolu glavnih pomorskih komunikacija. Eksploatacija ove prevlasti jačaće i slabiti znatno s pokušajima za njeno zadobijanje. Zaista, mi ćemo bdati da ovi zahtevi ne budu tiranski, tako da uprave naše vođenje operacija na nelagodne puteve i da nas primoraju da popustimo na osnovnim principima. Ali, najzad, trebaće da učinimo koncesije u odnosu na ideal koji je definisan u

našoj prvoj aproksimaciji doktrine, i da očekujemo da moramo da živimo često od kompromisa.

Usred ovog haosa faktora koji dejstvuju u najrazličitijim pravcima, ovog konfuznog stecišta raznih uslova, jedan pojam će nam služiti kao reper i upravljujući far. On će da nas vodi pri našoj *odluci* i našem vođenju operacija. To je princip preimućstva organizovanih snaga, prikupljanja pokretnih delova namenjenih za boj, a naročito preimućstva površinskih organizovanih snaga.

Ovo shvatanje je pobedonosno prebrodilo sve oluje, sve nepogode, sva razmatranja kojima smo mi pristupili ispitujući pouke starog rata i novine uvedene modernim progresom. Ono se uvek vraćalo na vodu, protiv vetrova i plima, namećući se uprkos svega. Ono će, dakle, baš služiti kao osnova za naše dejstvo. Mi ćemo se baš na njega naslanjati.

Naša *opšta ideja manevra* koja će nas inspirisati usred nestalnosti promenljivih situacija je da izbacimo iz stroja površinske organizovane snage severne strane O'.

Najbolje sredstvo da bismo postigli ovaj cilj je očigledno da uništimo navede snage, bilo napadima koji bi ih iznenadili u njihovim bazama, i koji bi bili vođeni oruđima koja su nam tehničkim usavršavanjima stavljeni na raspolaganje, bilo borbama na pučini, a po mogućnosti odlučujućom bitkom u povoljnim uslovima. Ako ovi postupci imaju samo nedovoljnu efikasnost, a naročito ako nije mogućno da dođe do traženih borbi, mi ćemo nastojati, ako ne dođe do uništenja snaga O', na njenoj imobilizaciji, njenom paralisanju, njenom stavljanju u nemogućnost da bilo šta preduzima, isturajući što je mogućno više napred naš poredak oslanjajući se na položaje koji se mogu koristiti i kombinujući aktivnost svih pokretnih snaga, tako da se snage O' jače stegnu blokadom.

U duhovnom i moralnom pogledu, poduhvat će biti vođen žestoko, aktivno, sa željom za pobedom, ofanzivno, stalnim nastojanjem za inicijativom u operacijama, upornošću da se istraje. Boreći se za pravednu stvar, politički imajući za cilj samo očuvanje onog što posedujemo i onoga čemu preti opasnost od neprijatelja u ime nekakvog tobože neminovnog ekspanzionizma, mi ćemo se boriti do kraja, s punom energijom koju posedujemo, upotrebljavajući do kraja sva sredstva koja su u našoj moći.

Ako osećanje samoodržanja isključi svaku politiku agresivnog karaktera, to nije nespojivo, daleko od toga, s najsvirepijim rešenjem u pogledu načina vođenja rata na svim ofanzivnim pravcima ni s rešenošću da se pre pogine nego da se otstupi. Očigledni primeri pokazuju da vizije interesa stavljениh u opasnost dejstvom nekog drugog, isto tako kao što čini i osvajački duh, lako rađaju impulse ovakve vrste. Pogledajte Holandane u englesko-holandskim ratovima, Engleze za vreme Prvog carstva, konfederalce i nas same u toku rata 1914 godine.

*

* * *

Treba sada preći na izvršenje.

Prvo pitanje koje treba rešiti je očigledno da se sazna gde se nalaze snage O' , i da se o njihovim pokretima imaju sve moguće informacije. Sem nemornaričkih izvora (neutralci, štampa, specijalna služba, itd...) koji nam mogu pružiti podatke o tome, upotrebimo sva vojna sredstva kojima mi raspolažemo, bacajući ih unapred u potragu za podacima. U tom cilju mi ćemo upotrebiti površinska sredstva za daljno izviđanje, podmornička sredstva za izviđanje i osmatranje baza kao što su A' , B' , C' , vazdušna sredstva za izviđanje i daljno izviđanje, za zadatke za koje je ovde avijacija u mogućnosti da nam učini velike usluge zbog svoga radijusa dejstva, relativno ume-

renih dimenzija vojišta i polaznih aerodroma s kojima mi raspolažemo.

Od prvog momenta, avijacija će biti upotrebljena ne samo za prethodni zadatak, nego takođe za napad bombardovanjem, pre svega na snagu O' na moru ili u njenim lukama, a na drugom mestu na baze severne strane. Rezultat koji treba postići je, pre svega, da se snagama O' nanesu gubici i oštećenja, stavljajući ih tako u stanje inferiornosti, i da se ozbiljno omete mobilizacija severne strane u ljudstvu i materijalu. Obratno, naše vazduhoplovne snage će dejstvovati kao zaštita da bi se suprotstavili u mogućnoj meri sličnim poduhvatima neprijatelja. U ovom pogledu, napad na neprijateljske avijacijske centre je posebno značajan u ovoj fazi. Za ove ofanzivne operacije, naše primorje između A i X i naše ostrvo E nam daju dobre polazne tačke.

Podmornice će biti isto upotrebljene da bi u našu korist izmenile odnos površinskih snaga.

Čim mi to budemo mogli, mi ćemo protiv snaga O' preduzeti željenu ofanzivu. Ali ovde ne treba operisati slepo, spuštene glave. Ono što mi tražimo su naročito povoljni uslovi za sukob. Ali treba predvideti da će stvarnost napraviti u ovom pogledu širok razmak između naših težnji i njihovih ostvarenja. Željena borba može da ne bude odmah mogućna. Tome se mogu suprotstaviti razne prepreke, prepreke koje se sastoje u velikim otstojanjima, u većim ili manjim merama obmane na terenu pomoću raznih ometanja, u nepovoljnim meteorološkim uslovima, u hidrografskim poteškoćama, u želji neprijatelja da izbegne otvorenu borbu, itd... Traženi odgovarajući uslovi za bitku mogu biti nezadovoljeni, naročito zbog privremene inferiornosti snaga usled potrebe za podelom na odrede, nemogućnosti raspolaganja brodovima, itd... Mi možemo tako biti dovedeni u situaciju da želimo da se odloži borba zbog ovog razloga, a takođe, jer će možda biti potrebno i da se angažujemo oko hitni-

jih ciljeva, iako ne najvažnijih, vodeći računa o prethodno nabrojanim okolnostima.

Ne preduzima se uvek ofanziva kada se hoće i gde se hoće. U ovom pogledu nema apsolutnog sistema. Ali ono što mi treba apsolutno da činimo, to je da se bacimo svom snagom ka ovoj ofanzivi, radeći neprestano da bi savladali prepreke nagomilane na našem putu, i čak, ako se radi o spoljnim okolnostima, da ih iskoristimo za ostvarenje našeg glavnog i stalnog ofanzivnog cilja protiv snaga O' .

Kako ćemo mi voditi ovu ofanzivu? Ona se može shvatiti na osnovu pokreta, jer ovde se radi o jednom relativno ograničenom vojištu, na kome, zahvaljujući našim položajima, upotrebi avijacije i dobroj mreži veza, mi možemo brzo biti informisani o premeštanju O' ili njenih delova. Ali upravo zbog sićnosti polja dejstva i, takođe, zbog velike brzine neprijateljskih jedinica, bojati se da nam neprijatelj ne uspe da umakne koristeći, naprimjer, noć, i da on bude u mogućnosti da odugovlači igru, koja je, besumnje, vrlo primamljiva za njega, a koja se sastoji u neprekidnom ugrožavanju naših interesa pomoću primene brzih klinova posle kojih se naglo iščezava. Da bismo uništili ovog neprijatelja, verovatno će trebati da pribegnemo drugom obliku ofanzive, obliku »kanalisanog pravca«. Mi ćemo ga upotrebiti koristeći protivničke nameru protiv naših obala, ili poduzimajući nešto protiv njegovog vlastitog primorja, namećući mu u svakom slučaju manje ili više poznat pravac napada ili protivdejstva. Mi tako možemo, u istom cilju, igrati ulogu mamca na našim najisturenijim komunikacijama, kao što su P , Q , N , organizujući na njima saobraćaj na izvestan način, kao što smo to videli, tako da možemo manevrirati izbegavajući da budemo izmanevrisani. Napad na komunikacije M' i N' imaće isto tako vrlo dobar učinak, privlačeći ka nama snage O' .

Sve je to specifično, zavisno od situacije odgovarajućeg momenta. Prema tome će se izabrati i postupak.

Kada nam naša dobra sreća omogući da predviđamo bitku s ozbiljnim šansama na uspeh, trebaće se organizovati tako da u njoj učestvuju svi rodovi. Podmornice će sadejstvovati s površinskim jedinicama, možda ne tačno na istoj taktičkoj sceni, nego u toku povezanog dejstva među njima i čineći deo uskupnog manevra, montiranog u dubinu na verovatnim putevima neprijatelja. Biće takođe poželjno da se za isti zadatak angažuje maksimum vazdušnih snaga, istovremeno u ofanzivnoj i defanzivnoj nameri; ovaj cilj će biti dosta teško ostvarljiv za aparate koji baziraju na kopnu, bar na izvesnim sektorima. Veza između rodova i koordinirana upotreba sredstava su potpuno ostvarljive samo kada se ima inicijativa u operacijama; to se dobro ostvara u unapred shvaćenom manevru, koji nije uvek lako organizovati.

Vazdušna nadmoćnost, u nedostatku nedostižne prevlasti, ima takav značaj, da je treba postići po svaku cenu. To će zahtevati operacije koje imaju za cilj da nanesu severnoj strani teške gubitke u aparatima, operacije koje će dovesti do vazdušne kao i površinske bitke pod najboljim uslovima, primoravajući neprijateljsku avijaciju da se ispolji u jednom određenom rejonu. Učešće avijacije kopnene vojske biće nam vrlo korisno u takvim bojevima kao uopšte i za sva vazdušna dejstva. U slučaju potrebe, mi ćemo činiti isto za kopnenu vojsku.

Ako snaga O' ne primi bitku, trebaće je, da bismo je izbacili iz stroja, stegnuti čak do vojne blokade u jednom smanjenom prostoru, što će se postići aktivnošću snage O i njenih pratilaca stalno guranih više unapred, pojačanjem ofanzivnog izviđanja, zaprečavanjima isto tako ofanzivnog karaktera, kao što su zatvaranje brodova u luci i polaganje mina oko baza severne strane. Ali sva nada da se snaga O' primora na boj ne treba da bude izgubljena, čak i u ovim okolnostima. Još će se moći zapretiti interesima neprijatelja, naročito na komunikacijama koje mu ostaju, možda čak i na njegovim obalama ili teritoriji pomoću kombinovanih operacija, povređujući ozbiljno ono

Što on ne može da podnese. Moći ćemo se koristiti takođe i nekom zamkom, kao mamcem za lak uspeh. Sve da bismo ga doveli da se otkrije i da se tuče na mestu gde nema više podrške organizacija koje ga štite. Takav cilj je interesantniji nego blokada u pravom smislu reči; on bolje služi našoj ideji manevra, jer omogućuje uništenje snaga *O'*. Uostalom, radi takvog uništenja, postoje još i drugi postupci. Ne treba odbaciti opsadu neprijateljske baze s kopna. Ali to je teško, malo zastarelo, a vazdušni napad bombom i torpedom omogućava sada da se to učini bolje. U naše vreme, očekujući držanje u jednoj bazi nije dovoljno da bi se izbegli, ako ne odlučujuće dejstvo, ono bar ozbiljni gubici.

Operacije na komunikacijama treba da budu vođene paralelnо s operacijama organizovanih snaga, stalno za odbranu naših komunikacija i verovatno povremeno za napad na neprijateljske komunikacije.

Pošto front *FFF*... nema sigurne prepreke, kao što se to moglo uočiti, naše komunikacije će biti lako izložene podmorničkim napadima severne strane, a takođe, iako u manjoj meri, ako odnos snaga nije na našu potpunu štetu, ispadima površinskih delova. Trebaće se takođe bojati od vazdušnih napada. Trebaće da se pobrinemo za odbranu naše pozadine, pridajući znatan deo naših snaga za direktnu zaštitu komunikacijskih linija, organizujući na njima saobraćaj u obliku eskortnih konvoja.

Ali sve naše razne saobraćajne arterije ne nalaze se u istim uslovima. Na liniji *L* i, možda, na liniji *M*, koje su dosta daleko od fronta, trebaće se obezbediti samo od podmorničkog dejstva i za to će biti dovoljni relativno slabi eskortni delovi. Na ovim linijama stalno će i skoro redovno saobraćati transporti, i sve će se tu skoro događati, kao i u vreme mira, s obavezama pri obrazovanju kon-

voja. Na liniji N , a naročito na linijama P i Q daleko je od toga da će biti tako. Tu će trebati očekivati površinske i vazdušne napade. Saobraćaj će biti izložen ozbiljnim opasnostima. On će trebati da se vrši s prekidima, prema jednom specijalnom načinu, u obliku ređih a većih konvoja. Trebaće ojačati zaštitu, uz učešće vazdušne zaštite, i ove odbrambene mere biće argumenat više u korist velikih konvoja. Mogućno je da će se moći obezbediti prolaz konvoja na liniji P i Q , koje su naročito izložene, samo udarom snage, što zahteva istinsku operaciju u kojoj baš snaga O treba da učestvuje u punoj meri.

Napad na komunikacije severne strane, varovatno više slučajan i više u zavisnosti od okolnosti nego što je odbrana naših komunikacija, biće predviđan ne samo pod aspektom našeg vlastitog interesa, koji je ekonomski vrste, nego takođe i u pogledu dejstva snage O , za koju treba naći najpovoljnije uslove. On će činiti deo opštег plana operacija, gde će imati često svoje mesto i biti u mogućnosti da efikasno doprinese strategiskom manevru diverzijama koje je on sposoban da izvede, i koje će trebati da navedu neprijatelja da raseje mnogobrojna sredstva svoje osnovne snage O' . Mi nećemo ponavljati greške isključivog trgovačkog rata iz prošlosti, i mi ćemo poštovati tesnu vezu koja treba da postoji između ove vrste neprijateljstava i poduhvata organizovanih snaga.

Mi ćemo, besumnje, moći da napadamo liniju M' površinskim i vazdušnim sredstvima, zahvaljujući sredstvima s teritorije G koje nam ona nudi u ovome pogledu. Naprotiv, ne treba računati na takve mogućnosti što se tiče linija L' i N' . Pošto ih nema mi ćemo ih dakle nadoknaditi pomoću podmornica, koje će se ovde izvrsno upotrebiti. Naročito podmornica velike tonaze moći će biti korisno upotrebljena u napadu na delove linija M' i L' koji su jako istureni ka pučini. Naravno, ovaj podmornički rat mi ćemo voditi prema pravilima prava ljudi i sa svim mogućim obzirima za ljudske živote. Ali on pruža vrlo dobre mogućnosti da bi bio zanemaren. On će imati

naročito za rezultat, primoravanje neprijatelja na veliko vezivanje površinskih i vazdušnih snaga da bi obezbedio zaštitu svojih komunikacija i da bi odgovorio mnogobrojnim zadacima, kao što su patrole, pratinje i čišćenje mina. Ne treba ispustiti da umakne jedna takva korist od diverzije. I zatim, ovaj postupak ulazi, ne može biti bolje, u program upotrebe bez rezerve svih naših snaga, koji smo mi usvojili prema neprijatelju koji nas je izazvao. Mi ćemo dakle ići ovim putem, poštujući sve ljudske obzire, tako daleko koliko će nam to dopustiti mogućnosti spoljne politike.

Operacije protiv obala i teritorija biće, takođe, preduzimane paralelno s operacijama organizovanih snaga, ali, besumnje, ređe nego operacije protiv komunikacija. Kao i operacije protiv komunikacija, i one će stvoriti za odbranu stalni problem i nametnuće nam pri podeli snaga jednu znatnu žrtvu u korist direktnе zaštite. Sama indirektna zaštita snaga *O* bila bi zaista iluzorna, naročito u prisustvu izvesnih modernih oružja.

S druge strane, ove snage, dajući po potrebi svoju podršku zaštiti primorja, neće moći biti time stalno vezane ako neće da izgube slobodu dejstva koja im je neophodna za vlastite operacije. Obala, bar njeni važni položaji, treba u izvesnoj meri da budu u tom pogledu sami sebi dovoljni. Vidi se ogroman interes solidne odbrane obala, čak i u ofanzivi. Naročito, u slučaju koji nas interesuje, ostrvo *E*, koje će sigurno biti meta za velike napade, treba da bude vrlo moćno zaštićeno tako da može do izvesnog stepena da daje otpor svojim sredstvima.

Uvek u defanzivnom cilju, trebaće da brinemo o situaciji naših baza u pogledu neprijateljskih vazdušnih napada. Zbog susedstva ostrva *E* naša glavna baza *A* je u ovom pogledu zaista rđavo postavljena. Pomoćna baza *D* isto tako. Možda će trebati da se lišimo usluge *A* bar za snabdevanje i odmor, i njih kao i mobilizaciju izvoditi u bazama, kao što su *B* ili čak *C*, koje se odbacuju u vreme mira, ali koje će prilike nametnuti. Možda ćemo mi

biti primorani da uredimo i baze za slučaj potrebe. Neprijatelj je uostalom u istoj situaciji sa *B'*, koju će on napustiti, besumnje, uzimajući *A'*.

Napad na protivničko primorje moći će da bude predviđen samo kada se ukaže zgodna prilika. On će se deliti na dejstva protiv same obale i na kombinovane operacije protiv teritorije. U konkretnom razmatranom slučaju, za ove poslednje je nemogućno da se išta predvidi unapred. Što se tiče dejstava protiv obale, ona se ne bi mogla odbaciti *a priori*, kao što je to izvesna škola nekada savetovala. Neka od njih, kao bombardovanja ili prepadi, moći će da imaju, u nedostatku materijalnog efekta, koji je uopšte osrednji, veliko dejstvo na moral severne strane i navešće istu na pokrete i podelu snaga što služi našim planovima i dovodi do povoljnijih uslova za borbu između snaga *O* i *O'*. Ove operacije su, dakle, u mogućnosti da korisno utiču na naš strategiski manevar i ne bi se mogle sistematski prenebregavati. U oblastima gde se površinske jedinice ne bi mogle za to da zaduže, upotrebiće se korisno podmornice a naročito podmornice velike tonaže, dobro snabdevene artiljerijom.

Prirodno, vazduhoplovne snage će se široko iskoristiti za bombardovanje kopna, zona koje one mogu dostići i koje se šire u unutrašnjost teritorije severne strane. Uostalom, uopšte, one će pokazati veliku revnost u ovim poduhvatima, koju će trebati radije svoditi na umerenu meru određujući joj osobito težište dejstva na neprijateljske površinske snage, čije uništenje je najvažnije, pre svega, kao i na organe čiji je cilj da obezbede efikasnost ovih snaga, tj. njihove baze i arsenale. Drugi ciljevi (gradovi, industrijski centri, komunikacije, itd...) treba da dođu tek posle, sem u slučaju potpuno specifične potrebe, koja ih tada svrstava u red zadataka koji se ne mogu izbeći.

*

* * *

Glavne *eventualnosti* koje treba predvideti su upravo u većini oni zadaci, tj. skup elemenata koji su strani borbi

između snaga O i O' , a koji se mogu nametnuti u samom toku ove borbe.

Među ovim zadacima ima ih stalnih, jer oni su vezani za neprijateljsku inicijativu, čije vreme mi ne možemo predvideti. Takvi su defanzivni zadaci koje mi imamo u pogledu naših komunikaciskih linija, ostrva E , teritorije G , itd... Tako je isto s privremenim, slučajnim zadacima. To su zadaci ofanzivne prirode, oni koji rezultiraju iz želje za inicijativom s naše strane. Mi smo u ovom do-menu naveli operacije na krilima ili kombinovane opera-cije koje traži kopnena vojska, transporti trupa koji pri-stižu s teritorije G , napad na komunikaciske linije severne strane L' , M' , N' , napad na ostrvo E' , kombinovane ope-racije koje bi vlada htela da upravi protiv zona Z , itd., itd... Uopšte, kada se takve eventualnosti pojave pre odluke za bitku između O i O' , i kada snaga O treba da učestvuje u ovim dejstvima, ona će to činiti vodeći računa da ne izgubi iz vida mogućnu intervenciju O' , predu-majući protiv nje žljene mere obezbeđenja i boja, i držeći se spremnom da je odgovarajuće dočeka, ako se ona pojavi. U svakome od ovih slučajeva, mi ćemo jasno uvideti da smo van normalnog puta i mi ćemo tačno iz-meriti vrednost kompromisa na koji smo primorani da pristanemo. Dokle god snaga O' postoji, ona čuva svoju osnovnu važnost i zavisno od toga sve treba da bude i preduzeto.

Mogućno je uostalom da ovi zadaci, koji se obično podnose s nespokojstvom, zadovolje baš našu želju za bit-kom, omogućavajući nam da je dobijemo pre nego što smo se tome nadali. Treba ne samo trpeti ono što se ne može sprečiti, nego čak nastojati da ga upotrebimo kao elemenat strategiskog manevra.

Što se tiče krajnjih eventualnosti, one se očigledno svode na dve.

Ako bismo mi uspeli da izbacimo iz stroja snagu severne strane O' , bilo posle jedne ili više borbi koje bi joj nanele teške gubitke i dovele do njenog delimičnog

uništenja, bilo usled blokade, mi bismo zagospodarili morem, tj. zadobili bi kontrolu nad glavnim površinskim komunikacijama. Nastojeći da učinimo stalno efikasnijom i sigurnom blokadu ostataka snaga severne strane i radeći na njihovom potpunom uništenju već označenim sredstvima, mi ćemo trebati da se pobrinemo da se ekonomski i vojnički eksploratiše zadobijena prevlast, i to sprečavanjem neprijateljskog saobraćaja a razvijanjem našeg, kao i kombinovanim operacijama koje omogućavaju da se poboljšaju naši položaji i da se čak zadobije odlučujući uspeh protiv protivničke teritorije, ako je mogućno da se dejstvuje u ovom smislu.

Ako nam ratna sreća ne bude naklonjena, ako se niz operacija između O i O' okrene protiv nas tako da dovede do naše velike inferiornosti na površini, ako se mi na kraju nađemo u situaciji koju smo malopre odredili za neprijatelja, mi ćemo nastaviti borbu ne manje žestoko svim postupcima koji su nam dozvoljeni. Mi ćemo upotrebiti sve raspoložive snage da sprečimo severnu stranu da stvori obruč, da osujetimo konsolidaciju njenih snaga, da podržavamo osmatranjem i izviđanjem stalno pribavljanje podataka radi postizanja iznenađenja i iscrpljivanja neprijateljskih snaga pojedinačnim borbama. Mi ćemo preduzimati manje protivnapade prvo u obliku podmorničkih i vazdušnih napada s ciljem promene odnosa površinskih snaga u našu korist, zatim u obliku ispada izvršenih u zonama kontrolisanim od strane neprijatelja, kako na frontu tako i u pozadini. Mi ćemo nastojati da ostvarimo stalno uz nemiravanje, osobito njegovih komunikacija, i mi ćemo tome nameniti sva sredstva kojima još raspolažemo, površinska a naročito podmornička i vazdušna sredstva. Mi ćemo oslanjati ta naša dejstva na vrlo solidnu organizaciju obalske odbrane. Uzećemo kao apsolutno pravilo da, pre svega, izbegnemo neaktivnost, da damo našoj odbrani najaktivniju formu, i da nanesemo neprijatelju sve zlo koje budemo mogli.

Boreći se tako do kraja, uporno, protiv hude sreće, mi ćemo se inspirisati, čak ako nam nada u krajnji uspeh to i sprečava, idejom da napor i energija tako ispoljeni nisu od interesa samo za pomenuti sukob, nego su u mogućnosti da imaju, u budućnosti, moralne i političke reperkusije najviše vrednosti. U materijalnom pogledu, mi nećemo izgubiti iz vida da podmornice i avioni daju u ovom slučaju nekada nepoznate mogućnosti i iz čega treba izvući svu mogućnu korist. Zahvaljujući njima, razlika koja je nekada postojala između ofanzive i defanzive ima tendenciju da se smanji, da se ograniči na ono što se događa na površini mora. Ako iz toga ne rezultira ništa glavno što se tiče odluke, koja će uvek biti saobražena sudbini površinskih snaga, možemo bar koristiti ovu osobnost da bi se obezbedili izvesni spoljni izgledi i sačuvali moralni faktori.

U stvarnosti, najzad bi ostalo da se upotpuni ovaj okvir dejstva onim što se naziva, u štabnom stilu, »direktive za službe«. Pod tim se podrazumeva *organizacija i uređenje budućeg vojišta*. Mi ćemo tako biti prinuđeni da predvidimo mere za održavanje, snabdevanje, prikupljanje potrebnih zaliha na željenim tačkama, organizaciju i eksploataciju mreža veza (što je glavno za sprovođenje komandovanja), odbranu obala, uređenje zemljišta (mine, prepreke), organizaciju i funkcionisanje komunikacijskih linija, plan obaveštavanja, itd..., jednom reći sve uobičajene dodatke jednog plana operacije koji je racionalno izrađen.

Tako se može definisati naša »druga aproksimacija« ratne doktrine. Njome je očigledno nemogućno precizirati detalje koji zavise od svakog konkretnog slučaja, ali, rezimirana tako, njoj je dovoljno da označi opšte linije na osnovu kojih je poželjno da se zamisle, pripreme i iz-

vode operacije. Više se od teorije ne može ni tražiti. Kao i ovde, ona ne može dati ni nove recepte, niti lukave formule, ni neke tajne vanredne dobitke, nego jednostavno principe, pravila za dejstvo, osnovana na iskustvu, na rasuđivanju, na sadašnjim materijalnim dostignućima. Zatim, sve će zavisiti od toga kako će se znati primeniti ove istine.

Uostalom, pošto smo se u ovom poglavlju ograničili na jednu rekapitulativnu šemu, na jedan pogled na celinu ovog mehanizma, mi ćemo ga kasnije podeliti da bi pažljivo ispitali njegove razne delove.

OD ISTOG PISCA

- Les Rivages Indo-Chinois. Étude économique et maritime. (Indo-kineske obale. Ekonomski i pomorska studija).* Paris, Berger-Levrault, 1904.
- Le Péril japonais en Indo-Chine. Réflexions politiques et militaires. (Japanska opasnost u Indo-Kini. Politička i vojna razmatranja).* Paris, Lavauzelle, 1904.
- Jaunes contre Blancs. Le problème militaire indo-chinois. (Žuti protiv belih. Indo-kineski vojni problem).* Paris, Lavauzelle, 1905.
- Le Grand État-Major naval. (Glavni generalštab moranarice).* Paris, Lavauzelle, 1909.
- Les Idées militaires de la marine du XVIIIe siècle. De Ruyter à Suffren. Ouvrage couronné par l'Académie Française. (Vojničke ideje mornarice XVIII veka. Od Rojtera do Sifrena. Delo nagrađeno od Francuske Akademije).* Paris, Fournier, 1911.
- L'Envers de la guerre de course. La vérité sur l'enlèvement du convoi de Saint-Eustache par Lamotte-Picquet. (Naličje gusarskog rata. Istina o otmici konvoja Sent-Estaš od strane Lamot-Pikea).* Paris, Fournier, 1912.
- La Maneuvre de la Praya (16 avril 1781). Étude politique, stratégique et tactique. Ouvrage couronné par l'Académie des Sciences Morales et Politiques. (Manevar kod Preja, 16 april 1781. Politička, strategiska i taktička studija. Delo nagrađeno od Akademije moralnih i političkih nauka).* Paris, Fournier, 1913.
- Lépante et ses enseignements d'actualité. Conférence faite à la Ligue Maritime française le 13 décembre 1913. (Lepant i njegove aktuelne pouke. Predavanje u Francuskoj pomorskoj ligi, 13 decembra 1913).* Paris, Fournier, 1914.
- Synthèse de la guerre sous-marine. De Pontchartrain à Tirpitz. (Sinteza podmorničkog rata. Od Ponšartrena do Tirpica).* Paris, Challamel, 1920.

Questions d'état-major. Principes. — Organisation. — Fonctionnement. (*Štabna pitanja.* Principi, — Organizacija, — Funksionisanje). 2 sveske. Paris, Fournier, 1923—1924.

Théories stratégiques. (*Strategiske teorije*):

Tom I — *Uopšte o strategiji. Uloga pomorskih snaga. Vođenje operacija.*

Tom II — *La manoeuvre stratégique* (*Strategiski manevar*).

Tom III — *Les facteurs externes de la stratégie* (*Spoljni faktori strategije*).

Tom IV — *Les facteurs internes de la stratégie* (*Unutrašnji faktori strategije*).

Tom V — *La mer contre la terre* (*More protiv kopna*).

VOJNA BIBLIOTEKA

— INOSTRANI PISCI —

Osnovana 1950 godine

Dosada izdala ove knjige:

I knjiga: General Ajzenhauer

OD INVAZIJE DO POBEDE

Rasprodato

II knjiga: Maršal Montgomeri

OD EL ALAMEJNA DO BALTIČKOG MORA

Rasprodato

III knjiga: Kamil Ružeron

BUDUĆI RAT

Rasprodato

IV knjiga: Pukovnik dr fil. Bešlajn

RUKOVODENJE NARODNOM ODBRANOM

Rasprodato

V knjiga: Bazil H. Lidel Hart

STRATEGIJA POSREDNOG PRILAŽENJA

Strana 397, cena 230 din.

VI knjiga: Kamil Ružeron

POUKE IZ RATA U KOREJI

Rasprodato

VII knjiga: Džordž Paton

RAT KAKVOG SAM JA VIDEO

Rasprodato

VIII knjiga: General Er

ARTILJERIJA — NEKAD, SAD I UBUDUĆE

Strana, 405, cena 300 din.

IX knjiga: Omar Bredli

USPOMENE JEDNOG VOJNIKA

Rasprodato

X knjiga: Pukovnik Lika

EVOLUCIJA TAKTIČKIH IDEJA

Rasprodato

XI knjiga: J. O. Hiršfelder

ATOMSKA BOMBA I LIČNA ZAŠTITA

Rasprodato

XII knjiga: Maršal Papagos

GRČKA U RATU 1940/41

Strana 400, cena 200 din.

XIII knjiga: Džon Kresvel

RAT NA MORU 1939/45

Rasprodato

XIV knjiga: **Rozberi**

BIOLOŠKI RAT

Rasprodato

XV knjiga: **General-pukovnik Dapčević**

ZNAČAJ I SNAGA MANEVRA

Strana 638, cena 500 din.

XVI knjiga: **General Šasen**

ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA

Rasprodato

XVII knjiga: **Svečin**

STRATEGIJA

Strana 452, cena 450 din.

XVIII knjiga: **Ajmansberger**

TENKOVSKI RAT

Strana 356 sa 3 priloga, cena 400 din.

XIX knjiga: **Kamon**

NAPOLEONOVI RATOVI

Rasprodato

XX knjiga: **Karpov**

OBALSKA ODBRANA

Strana 524, cena 700 din.

XXI knjiga: **Mikše**

TAKTIKA ATOMSKOG RATA

Rasprodato

XXII knjiga: **Midelford**

TAKTIKA U POHODU NA RUSIJU

Rasprodato

XXIII knjiga: **Ajre**

RATNA VEŠTINA I TEHNIKA

Studija o uticaju naoružanja na razvoj ratne veštine.

Strana 248, cena 300 din.

XXIV knjiga: **Prentis**

CIVILNA ZAŠTITA U MODERNOM RATU

Naučno-popularno delo o civilnoj zaštiti u modernom ratu.

Rasprodato

XXV knjiga: **Hitl**

VOJNI ŠTABOVI

Studija o razvoju nemačkog, francuskog, engleskog, ruskog i američkog vojnog štaba od njihovog postanka do danas.

Strana 336, cena 500 din.

XXVI knjiga: **General Mosor**

OPERATIKA

(prevod sa poljskog)

Studija o operacijama do Drugog svetskog rata. Prvo delo ove vrste u vojnoj literaturi uopšte.

Delo je u pripremi

XXVII knjiga: **Fojhter**

ISTORIJA VAZDUŠNOG RATA

(prevod sa nemačkog)

Razvoj vazduhoplovstva i njegove taktike i strategije u toku Prvog i Drugog svetskog rata sa osvrtom na budućnost.

Delo je u pripremi

XXVIII kniga: Admiral Kasteks
STRATEGISKE TEORIJE
(I sveska)

Delo sadrži opšti razmatranja o strategiji, zadatke pomorskih snaga i izvođenje pomorskih operacija sa primerima iz istorije ratova.

Strana 430

XXIX knjiga: Guderijan
VOJNI MEMOARI

Razvoj nemačkih oklopnih jedinica i njihova dejstva u II svetskom ratu.

Delo je u štampi

XXX knjiga: Šapošnjikov
MOZAK ARMIJE

Studija maršala Šapošnjikova o ulozi Generalštaba u armiji.

Delo je u pripremi

XXXI knjiga: grupa poljskih autora
ODABRANE OPERACIJE POLJSKE NARODNE VOJSKE

Zbirka članaka o dejstvima jedinica Poljske narodne vojske do pada Berlina 1945 godine.

Delo je u pripremi

XXXII knjiga: grupa sovjetskih autora
PROBOJ ORGANIZOVANE ODBRANE

Zbirka odabranih diplomskih radova sa sovjetskih vojnih akademija iz oblasti proboga organizovane odbrane operativnim jedinicama.

Delo je u pripremi

XXXIII knjiga: Herbert Fajs

ČERČIL — RUZVELT — STALJIN

Delo predstavlja vojnoodiplomatsku istoriju Drugog svetskog rata koja pokazuje »rat koji su oni vodili i mir koji su želeli«.

Delo je u pripremi

XXXIV knjiga: Mideldorf

TAKTIKA RODOVA I SLUŽBI

Knjiga obrađuje postupno sve osnovne taktičke radnje taktičkih jedinica.

Delo je u pripremi

XXXV knjiga: grupa sovjetskih autora

TAKTIČKI PRIMERI BORBE

Delo predstavlja zbirku odabralih konkretnih primera borbi pešadijskih pukova i njihovih delova na Istočnom frontu.

Delo je u pripremi

XXXVI knjiga: Ešer Li

VAZDUŠNA MOĆ

Studija o mogućnosti vazduhoplovstva u savremenim uslovima.

Delo je u pripremi

XXXVII knjiga: Montros

NEBESKA KONJICA

Studija o helikopterima na osnovu iskustva u Korejskom ratu.

Delo je u pripremi

XXXVIII knjiga: Melentin

OKLOPNE BITKE

U knjizi nemački general Melentin opisuje sve važnije oklopne bitke iz Drugog svetskog rata.

Delo je u pripremi

XXXIX knjiga: grupa sovjetskih autora

**RAZVOJ TAKTIKE SOVJETSKE ARMIJE
(1941—1945)**

Izdanje Ministarstva narodne odbrane 1958 godine, Moskva.

Delo je u pripremi

XL knjiga:

**ZBIRKA ČLANAKA IZ STRATEGIJE
(I sveska)**

Pojavom atomskog oružja i daljim razvojem avijacije, raketa i drugih borbenih sredstava, ratna veština dobija savsim nove perspektive za budućnost.

S obzirom da u inostranoj vojnoj literaturi ne postoji nijedno pogodno delo koje bi zahvatalo celovitu problematiku **savremene strategije**, to je Uredivački odbor pristupio odabiranju najinteresantnijih studija i članaka iz mnogo-brojnih inostranih vojnih časopisa sa ciljem da ovakvom zbirkom omogući uvid u inostrana gledanja na pojedine probleme.

Delo je u pripremi

XLI knjiga:

**ZBIRKA ČLANAKA IZ OPERATIKE
(I sveska)**

Operatika, priznata u literaturi kao nova grana ratne veštine, ispunjava prostor između strategije i taktike. Za njeno dalje produbljivanje u savremenim uslovima, ukazuje se potreba za spremanjem takođe jedne zbirke odabranih članaka iz inostrane vojne literature, koji bi pokazali čitaocu kako se danas gleda u inostranstvu na pitanja iz domena operativne veštine.

Delo je u pripremi

XLII knjiga:

ZBIRKA ČLANAKA IZ TAKTIKE

(I sveska)

Poznato je da se razvoj naoružanja i ratne tehnike naročito brzo odražava na taktičke radnje. Zato se i za tak-tiku ukazuje potreba za pripremanje zbirke odabralih članaka, koji bi pokazali kako se na ove probleme gleda u inostranstvu.

Delo je u pripremi

XLIII knjiga:

ZBIRKA ČLANAKA IZ VOJNE PSIHOLOGIJE

(I sveska)

S obzirom na razvoj sve ubitačnijih sredstava, eventualni budući rat zahtevaće ne samo od oružanih snaga, već i od celokupnog stanovništva zaraćenih strana, da podnose ogromna psihička naprezanja i iskušenja. Otuda je važnost **vojne psihologije** dobila danas poseban značaj. Ovom zbirkom biće zahvaćeni najinteresantniji članci iz oblasti vojne psihologije u savremenim uslovima

Delo je u pripremi

XLIV knjiga: Maršal Jeremenko

NA ZAPADNOM PRAVCU

Knjiga govori o dejstvima Zapadnog i Brjanskog fronta i 4 udarne armije, kojima je autor komandovao u prvom periodu Velikog otadžbinskog rata.

Drugi deo knjige ispunjen je po'emikom maršala Sovjetskog Saveza A.J. Jeremenka sa nemačkim vojnim piscima: Guderijonom, Manštajnom, Derom, Tipelskirhom, Melentijnom i drugima u vezi sa operacijama na sovjetsko-nemačkom frontu u Drugom svetskom ratu.

Delo je u pripremi

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA »VOJNO DELO«

Poštanski fah 692. Tel. 44-981/4 — lokal 43

Beograd, Zahumska br. 26

KASTEKS
STRATEGISKE TEORIJE

*

Redakciju izvršili:

Milorad M. Damjanović, potpukovnik
Stana Stanić

*

Tehnički urednik

major

Slobodan M. Mitić

*

Korektori:

Veljko Aleksić
Vera Đurić

*

Štampanje završeno februara 1960

Tiraž 3.000

STRATEGISKA TEORIJA

Cena: 600 din.